

HENRYK SIENKIEWICZ

NA POLJU SLAVE

10612

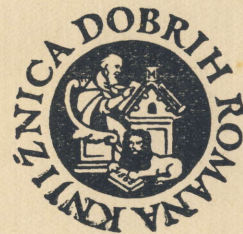
90

FRANJO ŠTIMAC
VELIKA GORICA

HENRYK SIENKIEWICZ

NA POLJU SLAVE

HISTORIJSKI ROMAN

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA

UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ

IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA

DEVETNAESTO KOLO * GODINA 1936 * KNJIGA 76.

FRANJO ŠTIMAC
trgovina mješovito robe
VELIKA GORICA

I.

Zima je 1682. — 1683. bila tako ljuta, te ni najstariji ljudi nisu pamtili slične. Jeseni su lijevale duge kiše, a u polovici studenoga pade prvi mraz, koji okova vode i prevuče drveće kao staklenom korom. U šumama inje pade na borove i stade lomiti grane. Prvih se dana prosinca nakon ponovnih mrazova ptice uzeše zalijetati u sela i gradove, a i divlja se zvjerad pomoli iz guštare i približi se ljudskim boravištima. Oko sv. Damaza se nebo pokri oblačinama, a onda navali snijeg deset dana neprestance. Pokri sav kraj nekoliko lakata visoko, zasu šumske putove i plotove pa i prozore na kućicama. Ljudi su lopatama razgرتali namete, da mogu iz kuće doprijeti do staja i oborova. A kad napokon snijeg prestage, zahvati opet žestoki mraz, od kojega je drveće u šumi pucalo poput pušaka.

Ako je onda trebalo komu u šumu po drva, nisu seljaci radi opasnosti išli pojedince, već u skupovima, a i onda su pazili, da ih noć ne zateče daleko od sela. Kad bi sunce počinulo, niko nije smio izaći na svoje dvorište bez vila ili sjekire. A psi su lajali do zore kratkim protegnutim lavežom, kao obično na vukove.

U takvoj se noći i u ljutoj studeni šumskim putem micala velika kočija na sanama. Zapregnuta su bila četiri konja, a opkolili su je ljudi. Pred konjima je jahao na krupnom konju poslužnik noseći buktinju t. j. željeznu košaru na dugoj motki, u kojoj je plamsala malena luč. Ne zato da rasvijetli put, jer je bilo vidno od mjesečine, nego stoga, da prestraši vukove. Na kozlu je sjedio vozar, na osedlanom konju prethodnik, a na obje su strane kočije stajala dva momka naoružana buzdovanima i željeznim naramenicama.

Cijela se ta povorka pomicala vrlo polako radi slabo utrvene ceste i snježnih nameta, koji su se ovdje ondje, pogotovo na zakretima dizali poput nasipa preko puta.

Ta je sporost dosađivala a ujedno uznemirivala gospodina Gedeona Pongovskoga, koji se pouzdavao u brojne i dobro oboružane sluge pa se bio odlučio na put, premda su ga u Radomu upozoravali na opasnost, jer je do Belčončke trebalo putovati preko Kozjeničke pustare.

Ogromne su se one šume započinjale u ono doba još pred Jedlinjom i protezale daleko iza Kozjenice do Visle prema Stežici na toj obali, a na sjeveru sve do Ričivola.

Gospodin je Gedeon krenuo iz Radoma prije podne pa je mislio, da će svakako o sunčanom zalasku biti kod kuće. Međutim je na nekoliko mjesta trebalo kidati prtinu u živici. Tako je prolazilo po nekoliko sati pa u Jedlinju pođoše istom o večernjem sutonu. Ondje su ih još jednom upozorili, da bi bolje bilo prenoćiti. No u kovača se našlo luči, kojima se moglo svijetliti na putu, pa gospodin Pongovski zapovjedi, neka se ide dalje.

I eto ih zateče noć u pustari.

Teško se bilo voziti dalje brže radi sve većih nameta. Zato se g. Gedeon sve više uznemirivao, a napokon je počeo kleti ali latinski, da ne prestraši svoje rođakinje gospođe Vinicke i svoje pokćerke gospođice Sjeninjske, koje su putovale skupa s njim.

Gospođica je Sjeninjska bila mlada, bezbrižna, pa se nije vrlo bojala. Dignula je dapače kožni zastor na prozoru kočije, naložila momku, što se vozio sa strane, neka joj ne zaklanja vidika, pa je veselo gledala na nasispe i na borova debila pokrta debelim nametima snijega, po kojima su puzali crveni traci luči i zajedno sa zelenim svijetlom mjeseca činili igračku milu za oči. Zatim protegne usta kao kljunić te stane hukati, a to ju je tako zabavljalo, te joj se i dah vidio i rumenio od ognja.

No bojažljiva i vremešna gospođa Vinicka stane jadati:

„Zašto smo otišli iz Radoma ili barem zašto nismo noćili u Jedlinji, kad su nas upozoravali na opasnost? Sve radi nečije tvrdoglavosti. Do Belčončke ima još komad puta i kroz samu šumu. Jamačno će im zakrčiti put vuci, osim da se Arkandeo Rafael, zaštitnik putnika, smiluje zalutalima. Na nesreću toga ne zaslužuju.”

Čuvši to gospodin Pongovski izgubi svu strpljivost. Još je baš trebalo govoriti o tom, da su možda zalutali. Ta put je posve ravan, a vuci neka napadnu ili ne napadnu. Ima nekoliko dobrih momaka, a usto vuk nerado zakrčuje put vojniku. I to nesamo zato, jer ga se boji više nego običnoga čovjeka, već i iz neke sklonosti i kao zvijer, koja ima bistru pamet. Vuk dobro razumije, da mu ni građanin ni seljak ne će ništa dati zama, a samo mu vojnik priskrbuje izdatnu hranu. Ne zovu ututanj ljudi rat vučjom žetvom.

Premda je gospodin Pongovski tako govorio i ujedno ponešto laskao vucima nije ipak bio posve stalan za njihovu sklonost. Zato je promišljao, ne bi li rekao jednom poslužniku, neka sjaše s konja i sjedne kraj gospođice: u takvu bi slučaju on sam branio jedna vratašca od kočije, a momak druga. Usto bi ostavljeni konj po svoj prilici maknuo nazad ili naprijed, a mogao bi potegnuti za sobom i vukove.

Ali se činilo g. Gedeonu, da ima još a to vremena. Međutim u prvo sjedalo metne pokraj gospođice Sjeninjske nekoliko pušaka i nož, što ih je htio imati pri ruci, jer nije imao lijeve ruke pa se morao služiti samo desnicom. Ipak prođoše nekoliko postaja. Cesta se stade širiti. Pongovski je posve dobro poznao taj put. Zato odahne osjetivši, da mu je odlanulo, te prozbori:

„Nedaleko je Malikova poljana.”

Nadao se naime, puklo kud puklo, da je na otvorenom polju bezopasnije nego u šumi.

Ali baš u taj čas momak, koji je jahao naprijed s buktiljom, obrne naglo konja i skoči naglo do kočije te stane nešto žurno govoriti vozaču i drugim momcima, koji su mu odgovarali prekidice, kako se govori onda, kad se ne smije tratiti vrijeme.

„Što je tamo?” zapita gospodin Pongovski.

„Nešto se čuje, gospodine, od poljane.”

„Vuci?”

„Nekakav šum, Bog zna što!”

Gospodin je Pongovski već htio zapovjediti, neka jahač s buktinjom skoči naprijed i pogleda, što se zbiva. Ali pomisli, da je u takvim prilikama bolje ne ostajati bez ognja i držati se skupa, a usto da je na vidnoj poljani lakša obrana nego u šumi. Stoga zapovjedi, da se ide dalje.

No za časak se pojavi iznovice momak kod okna kočije.

„Veprovi su, gospodine,” prozbori.

„Veprövi?”

„Čuje se grozno roktanje nadesno od ceste.”

„Pa hvala Bogu!”

„Možda su ih napali vuci.”

„Pa opet slava Bogu! Proći ćemo bez navale. Naprijed!”

Momak je pravo slutio. Kad dođoše na poljanu, ugledaše, koliko bi dva ili tri puta dobacio strijelu iz luka, pred sobom desno od ceste zbiti skup veprova, koji je okruživao nemirni vijenac vukova. Strahovito se roktanje razlijevalo sve snažnije, a u njemu nije bilo straha već bjesnilo.

Kad se kočija primakla nasred poljane, opaziše momci gledajući s konja, da se vuci još nisu smjeli baciti na krdo, već su ga samo sve snažnije stiskali.

Veprovi su se svrstali u okrugli skup, u sredini mladi veprici, a na obodu stariji, pa su tako tvorili, rekao bi, groznu pomičnu tvrđavu, neprolomnu i neustrašljivu te sjajnu od bijelih kljova.

A među vijencem se vukova i onom stijenom kljova i rila vidio bijeli, snježni krug, kao i cijela poljana rasvijetljena jasnim svijetlom mjeseca.

Samo su neki vuci doskakivali do krda, ali su odmah uzimali kao prestravljeni cvokotom zubi i još groznijim roktanjem.

Da su se vuci bili već sasvim spojili s krdom, bila bi ih borba posve obuzela, a kočija bi bila prošla bez zapreke. Onako se bilo bojati, da će se okaniti opasne navale i pokušati drugu.

I zbilja se za časak neki stanu otkidati od gromade i trčati prema kočiji. Za njima trgnu drugi. Ali se zabezeknu, kad opaze oružane ljude.

Jedni se stanu skupljati za povorkom, drugi se ustaviše nekoliko koraka ili potrčase u bijesnom trku okolo, kao da bi se tim rado obraniti.

Momci htjedoše strijeljati, ali g. Pongovski zabrani bojeći se, da pucanj ne privuče svu gromadu.

Međutim se konji, navikli na vukove, stanu kostrušiti i okretati glave frčući glasno. A za časak se dogodi nešto, što je postostručivalo opasnost.

Mladi se konj, na kojem je jahao momak s buktinjom, propne jedan, dva puta, a onda se baci na stranu.

Momak shvati, da će ga smjesta vuci rastrgati, ako padne. Zato se uhvati za sedlo, a zajedno pusti držak s buktinjom, koja se utakne duboko u snijeg. Luč se zaiskri, zatim se ugasi, pa je sada samo svijetlo mještine zalijevalo poljanu.

Vozar, rodом Rusin ispod pomoranskog zamka, počne moliti. Momci Mazuri stanu kleti.

Vuci su ohrabreni tamom nasrtali drzovitije, a drugi su hrlili s bojišta s veprovima. Neki su priskakivali dosta blizu cvokočući zubima s naježenom štetinom na hrptu. Oči su im blistale krvavo i zeleno.

Nastade strahovit čas.

„Da strijeljamo, gospodine?” zapita jedan momak.

„Krikom strašite!” odvrati g. Pongovski.

I razlegne se grozno: „A hu! A hu!” Konji se ohrabre, a vuci, na koje djeluje ljudski glas, uzmaknu nekoliko koraka. Ali se desi nešto još čudnije.

Nagla šumska jeka ponovi za kočijašem krik momaka, ali jače i silnije. Pritom se razlegne kao prasak divljega smijeha, a malo kasnije se na obje strane kočije zacrni četica jahača te s cijelim konjskim trkom skoči prema krdu veprova i vucima, što su ih opkolili.

U tren oka strugnu i jedni i drugi, te se rasprše po poljani, kao da ih je vihor razagnao. Razlegne se pucnjava, krika i onaj čudni gromki smijeh. I momci g. Pongovskoga skoče za jahačima te uz kočiju ostanе samo vozar i momak na povodniku.

U kočiji se začuđiše svi tako, te odulje nije niko smio ni usta otvoriti.

„A riječ tijelom postala!” povikne napokon gospođa Vinicka. „Pa to je jamačno pomoć s neba.”

„Čast mu, bio otkud drago!” odgovori g. Pongovski.

„Već je bilo zlo po nas.”

I gospođica Sjeninjska htjede dobaciti štogod pa doda:

„Bog je poslao te mlade vitezove!”

Iz čega je gospođica Sjeninjska mogla nagovijestiti, da su ono bili vitezovi i usto mladi, teško je bilo odgonetati, jer su jahači jurnuli kao vihor mimo sanica. Ali je niko ne zapita za to, jer su obojica starijih bili zaokupljeni onim, što se desilo.

Međutim su na poljani još podalje zvučali glasovi potjere. Ne baš daleko od kočija sjedio je na zatku vuk,

kojemu je hrbat očito slomio udarac buzdovana, te je od bola vijao tako groznim glasom, da su mravi puzali pod kožom.

Prehodnik skoči na zemlju i pođe, da ga ubije, jer su se konji počeli bacati tako, da je ruda škrinula. Ali se za časak odio jahača iznovice zacrni na snježnoj ravnici. Išli su u nerednom skupu u magli. Noć je bila doduše jasna i prozirna, ali su izmrcvareni konji dimili na mrazu poput peći.

Jahači se približe smijući se i pjevajući. A kad su bili već blizu, jedan skoči do kočije i zapita zvonkim, veselim glasom:

„Ko putuje?”

„Pongovski iz Belčončke. Komu zahvaljujem na spasenju?”

„Ciprijanović iz Jedlinke!”

„Bukojemski!”

„Hvala vam, gospodo. U dobri čas vas posla Bog. Hvala vam!”

„Hvala!” ponovi mladi, ženski glas.

„Slava Bogu, da stigismo u pravo vrijeme!” odgovori Ciprijanović i skine podstavljenju kapu.

„A otkud doznaste za nas?”

„Niko nam ne reče. No jer su se vuci zbili u skupine, izjahasmo, da spasavamo ljude. A jer se među njima našla tako znamenita osoba, to veća je naša radost i pred Bogom zasluga,” izusti uljudno Ciprijanović. A jedan od gospode Bukojemskih doda:

„Ne brojeći vučjih koža.”

„Zbilja je to viteški posao,” odgovori gospodin Gedeon, „i krasno djelo, na kojem ću, ako Bog da, što prije zahvaliti. A mislim, da je i vukove minula želja za ljudskim mesom, pa ćemo bez pogibli doći kući.”

„Nije to posve stalno. Vuci će se naskoro opet sastati, pa bi mogli opet zaskočiti.”

„Nema dakle pomoći? Ne damo se!”

„Ima pomoći, i to da vaša gospodstva otpratimo do same kuće. Možda se desi, da još koga spasimo na putu.”

„Ne smjedoh za to moliti. No kad ste već tako ljubezni, neka bude tako, jer će se i moje ženske manje bojati.”

„Ja se i tako ne bojim, ali sam zahvalna od sve duše!” ozove se gospođica Sjeninjska.

Gospodin Pongovski zapovjedi, te krenu. Ali jedva pođoše nekoliko koraka, napuknuta se ruda slomi sasvim i kočija stane.

Nastane nova smetnja. Momci su doduše imali konopce, te stanu odmah popravljati polomljene česti, ali se nije znalo, ne će li s takvom vezanom rudom opet biti neprilike za koji stotinjak koraka.

Mladi se Ciprijanović malko zamisli, a onda opet skine kalpak i prozbori:

„Do Jedlinke je polovicu bliže nego do Belčončke. Učinite, gospodine, našem domu ljubav i vratite se k nama na noćište. Ne znam, što bi nas moglo snaći u gustoj šumi. Ko zna, ne bi li se pokazalo, da nas je još premalo protiv sve te zvjeradi, koja će se iz cijele pustare jamačno strčati na cestu. Kočiju ćemo već nekako povući, a što bliže, to lakše. Zaista će čast nadmašiti zaslugu. No ovdje je zbilja dura necessitas (priješka potreba), pa se ne ćemo odviše uzoholiti.”

Gospodin Pongovski ne odgovori odmah na te riječi, jer u njima osjeti prigovor. Sjeti se, da ga je stari Ciprijanović došao pozdraviti prije dvije godine u Belčončku, a on ga je primio doduše uljudno, ali s nekom ohološću — i nije mu ni uzvratio posjeta. A to stoga, jer je bio „homo novus” (skorojević) — iz roda, oplemenjenoga tek u drugom pokoljenju, podrijetlom Armenac, kojemu je još djed u Kamjencu prodavao svilu. Sin je toga svilara Jakov služio kod topništva pod velikim Hotkijevićem (Chodkiewicz) i pod Hoćimom iskazao tako znamenite usluge, te je na zagovor Stanislava Ljubomirskoga dobio plemstvo i kraljevsko dobro Jedlinku u doživotni posjed. Taj je posjed kasnije dan u zalag njegovu nasljedniku Serafinu za posuđeni novac, što ga je dao iza švedske inkvizicije državnoj blagajni.

Mladić, što je tako uspješno priskočio u pomoć, bijaše baš sin Serafinov.

Gospodin Pongovski oćuti to lakše prigovor, jer je riječi: „ne ćemo se odviše uzoholiti” izgovorio mladi Ciprijanović ponešto ponosito i naumice naglasio.

Ali se baš taj kavalirski nastup sviknuo starome plemiću. A jer mu je bilo teško odbiti ponudu svome izbavitelju, a usto je put do Belčončke bio zbilja dug i opasan, prozbori bez oklijevanja:

„Bez vaše bi pomoći možda sada vuci glodali naše kosti, pa da platim barem dobrom voljom. Hajdemo!“ Ciprijanović zapovjedi, da se sveže kočija.

Slomljena je ruda bila, kao da ju je ko odrezao sjekirom. Zato svežu jedan kraj konopa za krive, a drugi za sedla te krenu u veselom skupu uz povike jahača i pjevanje gospode Bukojemskih.

Do Jedlinke, koja je bila više šumsko naselje nego selo, nije bilo baš daleko. Naskoro pred putnicima pukne široka poljana od nekoliko stotina metara ili bolje prostrano polje sa sve četiri strane zatvoreno šumom, a na njemu nekoliko kuća, kojima su krovovi pokriti snijegom, blistali i iskrili se na mjesecini.

Nešto podalje su se iza seljačkih kuća vidjele prednje zgrade u krugu oko dvorišta, a u pozadini dvor vrlo nepriličan. Bio je to prije dvor, u kojem su stanovali kraljevski šumari, a Ciprijanovići su ga preudesili. Bio je prostran, dapače i preprostran za tako malu naseobinu.

Iz prozora je izbijalo jasno svijetlo i rumenilo snijeg pred kućnom klupom, drvlje, što je raslo pred kućom i krilo na studencu, što se dizalo desno od ulaza.

Jasno je, stari je Ciprijanović očekivao sina, a možda i goste s puta, koji bi mogli stići zajedno s njim. Jer čim je kočija doprla do vrata, na hodnik istrči nekoliko momaka sa zubljam, a za slugama i sam gospodar u kuninu kožuhi i lasičjem kalpaku, koji skine odmah, čim opazi kočiju.

„Kakve nam je to mile goste poslao Bog u našu šumsku pustinju?“ zapita silazeći sa stuba hodnika.

Mladi Ciprijanović poljubi oca u ruku i javi, koga je dovezao, a gospodin Pongovski sađe s kočije te prozbori:

„Davno htjedoh učiniti ovo, na što me je prisilila teška nevolja. Ali to više blagosivam ovu nevolju, koja se tako exquisite (izvrsno) složila s mojom voljom.“

„Ljudima se dešavaju raznolične nezgode, ali za me je ovo srećna prigoda, zato radosno molim, izvolite u sobe.“

Rekavši to gospodin Serafin nakloni se opet te pruži ruku gospođi Vinickoj, a za njom uđu u kuću ostali.

Odmah na ulazu obuzme goste zadovoljno čuvstvo, kao što svagda obuzimlje putnike, koji iz tame i mraza

ulaze u tople i vidne sobe. I u veži je i u drugim sobama u prostranim pećima s petnjacima plamsao oganj, a usto sluge stanu ovdje ondje paliti jarke svijeće.

Gospodin se Pongovski ogleda naokolo i dosta se začudi. Obični plemićki dvorci ni izdaleka nisu imali obilja, što je u kući Ciprijanovića odasvud odsijevalo.

Pri svjetlosti se ognja i svijeća moglo u svim sobama vidjeti pokućstvo, kakvoga ne bi našao ni u zamcima. Bile su tu škrinje i talijanski stoci od izrezanoga drveta, ovdje ondje sat i mletačko staklo, svijećnjaci, saliveni od dragocjene mjedi, istočno oružje obrubljeno turkusima, a porazvješano na izvezenoj skupocjenoj tkanini. Na podu meki krimski čilimi, a na dvije uzdužne stijene dvije šarenice, koje bi mogle biti za ukras sobi svakoga magnata (velikaša).

„To dobiše trgovinom,“ pomisli malko srdit gospodin Pongovski, „a sada se mogu uznositi nad plemstvo i oholiti se bogatstvom, kojega ne dobiše oružjem.“

No prijaznost i iskreno gostoljublje Ciprijanovića razoružase staroga plemića, a kad za časak začu štopot posuđa u susjednoj blagovaonici, udobrovolji se potpunoma.

Da se razgriju gosti, što dođoše s mraza, dadoše im vruće vino s mirodijama. I raspredse se razgovor o minuloj opasnosti. Gospodin je Pongovski uvelike hvalio mladoga Ciprijanovića, koji je, mjesto da sjedi u toploj sobi, spasavao ljude ne pazeći na ljutu studen, za trud i opasnost.

„Zaista su,“ prozbori, „tako radili oni slavni vitežovi, što su jezdeći po svijetu spasavali ljude od zmajeva ili duhova i razne druge zvjeradi.“

„Ako li je komu pošlo za rukom da izbavi kakvu divnu kraljevnju,“ odgovori mladi Ciprijanović, „bio je srećan, kao što smo mi ovaj čas.“

„Istina! Niko ne izbavi divnije! Bog nam je svjedok, govori pravo!“ poviču zanosno četiri brata Bukojemski.

A gospođica se Sjeninjska nasmiješi malo, te joj se na obrazima pokažu dvije dražesne jamice, i spusti oči. No gospodinu se Pongovskom ta laska pričinu presmionom, jer je gospođica Sjeninjska, doduše sirota bez imetka, ipak potjecala od velikaškoga roda. Zato svrati razgovor i zapita:

„A da li odavno, vi gospodo, jezdite tako po cestama?“

„Otkako je zapao veliki snijeg, a jahat ćemo, dok ne popuste mrazovi,“ odgovori mladi Stanislav Ciprijanović.

„A jamačno ste pobili silu vukova?“

„Dosta za vučje kože sve.“

Nato gospoda Bukojemski prasnu u smijeh tako glasno, kao da ržu konji. A kad se primiriše malko, prozbori najstariji, Ivan:

„Bit će kralj zadovoljan sa svojim šumarima.“

„Istina,“ odgovori gospodin Pongovski. „A čuh, da ste, vi gospodo, nadšumari u ovdješnjoj kraljevskoj pustari. Ali ipak Bukojemski potječu iz Ukrajine?“

„I mi smo baš od njih.“

„Molim... molim... dobri je rod Jelo — Bukojemski... U svojti su i s velikim domovima.“

„I sa sv. Petrom!“ vikne Luka Bukojemski.

„Tako?“ zapita gospodin Pongovski.

I stane strogo i sumnjičavo pogledavati na braću, kao da bi htio ispitati, da li se s njime ne šale. No njihovo je lice bilo vedro te su duboko uvjereni klimali glavama i tako svjedočili za bratove riječi. Zato se gospodin Pongovski začudi i ponovi:

„Rođaci sv. Petra? A quo modo (kako)?“

„Po Pšegonovskima.“

„Molim! A Pšegonovski?“

„Po Ušvjatima!“

„A Ušvjati opet po komegod,“ prihvati već sa smiješkom stari plemić, „i tako dalje sve do rođenja Gospodina Krista. Da! Dobro je i u zemaljskom senatu imati rođaka, a istom u nebeskom!... To je stalnije promaknuće. Ali, gospodo, kako doputovaste iz Ukrajine sve do naše Kozjeničke pustare? Jer, kako čuh, tu ste već nekoliko godina.“

„Tri godine. Ukrajinske nam je posjede buna odavno već sravnila sa zemljom, a zatim se ondje i granica izmijenila. Ne htjedismo upoprijeke služiti poganima. Zato smo najprije služili u vojsci, onda smo uzimali zemlje u zakup, a napokon nas naš rođak gospodin Malčinski postavi ondje za nadšumare.“

„Da,“ progovori stari Ciprijanović. „I čudno mi je, da smo se tako u ovoj pustari našli jedni uz druge. Ta eto nismo odovud, nego nas je sve promjenljivi ljudski

udes donio ovamo. I baština je vaša, gospodine (obratite se k Pongovskom), kako mi je znano, u Rusiji, kod pomoranskoga zamka.“

Nato drhtne Pongovski, kao da mu je ko dirnuo u nezaraslu ranu.

„Imao sam i ondje posjed,“ prozbori, „ali su mi omrznule one strane, jer su ondje nedaće bile u me poput gromova.“

„Volja Božja,“ prihvati Ciprijanović.

„Dakako, ututanj je na sudu prosvjedovati protiv nje, ali je teško i živjeti...“

„Vi ste, gospodine, zna se, duže vojsku služili.“

„Dok nisam izgubio ruke. Osvećivao sam se za krivice domovinske i svoje. A ako mi Gospodin Isus otpusti jedan grijeh za svaku pogansku glavu, živim u nadi, da možda ne ću ugledati pakla.“

„Jamačno, jamačno! I služba je zasluga, i bolest je zasluga. Najbolje se okaniti tužnih misli.“

„Rado bih se ja njih okanio, ali ne će one mene. No dosta o tom. Ostadoh kljastim i skrbnikom evo ove gospođice te se preselili pod starost u mirniji kraj, do kojega ne dopiru vojničke čete, i prebivam, kako vidi vaša milost, u Belčončki.“

„Posve pravo, i ja isto tako,“ odgovori stari Ciprijanović. „Premda je sad tamo mirno, mladi se otimlju nadajući se četovanju. Ali su ono strahoviti i žalosni krajevi, gdje svaki nešto oplakuje.“

Gospodin Pongovski metne ruku na čelo te je zadržava podulje, a onda prozbori sjetnim glasom:

„Zbilja u onim stranama može ostati samo seljak ili velikaš. Seljak zato, jer kad navale pogani, šmugne u šumu, pa ondje gdjekad živi čitave mjesece kao divlja zvijer. A velikaš ima utvrđene gradove i svoje čete, koje ga brane... A još i to!... Bili su Žulkjevski pa su izginuli, bili su Danilovići i izginuli. Od Sobjeskih je poginuo brat našega sadašnjeg milostivnog vladara kralja Ivana... A koliko drugih! Jedan je od Višnjovječkih bio obješen u Stambulu... Korecki je ubijen željeznim motkama. Poginuše Kalinovski, a prije toga platiše krvni porez Herburti i Jazlovječki. U razno vrijeme pade i nekoliko Sjeninjskih, koji su prije vladali upravo čitavom onom krajinom... Golemo groblje! Do zore ne bih svršio, kad bih sve htio spomenuti... A kad

bih navađao nesamo velikaše, nego i plemstvo, ne bi bilo dosta ni mjesec dana."

"Istina je, istina! Ali je čovjeku i to čudo, kako je Gospodin Bog pomnožio sve te gadove tatarske i turske. Ta toliko ih je ondje poubijano, da seljaku, kad ore u proljeće, na svakom koraku škriplju pod nogom poganske lubanje... Mili Bože! Koliko ih je smrvio samo današnji naš Gospodin. Bilo bi te krvi dosta za dobru rijeku. A oni sve laze i plaze!"

Bila je to istina. Država, istrošena neredom i svoje-glavošću, nije mogla skupiti snažne vojske, koja bi mogla u velikoj vojni jednom zauvijek suzbiti tursko-tatarsku navalu. Uostalom cijela se Evropa nije mogla domoći takve vojske. Ali je u Poljskoj stanovao smjeli narod, koji nije dobrovoljno davao vrata pod nož istočnim napadačima. Dakako, na ovu su strašnu granicu, natrpanu grobovima i napojenu krvlju: na Podolje, na Ukrajinu i na Crvenu Rusiju navaljivali sve noviji valovi poljskih naseljenika, što ih je vabila nesamo rodna zemlja, nego baš žudnja za neprestanim ratom, bitkama i pustolovinama.

"Poljaci idu u Rusku," — piše stari ljetopisac (Kromer), „da se biju s Tatarima."

Nagrtali su dakle seljaci iz Mazovske, nagrtalo hrabro plemstvo, koje se stidjelo „umirati običnom smrću na postelji". Izrasli su napokon na tim crvenim zemljama silni velikaši, koji nisu ostajali na obrani kod kuće, nego su se zalijetali sve do Krima ili na Vlašku, da potraže ondje vlasti, pobjede, smrt, izbavljenje i slavu. Govorilo se dapače, da Poljaci ne će velikoga rata, da uzmognu neprestance ratovati. No premda to nije bilo istina, ipak je ponosnom plemenu bila mila trajna bojna vreva — i nasrtač je kadšto krvavo plaćao svoju drzovitost. Ni dobručke ni bjelogradske zemlje, a pogotovo ni neplodne šikare krimske nisu mogle prehraniti svojih divljih stanovnika. Glad ih je dakle nagonila na bojnu pograničnu zemlju, gdje ih je čekao obilati plijen, ali jednako često i smrt.

Ognjena je svjetlost požara rasvjetljivala ondje neznane povijesti poraza. Pojedini su mrvili u prah sabljama i kopitima deset puta veće hrpe. Samo je neizmjerena brzina u okretanju spasavala nasrtače, jer je svaka hrpa, koju bi stigla redovita vojska Republike, bila izgubljena bez spasa.

Bilo je vojnih pohoda, pogotovu manjih, s kojih se niko nije vratio u Krim. Strašna su Tatarima i Turcima u neko vrijeme bila imena Pretvica i Hmjeleckoga. Od manjih su se vitezova krvavo zapisali u njihovu pamet Volodijovski, Pelka i stariji Rušić, koji su već više godina počivali u grobovima i u slavi. Ali ni između velikih niko nije istočio toliko krvi priznavačima islama, koliko ondašnji kralj Ivan III. Sobjeski.

Pod Podhajcima, Kalušem, Hoćimom i Lavovom su doonda ležale nepokopane hrpe poganskih kosti, od kojih su se široka polja bijeljela kao pod snijegom. A napokon obuze groza sve horde. Tad odahnu pogranična zemlja. A kad je i nezasitna turska sila stala tražiti lakše osvajanje, odahnu i čitava poremećena Poljska. Ostadoše samo tužne uspomene.

Daleko je od sadašnjega boravišta Ciprijanovića u susjedstvu pomoranskoga zamka stajao na brežuljku visoki križ sa dva koplja, koji je prije dvadesetak godina podigao Pongovski na mjestu spaljenoga dvora. I kadgod bi pomislio na onaj križ i na sve srcu drage glave, što ih je izgubio na onom mjestu, zacviljelo bi i sada od tuge njegovo staro srce. No on je bio čovjek tvrd za se i za druge, te se pred tuđima stidio suza, a nije podnosio sitne samlivosti. Zato ne htjede dulje govoriti o svojim nedaćama, te zapita gospodara, kako sada živi na šumskom posjedu.

A on odgovori:

„Eto, tišina, tišina! Kad šuma ne šumi i vuci ne viju, jedva ne čuješ, kako snijeg pada. Imam mir, imam ognja na peći i vrč ugrijana vina naveče — starosti više ne treba."

„Dakako. Ali sinu?"

„Mladi će ptić prije ili poslije izletjeti iz gnijezda. A ovdje nam nekako šumi drveće o velikom ratu s poganima!"

„U taj će rat poletjeti i sivi sokolovi! I ja bih poletio s drugima, da nema eto toga!"

Tu Pongovski potrese praznim rukavom, u kojem je ostao kusić ruke kod ramena.

A Ciprijanović mu nalije vina:

„Za sreću kršćanskoga oružja!"

„Bože daj! Do dna."

Međutim je mladi Ciprijanović iz zapušenoga vrča nudio gospođu Vinicku, gospođicu Sjeninjsku i četiri

brata Bukojemska. Gospode su se jedva doticale ustima ruba od čaša. No braća se Bukojemski nisu dali moliti, pa im se zato svijet činio sve veselijim, a gospođica Sjeninjska sve ljepšom. Ne mogući naći zgodnih riječi, da izreknu svoj zanos, stanu pogledati na nju začuđeni, sapati i doticati se laktima.

Napokon prozbori najstariji, Ivan:

„Ne treba se čuditi vucima, što htjedoše kušati koštica i mesa vašega, gospođice, jer zna i divlja zvijer, što je pravi zalogaj.”

A druga trojica — Mate i Marko i Luka — stanu udarati dlanima po bedrima:

„Pogodio si usred srijede, pogodio!”

„Slatkiš, ništa drugo!”

„Marcipan!”

Čuvši to gospođica Sjeninjska pričinila se, kao da se prestrašila, pa će mladome Ciprijanoviću:

„Pomozite, gospodine, jer vidim, da su me ova gospoda samo zato spasila od vukova, da me sami pojedu.”

„Draga gospođice,” odvrati veselo Ciprijanović, „gospodin Ivan Bukojemski reče: ne treba se čuditi vucima! A ja kažem: ne treba se čuditi gospodi Bukojemskim.”

„Onda mi valjda ne preostaje, nego da kažem: ko se pod tvoju obranu...”

„Ne šali se sa svetim riječima!” vikne gospođa Vinicka.

„Hej! Ovi su kavaliri gotovi pojesti sa mnom i teticu. Nije li istina?”

Ali to pitanje ostade časak bez odgovora. Dašto, lako je bilo pročitati iz lica gospode Bukojemskih, da za to imaju manje volje. Ipak Luka, koji je bio domišljatiji od braće, prozbori:

„Neka govori Ivan. On je najstariji brat.”

A Ivan se malko zbuni te progovori:

„Ko zna, što će ga sutra snaći!”

„Pametna je to primjedba,” primijeti Ciprijanović, „ali kamo šibaš?”

„A što?”

„Pa ništa. Pitam samo, što spominješ sutra?”

„Pa ti valjda ne znaš, da je ljubav gora od vuka, jer vuka možeš ubiti, a ljubavi ne ubi.”

„Znam, ali je to opet nešto drugo.”

„Samo da je dosjetka uspjela, za drugo je lako.”

„Ha, ako je tako, pomози, Bože, dosjetci!”

Gospođica se Sjeninjska stane tiho smijati, za njom Ciprijanović, a napokon i gospođa Bukojemski. No dalji razgovor prekinu sluga zovući na večeru.

Stari gospodin Ciprijanović pruži ruku gospođi Vinickoj, za njima pođe Pongovski, a mladi Ciprijanović povede gospođicu Sjeninjsku.

„Teško je raspravljati s gospodinom Bukojemskim!” progovori razveseljena gospođica.

„Jer su njegovi razlozi poput svojeglavih konja. Svaki vuče na svoju stranu. Ipak je pogodio dvije istine, što ih je teško poreći.”

„Koja je prva?”

„Da niko ne zna, što će ga sutra snaći. Tako na pr. ni ja nisam znao, da će moje oči danas ugledati vas, gospođice.”

„A druga?”

„Da je lakše ubiti vuka nego ljubav... Velika je to istina.”

Rekavši to uzdahne mladi gospodin Ciprijanović, a gospođica spusti na oči svoje sjenaste trepavice i zamukne. Istom za časak, kad su već sjeli za sto, probijeli:

„A vi, gospodo, dodite brzo u Belčončku, da vam skrbnik uzmogne zahvaliti na spasu i na gostoprimstvu.”

Mrki se gospodin Pongovski prilično razvedrio kod večere. A kad gospodar kićenim riječima nazdravi najprije ženskima, a zatim poštovanom gostu, stari plemić odgovori vrlo prijazno zahvaljujući za spas iz teške nevolje i uvjeravajući o svojoj vječnoj zahvalnosti.

Zatim se raspreo razgovor de publicis (o javnim poslovima), o kralju, o njegovim pobjedama, o saboru, koji se imao sabrati u travnju, o ratu, kojim je prijetio njemačkome carstvu turski sultan, a za koji je već sabirao dobrovoljce u Poljskoj gospodin Jeronim Ljubomirski, malteški vitez.

Gospođa su Bukojemski slušali vrlo radozno, kako ondje u Njemačkoj raskriljenih ruku primaju svakoga Poljaka; jer su Turci prezreli njemačko konjanništvo, a poljsko im je tjeralo strah u kosti.

Gospodin Pongovski malko pokudi oholost Ljubomirskog, koji je rekao o njemačkim gostima: „Deset će takvih ući u jednu moju rukavicu”; ali pohvali nje-

govo veliko viteštvo, neizmjernu hrabrost i spretnost u vojnoj vještini.

Čuvši to Luka Bukojemski izjavi u ime svoje i svoje braće, čim cikne proljeće, da ne će odoljeti, nego će trgnuti do gospodina viteza. No dok je još jaka studen, ubijati će vukove, da se dolično osвете za gospođicu Sjeninjsku.

Premda je Ivan rekao, da se ne treba čuditi onima, ako se pomisli, da bi taka nevinna golubica mogla postati njihovom hranom, ipak srce skače pod kožu od bijesa, a zajedno je teško uspregnuti suze.

„Šteta,” doda, „da su vučje kože tako jeftine, pa Židovi daju jedva tri talira. Ali je suze teško uspregnuti. Pa je naprosto i bolje pustiti neka teku. Ta ko ne bi žalio potištene nevinosti i poštenja, pokazao bi, da je barbar, nedostojan viteškoga i plemićkoga imena.”

Rekavši to zbilja proli suze, a u nj se ugledaše odmah i druga braća. Premda su vuci u najgorem slučaju mogli prijetiti životu, a ne poštenju gospođice Sjeninjske, ipak ih je tako potresla rječitost bratova, te im se srca omekšale poput ugrijanoga voska.

Po večeri htjedoše i pucati iz pištolja na čast gospođici, ali se tome usprotivi gospodar veleći, da mu je u kući lugar, čovjek vrlo zaslužan, koji je bolestan, pa mu treba mir.

Gospodin Pongovski pomisli, da je to možda koji osiromašeni rođak ili u najgorem slučaju plemić iz okoline, pa iz uljudnosti stane pitati za nj. A doznajući, da je to služak seljak, sažme ramenima, pogleda nevoljko i začuđenim okom na staroga Ciprijanovića te rekne: „A tako! Zaboravih, što pričaju o vašem odviše ljudskom srcu.”

„Bože daj,” odgovori gospodin Serafin, „da ne bi pridali ništa gorega. Sila toga zahvaljujem onom čovjeku, a to se može i svakomu desiti, jer se on razumije u trave, te znade preporučiti za svaku bolest.”

„E pa kad tako liječi druge, čudno je, da sebe ne ozdravi! Pošaljite ga, gospodine, k ovoj rođakinji, gospođi Vinickoj, koja iz trava izvlači raznolika extracta (cjedine) i mori njima ljude. No međutim neka nam bude slobodno pomisliti na počinak, jer je mene put vrlo utrudio, a vino malko razgrijalo, baš kao i gospodu Bukojemsku.”

Bukojemskima se zbilja pušilo iz glave, a oči su im bile maglovite i tronute. Mladi ih Ciprijanović povede u služinsku zgradu, gdje će skupa s njima prenoćiti. Išli su za njim veoma nestalnim korakom po snijegu, koji je škripio od studeni, čudeći se, što im se mjesec smije i sjedi na krovu od suše, mjesto da sjaje na nebu.

No gospođica im se Sjeninjska tako duboko usjekla u srce, te im se još htjelo govoriti o njoj.

Ni mladi Ciprijanović nije imao volje za san. Zato dade donijeti čuturu medovine. Onda sjednu kraj velike peći te stanu piti uz jarku svjetlost tresaka isprvice šutečki slušajući samo cvrčanje cvrčaka u sobi.

Napokon Ivan, najstariji, udahne u prsa zraka pa puhne u peć tako, te se plamen nagne, i prozbori:

„O Isuse! Braćo moja mila, zaplaćite nada mnom, jer me je snašla velika nesreća!”

„Kakva nesreća? Govori, ne sakrivaj!”

„Pa zaljubljen sam tako, da mi koljena klecaju.”

„A ja, misliš da nisam?” vikne Luka.

„A ja?” krikne Mate.

„A ja?” završi Marko.

Ivan im htjede nešto odgovoriti, ali nije mogao, jer ga spopade jecanje. Iskolači samo oči od velikoga čuda i stane ih motriti, kao da ih je vidio prvi put u životu.

Napokon mu plane lice od gnjeva te vikne:

„A tako, vi ovakvi i onakvi! Starijemu bratu zakružujete put i otimljete mu sreću?”

„Ajme!” odgovori Luka. „Pa što? Je li gospođica Sjeninjska neka baština, da je ima uzeti samo najstariji brat? Od jednoga smo oca i majke, pa ako nas nazivaš ovakima i onakima, vrijeđaš roditelje u grobu. Svakomu je slobodno ljubiti.”

„Slobodno je svakomu, ali vi prste k sebi, jer ste mi dužni oboedientiam (posluh).”

„Moramo li za svega života slušati konjsku glavu? Šta?”

„Grdiš, pogani jeziče, kao pas!”

„Ti sam grdiš! Jer je Jakov bio mladi od Ezava, a Josip mladi od braće, dakle ti izvrćaš Sv. Pismo i štekčeš protiv vjere.”

Ivan pritisnut uza zid tim riječima isprvice nije umio naći odgovor, a kad još i Mate spomenu Kaina, kao starijega brata, izgubi posve glavu.

Gnjev se sve više skupljao u njegovu srcu, a napokon stane desnicom tražiti sablju, koje uostalom nije imao o boku. I ne zna se, što bi se bilo desilo, da ne bi Marka. On je neko vrijeme držao prst na čelu, kao da se bori s nekakvom mišlju, a onda iznenada krikne gromkim glasom:

„Ja sam najmlađi brat, ja sam Josip, moja je da-
kle gospodica Sjeninjska!”

A drugi se odmah okrenu k njemu razjarena lica,
s iskrama u očima:

„Što? Tvoja? Ti gušče jaje, ti slamenom strašilo,
konjska žlijezdo, ispičuturo, pijančino! Tvoja?”

„Jezik za zube! Tako stoji u Sv. Pismu.”

„U kakvom Sv. Pismu, luda glavo?”

„Svejedno, u kakvom, ali stoji! Sami ste se opili,
a ne ja!”

No tu se umiješa među njih Stanislav Ciprijanović.

„Nije li vas stid?” prozbori. „Plemići ste i braća,
pa se svađate! Tako li vršite bratsku ljubav? A zašto
se prepirete? Je li gospodica Sjeninjska pećurka, koju
meće u koš onaj, što je prvi ugrabi u šumi? Je li tak
običaj među pelikanima, koji nisu ni plemići pa ni
ljudi, a ipak iz rodbinske ljubavi jedan drugom popu-
štaju, a kad ne ulove riba, hrane jedan drugoga svojom
krvlju? Spominjete svoje pokojne roditelje, ali se oni
ondje zalijevaju suzama gledajući neslogu sinova, kojima
su jamačno s blagoslovom nešto drugo nalagali. Već
im ondje ne godi ni slava nebeska i ne smiju podići
očiju na ona četiri evangelista, kojih su vam imena
na svetom krstu nadjenuli.”

Tako je govorio Staško Ciprijanović. A premda ga
je isprvice spopao smijeh, što je više govorio, to ga je
više obuzimala rječitost, jer se za društvo i sam bio
malko natrusio. A gospoda se Bukojemski napokon
njegovim nagovaranjem neizmjereno raznježili i najzad
rasplakala sva četvorica. A Ivan, najstariji, cikne:

„O za Boga, ubijte me, ali me ne zovite Kainom!”

Nato mu se baci u zagrljaj Mate, koji je bio spome-
nuo Kaina:

„Brate, predaj me za to krvniku!”

„Oprosti, jer pukoh od žalosti,” vikne Luka.

A Marko će:

„Lajao sam protiv zapovijedi kao pas.”

I stanu se grliti. No Ivan se napokon oslobodi iz
zagrljaja, sjedne naglo na klupu, razapne haljinu, raz-
grne košulju, razgali prsa i prozbori prekidece:

„Evo vam! Kao pelikan!... Eto vam!”

A oni drugi uzmu još više plakati:

„Pelikan! Čisti pelikan! Mili Bože, pelikan!”

„Uzmi gospodicu Sjeninjsku!”

„Ona je tvoja, ti je uzmi!”

„Neka mladi uzme...”

„Nikada! Ne može biti!”

„Nek ide u tandare!”

„Nek ide u tandare!”

„Ne ćemo je!”

Uto se udari Luka šakama u bedra, te se rastegne
po sobi i krikne:

„Znam!”

„Što znaš? Ne sakrivaj!”

„Neka je uzme Ciprijanović!”

Kad to čuju drugi, skoče s klupa, tako ih je pogodila
u srce bratska ljubav, i opkole Ciprijanovića:

„Uzmi je, Staško!”

„Najbolje ćeš nas nagoditi.”

„Tako ti ljubavi!”

„Učini to za nas!”

„Neka te Bog blagoslovi!” povikne Ivan dignuvši
oči k nebu i pruživši nad njim ruke.

A Ciprijanoviću porumenje lice te stane začuđen
ponavljajući:

„Bojte se rana Božjih!...”

No srce mu zadrhta u grudima. Boraveći dvije go-
dine uz oca usred gustih šuma vidio je malo ljudi, a
odavna se ne namjeri na tako divnu djevojku.

Gledao je slične nekad u Brežanama, kad ga je otac
bio dao u ondješnji dvor, da se ugladi i upozna s javnim
zakonima. No onda je bio još momčić — a vrijeme je
izbrisalo te davne uspomene.

A eto sada usred šume opet nenadano ugleda tako
krasni cvijetak — i ljudi mu kažu odmah: uzmi ga!...
Zato se silno smete i još jednom ponovi:

„Bojte se Boga! Ta gdje bi vi ili ja do nje!”

No oni, kao obično pijanci, ne vidješe nikakve za-
preke pa stadoše navaljivati:

„Ne će nas nijedan drugome zavidjeti,” progovori
Luka, „a ti je uzmi! Morali smo ionako na vojnicu,

jer nam je dosta te šumske straže. Trideset talira na cijelu Božju godinu... Nije dosta za piće, a za čistoću? Konje prodadosmo i na tvojima gonimo vukove, pa i hamove... Zna se, da je teško sirotama. Bolje je poginuti u ratu — a ti je uzmi, tako ti ljubavi!"

„Uzmi je!" vikne Ivan. „A mi ćemo poći u Austriju k vitezu Ljubomirskomu, da pomognemo Njemčičima klati Turke."

„Uzmi je, odmah..."

„Ujutro! U crkvu!..."

Ali se Ciprijanović već sabrao od čuda i otriježnio tako, kao da od zore nije imao ništa u ustima.

„Ljudi, promislite, što govorite! Treba li za to samo vaša ili moja volja? A što će ona sama, a što će g. Pongovski, koji je čovjek ponosit i neprijazan? Ako bi me gospodica s vremenom i zavoljela, on bi zacijelo volio da plete sijede kose, nego da se uda za ubogara, kao što sam ja ili vas koji."

„Avaj!" vikne Ivan. „Pa je li gospodin Pongovski kaštelan krakovski ili veliki hetman? Ako si dobar za nas, ne smije ni on mrštiti nosa. Jesu li mu Bukojemski premali svatovi? Vjere mi, star je, nije mu daleko smrt, nek se čuva, da mu sv. Petar na nebeskim vratima ne uštine prsta. Zauzmi se za nas, sv. Petre, i reci mu: „Nisi znao, pasji sine, za života cijeliti moje krvi, poljubi der psa u nos!" Tako mu reci poslije smrti! A mi se ne damo ni za života potcjenjivati. Pa i kako bi? Ako nemamo imetka, smiju li nas tako nevjeriti i postupiti kao s kmetovima?... Hoće li biti taka nagrada za našu službu otadžbini, za našu krv, za naše rane? O braćo moja, vi sirote Božje! Mnogo nas krivice snađe u životu, ali nam teže niko nikad ne učini..."

„Istina je, istina!" poviknu tugaljivo Luka, Marko i Mate. I opet im poteku niz lice obilate suze žalosnice. A kad su se naplakali, stanu se buniti, jer im se činilo, da plemeniti ljudi ne smiju take uvrede pustiti u zaborav.

Marko, koji je bio najveći napržica među braćom, prvi pomisli na to, te prozbori:

„Teško ga je pozvati na sablje, jer je star i nema ruke. Ali ako nas on kako pogrđi, treba se osvetiti. Što da radimo? Promislite!"

„Noge mi se smrznule na mrazu," odgovori Luka, „a sada mi strašno gore. Da nije toga, odmah bih izmislilo."

„A meni gori glava, ne noge."

„Iz prazna suda ionako ne nali."

„Ruga se čup loncu!" reći će Ivan.

„Tu ćete mi počinjati svađu, mjesto da izmislite odgovor!" vikne gnjevno Marko.

No tu se uplete među njih Ciprijanović.

„Odgovor?" zapita. „A komu?"

„Pongovskomu."

„A na što ćete odgovoriti?"

„Na što? Kako to: na što?"

I stanu pogledati uvelike u čudu jedan drugoga, a onda se obrate k Marku:

„Što ti hoćeš od nas?"

„A što vi hoćete?"

„Hoćete li sjedjeti do dana?" vikne Ciprijanović.

„Evo se i oganj gasi u peći, a i ponoć je odavno minula. Postelje su kod zida pripravljene, a počinak baš zaslužišmo, jer smo se umorili na studeni."

Oganj se zbilja ugasi i u sobi potamni, pa savjet gospodarev uvjeri gospodu Bukojemske.

Još časak potraje razgovor, ali sve manje živ, a zatim zašuška u sobi šapat molitve, sad tiše, sad glasnije, isprekidan dubokim uzdasima.

Glavnje se u peći stanu pokrivati pepelom i crnjeti. Za čas zapišti nešto na ognjištu, što se gasilo, i cvrčci iz kuteva žalobno zacvrčase, kanda žale svijetlo. Još se razlegne u mraku lupa čizama, bačenih s nogu na pod, onda časak tišina, a zatim gromko hrkanje četvorice usnule braće.

Ali mladi Ciprijanović nije mogao usnuti, jer su sve njegove misli kružile oko gospođice Sjeninjske, kao okretne pčele oko cvijeta. Ko bi zaspao s takvim rojem u glavi! Istina, sklopi dva tri puta oči, ali pomisli videći, da je to bez koristi:

„Idem pogledati, da li se kod nje još svijetli."

I izide. Na prozoru gospođice Sjeninjske nije bilo svjetlosti. Samo je sjaj mjesečine drhtao po neravnom staklu, kao na tekućoj vodi.

Svijet je bio tih i usnuo tako duboko, te se činilo, da i snijeg spava u zelenkastom vrtlogu mjesečine.

„Znaš li ti, da te snube za me?" šapne mladi Ciprijanović u srebreni prozor djevojački.

Stari gospodin Ciprijanović po prirodnom gostoljublju i po običaju nije štedio molba i prošnja, neka

gosti ostanu duže u Jedlinji. Kleknuo je dapače pred gospodom Vinickom, a to mu baš nije bilo lako radi lakih ali dosadnih uloga. No sve to ne pomože. Gospodin je Pongovski tvrdoglavo htio prije podne otputovati kući, pa se napokon trebalo prilagoditi, jer je uvjeravao, da očekuje goste, a na to nije bilo odgovora. Krenu dakle prije podne. Dan je bio jasan, leden, a vrijeme prekrasno. Kitina je na drveću i snijeg po poljima bio obasut kao tisućama iskara, koje su blistale na suncu tako, te su oči jedva mogle podnositi sjaj, što je udarao s neba i sa zemlje. Konji su trčali hrlo poljanom tako, te su u njima igrale slezene... Plazovi su sanica zviždali po tvrdom snijegu. Zastori su sa strana bili odmaknuti, a svaki se čas sad na jednom, sad na drugom prozorčiću pojavljivalo rumeno lice gospođice Sjeninjske s veselim očicama i s crvenim od mraza nosićem, baš kao dražesna sličica u okviru.

I vozila se kao kraljica, jer je kočiju okruživala „salvaguardia” (straža štitnica), koju su tvorili gospoda Bukojemski i mladi Ciprijanović. Oni su jahali na dobrim konjima iz Jedlinjske konjušnice (jer su gospoda Bukojemski svoje prodali ili založili skupa s najboljim sabljama), skakali su sa strane, sad su usporavali konje, sad su ih puštali naprijed upropnice tako, te su poput kamenja frkali po zraku snježni komadi, iščupani iz smrznutog puta.

Možda se g. Pongovski nije baš ni veselio toj pobočnoj straži. Na odlasku je pače molio kavalire, neka se ne trude, jer danju nije put pogibeljan, a o zasjedama u pustari nema ni sluha. No oni ustrajale odlučno, da moraju žene sprovesti. Ne preostade mu drugo, nego da uljudnost plati uljudnošću, te ih pozove u Belčončku. Dobi i obećanje od staroga gospodina Ciprijanovića, da će ga posjetiti, ali istom za nekoliko dana, jer je starijemu čovjeku bilo teško, da se tako na vrat na nos odstrani od kuće.

Put su brzo prevaljivali. Kavaliri su pokazivali vojnu vještinu, a gospođica se Sjeninjska pokazivala na prozorima od kočije. Zaustaviše se samo na po puta, da odahnu konji, kod pustarske krčme, nazvane zlokobno „Razboj”. Uz krčmu je bila kovačnica i suša. Kovač je potkivao konja na dvorištu pred kovačnicom, a pokraj krčme je stajalo nekoliko seljačkih saonica. Mršavi su konji nakostriješeni i pokriti mrazom stisnuli

rep među zadnje noge, a o vratu su im visjele ispražnjene zobnice.

Ljudi sunu iz krčme, da vide kočiju, opkoljenu jahačima, te stanu podalje. Nisu to bili kmetovi, nego lončari iz Kozjenica, koji su ljeti pravili lonce, a zimi bi ih na saonicama razvozili po selima, a pogotovu na proštenje u okolici. Oni pomisliše, da se u toj kočiji okruženoj tako uglednim plemstvom mora voziti kakav veliki dostojanstvenik, pa usprkos mrazu skidoše kape i stadoše gledati radoznalo.

Putnici, obučeni toplo, ne izađoše iz kočije, a i jahači ostadoše na konjima. Pođe samo momak g. Pongovskoga, da u krčmi uz vatru ugrije vrč vina. Međutim je g. Pongovski zovnuo bliže malograđane i stao ih ispitivati, otkuda su, kamo idu i je li im gdje prijetila „opasnost od zvjeradi”.

„Ta gdje bi prijetila, vaša milosti,” odgovori stari građanin, „kad putujemo skupa i po danu! Čekamo ovdje naše od Pritika i s drugih strana. Možda se skupi i štogod seljaka. Sabere li se petnaest ili dvadesetak, poći ćemo doveče — a inače ne, premda ne idemo bez kijača.”

„A nije se ljudima što desilo?”

„Ujedoše vuci Žida po bijelom danu. Putovao je s guskama. Perje ostade na putu, a od čovjeka i od konja ostadoše samo gnjati. Samo po kapici krimci poznaše ljudi, da je ono bio Židov. A jutros dođe ovamo pješice plemić, koji je cijelu noć prosjedio na boru. Priča, da mu je konj pao i da su ga na njegove oči zaklali vuci. Tako se ukočio na drvetu, te je mogao jedva govoriti, a sada spava.”

„Kako se zove? Ne reče li, otkud je?”

„Ne. Samo se napio vrućega piva i odmah pao kao mrtav na klupu.”

Gospodin se Pongovski obrati k jahačima:

„Čujete li, gospodo?”

„Čujemo.”

„Trebalob i ga probuditi i raspitati. Ostao je bez konja, pa kako bi ga tu ostavili! Mogao bi moj momak zajahati na drugoga konja jahaćeg s prednjakom, a ovoga dati njemu. Kažu, da je plemić... Možda je izdaleka?”

„A morao se i žuriti,” prihvati Stanislav Ciprijanović. „kad je jezdio noćas, i to sam. Idem, da ga probudim i raspitam.”

No ta se volja pokaza suvišnom, jer u taj čas izide iz krčme momak noseći pladanj, a na njemu vrčić vrućega vina, pa došavši do kočije prozbori:

„Molim vas, gospodine, ovdje je gospodin Tačevski.”

„Gospodin Tačevski? Trista mu, što on radi ovdje?”

„Gospodin Tačevski?” ponovi gospodica Sjeninjska.

„Obući će se i odmah izići,” rekne momak. „Malo mi ne sruši pladanj s vinom, kad dozna, da su ovdje gospoda.”

„A ko te pita za pladanj?”

Momak umukne, kao da je izgubio glas, a g. Pongovski uzme vrčić vina, potegne nekoliko puta, a onda će Ciprijanoviću nekako nevoljko:

„To je naš znanac i u neku susjed ispod Čarne. A malko je vrtoglavec i vjetrogonja. Od onih je ovdješnjih Tačevskih, koji su u čitavom gotovo vojvodstvu...”

Daljnje razjašnjivanje prekide pojava g. Tačevskoga, koji žurno izađe iz krčme te pođe prema kočiji zamašnim korakom, ali mu se na licu vidjela neka plahoš.

Bio je to mladi plemić srednjega rasta, lijepih, crnih očiju, ali suh kao trijeska. Na glavi mu je bila mađarka, koja je podsjećala na vremena Batoryja. Na sebi je imao sivi haljinac, podstavljen ovčjom kožom, i žute švedske čizme s golemim dokoljenicama, koje su pokrivale i bedra. Takvih nije više niko u Poljskoj nosio, pa je bilo očevidno, da je to nekakav stari plijen iz vremena Ivana Kazimira, izvučen iz stare škrinje iz nužde. Gledao je u hodu izmjenice to u g. Pongovskoga to u gospodicu Sjeninjsku i smiješio se pokazujući bijele i zdrave zube, ali mu je smiješak bio tugaljiv, a lice zbu-njeno, pače i ponešto zastiđeno.

„Vrlo mi je drago,” prozbori stavši uz kočiju i klanjajući se uljudno mađarkom, „da vidim u dobrom zdravlju milostivu gospođu, gospodicu i gospodina moga dobrotvora, jer je put opasan. Imadoh prilike, da se sam uvjerim o tom.

„Pokrijte, gospodine, glavu, jer će vam se smrznuti uši,” prihvati osorno Pongovski. „Hvala na brizi. A što se vi povlačite po pustari?”

Tačevski pogleda žurno u gospodicu, kanda bi rado zapitati: „Možda ti znaš, zašto?” Ali videći, gdje je gospodica spustila oči i zabavlja se grizući rub od kuku-ljice, odgovori ponešto tvrdim glasom:

„A sunulo mi je u glavu, da pogledam mjesec nad šumom.”

„Lijepa misao. A konja vam vuci zaklaše?”

„Doklaše samo, jer sam istisnuh iz njega dušu...”

„Znamo, i prosjedili ste na boru kao vrana?”

Tu gospoda Bukojemski prasnu u tako gromki smijeh, te su im konji pali na zadnji dio, a Tačevski se okrene i stane ih redomice mjeriti očima. Zjenice su mu bljeskale hladno kao led, a oštro kao ostrice.

Na to će Pongovskomu:

„Ne kao vrana, već kao plemić bez konja, kojemu se možete rugati, vi gospodine dobrotvore, ali to može komu drugom biti nezdravo.”

„Oho! Oho! Oho!” stanu ponavljati gospoda Bukojemski prmićući k njemu konje. Lica im se u jedan mah namrgode i brci se stanu micati, a on ih iznovice uzme brojiti dižući glavu uvis.

No gospodin Pongovski prozbori tako strogim i zapovjednim glasom, kanda je zapovjednik svima:

„Molim, ne svađaj se tu niko!...” zatim će laganije okrenuvši se k jahačima: „Ovo je g. Tačevski, a ovo je g. Ciprijanović i gospoda Bukojemski, kojima, mogu reći, zahvaljujem život, jer su i na nas jučer napali vuci. Insperate (iznenada) nam priskočiše u pomoć, ali uspješno i u pravo doba.”

„U pravo doba,” ponovi naglasujući gospodicu Sjeninjska, pružajući malko usta i gledajući zahvalno na Ciprijanovića. A Tačevskome porumene jagodice na licu, jer mu se pojavi neko poniženje, oči mu se zamagle te prihvatiti s golemom tugom u glasu:

„U pravo doba, jer ih je više, a sretni su, jer su na dobrim konjima! A mome Vlašiću već zvone vuci zubima i nestalo mi je posljednjega prijatelja. Ah,” tu pogleda zahvalnije Bukojemske, „posvetile vam se ruke, gospodo, jer učiniste ono, što bih ja od sve duše bio rado učinio, no Bog nije dopustio...”

Gospodica je Sjeninjska očevidno bila nestalna kao i svaka ženska glava, a možda joj je bilo i žao gospodina Tačevskoga. Oči joj naglo postanu slatke i blistave, obrve se stanu malo pomalo mrštiti te zapita posve drugim glasom:

„Stari Vlašić? Bože moj, tako sam ga ljubila, a on me je poznao... Moj Bože!...”

A Tačevski je odmah pogleda vrlo zahvalno:

„Poznao je, gospođice, poznao...”

„Vi se, gospodine Jakica, ne žalostite tako silno.”

„Žalostio sam se već i prije, ali na konju, a sada ću pješice. Ali neka vam, gospođice, Bog plati za dobru riječ!”

„Međutim, sjednite, gospodine, na sivca,” reći će g. Pongovski. „Momak će zajahati na prevodnika ili će ostanati straga na kočiji. Tu je u košari i zališna kabana. Obuci se, jer si mrznuo cijelu noć, a sad opet stiska mraz.”

„Ne,” odgovori. „Naumice ne uzeh šube, a toplo mi je.”

„E pa pođimo!”

I naskoro pođu. Jakica Tačevski zauzme mjesto uz jedan prozorčić kočije, Stanislav Ciprijanović uz drugi, pa je gospođica sjedeći sprijeda mogla slobodno gledati na oba ne okrećući glave.

Ali gospoda Bukojemski nisu bili zadovoljni s Tačevskim i srdili su se, što je zauzeo mjesto uz bok kočije. Stoga skupe konje tako, te su se nemalo doticali glavama, te se stanu razgovarati i svjetovati.

„Bahato je gledao na nas,” prozbori Mate, „Bog vidi s neba — htio nas je obescijeniti.”

„A sad nam je okrenuo konjsku zadnjicu. Što vi na to?”

„Pa ne može mu okrenuti glavu, jer konj ne ide natraške kao rak. Ali je stalno, da mu rastu zazubice za tom gospođicom,” primijeti Marko.

„Dobro si pogodio. Vidite, kako se diže i naginje. Da se prekine stremen, sletio bi.”

„Ne će pasji sin, jer dobro sjedi, a na stremenu je zdrav remen.”

„Sagiblji se, sagiblji, dok te mi ne sagnemo!”

„Pogledajderete, opet joj se smiješi!”

„A što, braćo rođena? Hoćemo li to dopustiti?”

„Nikad, tako mi života! Djevojka nije za nas, dobro! No pamтите li, što ugovorismo jučer?”

„Kako ne? Morao se on domisliti, jer je očito mudrijaš — i sad joj udvara, da nas razljuti.”

„I da se naruga našem siromaštvu i uboštvu.”

„Avaj, velikog mi magnata (velikaša) na tuđem konju!”

„No, pa ni mi nismo na svojima.”

„Ali nam je ostalo jedno kljuse, pa ako trojica ostanemo kod kuće, jedan može jezдитi i u rat. A ovaj nema ni svoga sedla, jer su mu ga vuci zubima izgrizli.”

„I još diže nos. Što on hoće od nas? Recite!”

„Hodi, pitaj ga!”

„Odmah?”

„Odmah, ali politično, da ne uvrijediš staroga Pongovskoga. Istom kad razumiješ, što odgovori, izazovi ga.”

„I onda će već biti naš.”

„A koji će između nas to učiniti?”

„Dakako ja, jer sam najstariji. Samo ću otrti led s brka pa nu!”

„Samo dobro zapamti, što ti rekne!”

„Ponovit ću vam kao Očenaš.”

Rekavši to najstariji gospodin Bukojemski stane rukavicom otirati grudice leđa, što mu se uhvatiše na brke, a onda primakne konja k Tačevskom i prozbori:

„Gospodine!”

„A što je?” zapita Tačevski odvrativši nerado glavu od kočije.

„Što vi zapravo hoćete od nas?”

Tačevski ga promotri malko u čudu, pa izusti:

„Ništa.”

I sažme plećima te se opet okrene prema kočiji.

Bukojemski je neko vrijeme jahao mučeći razmišljajući, bi li se vratio k braći i javio odgovor ili bi dalje govorio. Ta mu se misao ipak pričinila boljom, pa će se javiti iznovice:

„Ako misliš, da ćeš uspjeti, reći ću ti, što i ti meni: ne!”

Tačevskomu se pojavi na licu dosada i zlovolja, jer je razumio, da traže s njim prepirku, za koju u onaj čas nije imao ni najmanje volje odgovarati. Ipak pomisli, da treba nešto odgovoriti, i to nešto tako, što bi moglo dokončati razgovor. I zato zapita:

„A da li i ta druga braća tako isto?”

„Pa dašto! Ali što tako isto?”

„Sami se domislite, a sad mi ne prekidajte milijega razgovora!”

Bukojemski je jahao uz njega još desetak ili petnaest koraka, a napokon potegne konja.

„Što ti reče? Govori otvoreno!” zapitaju braća. Najstariji ponovi. Ne zadovoljiše se.

„Nisi ga umio pričepiti,” reći će Luka. „Trebalo mu je konja stremenom pošakljati po trbuhu, ili kad si vidio, da mu je ime Jakica, mogao si reći: evo ti šakica!”

„Il mu kazati: vuci ti izjedoše konja, pa kupi kozu u Pšitiku.”

„Ne bi to pomoglo. Ali što znači: „druga braća tako isto?”

„Možda je htio pitati, jesu li i oni luđaci?”

„Jamačno, za miloga Boga!” vikne Marko. „Ništa drugo nije mogao pomisliti. A što sada?”

„Smrt njemu ili nama. Za Boga, to je javno krivo-vjerje, o kojem treba reći i Staši.”

„Ne govori mu ništa. Ta Staši dajemo gospođicu, pa bi ga Stašo morao izazvati, a tu se radi, da mi prije...”

„Kada?”

„U Pongovskoga ne ide. A tu je već Belčončka.”

Zbilja je Belčončka bila već blizu. Na rubu je šume stajao križ, što ga je stavio g. Pongovski s limenim likom Spasiteljevim. Nadesno, gdje se put zakretao oko šume, vidjele su se prostrane luke s johama, što su rasle uz rječicu. Iza rijeke su se na drugoj višoj strani vidjele bezlisne krošnje drveća i dim od kućica.

Naskoro se povorka nađe među kućicama, a kad prođu kraj živice i zgrada zaselka, pojavi se pred očima jahačima dvor gospodina Pongovskoga.

Široko je dvorište bilo ograđeno starim, trulim, a mjestimice srušenim koljem. Do tih strana od prastarih vremena nije dopirao nijedan neprijatelj, zato nije niko hajao za doličnu utvrdu stana. Na prostranom su dvorištu bila dva golubinjaka. S jedne je strane bila služinska zgrada, a s druge shranište, žitnice i golema sirnica, zbijena od tankih brvana i dasaka. Pred kućom su i oko dvorišta bili stupići sa željeznim kolutima za vezanje konja. Na svakom je stupiću stajala kapica od smrznutoga snijega. Kuća je bila stara, prostrana, s niskim slamnatim krovom. Po dvorištu su se gegale guske i race, a među njima se šetala bez opasnosti pripitomljena roda s polomljenim krilom, koja je očividno malo prije ostavila toplu sobu, da se na mrazu giblje i udahne zraka.

U kući su ih čekali, jer je gospodin Pongovski bio naprijed poslao momka, da javi. Onaj im isti momak iziđe sada ususret, pokloni se i prozbori:

„Došao je g. Grothus, starosta rajgradski.”

„Za Boga!” zavapi g. Pongovski. „A da li odavno čeka?”

„Nema ni sat. Htio je otići, ali mu rekoh, da će vaša milost sad na stići.”

„Dobro si rekao.”

Zatim će gostima:

„Izvolite, gospodo. Gospodin mi je Grothus svojta po ženi. Očividno se ovuda vraća u Varšavu od brata, jer je zastupnik na saboru. Molim, izvolite!”

Za časak se nađu u blagovaonici uza starostu rajgradskoga, koji se glavom nemalo doticao stropa, jer je rastom nadvisivao malko i gospodu Bukojemске, a u čitavoj su kući bile sobe neobično niske. Gospodin je Grothus bio pristali plemić mudroga pogleda s državničkim licem i čelom. Čelo mu je bilo malko porazano baš nad nosom među obrvama. Ta mu je brazgotina poput nabora podavala licu strogi i nekako gnjevnji izraz. Ipak se nasmiješi prijazno gospodinu Pongovskom te raskrili ruke govoreći:

„Tako, ja, gost, pozdravljam gospodina u njegovoj vlastitoj kući.”

A gospodin ga Pongovski zagrlj rukom oko vrata i prozbori:

„Evo gosta, evo mila gosta! Daj ti Bože zdravlje, gospodine brate, kad uđe pod moj krov. A što se čuje tamo?”

„De privatis (u sukromnim poslovima) dobro, a de publicis (u javnim poslovima) također dobro, jer je rat.”

„Rat?! Kako, već? Mi?”

„Mi još ne, ali će savez s njemačkim carem biti potpisan u ožujku, a zatim je rat stalan.”

Još se prije nove godine pogovaralo o skorom ratu s Turcima. Bilo je pače i takih, koji su rat držali sasvim vjerojatnim. Ipak se potvrda tih vijesti iz usta tako znamenitih osoba, kojoj su javni poslovi bili i te kako poznati, uvelike dojmila i gospodina Pongovskoga i njegovih mladih gosti. I čim ih gospodar predstavi starosti, raspredu razgovor o ratu, o Tekeliji i o krvavim borbama u Ugarskoj, od kojih je kao od ogromnoga požara plamen lizao sve do krajeva austrijskih i do Poljske. Morao je to biti strašan rat, pred kojim je drhtao rimski car i sve njemačke zemlje. Vješt u politici gospodin Grothus reče, da će Porta pokrenuti pored

Azije i čitavu Afriku te stupiti s takom silom, kakve svijet ne vidje do tada. Ali te slutnje ne pokvariše nikomu volje. Dapače je to radosno slušala mladež, kojoj je dosadio predugi domaći počimak, a rat joj otvoreno polje do slave, do zasluga, pa dapače i do koristi.

A kad gospodin Mate Bukojemski ču riječi staroste rajgradskoga, udari se šakom po koljenu tako, te odjekne po sobi, i prozbori:

„Polak Azije i koga ono još? Avaj! A je li nam to prvi put?”

„Nije prvi put, pravo veliš, moj gospodine!” odgovori gospodar, kojemu obično mrko lice plane časak od radosti. „Ako je to posve stalno, jamačno će naskoro biti izdane pozivnice i započet će se ustanak. Bože daj, Bože daj što prije! Bio je stari Đevjontkjević pod Hoćimom, slijep na oba oka. Sinovi su mu perili koplje na neprijatelja — i udario je kao i drugi na janjičare. Ali ja nemam sina!”

„Ali, gospodine, brate, ako iko ima pravo da ostane kod kuće, imate vi,” reći će starosta. „Zlo je imati sina na vojnici, gore je nemati očiju, ali je valjda najgore nemati ruke...”

„Priučio sam na sablju obje ruke,” odgovori gospodin Gedeon, „a uzda se, može držati i u zubima... Napokon... rado bi poginuti — protiv pogana — na bojnomoj polju... I nesamo zato, što mi rastrgaše sreću života... Ne radi kakvegod sukromne osвете... ne!... Nego eto, govorimo iskreno: već sam star, mnogo sam gledao, mnogo sam razmišljao i toliko sam se nagledao ljudske zlobe, sebičnosti, nereda u ovoj Republici, naše samovolje, borbe u saborima, neposluha, svakoga bezakonja, pa vam kažem, gospodo, često zapitah u očaju Gospodina Boga: zašto si Ti, Gospodine, stvorio ovu našu državu i ovaj naš narod? A sad istom, kad se diže to pogansko more, kad onaj gadni zmaj otvori zdrijelo, da proguta cijeli svijet i kršćanstvo, kad rimski car, kako kažete, i sve njemačke zemlje dršću pred onom olujinom — sad istom znam, zašto nas je Bog stvorio i kakvu nam je dužnost naložio. Sami Turci govore o tom. Neka dršću drugi — mi ne ćemo zadržati, kao što nismo ni prije držali. Neka se lije ova naša rumena krv pa i do zadnje kapi — i nek se moja združi s njom — amen!”

Tu bljesnu oči gospodinu Pongovskomu i veoma se uzruja, ali ipak ne dađe suzama da poteku niz obraze, možda zato, što je već prije sve isplakao, a možda i stoga, jer je bio čovjek tvrd i prema sebi i prema drugima. Na to ga gospodin Grothus zagrlj oko vrata, cje-lune ga u oba obraza i prozbori:

„Istina, istina! Mnogo je u nas zla i samo se tom krvlju može pred licem Gospodnjim otkupiti naša zloba. To je služba, to je straža, koju nam je Bog povjerio, to je zadatak našega naroda. I već se primiču dani, kada ćemo položiti svjedočanstvo za tu službu... Tako je! Od pogana dolaze vijesti, da će se navaliti na Beč. Onda ćemo mi poći i pred cijelim svijetom pokazati, da nismo drugo nego vojnici Kristovi, stvoreni za obranu križa i vjere. Svi će narodi, koji su dosada živjeli mirno iza naših leđa, vidjeti po jasnom Božjem danu, kako stražimo ovu stražu, a Bog će dati, dok ne mine zemlja, ne će minuti ni naša zasluga i slava.”

Na te riječi obuzme mladiće zanos. Gospoda Bukojemski skoče sa stolaca i stanu vikati gromkim glasom:

„Bože daj! Kad će se početi? Bože daj!”

A Ciprijanović prozbori:

„Već duša gori! Gotovi smo, ako će i danas!”

Jedini je Tačevski šutio i nije razvedrio lica. A te su vijesti, što su sva srca napunila radošću, bile za nj samo izvor bola i gorčine. Njegove su misli i oči letjele gospodici Sjeninjskoj, koja se veselo vrtjela spremajući sto, te su joj govorile s prigovorom i s golemom žalošću:

„Da nema tebe, bio bih otišao u kakav gospodski dvor, pa kad i ne bih tamo našao sreće, imao bih barem pristojno oružje i konja, pa eto, upisao bih se sad pod zastavu, da potražim smrt ili slavu. Tvoja ljepota, tvoji pogledi, tvoje dobre riječi, što si mi ih gdjekad dobacivala kao milostinju, učiniše, da sam tu sjedio na ovih nekoliko slogova i gotovo od gladi umirao! Radi tebe ni svijeta ne upoznao niti stekao naobrazbe. Što ti skrivih, da si mi zaslužnija dušu i tijelo?... A eto, volio bih umrijeti, nego tebe ne vidjeti godinu dana. I posljednjega konja izgubih hrleći, da te spasim. A ti si se još smijala i mило drugoga gledaš... A što ću sada? Eto rata. Hoću li se ponuditi za momka ili se

spremati u pješaštvo? Što ti učinih, kad nisi nikad imala prema meni samilosti?"

Tako je eto jadikovao Jakica Tačevski, koji je svoju nevolju osjećao to bolnije, jer je bio plemić velikoga viteškog roda, ali strašno siromašan. A premda nije bila istina, da gospodica Sjeninjska nije imala prema njemu nikad samilosti, ipak je bila istina, da zbog nje nije nikad krenuo u svijet i sjedio kao u izgonu sa dva momka nemajući često ni najpotrebnijega za život. Sedamnaest je godina imao, a ona trinaest, kad ju je zavolio bez pameti — a volio ju je već pet godina, svake godine više, svake godine tužnije, jer bez nade.

Gospodin ga je Pongovski isprvice gledao rado kao potomka velike porodice, kojoj su nekada u tim stranama pripadali čitavi okruzi. No kasnije, kad opazi, otkud vjetar puše, postade prema njima tvrd, a kadikad i okrutan. Nije mu doduše zatvarao kuću, ali ga je držao daleko od gospođice, jer je imao za nju posve druge nade i poglede. A sama je gospođica pokazivala svoju moć nad njim i zabavljala se njegovom ljubavlju baš onako, kako se svaka djevojka zabavlja cvijećem na luci (livadi). Sad se nagne nad koji, sad koji otrgne, a sad uplete u pletenicu, pa ga baci, onda ne misli, a poslije se vraća opet i traži nove. Nikad joj Tačevski nije govorio o svojoj ljubavi, ali je ona i te kako znala za nju, premda se pričinjala, da ne zna, i da uopće ne će da zna za ništa, što se zbiva u njemu. Titrala se s njim, kako joj se mililo. Jednom navale na nju pčele, a ona mu se sakrije pod kabanicu i pritisne mu se k srcu, ali mu poslije ne htjede toga oprostiti dva dana. Postupala je časimice nemalo podrugljivo, a kad mu se činilo, da je sve konačno propalo, jednim mu je slatkim pogledom, jednom srdačnom riječju napunjala srce neizmjernom radošću i milinom. Ako ga gdjekad radi kakvoga pira, radi imendana ili čega u susjedstvu ne bi bilo u Belčončki nekoliko dana, čeznula bi za njim redovito, ali kad bi se vratio, osvećivala se za svoju čežnju i dugo mu je dosađivala. Najteže je časove proživljavao, kad su u kući bili gosti, a među njima se desio kakav mladić i stasit i pametan. Onda je mislio Jakica Tačevski, da u njezinu srcu nema ni mrvice samilosti. Tako je baš mislio sada radi Ciprijanovića. A sve, što je pripovijedao Grothus o budućem ratu, prilijevalo je gorčinu u kalež njegove misli i onako prepun.

Tačevski je u kući Pongovskoga silno privikao da vlada sam nad sobom, a ipak je kod večere jedva mogao obastati slušajući razgovor gospođice sa Stanislavom Ciprijanovićem. Nesrećni mladić zamijeti, da joj se onaj zbilja sviknuo, jer je doista bio momak vrstan, mio i nimalo lud. Razgovor se kod stola vrtio neprestano o budućem naoružanju. Ciprijanović dozna od gospodina Grothusa, da će možda on sam upisivati vojnike u onim stranama, pa se naglo okrene prema gospođici i zapita:

„Kakve vojnike volite, gospođice?"

A gospođica mu pogleda na ramena i odgovori:

„Konjanike."

„Radi krila?"

„Da. Jednom vidjeh konjanike pa pomislih, da je to valjda vojska nebeska. Sanjala sam poslije o njima dvije noći."

„Ne znam, hoću li vam doći na san, kad postanem konjanikom, ali je stalno, da ću ja o gospođici često sanjati — i to s krilima."

„A zašto to?"

„Jer ste pravi anđeo."

Nato spusti gospođica Sjeninjska oči te joj sjena od trepavica pade na rumene obraze, a za časak odvratila:

„Budite, gospodine, husar!"

Tačevski stisne zube i mahne rukom po uznojenu čelu, ali kod večere ne dočeka ni riječce ni pogleda. Istom, kad svi ustadoše od stola i u sobi nastade škripa od stolaca, zašušta mu sad uhom slatki, ljubljani glas:

„A hoćete li i vi također u rat?"

„Da poginem, da poginem!" odgovori gospodin Jakica.

I u tomu je odgovoru bio tako istiniti i iskreni jauk bola, te se ljubljani glas opet javi nekako tronut:

„Zašto žalostite ljude?"

„Ne će za mnom niko plakati."

„Otkuda to znate?" zašušta treći put djevojački glas.

Zatim skoči s drugim gostima tako žurno kao divna prikaza u snu i procvate kao ružin cvijet na drugom kraju sobe.

Međutim starija gospođa poslije jela sjednu uz vrčić medovine. Kad su se siti narazgovarali o javnim poslovima, stanu čavrljati o sukromnima. Gospodin je Grothus neko vrijeme pratio gospođicu Sjeninjsku raznježenim očima, a onda prozbori:

„To ti je svijeca! Ta pogledajte, gospodine brate, one mladiće, što lete kao vještice k ognju! Ah nije čudo, jer da čovjeka ne tište godine, poletio bih i sam.”

No gospodin Pongovski nevoljko mahne rukom:

„I to su vještice, sive vještice, ništa drugo.”

„Šta veliš? Ta barem Tačevski nije zec!”

„Ali ti je siromašak. Ni Bukojemski nisu zečevi. Dapače kažu, da su rođaci sv. Petru. To im može pomoći, da budu promaknuti u nebu, ali međutim sva četiri sjede u kraljevskoj šumariji naprosto kao lugari.”

Gospodin se Grothus začudi rodbinstvu Bukojemskih isto onako kao jučer g. Pongovski, pa stane potanko ispitivati za njega, ali se napokon nasmije i prozbori:

„Sv. Petar je veliki apostol i ne ću mu krnjiti poštovanja, i to više, jer se osjećam starim, pa će mi uskoro trebati njegova ljubav. Ali među nama rečeno — ne bi se tim rodbinstvom mogli mnogo hvaliti... Ta on je bio ribar, i ništa više... Sv. Josip je izvodio lozu od Davida... No o takvom ti meni pričaj!”

„Ja kažem samo, da ovdje za ovu djevojku nema prikladnoga — i ne samo među onima, što ih vi gledate sada pod mojim krovom, nego ni u svoj okolici.”

„A onaj, što sjedi kod gospode Vinicke?... Čini se, da je uljudan kavalir.”

„Ćiprijanović? Da, uljudan je on, ali je to rod armenski, oplemenjen tek od tri ili četiri koljena.”

„Pa čemu ih vi pozivate? Kupido (strast) je izdajnik. I ne obazireš se, a on ti svari kašu.”

Gospodin je Pongovski spomenuo već, kad je predstavljao kavalire, koliko im je zahvalan. A sad potanko ispripijevdi o navali vukova i o pomoći, što je dobio. Zato je radi same zahvalnosti morao pozvati svoje izbavitelje u kuću.

„Istina, istina,” potvrdi gospodin Grothus, „ali ti po svoju amor (ljubav) može tu navariti kaše, jer ni u djevojke nije krv voda.”

„Ej, lukava je to lasica,” odgovori gospodin Pongovski. „Ona će možda i pogoditi ugristi, ali će se sama izvinuti između prsta, da je ulovi ne znam ko. Tako je eto prirođena vrlina velike krvi, da se ne podaje, van mora gospodovati i vladati. Ja ne pripadam onima, što ih je lako vući za nos, a ipak joj kadikad i ja ustupim. Istina, mnogo sam dužan Sjeninjskima, ali sve da

i nisam dužan, kad ti stane preda me pa uzme pramen kose prebacivati s ramena na rame i glavu naginjati, i pogledati, najčešće učini, što joj se prohtije. I još često pomislim, kakva je milost, kakav li blagoslov Božji, da se posljednje dijete, posljednja baštinica takoga roda nalazi pod mojim krovom... Jer vi valjda znate za Sjeninjske... cijelo je Podolje bilo njihovo. Zapravo su između njih izrasli i Danilovići i Žulkjevski i Sobjeski... I milostivi se kralj mora toga sjećati, to više, jer od onih golemih imanja nije baš ništa ostalo, i ako djevojka bude što imala, imat će samo ono, što ostane iz mene...”

„A što će reći rođaci?”

„Pongovski su samo daleki rođaci, pa nemaju prava. Ipak mi često ne da mira misao, da bi poslije moje smrti mogle nastati poteškoće, parnice, svađa... kako je to obično u nas. Radi se osobito o rodbini žene, po kojoj imam čest imanja na naročito i ovu Belčončku.”

„Ja ne ću započeti parnice,” prihvatiti smijučke gospodin Grothus, „ali ne jamčim za druge.”

„Eto na, eto na!... Mislio sam baš ovih dana poći u Varšavu i zamoliti samoga kralja za okrilje ovoj siroti u budućnosti, ali je njemu sada glava puna drugih poslova.”

„Kad bi imali sina, bilo bi lako dati mu djevojku...”

Na to pogleda Pongovski rajgradskoga starostu tako bolnim pogledom, te on prekinu na polovici. Odugou su mučali obojica, a onda gospodin Gedeon prozbori glasom isprekidanim od ganuća:

„Mogao bih ti, gospodine brate, reći s Vergilijem: „Infandum jubes renovare dolorem” (Zapovijedaš, da ponovim neizrecivu bol). Da, bilo bi to lako. I reći ću ti, da nema toga, možda bi me odavna bilo nestalo. Horda mi je ugrabila sina. Dešavalo se češće, da su se iz poganškoga sužanjsstva vraćali ljudi, kad je već propala i uspomena na njih... Cijele sam godine čekao čudo — cijele sam godine živio u toj nadi. Još i danas, kad malo više pijem, pomislim u sebi: a nu! Bog je veći nego ljudsko očekivanje. Ali su kratki ti časovi nade, a bol je dug svakidanji... Ne! Zašto da varam sam sebe? Ne združim se krv moja s krvlju Sjeninjskih. A ako rodbina rastrgne moj imetak, ostat će dijete onoga roda, kome sve zahvaljujem, bez kruha na svijetu!”

Opet obojica uzmu piti mučeci. Gospodin je Grothus pomišljao, kako bi utažio bol, što je nehotice zadao gospodar, i čim bi ga utješio u jadu.

Napokon mu sune u glavu nešto, što je držao vrlo srećnom mišlju.

„Ej!” prozbori. „Sve se može nekako: i vi, gospodine brate, možete djevojci zajamčiti komadić kruha bez ikakve zapreke.”

„Pa kako to?” zapita nekako nemirno gospodin Pongovski.

„Događa li se jednom, da se stari ljudi žene još nedoraslom djevojkom? Primjer je iz povijesti veliki hetman Konjcpolski, koji je bio stariji od tebe, a oženio se još zelenom gospođicom. Istina je i to, da je upotrebio odviše sredstva za pomlađivanje te umro prve noći nakon vjenčanja. Ali nije umro ni vaš radomski ranar ni gospodin nadšumar Rudnicki, premda su obojica bila premašila sedamdeset... Vi ste još čio čovjek... Ako Gospodin Bog još blagoslovi, to bolje, ako li ne, ostavit ćete mladu udovu u svakom miru i obilju, pa će ona izabrati sebi muža, kakvoga bude htjela.”

Jesu li gospodinu Pongovskom ikad takve misli padale na um, teško je reći. Dosta je spomenuti, da se vrlo smeo, kad je čuo riječi staroste rajgradskoga. Malko drhtavom rukom nalije medovine starosti, prelije vrč tako, te slatko piće poteče sa stola na pod, i progovori: „Napijmo se! Za sreću kršćanskog oružja!”

„To je druga stvar,” odgovori gospodin Grothus idući tragom svojih misli, „a vi promislite ovo, što vam rekoh, jer mi se čini, da sam pogodio.”

„Ah, što govorite! Ko bi na to mislio! Napijte se još!”

Daljnji razgovor prekine micanje stolaca kod velikoga stola. Gospođa Vinicka i gospođica Sjenjinska htjedeše poći na počinak. Poput srebrnoga zvonca zvučni glas gospođičin stane ponavljati: „Laku noć, gospodine, laku noć, gospodine”. Zatim se nakloni lijepo gospodinu Grothusu, poljubi u ruku gospodina Pongovskoga, otare se kao mašču čelom i nosićem o njegovo rame i ode. Ciprijanović, Bukojemski i Tačevski izađu odmah za gospođama. U sobi ostanu samo dva starca. Dugo su se razgovarali, jer je gospodin Pongovski zapovjedio da donesu vrč još bolje medovine.

II.

Ne zna se, je li bio slučaj ili šala gospođice. Dosta, smještena su u služinskoj zgradi četiri Bukojemska u jednoj velikoj sobi, a u drugoj manjoj Ciprijanović i Tačevski skupa. To ih je i te kako smelo, pa da ne govore jedan s drugim, počnu večernje molitve, i to duže nego obično. No kad završiše, nastane neugodna šutnja, teška obojici, jer premda nisu gojili prijaznih osjećaja jedan prema drugome, osjećali su, da to nije dolično odavati i da treba politički hiniti do zgode, a navlastice u kući gospodina Pongovskoga.

Tačevski otpaše sablju, izvadi je iz korica, ogleda oštricu kod vatre iz peći i stane je otirati rupčićem.

„Po mrazu će se,” prozbori napolak sebi, napolak Ciprijanoviću, „upotiti u toploj sobi, pa eto odmah rđe.”

„A prošle je noći morala dobro zamrznuti,” odgovori Ciprijanović.

A to reče bez ikakve zlobne nakane, samo zato, jer mu je palo na um, da je Tačevski proboravio zbilja onu noć na silnoj studeni. No on upre odmah vršak sablje u pod i stane mu gledati oštro u oči.

„Vi, gospodine, šibate na to, što prenoćih na boru?”

„Da,” odgovori prostodušno Stanislav, „ta ondje nije bilo peći.”

„A što bi bio učinio na mome mjestu?”

Ciprijanović već htjede odgovoriti: „ono isto”. Ali je pitanje bilo izrečeno oštrim glasom, pa zato izusti: „A čemu bih za to razbijao glavu, kad nisam ondje bio?”

Gnjev plane na licu Jakici. A da se uspregne, stane hukati na sablju i jače je otirati. Napokon je opet utakne u korice i rekne:

„Bog šalje zgode i škode.”

I bljeskave mu malo prije oči pokrije iznovice obična tuga, jer se sjetio jedinoga prijatelja, konja, koga su mu vuci rastrgali.

Uto se otvore vrata i s dvorišta uđu četvorica gospode Bukojemskih.

„Mraz je popustio i snijeg kopni,” prozbori Mate. „Bit će magle,” doda Ivan.

Uto ugledaju Tačevskoga, kojega u prvi mah nisu opazili.

„Oj!” vikne Luka okrenuvši se k Ciprijanoviću. „Ti si u takom društvu?”

Sva četvorica se podboče i stanu izazovnim pogledom gledati gospodina Jakicu.

A on pograbi stolac, rine ga nasred sobe, okrene naglom kretnjom prema gospodi Bukojemskim, onda ga okrene kao konja, upre lakte na naslone, podigne glavu i odgovori im jednako izazovnim pogledom.

Tako su stajali jedan prema drugima — on sa široko rastavljenim nogama, u svojim švedskim čizmama, a oni rame o rame, ogromni, grozni, nasrtljivi.

Ciprijanović vidje, da se sprema tučnjava, ali mu se zajedno prohtjede smijati. A držeći, da će mu uspjeti svaki čas zapriječiti svađu, dopusti, neka gledaju jedan na drugoga.

„Gle ga, ponosni momak!” reče sam sebi misleći na Tačevskoga. „Ni malo se ne zbunjuje.”

Muk potraja i dalje, zajedno nesnosan i smiješan.

Osjeti to i gospodin Jakica, zato ga i prvi prekine:

„Sjedite, momci!” prozbori. „Ne dopuštam samo, nego i molim.”

Bukojemski pogledaju začuđeni jedan u drugoga, smeteni nenadanim preokretom.

„Kako? Što to? Pa što on misli?”

„Molim, molim!” ponovi Tačevski pokazujući stolice.

„Stojimo, jer nam se sviđa — razumiješ?”

„Previše okolišanja.”

„Kakvoga okolišanja?” vikne Luka. „Igraš li se biskupa ili senatora, ti — ti, neki Pompeju...”

Tačevski se i ne mače sa stolca, samo mu se leđa stadoše tresti kao od nagloga smijeha.

„A zašto me zoveš Pompejem, gospodine?” zapita.

„Jer to zaslužuješ.”

„A možda zato, jer si magarac?”

„Bij, ko u Boga vjeruje!” zavikne Ivan.

No gospodinu je Jakici očevidno bilo dosta toga razgovora, jer ga nešto naglo podigne s mjesta pa skoči kao mačak k Bukojemskim.

„Čujte, svadljivci!” rekne glasom ledenim kao gvožđe. „Šta vi hoćete od mene?”

„Krvi!” vikne Mate Bukojemski.

„Ne uteče nam!” krikne Marko.

„Izađi odmah!...” dobaci Mate hvatajući se za bok. No Ciprijanović skoči hitro među njih:

„Ne dopuštam!” krikne. „Ovo je tuđa kuća.”

„Da!” posvjedoči Tačevski. „Ovo je tuđa kuća, i ne ću se zamjeriti gospodinu Pongovskom, da vam isplatim pod njegovim krovom, ali ću vas sutra naći.”

„Mi ćemo tebe sutra potražiti,” hukne Mate.

„Tražili ste svađu, davali ste priliku cio dan — zašto? Ne znam, jer nisam ja poznavao vas ni vi mene. No to ćete mi platiti, jer za uvrede stojim na biljezi ne četvorici, nego i desetorici.”

„Avaj, avaj! Bit će ti dosta i jednoga. Očito je, da za Bukojemske nisi čuo,” vikne Ivan.

No Tačevski se naglo okrene k Ciprijanoviću:

„Govorio sam o četvorici,” prozbori, „a možda se i vi pridružujete ovim kavalirima.”

Ciprijanović se nakloni uljudno.

„Kad već za to pitate...”

„Ali smo mi prvi i po starini. Od toga ne odstupamo. Obećasmo ti je i svakoga ćemo pogubiti, ko ti zakrči put.”

Tačevski pogleda oštro Bukojemske. U jedan se tren domisli, o čemu se radi, i poblijedi.

„To li je tako, gospodine kavalire?” rekne Ciprijanoviću. „Ti dakle imaš najamnike pa se skrivaš za njihovim sabljama. Vjerujem, to je sigurno i bez opasnosti, a je li plemićki i viteški, drugo je pitanje! Fuj, u kakvom se društvu nađoh!”

Ciprijanović je po naravi imao blagu dušu. No kad je čuo tako pogrdnu osudu, oblije se krvlju, žile mu nabreknu na čelu, oči mu stanu sijevati, škripne strašno zubima i lati se balčaka.

„Na dvoboj, na dvoboj ovaj čas!” viknu glasom pridušenim gnjevom.

Bljesnu sablje, u sobi se razvidi od čelika, na koji je padao bljesak tresaka, što su plamsale u peći. No tri gospodina Bukojemska skoče među protivnike, stanu među njima poput zida, a četvrti pograbi Ciprijanovića za ruke i stane vikati:

„Stašo, za Boga miloga, suspregni se! Mi ćemo prije.”

„Mi ćemo prije!” ponove ostali.

„Pusti!” krikne Ciprijanović.

„Mi prije!”

„Puštaj !”

„Držite Staša, a ja ću međutim obračunati !” vikne Mate.

I pograbi za ruku Tačevskoga, potegne ga na stranu, da odmah počne. No on se već sabrao, izvukao ruku, zataknuo sablju u korice te prozbori :

„Moja je volja, ko će prvi i kada ! Zato vam kažem : sutra, sutra, a ne ovdje, nego u Virompkama.”

„O, ne iskliznu se. Odmah, odmah !”

No Tačevski prekriži ruke na prsima.

„Ha ! Hoćete li da me umorite pod tuđim krovom bez borbe, dobro.”

Nato obuzme braću bjesnoća. Stanu petama biti o pod, potezati brke i sapatati kao medvjedi.

Ali se niko ne usudi poseći na Tačevskoga, da ne navali na sebe sramotu.

On počeka još časak, kao da čeka, hoće li skočiti k njemu. Napokon uzme mađarku, natisne na glavu i rekne :

„Dakle vam kažem : sutra ! Kažite gospodinu Pongovskomu, da idete k meni u goste, a pitajte za put u Virompke. Za strugom je Muka Gospodnja odonda, kad je bila kužna bolest. Ondje vas čekam u podne. Bože daj, ubili vas !”

Posljednje riječi izgovori, kanda žali, zatim otvori vrata te izađe.

Na dvorištu ga opkole psići i znajući ga dobro stanu se oko njega umiljavati. On pogleda nehotice na stupiće pod prozorima, kanda traži svoga konja. No sjeti se, da ga već nema na svijetu, pa uzdahne. A oćutjevši hladni ćuh vjetra rekne sam sebi u duši :

„Bijedniku vjetar u oči ! Idem pješice !”

A međutim je u sobi mladi Ciprijanović lomio ruke od bola, od gnjeva i silno ogorčen prozbori gospodi Bukojemskima :

„Ko vas je za što molio ? Najljući me neprijatelj ne bi uglibio dublje nego vi svojom uslužnošću.”

A oni su ga veoma žalili te ga stali grliti jedan za drugim.

„Stašo !” progovori Mate. „Poslaše nam za noć vrč u sobu. Za Boga, utješi se !...”

III.

Bilo je još sumračno na svijetu, kad je svećenik Vojkovski gazio kroz visoki snijeg sa svjetiljkom k svojim zecovima, golubovima i jarebicama, što ih je gojio u žitnici u posebnoj zagradi. Pitoma je lisica sa zvoncem o vratu skakutala za njim, a kraj nje šarena čavka i jež, kojega u toploj svećeničkoj sobi nije izmorio zimski san. Ta četvorica prijeđu polako dvorište i ustave se pod slamenom strehom žitarice, s koje su visjeli dugi ledeni mosuri. Ondje se zaljulja svjetiljka, zaškrine ključ u bravi, zaruži kvaka, a još jače od ključa zaškripe vrata i starac zajedno sa životinjama uđe unutra. Za časak sjedne na panj, na drugi metne svjetiljku, uzme preda se platnenu torbu sa žitom i s lišćem od zelja, što je tuknulo po pivnici te zijevajući glasno stane bacati preda se na zemlju.

Ali još prije, nego se toga latio, pritrče tri zeca iz tamnih kutova komorica, a zatim u svijetlu svjetiljke zaiskre poput blistavih zrna na čislu očice galebova i starih jarebica, koje se primaknu u zbitom jat u lujajućih glavicama na gipkom vratu. Golubići kao najsmjeliji stanu odmah tuckati kljunom o zemlju, dok su se jarebice primicale opreznije pogledavajući sad na žito, što je padalo, sad na svećenika, sad na lisicu, s kojom su se uostalom davno upoznale, jer su utovljene ljeti kao pilići i uzgojene od malih nogu, pa su je dano-mice gledale.

A svećenik je sveudilj sipao žito i zajedno šaptao jutarnju molitvu.

„Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen... (Oče naš, koji si na nebesima, sveti se ime...)”

Tu prekine i okrene se k lisici, koja se opirala o njega bokom i drhtala, kanda je trese groznica.

„A vazda dršće na tebi koža, čim ih ugledaš... Danomice sve isto... Naučide se obuzdavati prirodene žudnje, jer imaš čestitu hranu i ne trpiš gladi. No gdje ono stadoh ?”

Tu sklopi oči, kanda čeka kakav odgovor. A kad ga ne ču, opet će od početka :

„Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen Tuum, adveniat regnum Tuum...”

I opet prekine :

„Viješ se, viješ,” prozbori metnuvši ruku na hrbat lisici. „Taka je već gadna narav u tebe, da ti ne treba samo jesti, nego i moriti. Pograbider je, psiću, za rep, pa ako što učini nevaljano pod nos, ugrizi je... Adveniat regnum Tuum. O taka kćerko! Znam, što bi odgovorila, da i čovjek libenter perdives manducat (rado jede jarebice). Ali znaj, da im čovjek barem daje mir na posni dan. A u tebi valjda sjedi duša smradnoga Lutera, jer bi i na Veliki petak žderala meso. Fiat voluntas tua (Budi volja tvoja) ... Kuniću, kuniću! sicut in coelo (kako na nebu), evo svakom po struk ... et in terra (i na zemlji)...”

I govoreći tako bacao je strukove, a onda opet i žito. Malko je prigovarao i golubovima: premda je proljeće još daleko, a oni se vrte jedan oko drugoga, tapkaju i guću. Napokon, kad se torba već posve ispraznila, ustane, uzme laternu i baš da će izaći, kad se na pragu od žitnice pojavi Tačevski.

„A! Jakice!” vikne svećenik, „što ti tu radiš tako rano?”

Tačevski ga poljubi u ruku i odgovori:

„Dodoh na ispovijed, dobrotvore, a pod ranom bih misom rado pristupiti k stolu Gospodnjemu.”

„Na ispovijed? Dobro, ali što ti se tako žuri? No reci odmah, jer se tu nešto skriva.”

„Reći ću iskreno. Danas moram na dvoboj. A jer se s petoricom lakše desi nesreća nego s jednim, zato bih očistio dušu.

„S petoricom? Za rane Božje! A što im ti učini?”

„Baš im ne učinih ništa. Sami su tražili svađu i sami su me izazvali.”

„Pa kakvi su to ljudi?”

„Bukojemski šumari i Ciprijanović iz Jedlinke.”

„Pa ja ih poznam. Hodi u župski stan, pa ćeš mi pripovjediti, kako je to bilo.”

I izidu. No nasred dvorišta stane svećenik Vojnovski naglo, pogleda oštro u oči Tačevskome i prozbori:

„Čuj, Jakice, u tom je mulier (žena)?”

A on se nasmiješi tužno.

„I jest i nije,” odvratila, „jer se zbilja o njoj radilo, ali je ona nevina.”

„Aha! Nevina! Sve su one nevine. A znaš li ti, što govori crkvenjak o ženama?”

„Ne sjećam se, dobrotvore.”

„Ni ja se ne sjećam. Ali čega se ne sjetim, pročitat ću ti u kući. „Inveni (kaže) amariorem morte mulierem quae laquens (kaže) venatorum est et sagena cor eius.” (Nađoh, da je žena gorča od smrti. Ona je zamka lovačka, a srce joj je mreža). I još štošta dalje kaže, ali na koncu veli: qui placet Deo, effugiet illam, qui autem peccator est, capietur (kaže) ab illa (ko je mio Bogu, uteći će joj, a ko je grešnik, ulovit će ga). Opominjao sam te ne jednom ni deset puta, da ne zalaziš u onu kuću — a sad eto ti.”

„Oj! Lakše je opominjati, nego onamo ne zalaziti,” odgovori uzdišući Tačevski.

„Ondje te nikakvo dobro ne dočeka.”

„Možda,” odgovori tiho mladi vitez.

I zađu mučeci k župskom stanu, svećenik zabrinuta lica, jer je ljubio Jakicu od sve duše. Kad je mladiću umro otac od kužne bolesti, ostade on sam na svijetu, bez bližih rođaka, bez imetka, s nekoliko kmetova u Virompkama, a starac ga prigrli s nježnim okriljem. Nije mu mogao dati imetka, jer je imao anđeosku dušu pa je razdao bijednicima sve, što mu je donosila uboga župa. Ali mu je ipak pomagao potajice, a pritom ga je nadzirao, učio, i to ne samo knjigu, nego i vitešku vještinu. Bio je on nekada poznat vojnik, jedan između prijatelja i subojnika slavnoga Volodijevskoga, a kasnije se borio za cijeloga švedskoga rata, pa istom na svršetku rata u povodu goleme nedaće obukao svećeničku halju. Zavolio je Jakicu i cijenio je u njemu ne samo potomka znamenitoga viteškog roda, van i plemenitu i bujnu dušu, kao što je bila i njegova. Žalio je njegovo silno siromaštvo i njegovu nesrećnu ljubav, radi koje mladić nije tražio slave i kruha na širokom svijetu, nego je čeznuo u ubogom zakutku i provodio napolak seljački život. Stoga je osjećao neku zlovolju prema čitavom domu u Belčončki, zamjerajući g. Gedeonu još i to, što je za kmetove bio preoštar.

A on je milovao one „zemaljske crve” kao zjenicu oka — ali je osim njih ljubio i sve, što živi na svijetu: i one životinje, što ih je korio, i ptice i ribe, pa i žabljí rod, što ljeti krekeće i kvače u vodama ugrijanim suncem.

Ipak je pod tom svećeničkom haljom živio ne samo anđeo nego i davni vojnik, pa kad je doznao, da se Jakica ima boriti s petoricom muževa, mislio je samo na to, kako bi se mladić istakao i hoće li bez štete izići

iz borbe. Zato se zaustavi još kod samih vrata od župskog stana te prozbori:

„Ali valjda ne ćeš pustiti, da te stjeraju u kozji rog? Jer ti nisam sakrivao, što sam umio i što mi je Volodijovski pokazao.”

„Ne bih rado, da me posijeku smrtno,” odgovori skromno Tačevski, „jer se sprema veliki rat s Turčinom.”

Nato sinu kao zvijezde oči starcu, u jedan mah pograbi Jakicu za petljicu od prsluka i stane pitati:

„Slava imenu Gospodnjemu! Otkud znaš? Ko ti reče?”

„Gospodin starosta Grothus,” odgovori mladić.

Dugo se razgovarao Jakica sa svećenikom, dugo se ispovijedao prije mise, a kad su se napokon poslije mise oba našla u stanu i sjedili uz prežgano pivo, starčiću još nije odlazila iz glave vojna s poganima. I stoga se stane tužiti na pokvarenost običaja i na pad pobožnosti u Republici:

„Moj Bože,” progovori, „eto otvoreno je polje slave i spasenja... a vi volite zametati privatne zadjevice i uzajamno se sjećati. Možete proliti krv braneci križ i vjeru, a vi ste spremni prolijevati bratsku. A za koga? Zašto? Radi privatnih uvreda ili radi žena i sličnih svjetskih taština. Znam ti ja, da je to u Republici stari rdavi običaj — i mea culpa (moj grijeh), jer sam mu i sam podlijegao u grešnoj i lakoumnoj mladosti. Na zimskim ležištima, gdje su vojske zabavljene samo ljenčarenjem i pijančevanjem, nema dana bez dvoboja, ali ih i Crkva kazni i zakon ih zabranjuje. To je grijeh vazda, a pred turskim je ratom to veći grijeh, jer je ondje svaka sablja potrebna i svaka služi pravoj vjeri i pravome Bogu. Zato kralj naš, koji je defensor fidei (branitelj vjere) mrzi na dvoboje, a uoči neprijatelja, na bojnome polju, gdje vrijedi vojni zakon, strogo kazni za njih.”

„Pa i kralj se u mladosti borio ne na jednom ni u dva dvoboja,” odgovori Tačevski. „Napokon što da radim, velečasni oče? Ta ja ne pozvah, nego pozvaše mene. Mogu li ne poći?!”

„Istina, ne možeš! S toga se i žalosti moja duša. Nu Bog će biti uz nevinost.”

Tačevski se stane opraštati, jer su do podne bila samo dva sata, a pred sobom je imao znatan put.

„Ta čekaj,” javi se svećenik Vojnovski. „Ipak te tako ne puštam. Reći ću momku, neka sane nastre slamom i pođe k borilištu. Ako u Pongovskoga ne znaju ništa o dvoboju, ne će poslati ni pomoći. A što će biti, ako koji od njih ili ti sam zadobiješ tešku ranu? Jesi li na to pomišljao?”

„Nisam, a nisu jamačno ni oni.”

„A vidiš. Poći ću i sam, ali ne ću biti na bojištu, nego ću se zaustaviti u tebe u Virompkama. Uzet ću i Popudbinu i dječaka sa zvoncem, jer ko zna, što se može desiti. Ne pristoji se, ne pristoji duhovniku da bude svjedok takih stvari, a kad ne bi toga bilo, rado bih bio tamo, barem zato, da i tebi ulijem srčanosti.”

A Tačevski pogleda na njega slatkim očima poput djevojačkih.

„Bog vam platio!” izusti. „Ali ja ne gubim srčanosti, pa ako izgubim glavu...”

„Bolje je, muči!” prekine ga svećenik. „A ne bi li ti bilo žao ne ići na Turčina i ne poginuti slavnijom smrću?”

„Istina je, dobrotvore, pa ću se i postaviti, da me oni ljudožderi najednom ne progutnu.”

No svećenik se Vojnovski zamisli malko, zatim rekne:

„No kad bih pošao na mjesto i prikazao im, kakva ih nagrada može dočekati na nebu, ako poginu od poganske ruke, možda bi te pustili?”

„Ne daj, Bože!” vikne živo Jakica. „Mislili bi, da je to po mojem nagovoru. Ne daj, Bože! Bolje mi je odmah poći, nego slušati take stvari.”

„Ha! Nema druge! Idemo!” reći će svećenik.

I pozove momka te mu naloži, neka brže bolje spremi sane. Onda on i Tačevski iziđu iz stana, da pripomognu zapregnuti konje.

Ali kad na dvorištu starac ugleda konja, na kojemu je dojahao gospodin Jakica, lecne se u čudu i vikne: „U ime Oca i Sina, a otkud uze ovo kljusešce?”

I zbilja je pod plotom stajalo konjče obješene glave, obrasle gubice, nakostrušeno, malo već od odrasle koze.

„Posudih ga od kmeta,” odgovori Tačevski. „Eto, kako bih na njemu jezdio na tursku vojnicu...”

I stane se smijati bolno prisiljeno.

Nato će svećenik:

„Lako zato, na kakvom ćeš otići, samo da se na turskom vratiš. Bog ti dao, Jakice! Ali međutim premetni sedlo na moga jahača, jer se tako ne možeš pokazati onim plemićima.”

Zatim pridometnu još što je trebalo i krenu: svećenik, crkveni podvornik sa zvoncem i vozar na sanama, a Tačevski na konju. Dan je bio tmuran i ponešto maglovit, jer je bilo malko odvlažilo. Snijeg je ležao na smrznutoj zemlji, ali je odozgo znatno omekšao tako, te su kopita konjska upadala u nj bez šuma, a sane se tiho klizale po ravnom putu. Odmah za Jedlinom sretnu nekoliko vozova s drvima, a uz njih seljake, koji su išli pješice. Oni kleknu na zvek zvonca držeći, da svećenik ide s Gospodinom Bogom k nekomu, koji umire. Zatim se ugledaju polja pred šumom, pokrivena maglom, pušta, bijela, a nad njima su prelijetala jata vrana. Što su se više primicali k šumama, magla je bila sve gušća, vijala se dolinom, napunjala prostor i dizala se uvis tako, te su za časak čuli nad sobom graktanje, ali nisu mogli ugledati ptica. Grmlja je uz put bilo poput duhova. Svijet je izgubio svoju zbiljnost i pretvorio se u neizvjesnu varavu pokrajinu sa zastrtom nejasnom blizinom i posve nepoznatom daljinom.

Jakica je jahao na konju po tihom snijegu. Razmišljao je o boju, što ga čeka, a još više o gospodici Sjeninjskoj, pa je govorio u duši napolak sebi, napolak njoj: „Moj je ljubav prema tebi svagda jednaka, samo nemam od nje nikakve radosti u srcu. Ej! Zapravo sam je malo imao i prije. A da ti sad barem mogu obujmiti koljena ili dobiti od tebe dobru riječ, ili barem znati, da ćeš požaliti, snade li me nedaća! No to je sve poput magle... a ti si sama kao iza magle, pa ne znam, što jest, ni što će biti, ni što će me snaći, ni što će se dogoditi — ništa ne znam...”

I osjeti Jakica, da mu se teška tuga savija na dušu, kao vlaga na njegovu odijelu, zato i uzdahne i izusti:

„Pa već volim, da se to jednom svrši!”

A svećenika Vojnovskoga spopadoše također nevesele misli. „Napatilo se momče — govorio je sam sebi — mladosti se ne užilo, nagrizlo se zbog te nesrećne ljubavi — a što sada? Još će mi ga posjeći oni ubojice Bukojemski. Nedavno na zboru izmrcvariše u Kozjenicama gospodina Košipskoga... A sve ako mu i ne ubiju Jakice, od toga svega nema ništa dobra. Moj Bože!

Ta to je momak kao najčišće zlato i posljednja žilica velikoga viteškog roda, posljednja živa kaplja krvi. Da se barem sada pričuva... u Bogu je nada, da ne će zaboraviti onih dvaju udaraca — jednoga prividnoga da skoči na stranu, drugoga s mlincem po licu... Jakice!...”

No Jakica nije čuo, jer je bio odjahao naprijed, a starac nije ponovio poziva. Dašto, veoma se uznemirio, kad mu je palo na um, da ne dolikuje svećeniku, što se vozi sa sv. Sakramentom, misliti o takim stvarima. Zato se stane kajati i moliti Boga, da mu oprosti.

Ali mu je na duši bilo sve teže. Ovladala ga je nagla slutnja, koja se pretvorila gotovo u izvjesnost, da će se taj čudni dvoboj bez svjedoka svršiti najgore po Jakicu.

Međutim dođu do popriječnoga puta, koji je na desno vodio u Virompke, nalijevo u Belčončku. Voza stane, kako mu je bilo zapovjedbno. Tačevski se primaknu k sanama i skoči s konja.

„Idem do slike pješice — progovori — jer ne znam, što bih s konjem, dok vašu milost odvezu sane i k nama se vrate. Oni su možda već ondje.”

„Još nije podne, ali je blizu,” odgovori svećenik malko promijenjenim glasom. „A kakva je magla! Bit ćete u tmici.”

„Ej, dosta je vidno!”

Opet se začuje graktanje nevidljivih vrana ili gavrana nad njihovim glavama.

„Jakice!” probijeli svećenik.

„Čujem.”

„Kad već mora doći do toga, sjećaj se vitezova iz Tačeva.”

„Ne će me se, oče, zastidjeti, ne!”

Starčić opazi, da su mladićeve crte nekako otvrdnule, a oči su ostale tužne, ali već nisu imale onako djevojačke slasti kao obično.

Zato prozbori:

„Dobro je to, ali klekni, pa ću te blagosloviti, a i ti se sam prekriži prije samoga početka.”

Rekavši to napravi znak križa nad glavom Jakici, koji je kleknuo na snijegu.

Zatim priveže jahača pred sane uz konjče, cjelune ruku svećeniku te pođe prema Belčončki.

„A vrati mi se zdravo!” vikne za njim svećenik.

Pod križem nije bilo još nikoga. Tačevski obide sliku nekoliko puta te sjedne na kamen kod podloge i stane čekati.

Naokolo je vladala golema tišina: samo su velike poput suza kaplje od vlažne magle spadale s ruku križa i tiho šušteći udarale o meki snijeg. Ta tišina, puna nekakve tuge i maglovita pustoš napuniše novim valom žalosti srce Jakici. Osjeti se tako osamljen kao nikad dotad: „Zbilja sam na svijetu kao taj kamen — re-kne sam sebi — i takav će mi udes biti do smrti.”

I mahne rukom.

„E pa nek se jednom svrši!”

I s još većom gorčinom pomisli, da se protivnicima ne žuri, jer su veseliji. Ta sad sjede u Belčončki, razgovaraju s „njom” i mogu na „nju” gledati do mile volje. Ali se varao, jer se i njima žurilo. Zamalo začuje buku od glasnoga razgovora i u bjelkastoj se magli pojave četiri ogromna lika: Bukojemski, i peti manji: Ciprijanović.

Razgovarali su se tako glasno zato, jer su se prepirali, ko će se prvi pobiti s Tačevskim. Bukojemski su se uostalom vazda i za sve svađali među sobom, ali je sad bio spor s Ciprijanovićem, koji je dokazivao, da je najteže uvrijeđen, pa se mora pobiti prije njih. Umukoše istom, kad ugledaše križ i Jakicu, koji je stajao pod njim, i skidoše kape, ne zna se, da li zato, da iskažu poštovanje Muci Gospodnjoj ili da pozdrave protivnika.

Tačevski im se mučke pokloni te se lati sablje, ali mu u prvi mah stane srce nemirnije kucati u grudima. Ta bilo ih je pet protiv jednoga, a Bukojemski su na protiv bili strašni: visoki, kršni momci, s brkovima poput metala, na koje se uhvatila siva rosa od magle, s namrštenim obrvama. U licu im je bila neka mrka, razbojnička radost, kao da se vesele prigodi za prolivanje krvi ljudske.

„Zašto ja stavljam zdravu glavu pod evanđelje?” pomisli Jakica.

No iza kratkog ga nemira obuzme ljutost na one pijanice, kojih zapravo nije ni poznao, niti im je učinio ikakvu krivicu, a oni su se, Bog zna zašto, pripremili uz njega pa eto mu sad rade o glavi.

Stoga im progovori u duši:

„Čekajte, pustolovi. Donesoste amo i svoje glave!”

I obrazi mu porumene, a zubi se stisnu od gnjeva. Međutim oni stanu skidati duge haljine i zasukavati rukave od župana. Nije trebalo da sve to rade svi na jednom, ali su to radili, jer je svaki mislio, da će on početi. Napokon stanu redom već s golim sabljama, a Tačevski pristupi k njima te i sam stane. I uzmu gledati jedan u drugoga. Muk prekine Ciprijanović:

„Ja sam vam prvi na službu, gospodine!”

„Ne! Ja sam prvi, ja prvi!” ponove skupa Bukojemski.

I kad Ciprijanović stupi naprijed, oni ga odmah zgrabe za lakte. Nastade opet prepirka, u kojoj ih Ciprijanović nazva razbojnicima, a oni njega gladcem, a jedan drugoga psubratom. Gospodin se Jakica veoma rasrdi i rekne:

„Takih kavalira ne vidjeh još u životu.”

I utakne sablju u korice.

„Izaberite, jer ja odoh!” vikne visokim, tvrdim glasom.

„Izaberi sam!” povikne Ciprijanović nadajući se, da će izabrati njega.

Mate Bukojemski stane kričati, da ne će dopustiti, da kakavgod deran odlučuje o njima. A kričao je tako, da su mu prednji zubi, dugački poput zečjih, bljeskali ispod brkova. Ali umuknu, kad Tačevski opet povadi sablju, upre je u njega i prozbori:

„Izabirem vas!”

Ostala se braća s Ciprijanovićem odmah ustuknu videći, da je s njim teško izaći na kraj. Samo im se lica namrgodiše, jer su poznavali snagu Matinu, pa su bili gotovo uvjereni, da poslije njega ne će imati nikakva posla.

„Započnite!” prozbori Ciprijanović.

Tačevski osjeti također protivnikovu snagu odmah kod prvog sudara, jer mu i sablja zadrhta u ruci, a ipak odbi prvi i drugi udar, a iza trećega reče sam sebi u duši:

„Nije on vješt, kao što je snažan.”

I čučnuvši malko radi lakšega skoka navali žestoko. Druga su braća spustila k zemlji vrške sabalja i otvorenih usta pratila tijek borbe, jer su upoznali, da se i Tačevski „razumije u posao”, pa da ne će s njim biti tako lako. Za časak pomisliše, da se razumije vrlo dobro, pa ih obuze nemir, jer su se međusobno milovali

unatoč neprestanim zadjevicama. Ta jednome se, te drugome izvijao iz prsa povik: „ha!“ kod svakoga težeg udarca. A međutim su udarci padali sve brže poput bljesaka. Tačevski se očevidno sve više pouzdavao u se. Bio je spokojan, ali je skakao poput mačka, a iz očiju su mu frcale zlokobne iskre.

„Zlo!“ pomisli Ciprijanović.

A uto zamnije krič, sablja se Mati izmakne, a on podigne obje ruke k licu, koje se u jedan mah sve zalije krvlju — i klone na zemlju.

Na taj prizor riknu kao bikovi mlađa braća i u tren se oka bijesno bace na Jakicu, jamačno ne s nakanom, da ga zajedno napadnu trojica, nego zato, što je svaki htio osvetiti najstarijega.

I bili bi ga mogli raznijeti na sablje, da mu nije skočio u pomoć Ciprijanović i kliknuo iz svega glasa:

„Sramota! Odlazite! Razbojnici, ne plemići! Sramota! Odlazite! I sa mnom ćete, razbojnici! Odlazite!“

I stane se gotovo s njima šakati, dok se nisu razabrali. Međutim se Mate podigne na rukama i okrene k njima lice pokriveno kao krvavom krinkom. Ivan ga pograbi ispod pazuha i posadi, a i Luka mu pohiti u pomoć.

A Tačevski se primakne k Marku, koji je škripao zubima i stane ponavljati brzim glasom, kanda se bojavao, da se ne bi opet ponovio zajednički napadaj.

„Prosim, prosim!“

I sablje zveknu opet zlokobno. Ali je Tačevski imao malo posla s Markom, koji je bio to nespretniji, što je bio silniji. Marko je vitlao ogromnom sabljom kao mlatom. Jakica ga već trećim zamahom udari u potključnicu, presiječe mu kost i učini ga nesposobnim.

Sad upознаše Luka i Ivan, da im se desio vrlo gadan casus (slučaj), i da je taj mirni mladić uistinu osa, koju bi bolje bilo ne dirati. Ali s to većom gorčinom započne borbu, koja se svrši za njih jednako loše kao i za starije. Luki je rasječeno lice sve do zubnoga mesa, te se s velikom žestinom sruši i još udari o kamenje sakriveno pod snijegom, a Ivanu je, najspretnijemu između braće, za časak sablja s prstom pala na zemlju.

Tačevski je bez grebotine gledao sad na svoje djelo kao u čudu, a one se iskre, što su mu malo prije blistale u očima, stanu postupice gasiti. Lijevom rukom popravi mađarku, koja mu se malko u borbi pomakla na desno

uho, zatim je sasvim skine, odahne duboko dva tri puta, okrene se prema križu i prozbori napolak Ciprijanoviću, a napolak sam sebi:

„Bog mi je svjedok, da sam nevin.“

A na to će Stanislav Ciprijanović:

„Sad sam ja na redu, ali ste vi zaduhani, pa možda upočinete, a ja ću međutim haljinama pokriti drugove, da im mraz ne naudi, dok ne dođe pomoć.“

„Pomoć je blizu,” odgovori Tačevski, „jer ondje u magli stoje sane s košem, što ih je poslao velečasni Vojnovski, a on je sam u svojoj kući. Dopusti, gospodine, da odem po sane, na kojima će ovoj gospodi biti ljepše nego na snijegu.“

I ode, a Ciprijanović međutim stane pokrivati Bukojemske, koji su sjedili rame o rame na snijegu, osim Ivana. On je, najlakše ranjen, klečao pred Matom i držeći desnu ruku uvis, da mu odviše ne teče krv iz odsječenoga prsta, ljevicom je prao snijegom lice najstarijemu.

„Pa kako vam je?“ zapita Ciprijanović.

„Ugrizao nas je pasji sin,” odgovori Luka ispljuvavši obilatru krv, „ali čemo se mi još osvetiti.“

„Ne mogu ni ganuti rukom, jer mi je kost izvinuo,” dobaci Marko. „Oj, pas!... Oj!“

„A Mate je ranjen iznad obrva,” rekne Ivan. „Trebalo bi mu metnuti na ranu kruha s paučinom, ali međutim krv se zaustavlja i snijegom.“

„Da nije bilo, da mi nije zalilo očiju,” javi se Mate, „bio bih...“

Ali ne uzmože da odgovori, jer je oslabio od gubitka krvi. Prekine ga Luka, kojega obuze nagla ljutost:

„A lukav je, pasja krv, jer gleda kao gospođica, a grize kao zmija.“

„Baš mu te lukavosti ne oprostih!“ klikne Ivan.

No dalji im razgovor prekinu prskanje konja. U magli se pokažu sane, koje stanu blizu Bukojemskih. Iz sana skoči Tačevski i naloži vozaru neka siđe.

Momak pogleda na Bukojemske, baci brzi pogled na Tačevskoga i Ciprijanovića i ne ozove se ni slovcem. Samo mu se na licu odrazi kao srdnja, pa se okrene časak prema konjima i prekriži se.

Nato njih trojica stanu dizati ranjene i prenositi ih na haljinama. Bukojemski isprvice prosvjedovaše protiv

sudjelovanja gospodina Jakice u tom prenosu, ali im on reče :

„A kad bi vi, gospodo, posjekli mene, bi li me ostavili bez pomoći? Ta to je plemićka usluga, koju ne dolikuje ne iskazati ni ne primiti.”

Umukoše dakle, jer ih malko ulovi tim riječima i za čas legoše udobno na prostranim sanama na slami, gdje im odmah bijaše toplije.

„Kamo ćemo ići ?...” zapita momak.

„Čekaj! Uzet ćeš još jednoga,” odgovori Ciprijanović.

I obrativši se k Jakici reče :

„No, gospodine moj,” progovori, „doba je i nama.”

No Tačevski ga pogleda gotovo prijaznim pogledom :

„Ej, bolje bi bilo da to pustimo. Ionako Bog zna, zašto se to dogodilo, a vi ste bili uza me, kad su tu gospoda skupa nasrnula na me. Zašto da se mi bijemo ?”

„Hoćemo i moramo,” odgovori leđeno Ciprijanović.

„Vi ste me, gospodine, pogrdili, i sad se radi o mome dobrom glasu — razumiješ ? Pa sve kad bih morao dati glavu i kad bi ovo morao biti moj posljednji čas — moramo se boriti !”

„Ha, pa neka bude i tako, ali je to protiv moje volje !” odgovori Jakica.

I maše se sabalja. Ciprijanović je bio nejači od Bukojemskih, ali je bio spretniji od njih. Poznalo se, da su ga učili bolji vještaci i da se borio ne samo na sajmovima i gostionama. Navaljivao je pametnije, a odbijao bolje i vještije. Tačevski, kojemu nije bilo u srcu više nimalo kivnosti, pa bi bio volio prestati poučivši gospodu Bukojemske, stane ga hvaliti :

„Vi ste, gospodine, posve drugoga kova,” probijeli.

„Nije vas šeprtlja učila.”

„Šteta, da niste vi !” odgovori Ciprijanović.

I obradova se dvostruko, najprije radi pohvale, a onda zato, što je odgovorio, jer su se za borbe upuštali u razgovor samo najpozvaniji nebojše, a uljudni se razgovor držao čistom udvornosti. Sve je to podizalo Ciprijanovića u njegovim vlastitim očima.

Stoga naval i iznovice s novom srčanošću. Ipak nakon još nekoliko sudara morade u duši priznati, da ga protivnik nadvisuje. Tačevski je odbijao, kanda mu se ne sve lakoće i po, i držao se uopće tako, kanda se ne radi

o dvoboju, nego o vježbi u mačevanju. Očevidno se htio uvjeriti, što umije i Ciprijanović i koliko nadmašuje Bukojemske, a kad je to tačno ispitao, bio je uvjeren sam za se.

Razumio je to i gospodin Stanislav, zato mu i nestane radosti i stane življe nasrtati. A međutim se Tačevski napne, kanda mu je dosta zabave, odbije udarac nazvan prividni, te naval i, a za čas skoči na stranu.

„Eto vam !” rekne.

Ciprijanović zbilja osjeti nekakovu studen u ruci, ali prozbori :

„Nije mi ništa ! Dalje !”

I udari opet, ali mu u taj tren vršak sablje Tačevskoga raspori donju usnicu i kožu na bradi. Gospodin Jakica skoči drugi put natrag.

„Krvavite !” progovori.

„I to nije ništa !”

„Ako nije ništa, hvala Bogu !” odgovori Tačevski.

„Ali je meni već dosta, a vama pružam ruku. Vi ste se zbilja ponašali kavalirski !”

Ciprijanović je bio vrlo uzrujan, ali i osvojen Jakičinim riječima, pa je stajao časak, kanda se koleba, hoće li se pomiriti ili dalje navaljivati. A ipak na koncu metne sablju u korice te pruži ruku :

„Pa neka bude i tako. Istina, i krvavim, kako se vidi.”

Rekavši to dotakne se ljevicom brade i stane kao u čudu gledati krv, koja mu je okaljala obilato dlan i prste.

„Drži snijeg na rani, jer će oteći,” reći će gospodin Jakica, „i sjedni u sane.”

Rekavši to uzme ga ispod ruke i dovede ga do Bukojemskih, koji su ga mučke gledali ponešto začuđenim a napadno žalobnim pogledom. Gospodin Jakica probudi u njima sada pošteno poštovanje ne samo kao vještak na sablji, nego i kao kavalir „odličnih manira”, baš onakih, kakvih oni nisu imali.

Zato se tek za časak Mate obrati k Ciprijanoviću :

„Kako ti je, Stašo ?”

„Dobro. Mogao bih poći i pješice, ali volim na sanama, jer ću prije stići.”

A Tačevski sjedne uz vozara i vikne mu :

„U Virompke !”

„Kamo ?” zapita Ciprijanović.

„K meni. Ne će vam tamo biti baš udobno, ali što ćemo? U Belčončki bi se ženske prestrašile, a kod mene je svećenik Vojnovski, koji će vam zavezati rane, jer se u rane izvršno razumije. Po konje vam mogu poslati, a onda učinite, što hoćete. Svećenika ću još zamoliti, neka pođe u Belčončku i javi oprezno, što se desilo.”

Tu se gospodin Jakica zamisli, a za časak rekne: „Oj! Nije bijeda bila prije, ali će sada biti... Bože daj, da bi vas, koji ste silili na taj dvoboj.”

„Istina, silili smo,” odvrati Ciprijanović. „To ću posvjedočiti i ja i gospoda Bukojemski.”

„Posvjedočit ćemo, premda me ruka strašno boli,” javi se nekako stenjući Marko. „Borme ste nas nakrasili, puška te ubila!”

Do Virompka nije bilo daleko. Naskoro i dođu među živicu, gdje sretnu svećenika Vojnovskoga, koji je gazio po snijegu. Uznemiren radi onoga, što će se dogoditi, nije već mogao duže čekati, nego je išao ususret.

Čim ga Tačevski ugleda, skoči spram njega, a i svećenik pohrli življe k njemu, pa videći, da je zdrav i čitav, povikne:

„No, što je tamo?”

„A evo dovozim gospodu,” odgovori Jakica.

Lice se starčiću razveseli časak, ali se opet uozbilji, kad na sanama opazi zamazane krvlju Bukojemske i Ciprijanovića. I pljesne rukama:

„Svih pet!” vikne.

„O, jaki Bože!”

Zatim će ranjenicima:

„Kako vam je, gospodo?”

Oni mu se poklone uljudno, osim Marka, kojemu je bila presječena potključnica, pa nije mogao maknuti ni desnicom ni ljevicom. On samo zastenje i prozbori:

„Ha, čestito nas je napaprio, nema govora!”

„Nije to ništa!” ozovnu se drugi.

„Ufati se u Boga, da nije ništa,” odgovori starčić. „Sad kući, što prije kući! Odmah ću vam povezati rane.”

I naredi, neka sane krenu, a sam s Tačevskim pođe, što je mogao brže. Samo časak stane, radost mu opet sine na licu, naglo obujmi Tačevskoga oko vrata i rekne:

„Jakice, daj, da te zagrlim. Ta dovezao si ih pune sane poput snoplja!”

A Tačevski ga poljubi u ruku i odgovori:

„Sami ste htjeli, dobrotvore.”

A svećenik mu još metnu ruku na glavu, kanda će ga blagosloviti, ali se odmah sjeti, da to ne dolikuje njemu. Zato pogleda ozbiljnije i progovori:

„Samo ne misli, da ti to hvalim. Sreća tvoja, da su sami htjeli, ali je to sablazan!”

I uđu u dvorište. Jakica skoči k sanama, da pomogne izaći ranjenicima s vozarom i jedinim momkom, što ga je imao.

Ali oni siđu bez pomoći, osim Marka, komu je trebalo držati ruku — i za čas se nađu u sobi. Ondje je bila već pripremljena slama, pa i ležište Tačevskoga pokrito bijelom konjskom kožom, malko istočenom, sa šarenilom na uzglavlju. Na stolu se kod prozora vidio kruh zgnječen s paučinom, izvrstan za ustavljanje krvi, pa isto tako izvršni balzami svećenika Vojnovskoga za liječenje.

Starčić svuče svećeničku halju i stane odmah vezati rane sa svom vještinom staroga vojnika, koji ih je vidio tisuće u životu pa je liječeći mnogo godina bolje umio vezati rane od mnogoga liječnika. Brzo je i obavio, jer su osim Marka svi bili lakše ranjeni. Markova je potključnica iziskivala više posla, ali kad je svećenik Vojnovski i nju uredio, odahne i otare okaljane ruke,

„No!” probijeli: „Hvala Gospodinu Isusu, prošlo je bez teže nesreće. Jamačno se, gospodo, osjećate bolje.”

„Rado bismo piti!” odvrati Mate Bukojemski.

„Ne će škoditi! Reci, Jakice, neka donesu vode.”

No Mate se podigne na slami:

„Kakve vode?” zapita slomljenim glasom.

A Marko ležeći nauznačice na Jakićinoj postelji i malko stenjući, probijeli iznenada:

„Velečasni svećenik želi jamačno oprati ruke.”

Nato Jakica pogleda u svećenika upravo očajno, a on se stane smijati te prozbori:

„Eto pravoga vojnika! Može se, može i vino, ali ne mnogo.”

No Tačevski ga potegne za rukav u smočnicu.

„Dobrotvore,” šapne, „što da radim! U žitnici pusto, u pivnici prazno, ja sam sve više stežem pas. Što ću im dati!”

„Ima, ima!” šapne starčić. „Na polasku naredih i već dovezoše. A ne bude li dosta, naručit ću iz Jedline od pivara... Tobože za se, očevidno... za se. Naredi, da se svakome dade čaša, ne bi li se razgalili iza nesreće.”

Čuvši to Jakica, pohiti brzo i naskoro se gospoda Bukojemska stanu uzajamno tješiti. Svaki čas je rasla i njihova dobrohotnost prema Jakici:

„Pobismo se, jer se desi svakome,” prozbori Mate, „ali ja odmah pomislih, da ste vi pravi kavalir.”

„A to nije istina, jer ja to pomislih prvi,” javi se Luka.

„Ti da si pomislio? A možeš li ti što pomisliti?”

„A baš mislim, da si magarić, dakle mogu, ali me boli gubica.”

I stanu se prepirati. Ali se međutim na prozoru pomoli jahač na konju.

„Neko je dojahao,” prozbori svećenik.

Jakica pođe da vidi, a za čas se vrati prestrašen.

„Gospodin je Pongovski poslao momka,” progovori, „i poručio je, da čeka s objedom.”

„Neka ga sam pojede,” ozove se Ivan.

„Što ću mu reći?” zapita Jakica gledajući u svećenika.

„Najbolje istinu,” odgovori starac. „Ali je bolje, da je ja sam kažem.”

I iziđe k momku, te će mu:

„Kaži gospodinu Pongovskom, da ni gospodin Ciprijanović ni gospoda Bukojemski ne će doći, jer su ranjeni u dvoboju, na koji su pozvali gospodina Tačevskoga. Ali ne zaboravi kazati, da nisu teško ranjeni. Odlazi!”

Momak pohrli žurno, a svećenik se vrati i stane miriti Jakicu, koji je bio vrlo uzbuđen. Nije se bojao boriti s petoricom ljudi, ali se bojao gospodina Pongovskoga, ali još više, što će reći i pomisliti gospođica Sjeninjska.

A svećenik reče:

„Ta ionako bi se odalo, pa neka doznadu što prije, da ti nisi kriv.”

„Hoćete li posvjedočiti vi, gospodo?” zapita Jakica okrenuvši se još jednom k ranjenicima.

„Rado bi piti, ali ćemo posvjedočiti,” odgovori Mate Bukojemski.

Ipak je nemir Jakičin sve više rastao, a malo poslije, kad pred hodnikom stadoše sane s gospodinom Pongovskim i starostom Grothusom, zamre u njemu srce potpuno. Ipak skoči, da ih pozdravi, i pokloni se gospodinu Pongovskom do koljena, ali ga on i ne po-

gleda, kanda ga uopće i ne vidi, i mrka, stroga lica uđe u sobu.

U sobi se gospodin Pongovski pokloni svećeniku ozbiljno ali izdaleka. Otkad ga je starac prekorio s propovjedaonice radi prevelike strogosti prema ljudima, nije mu toga kivni plemić mogao oprostiti. I sada se nakon ovoga ledenog poklona okrene odmah k ranjenicima, malko ih promotri, a onda prozbori:

„Gospodo moja, poslije onoga, što se dogodilo, ne bih ja zaista prekoračio praga ove kuće, da me nije nagnala želja, da kažem vašoj milosti, kako me se silno dojmila vaša krivda. Eto, kako vam se svršilo moje gostoprimstvo, evo nagrade, što srete moje izbavitelje u mojem domu. Ali vam kažem samo to, ko je skrivio vama, skrivio je i meni, ko je prolio vašu krv, gore je, nego da je prolio moju, jer je osramotio mene, ko vas je pozvao na dvoboj pod mojim krovom...”

Tu prekine naglo Mate:

„Mi pozvasmo njega, a ne on nas!”

„Tako je, milostivi dobrotvore,” doda Stanko Ciprijanović. „U onom, što se dogodilo, nema nimalo krivice ovoga kavalira, pa vas, milostivi gospodine, skrušeno molim, da nam oprostite.”

„Dolikovalo je, da sudac ispita svjedoke, prije nego izrekne osudu,” rekne ozbiljno svećenik Vojnovski.

I Luka se htjede javiti, ali mu je bio presječen obraz i zubno meso, pa ga silno zaboli, kad je pomaknuo bradom. Zato samo dlanom pokrije mast, koja se već bila počela sušiti, i vikne na po usta:

„Odnijeli đavoli zajedno osude i moju čeljust!”

Pongovski se malo lećne zbog tih glasova, ali ipak ne uzmakne. Dašto, pogleda strogim očima, kanda bi tako nijemim ukorom htio prekriti Jakičine branitelje, i prozbori:

„Ne dolikuje mi opraštati mojim spasiteljima. Vi, gospodo, niste krivi. Dašto, razumijem ja to i pojmim, jer sam potpuno vidio, kako vas je naumice zabacivao. Zaista, samo je ona zavist, koja na crklom konju nije mogla stizati živih vukova, kasnije dala volju za osvetu. Ne zamijetih samo ja, kako je onaj kavalir, kojega tako velikodušno branite, od prvoga časa susreta neprestance vama, gospodo, davao priliku i činio sve, ne bi li vas doveo do toga postupka. Više sam kriv ja,

što sam mu popuštao, a nisam mu rekao, neka na sajmu ili u krčmi potraži sebi doličnije društvo.”

Kad je to čuo Tačevski, problijedi mu lice kao platno, a naprotiv svećeniku Vojnovskom uđari krv u glavu.

„Bio je izazvan! Pa što je imao raditi? Stidite se, gospodine!” zavikne.

No gospodin Pongovski pogleda na njega odozgo i odgovori:

„To su svjetski poslovi, kojima su svjetski ljudi jednako periti (vješti) kao i duhovni, pa i više, ali ću odgovoriti i na to, da me niko ne bi ovdje osuđivao radi nepravdnosti. Što je imao raditi? Kao mlađi starijemu, kao gost gospodaru, kao čovjek, koji je toliko puta jeo moj kruh nemajući svoga vlastitoga, bio je dužan meni sve javiti, a ja bih svojim gospodarskim ugledom izmirio i ne bih dopustio, da moji spasitelji, tako čestiti kavaliri, leže ovdje u ovoj kolibi u svojoj krvi na slami kao u svinjcu.”

„Mislili bi, milostivi gospodine, da sam kukavica!” vikne Tačevski lamajući rukama i tresući se kao u groznici.

Gospodin mu Gedeon ne odgovori ni riječce, jer se s početka pričinjao, da ga ne vidi, nego se obrati k Ciprijanoviću:

„Gospodine kavalire,” progovori, „eo instantne (odmah) idem s gospodinom starostom Grothusom k vašem ocu u Jedlinku, da mu izjavimo sućut. Ne sumnjam, da će mi doći u goste u Belčončki, zato molim i vas s društvom, da izvolite k meni. Još vam spominjem, da ste ovdje samo slučajno, a zazbilja ste moji gosti, kojima bih htio iskazati svoju veliku zahvalnost. Vaš otac, gospodine Ciprijanoviću, ne može doći k onome, koji ti je zadao rane, a pod mojim će vam krovom biti udobnije i ne ćete pomrijeti od gladi. A to vas ovdje može lako snaći.”

Ciprijanović se veoma zbuni i časak se ustručavao odgovoriti radi Tačevskoga, a i zato, jer je bio vrlo pristao mlađić pa se trsio, kako će se izjaviti, a međutim su ga silno nagrđivale usnica i brada, koje su pod melemom već bile otekale.

„Ne bismo ovdje osjetili gladi ni žeđe,” prozbori, „što već probatum fuit (dokazano je), ali smo u zbilji vaši, dobrotvore. I moj otac ne znajući, što je bilo,

možda ne bi ni htio doći ovamo. No kako ćemo doći pred lice rođakinja vaše milosti s tako nagrđenim usnicama, koje mogu uzbuditi samo abominaciju (odvratnost)?”

Rekavši to nakrivi se, jer ga je od duga govora zaboljela usnica — a pri tom zbilja nije bio najljepši.

No gospodin Pongovski odgovori:

„Za to vi ne razbijajte glave. Moje rođakinja osjećaju odvratnost, ali ne prema vašim ranama. Kad zacijele, opet će se povratiti prijašnja ljepota. Sad na će doći ovamo tvoje sane sa slugama, a kod kuće vas već čekaju udobna ležišta. Međutim da ste mi zdravi, jer moram s gospodinom starostom u Jedlinku. Klanjam se!”

I nakloni se svima, a naročito svećeniku, samo Jakici ne kimnu ni glavom. A kad je već bio blizu vrata, primakne se svećenik k njemu te će:

„U vas je, gospodine, premalo samilosti i pravednosti.”

A gospodin Pongovski odgovori:

„Grijehe priznajem samo na ispovijedi.”

I izide, a za njim gospodin starosta Grothus.

Jakica je sve to vrijeme stajao kao na mukama. Lice mu se promijenilo, pa sam časimice nije znao, bi li skočio k nogama gospodinu Pongovskom i zamolio ga, neka mu oprosti, ili bi ga zgrabio za grlo radi svega toga ponizivanja. Ipak se sjeti, da je u svojoj kući, a kod njega je zaštitnik gospođice. A kad oni drugi izađu, mune i on za njima ne misleći ni na što, što radi, ali i po običaju, koji je zapovijedao, da se isprate gosti, pa i u nadi, da će mu barem na samom odlasku kivni gospodin Pongovski barem kimnuti glavom. Ali se i u tom prevari. Samo mu je gospodin Grothus, čovjek očito dobar i pametan, stezao na hodniku ruku i šapne:

„Ne očajavaj, kavalire, prvi će gnjev minuti i sve će se popraviti.”

No Jakica nije mislio tako, a bio bi posve uvjeren, da je sve propalo jednom zauvijek, kad bi znao, da je gospodin Pongovski, premda je bio doista uzrujan i rasrđen, ipak hinio veći gnjev, nego ga je osjećao. Ciprijanović su i Bukojemski bili zbilja spasitelji njegovi, ali mu ih Tačevski nije pomorio, a niti je dvoboju sam po sebi bio tako neobičajan, te nije mogao razbuditi tako neumolnu kivanost. Ali je gospodin Pongovski od onoga časa, kad mu ono reče Grothus, da se žene i stariji ljudi, a gdje kad imaju i potomstvo, drugim očima gledao gospođicu

Sjeninjsku. Ono, o čemu prije nikad nije mislio, pričinilo mu se naglo mogućim, a zajedno i zamamnim. Na pomisao o dražestima prekrasne djevojke poput ruže ugrijala se u njemu duša, a još ga daleko silnije zagrija ponos. Ta zazelenio bi se i procvjetao nanovo rod Pongovskih, usto još rođenih od take vlastelinke kao što je Sjeninjska, ne samo srodne po rodu velikim kućama u Republici, nego i posljednjega izdanka roda, od kojega su se domogli znatna bogatstva Žulkjevski, Danilovići, Sobjeski i mnogo drugih. Gospodinu se Pongovskom gotovo zavrti u glavi na tu misao i osjeti, da ne samo njemu nego i cijeloj Republici mora biti do takih Pongovskih. No odmah se poboja, da bi se to moglo i ne dogoditi, jer gospodica može zavoljeti koga drugoga i dati mu ruku. U okolini nije vidio pristalijega od sebe, ali je bilo mladih. Pa ko? Ciprijanović? Da, on je bio mlad, gladak i vrlo bogat, ali plemić od roda Armenaca, oplemenjenih u trećem pokoljenju. Da bi taki homo novus (novajlija) mogao zbilja zapeti za gospodicu Sjeninjsku, to nije moglo stati u glavu gospodinu Pongovskom. Smiješno je bilo pomišljati na Bukojemske, premda su bili dobri plemići, a isticali se i kao rođaci sv. Petra. Ostajao je dakle jedini Tačevski, zapravo „Lazarus“, go poput crkvenoga miša, ali od drevnoga roda jakih vitezova iz Tačeva, grba Povala, od kojih je jedan, pravi gorostas i učesnik strašnoga njemačkog poraza pod Grönwaldom, bio slavan ne samo u Republici, nego i na zagranničnim dvorovima. Samo se Tačevski mogao srazmjeriti sa Sjeninjskima, a usto je bio mlad, hrabar, pristao, sjetan (što često gane žensko srce) i okućen u Belčončki, a s gospodicom kao prijatelj ili brat. Gospodin se Pongovski počeo sjećati raznih stvari, kako su se njih dvoje sad svađali i prepirali, sad se mirili i prijateljili. Sjetio se i raznolikih pogleda i riječi pa tuge i zajedničke radosti i smiješka. I sve mu se to, na što je prije jedva svraćao pozornost, najednom pričinilo sumnjivo. Da, opasnost je mogla prijetiti samo s jedne strane. Stari plemić pomisli, da je i tome dvoboju barem djelomice mogla biti povodom gospodica Sjeninjska, i lećne se u duši. Da se ukloni opasnost, postara se zato, da što jače prikaže čitavu sramotu Jakičina djela gospodici i uzbudi u njoj dolični gnjev, a zatim da hini još veći gnjev, nego ga je osjećao i nego je posao bio vrijedan, spali mo-

stove među Belčončkom i Virompkama te ponizi nemilice Jakicu i time mu zatvori kućna vrata. I dovinu se cilja. Kad se Jakica vratio ispred hodnika, sjedne za sto, upre prste u kosu, podboči glavu laktima te mučaje, kanda mu je govor oduzet od bola.

No svećenik se Vojnovski približi i metne mu ruku na rame:

„Jakice, što moraš pretrpjeti, pretrpi,“ reći će, „ali tvoja noga ne smije više stupiti u onu kuću.“

„Tako će i biti,“ odvratilo gluho Tačevski.

„Ali se ne podaj ni žalosti. Pomisli, ko si!“

A on stisne zube:

„Sjećam se, ali baš zato peče!“

A usto se javi Ciprijanović:

„Nitko ne će toga odobriti gospodinu Pongovskom, jer drugo je prekoriti, a drugo gaziti čast!“

Nato se maknu i Bukojemski, a Mate, kojemu je najmanje govor smetao, prozbori:

„U njegovoj mu kući ne ću reći ništa, a sretnem li ga kad na putu ili u susjeda, reći ću mu u brk, neka poljubi psa u nos.“

„O, joj!“ doda Marko. „Takog čestitoga kavalira zametati! Doći će doba, kad mu se to ne će oprostiti!“

Međutim dođu troje sane s divanima, s tri momka osim vozara, koji su imali prenijeti ranjenike. Tačevski ih ne smjede zadržavati radi očekivanoga dolaska staroga Ciprijanovića, pa i zato, jer su bili gosti Pongovskoga. A oni ne bi ni bili ostali čuvši o velikom uboštvu Jakice, da mu ne budu na teret. Stoga se stanu opraštati s njim i zahvaljivati mu na gostoprимstvu tako iskreno, kanda se među njima nije nikad ništa dogodilo.

No kad je Ciprijanović imao sjesti na zadnje sane, skoči naglo gospodin Jakica i rekne:

„Idem s vama, gospodine! Ne ću izdržati ovako! Ne ću izdržati! Dok se Pongovski ne vrati, moram — posljednji put!...“

A svećenik Vojnovski, premda je poznavao Jakicu i znao, da je ututanj nagovaranje, potegne ga ipak u prisoblje i stane razlagati:

„Jakice, Jakice! Opet mulier (žena). Bože daj, ne dogodila se ondje još veća krivda! Pamti, Jakice, što govori propovjednik: „Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni!“ (Jednoga muža

nađoh između tisuće, a između svih ne nađoh ni jedne žene). Pamti i smiluj se sam sebi.”

No to je bio bob o zid. Za časak je već sjedio Tačevski u sanama uz Ciprijanovića te krenuše. Međutim istočni vjetar pokrene maglu i potjera je na pustaru, a s modroga neba sine jasno sunce.

IV.

Nije izmislio gospodin Pongovski govoreći o abominaciji, što je prema pobjedniku osjećaju obje žene u Belčončki. O tom se uvjerio Jakica, čim ih je pogledao. Gospođa Vinicka iziđe ususret ljuta lica i ustegne mu ruku, kad ju je htio poljubiti na pozdrav, a ni gospođica ne požali njegova jada, njegove smetnje, ne odgovori na njegov naklon i sasvim se stala zanimati za Ciprijanovića. Ne štedeći mu nježnih pogleda ni brižnih pitanja, tako se postarala, da je Ciprijanovića, kad je ustao sa stolca u blagovaonici, da ode u sobu određenu za ranjenike, poduprla rukom i premda se ustručavao i izgovarao, otpratila ga je do vrata.

„Nema tu za te ništa, sve je propalo!” vikao je na taj prizor očaj i zavist u srcu Jakičinu. Bol je njegov bio to veći, što dotada nije ni slutio, da bi ona ista djevojka, što je prema njemu bila prevrtljiva i na jednu prijaznu riječ odgovarala deset ravnodušnih ili pače i zlobnih — umjela biti slatka, dobra i andeoska za čovjeka, koga zbilja ljubi. Jer nesrećni Jakica nije više ni dvoumio, da gospođica Sjeninjska ljubi Ciprijanovića. A on bi primio ne samo onaku ranu kao Ciprijanović, nego bi radosno istočio svu krv, da samo jednom u životu prozbori njemu onakim glasom i pogleda ga onakim očima. Zato ga osim bola obuzme ujedno neizmjerina žalost, koja mu natjera potok suza na oči. Ako i ne izbiju iz njih i ne poteku po obrazima, zalit će srce i napuniti sve čovječje biće. Tako osjeti sada Jakica prsa puna suza, a usto mu se gospođica Sjeninjska nikad nije činila onako lijepa kao sada s bijelim lišcem i s vijencem plavih vlasi, malko raskuštranih od uzbuđenosti. „Andeoska ti je ona,” vikala je u njemu crna žalost, „ali ne za tebe! Divna je, ali će je uzeti drugi!” I htjede pasti pred noge i pred njezinim stopa-

ma razgaliti svu muku i ljubav. No osjeti u isto doba, da pogotovo poslije toga, što se zbilo, ne smije toga sada činiti, pa ako se sam ne razbere i ne priduši svoje rasijanosti, da će joj reći nešta drugo nego želi, i sasvim zagreznuti u njezinim očima.

A međutim gospođa Vinicka, koja je bila vremenska i dobro se razumjela u lijekove, uđe s Ciprijanovićem u drugu sobu, a gospođica se vrati od vrata. Jakica shvati, da se treba okoristiti vremenom, pa se primakne k njoj:

„Rado bih vam reći riječcu, gospođice,” probijeli drhtavim kao ne svojim glasom sileći se na spokojnost.

A ona ga pogleda ledeno u čudu:

„Što želite, gospodine?”

Jakici obasja lice tako bolni smiješak, kao da je baš mučenički.

„Što ja sebi želim, ne će se dogoditi, pa sve da za to dadem spasenje duše,” progovori kimajući glavom, „ali vas, gospođice, za jedno molim: ne krivite mene, ne srdite se na me, imajte malko smilovanja, jer ni ja nisam od drveta ni od željeza...”

„Ja vam, gospodine, nemam ništa reći — a nije ni doba za to.”

„Hej, ljudsku, dobru riječ reći čovjeku, kojemu je teško na svijetu, vazda je doba.”

„Da li zato, što ste vi izranili moje spasitelje?”

„Jer Bog stoji uz nevinost. Morao je kazati momak, koji je došao po one kavalire, što mu je naredio svećenik Vojnovski, da ih ja nisam prvi izazvao. Jeste li, gospođice, znali za to?”

Znala je. Momak, priprost čovjek, nije zbilja potanko ponovio riječi svećenikovih, pa je samo kriknuo, da je „mladi gospodin iz Virompka sve posjekao”. Ali gospodin Pongovski na povratku iz Virompka usput upade u kuću te ispriča, kako je što bilo. Naprosto se bojao, da ne bi do gospođice iz čijih drugih usta došla vijest, da je Jakica bio izazvan, pa oslabila njezin gnjev. Zato je volio sam javiti, a pri tom nije zaboravio dodati, da je Tačevski surovim uvredama one prisilio na izaziv. Ufao se također, da će gospođica Sjeninjska, sudeći po žensku, vazda biti uz one, koji su trpjeli više.

Ipak se Jakici pričinilo, da su ga ljubljene oči pogledale manje strogo, pa ponovi pitanje:

„Jeste li, gospođice, znali za to?”

„Znala sam,” odgovori, „ali sam pamtila, što ni vi ne bi zaboravili, kad bi me i malo voljeli: da tim kavalirima zahvaljujem život. Znam i to od skrbnika, da su vas morali izazvati.”

„Ja da vas ne volim, gospođice? A neka sudi Bog, koji gleda u srca ljudska...”

Oči se djevojci stanu zaklapati. Naglo strese glavom, te joj uvojak skoči na drugo rame i rekne:

„Da!...”

A on će dalje malko zaduhanim i duboko tužnim glasom:

„Ali istina, istina! Morao sam dopustiti, da me posijeku, da vas, gospođice, ne rastužim. Ne bi bila potekla krv, koja ti je milija... Ne, nema više pomoći za to. I nema više ni za što pomoći! Skrbnik vam, gospođice, reče, da sam ja njih prisilio na izaziv. I o tom neka sudi Bog. No reče li vam, da je mene pod mojim vlastitim krovom pogrdio bez mjere i smilovanja? Dođoh još, jer znadoh, da ga ne ću ovdje sada naći. Dođoh, da svoje nesrećne oči nasitim gledajući vas, gospođice. Znam, da vam je to svejedno, ali sam mislio, da barem...”

Tu prekine Jakica, jer mu suze udušiše glas. Usta gospođici Sjeninjskoj stanu drhtati i bivati sve sličnija potkovici i samo se ponos a zajedno i bojažljivost djevojačka borila u njoj s uzbuđenšću. Ipak se uspregne, možda zato, da iz Jakice istegne još sjetnije priznanje, a možda zato, jer nije vjerovala, da će on zbilja otići i više se ne vratiti. Već su se često zbivali među njima nesporazumci i gospodin mu je Pongovski zadavao velike neugodnosti, a ipak bi nakon kratke ljutavi mučke ili glasno molio za oprostjenje i sve bi ostalo po starom.

„Tako će biti i sada!” pomisli gospođica Sjeninjska. Bilo joj ga je slatko slušati i slatko gledati na tu veliku ljubav, koja se nije smjela priznati izrazitim riječima, a ipak je od njega dolazila i ponizno i snažno. Zato je htjela, da joj tako govori što dulje svojim divnim glasom i što dulje da joj stavlja pred noge mlado, zaljubljeno srce, koje trpi.

No on, neiskusani u ljubavnim poslovima i slijep kao i svi zaljubljenici, ne opazi niti shvati, što se zbiva u njoj. Njezin je muk držao za okorjelu ravnodušnost — i gorčina mu stane postupice zalijevati dušu. Počne ga ostavljati spokojnost, s kojom je govorio prije, oči su mu dobile drugi sjaj, kaplja mu se ledenoga znoja

pomoli poput bisera na sljepočicama. Nešto mu se trgalo i lomilo u duši. Obuzme ga taki očaj, u kojem čovjek ne pita ni za što i gotov je svojim rukama rastrgati svoje srdačne rane. Govorio je još nekako spokojno, ali je već njegov glas zvučio drugačije, tvrđe, hrapavije.

„Tako?” probijeli. „Pa ni jedine riječi?...”

Gospođica Sjeninjska samo sažme ramenima.

„Ha! Istinu reče svećenik, da će me ovdje snaći još veća krivda!”

„Pa kakvu vam krivdu ja radim?” zapita neugodno dirnuta nenadanom promjenom, što se dogodila u njemu.

No on nastavi kao muha bez glave:

„Da nisam vidio, kakva si bila prema Ciprijanoviću, mislio bih, da nemaš srca u grudima. Ali ti imaš srce, i to za njega, ne za me. Samo te je pogledao i dosta.”

I naglo se pograbi objema rukama za lice:

„Kamo sreće, da sam ga sasjekao na smrt!”

A kroz gospođicu Sjeninjsku najednom poleti kao plamen. Obrazi joj se zarumene, u očima joj sine gnjev na Jakicu i na sebe samu zato, što je malo prije bila spremna na zaplakati. Duboka joj i nagla srditost obuzme srce.

„Vi ste, gospodine, poludjeli!” krikne dižući glavu i bacivši uvojak kose natrag.

I htjedne otići, no to baš dovede Jakicu, da se posve zaboravi. Pograbi joj obje ruke i zadrži:

„Ne ćeš ti otići, ja ću otići,” prozbori joj stisnuvši zube. „Samo ću ti još reći ovo: premda sam te milovao čitave godine više nego zdravlje, više nego život, više nego svoju dušu, ne ću se više vratiti. Šaku ću izgristi od tuge, ali se ne ću vratiti — tako mi Bog pomogao!”

I ostavivši na podu izlizanu mađarku skoči k vratima, za čas mune kraj prozora i skrene u vrt, kroz koji je bilo bliže u Virompke, te iščezne.

A gospođica je Sjeninjska časak stajala, kao da je grom u nju udario. Misli joj se razletjele na sve strane kao ptice i časak nije znala, što se dogodilo. No kad su se povratile, iščezne njezin gnjev, iščezne bez traga srditost, a u ušima su joj zujale samo riječi Jakičine: „Milovao sam te više nego zdravlje, više nego život, više nego svoju dušu — i ne ću se vratiti.”

Sad osjeti, da se on zaista ne će vratiti, baš zato, jer ju je tako silno ljubio. Zašto mu ne reče barem jednu

dobru riječ, koju je prosio, kad ga je spopalo ludilo, kao prošnjak milostinju ili kao komadić kruha za put ? I uhvati je zajedno žalost i strah. Odletio je očajan, bijesan — možda gdje padne na putu, možda učini sebi kakvo zlo od očaja, a jedna je srdačna riječ mogla sve ublažiti i urediti. Mora iza vrta proletjeti lukom do struge, ondje će je još čuti.

I skoči te pohiti u vrt. Duboki je snijeg ležao na srednjoj prtini, ali su se poznavale stope Jakićine. Stoga potrči po njima, propadajući časimice do koljena. Putem izgubi čišlo, rupčić, torbicu s koncem i sva zaduhana dotrči do vrtnih vrata.

„Gospodine Jakice!”

Ali je luka iza vrata bila već prazna. Usto je onaj isti vjetar, što je razgonio jutarnju maglu sada silno šumio među granama od krušaka i jabuka. Njezin slabi glas iščezne potpuno u tom šumu. Onda ne pazeći na studen ni na svoje lagano sobno odijelo, sjedne na klupu kod vrata i brizne plakati.

Velike su joj suze poput biserja tekle po rumenim obrazima, a ona ih stane otirati pletenicom nemajući ništa drugo, da ih otare.

„Ne će se vratiti.”

Međutim je vjetar šumio sve jače stresajući mokr snijeg s crnih grana.

Kad je Tačevski kao vihor bez kape i s razbašurenom kosom upao u dvorac u Virompkama, svećenik Vojnovski pogodi, što se dogodilo, te će :

„Praedixi ! (Prerekoh). Bog ti pomogao, Jakice ! Ali ne pitam za ništa, dok se ne razbereš i ne umiriš...”

„Svršeno je ! Sve je svršeno !” odvratila Tačevski. I stane hodati po sobi kao divlja zvijer po krleci. Svećenik se nije javljao niti mu uopće smetao. A istom iza dužega vremena ustane, obujmi ga rukama, poljubi ga u glavu, a onda ga uzme za ruku i povede u prisoblje.

Ondje klekne pred križićem, što je visio nad Jakićinom posteljom, a kad mladić klekne uza nj, prozbori :

„Gospodine, Ti znaš, što je bol, jer si sam trpio na križu za grijeh ljudske... Zato Ti evo, prinosis krvavo srce moje i molim Ti se pred Tvojim pribijenim nogama, da mi se smiluješ... Ali ne vapijem k Tebi : uzmi moj bol, nego vičem : daj mi snage, da ga podnesem ! ... Jer sam vojnik u Tvojim službi, Gospodine, i rado bih služiti Tebi i majci svojoj domovini... A

kako ću to učiniti, kad je klonulo srce moje i oslabila desnica moja ? ! ... Zato učini, da zaboravim sam sebe i samo mislim na slavu Tvoju i na spasenje majke svoje, jer su to zamašniji poslovi nego bol jednoga crvka, kao što sam ja. ... I ojači me, Gospodine, u sedlu mojem, da radim protiv pogana te stignem do slavne smrti i do neba... Za Tvoju trnovu krunu, usliši me ! ... Za ranu u Tvojem boku, usliši me ! ... Za ruke i noge probijene čavlima, usliši me ! ...”

Zatim su još odulje klečali, ali se već u polak molitve moglo vidjeti, da se Jakici bol zatomio u prsima, jer naglo pokrije lice rukama i stane jecati. A kad su ustali i prešli u prvu sobu, uzdahne duboko svećenik Vojnovski te prozbori :

„Moj Jakice, ja sam u svojem vojničkom životu mnogo podnio i snašla me je teža nesreća od tvoje. Ne ću ti o njoj pričati. Samo ću ti reći, da sam u vrijeme najvećega bola složio baš ovu molitvu i da njoj zahvaljujem spasenje. Češće sam je odonda ponavljao, u svakoj nesreći, a vazda s velikom olakšicom. Zato je izrekoh i sada. Pa što ? Nije li te popustilo ? Kaži !”

„Tužan sam, ali manje peče,” odvratila Tačevski.

„A vidiš ! Sad se napij vina, a ja ću ti kazati, bolje pokazati još nešto tako, što ti može uliti srčanosti. Gle !”

I nagnuvši glavu pokaže na njoj strašnu bijelu brazgotinu, koja je među sijedom kosom sezala preko sve ljubanje, te rekne :

„Malo ne umrijeh od toga. Rana je strašno boljela, ali brazgotina ne boli. Tako vazda biva, Jace. I tvoja će rana prestati boljeti, kad se s vremenom pretvori u brazgotinu. Sad kaži, što ti se desilo.”

Jakica stane pričati, ali mu nije išlo. Po naravi nije znao izmišljati, prevrtati ili dodavati, pa se sad sam čudio, da se sve to, što ga je tako bolno ranilo, u pripovijedanju čini manje okrutno. A svećenik Vojnovski, čovjek očevitno iskusan i poznavalac svijeta, saslušavši ga do kraja rekne :

„Razumijem, da je teško u riječi pretočiti poglede ili čine, koji mogu biti uvredljivi i pogrdni. Često od jednoga pogleda ili zamaha rukom dolazi do dvoboja i do prolijevanja krvi. Glavno je, da si toj gospodici javio, da se više ne ćeš onamo vratiti. Mladost je nestalna, a kad je vodi čežnja, mijenja se kao mjesec na nebu. I ljubav je kao luna mendax (mjesec lažac), koji poka-

zuje, da se umanjuje, a baš onda raste i primiće se k užbi. Pa što? Imaš li iskrenu nakanu održati ono, što si rekao?"

„Rekoh: Tako mi Bog pomogao! A ako hoćete, oče, ponovit ću odmah takvu prisegu na križu.”

„A što kaniš učiniti?”

„Poći ću u svijet.”

„To sam čekao, jer sam ti to davno preporučivao. Znaš sam, što te ovdje drži, ali sada, kad se uzica prekinula — da, idi u svijet. Ovdje ne dočeka ništa, nikakvo te dobro ne snađe dosele i ne će. Bila je to propast za te. Sreća, da sam bio blizu i da sam te mrvičak uvježbao u latinštini i u mačevanju — inače bi se tu bio poseljačio. Ne zahvaljuj, Jace, jer je to bilo iz iskrene ljubavi. Čeznut ću bez tebe, ali se ne radi o meni. Ideš u svijet. Ako razumijem, to znači, da ćeš se upisati u vojsku. To je najpošteniji i najčestitiji put, navlastice kad se primiće rat s poganima. Pero i kancelarija, kažu, daju sigurniju promociju od sablje — ali to ipak ne dolikuje krvi, kao što je tvoja...”

I ne pomislih na drugu službu,” odvrati Tačevski. „Ali ipak ne ću među pješaке, a ne mogu nikako u više službe, jer sam golotinja.”

„Plemić, koji ima latinštinu u glavi, a sablju u ruci, vazda zna sebi pomoći,” prekine svećenik. „Ipak nema govora, moraš se upisati u ugledan red. Treba se o tom posavjetovati. Međutim ću ti reći stvar, o kojoj do sada ne prozborih. Imam za te deset crvenih zlatnika, što ih je tvoja pokojna majka ostavila u mene — i njezin list, u kojem moli, da ti ih ne dajem, eda se ne rasiју, van u prijekoј potrebi, kad već upre ljutu u žestoku. Pa i uprla je! Imao si čestitu bogumilu, ali nesrećnu majku, jer kad je neboga umirala, bila je u kući već velika oskudica, a šta je ostavila u mene, otkinula je sebi od usta...”

„Pokoj vječni, daruj joj, Gospodine!” prihvati Jakica. „Neka se za te zlatnike govore mise za njezinu dušu, a ja ću prodati Virompke pa bilo za što.”

Kad to začu svećenik Vojnovski, raznježi se i suza mu zasine u oku, pa opet zagrli Jakicu.

„Čestita je u tebi krv,” reći će, „ali ti nijе slobodno odbaciti materin dar, pogotovo na taku nakanu. Imat će pokojnica i misa, budi uvjeren. Ako ih njoj jamačno i ne treba mnogo, koristit će drugim dušama u čistilištu. Što je do Virompaka, bolje bi ih bilo založiti, jer

sasvim drugačije gledaju u plemića, koji posjeduje i najmanji kutić zemlje, pa je possessionatus (posjednik).”

„Ali mi se žuri. Rado bih već danas otputovati.”

„Danas ne ćeš, premda što prije, to bolje. Ali ti prije moram napisati listove moјim Commilitonibus (subojnicima) i znancima. Trebat će se razgovoriti sa pivovarima u Jedlini, u kojih su i pune mošnje i konji taki, da nijedan drugi oklopnik nema boljega. Naći će se i u mene u stanu kakva stara bojna oprema i nekoliko sabalja ne samo ukrašenih, nego i prokušanih na švedskim i turskim šijama...”

Tu pogleda svećenik u prozor i doda:

„Ali eto, sane su gotove, a ko mora na put, doba je...”

No na licu se Jakici opet pomoli tuga. On poljubi svećenika u ruku i prozbori:

„Još imam jednu molbu, oče i dobrotvore moj, da mogu sada poći s vama i do odlaska ostati u župskom stanu... Odovud se vide oni krovovi i... preblizu su mi...”

„Ta dašto! Sam ti htjedoh to ponuditi i uzeo si mi iz usta. Nemaš ti tu posla i od srca ću ti se radovati. Hej, Jakice, budi mi dobre volje. Ne svršuje se svijet u Belčončki, van stoji pred tobom široko otvoren. Kad jednom zajašiš konja, Bog zna, dokle ćeš dospjeti. Rat te čeka, slava te čeka, a što danas boli, oduminit će. Vidim već, kako ti rastu krila na plećima. Leti dakle, Božji ptiću, jer si za to stvoren i određen.”

I radost kao sunčana zraka sinu na svećeničkovu časnom licu. Udari se po vojničku dlanom o bedru i vikne:

„A sada uzmi kapu pa idemo!”

Ali sitne stvari često smetaju većima, a smiješne se prepleću s tužnima. Jakica se obazre po sobi, onda zbunjеним pogledom pogleda u svećenika i ponovi:

„Kapu?”

„Pa da! Ne ćeš poći gologlav.”

„Ah!”

„No, što je?”

„Ta ostala je u Belčončki.”

„Alaj smo ga lijepi! A što sad?”

„Što sad? Da je barem uzeti od sluge — sa seljačkom ne mogu poći.”

„Sa seljačkom ne možeš poći!” ponovi svećenik.
„Ali pošalji momka po svoju u Belčončku.”

„Za ništa na svijetu!” vikne Jakica.

No starca obuzme nestrpljivost.

„A trista mu jada! Rat, slava, široki svijet — sve je dobro, ali je i kapa potrebna!”

„Ima na dnu u škrinji nekakav stari klobuk, što ga je otac oduzeo nekom švedskom časniku kod Tšemečana.”

„Uzmi ga — i na put!”

Jakica iščezne u prisoblju, a za čas se vrati sa žutim konjaničkim klobukom, prevelikim za njegovu glavu.

Kad ga ugleda svećenik Vojnovski, razveseli se i uhvati se za lijevi bok, kanda traži sablju, te rekne:

„Još je dobro, da je to švedski klobuk, a nije turski turban. No i tako pravi mesopust!”

Jakica se nasmiješi i prozbori:

„Na zaponcu su nekakvi kamenčići, možda što vrijede.”

Zatim sjednu i podu. Odmah se iza živice kroz bezlisne johe kao na dlanu vidjela Belčončka u dvor u njoj. Svećenik je pomno motrio Jakicu. No on je samo natisnuo na oči preveliki švedski klobuk pa nije ni pogledao, premda je ondje ostala ne samo njegova mađarka.

V.

„Ne će se vratiti, sve je propalo!” prozbori sama sebi u prvi mah gospođica Sjeninjska.

I čudnovato! U kući je bilo pet kavalira, a jedan među njima mlad i pristao, a osim gospodina staroste Grothusa imao je doći još stari Ciprijanović. U jednu riječ, rijetko je kada bilo toliko gosti u Belčončki. Međutim se gospođici činilo, da ju je naglo opkolila puštoš i ogromna praznina, da je prazna kuća, prazan vrt, a ona sama da je tako samotna kao u beskrajnoj stepi — i da će tako ostati zauvijek. Srce joj stisne teška žalost, kanda je izgubila nekoga najbližega. Bila je uvjerenjena, da se Jakica ne će vratiti, to više, jer ga je protivnik smrtno uvrijedio. A ujedno nije mogla zamisliti, kako će biti bez njega, bez njegova lica, riječi, smijeha, pogleda; što će biti sutra, prekosutra, za tjedan i za mje-

sec; zašto će zorom ustajati iz postelje, zašto će plesti pletenice, za koga će se oblačiti i ljepšati, zašto će živjeti?

I osjeti taki osjećaj, kao da joj je srce svijeća, koju je neko naglo dunuo i ugasio.

Ništa, van mrak i praznina.

No kad uđe u sobu i na podu opazi mađarku Jakčinu, svi se ti nejasni osjećaji uklone prostoj i ogromnoj čežnji za njim. Opet se u njoj raznježi srce te ga stane zvati po imenu. U isto joj doba proleti kroz dušu kao bljesak nade. Digne kapu, pritisne je kao nehotice na prsa, pa je metne u rukav i počne razmišljati.

„Ne će po starinsku danomice dolaziti u Belčončku, ali se mora vratiti po kapu prije, nego pođe iz Jedlinkke skrbnik s gospodinom Grothusom i g. Ciprijanovićem. Dakle ću ga vidjeti i reći mu, da je bio okrutan i nepravedan — i da nije smio tako uraditi.”

Ali nije bila sama sebi iskrena, jer mu je htjela kazati više — naći kakvu toplu, srdačnu riječ, koja bi iznovice svezala među njima pretrgnute niti. Samo da se to dogodi, samo da se mogu gledati bez gnjeva u crkvi ili kadikad u susjeda — naći će se u budućnosti kakav god način, da se sve okrene na dobro... Kakav bi to način imao biti i što je imalo biti to dobro, nije u onaj čas pomišljala gospođica Sjeninjska, jer je prije svega mislila, da što prije ugleda Jakicu.

Međutim iz sobe, u kojoj su ležali ranjenici, izađe gospođa Vinicka te ugledavši uzrujano lice i crvene oči u djevojke stane je miriti:

„Ne boj se, ne će im biti ništa. Jedan je samo od Bukojemskih malo teže ranjen, ali ni njemu ne će biti ništa. Drugi malo što. I njima je dobro povezao rane svećenik Vojnovski tako, te ne treba ništa mijenjati. I dobre su volje i veseli.”

„Slava Bogu!”

„A Tačevski ode? Što je tu htio?”

„Dovezao je ranjenike...”

„No — a ko bi to od njega bio očekivao?”

„Sami su ga izazvali.”

„Toga i ne taje, ali da bi on posjekao sve — petoricu! Jednoga za drugim. A mislio bi, da će se poplašiti i od pileće kvočke.”

„Onda ga tetica ne pozna. Aha!” odgovori nekako ponosno gospođica Sjeninjska.

Ali je i u glasu gospođe Vinicke bilo isto toliko čuđenja koliko i prigovora, jer je rođena i uzgojena u stranama izloženim neprestanim turskim nasrtajima, pa se od malena naučila cijeniti smjelost i spremnost na sablju, tu prvu mušku vrlinu. I kad ju je minuo prvi strah za goste, počne na sav taj dvoboj gledati nešto drugačije.

„Ipak im,” nastavi dalje, „moram priznati, da su vrijedni kavaliri, jer se ne samo ne srde na njega, nego ga još i hvale, a pogotovu taj Ciprijanović. Ta to je (veli) 'rođeni vojnik'. A ljute se naročito na njegovu milost, koji je (kažu) u Virompkama prevršio mjeru.”

„Ni tetica nije bolje primila gospodina Jakicu.”

„Jer je zaslužio. A ti si ga tobože dobro primila!”

„Ja?”

„Da, ti. Vidjeh, kako si puhнула na njega.”

„Moja tetice...”

Tu djevojka naglo prekine, jer osjeti, da će zaplakati. Ipak joj u povodu razgovora Jakica još više naraste u očima. Sam on protiv takih izvježbanih muževa — i sve je posjekao, sve pobijedio. Pripovijedao je on do duše, da ide s kopljem na veprove, ali su ih i seljaci, naseljeni na rubu pustare, lovili ljevčama, pa to nije bilo nikomu za čudo. Naprotiv je petoricu viteških plemića mogao nadvladati samo vitez od njih veći i vrsniji. Gospodici se Sjeninjskoj činilo upravo čudno, da bi čovjek, koji je imao tako sjetne i lagodne oči, mogao u boju biti tako strašan. Dakle se samo njoj tako pokoravao, samo od nje tako sve snosio, samo je za nju bio tako sladak i popustljiv. Zašto? Jer ju je ljubio nad zdravlje, nad sreću, nad svoje spasenje. Sat je prije sam to priznao.

I opet joj čežnja za njim ogromnim valom navali k srcu. Ipak osjeti, da se i među njima nešto promijenilo, pa ako ga ugleda i poslije bude često gledala, ne će se ništa igrati s njim, kao što se igrala prije; to ružiti, to veseliti i hrabriti, to odbijati, to pritezati. Osjeti, da će i nehotice gledati na nj s nekim većim poštovanjem te će biti opreznija i poniznija.

Kadikad se još javljao u njoj neki glas, da je Jakica s njom postupao odviše srdito, da joj je izgovorio više gorkih i uvredljivih nego ona njemu. Ali je i taj glas bivao sve slabiji, a želja za pomirbom sve jača. Samo da se vrati prije, nego oni dođu iz Jedlinke.

Ali međutim minu sat, dva i tri, a on se ne vraća. Onda joj pade na um, da je prekasno i da sam više ne će doći, ali će poslati koga po mađarku.

Odluči dakle, da će mu je poslati s listom, u kojem će razgaliti sve, što joj tišti srce. A jer je njegov poslanik mogao doći svaki čas, htjede sve pripremiti. Zato se zativori u svojoj djevojačkoj sobici i lati se posla.

„Neka ti, gospodine, otpusti Bog tugu i žalost, u kojoj si me ostavio; jer ne bi bio tako uradio, da si mogao progledati moje srce. Zato vam šaljem ne samo mađarku, nego dodajem i dobru riječ, da budeš srećan i zaboraviš...”

Tu opazi, da ne piše onoga, što misli i što hoće, jer se uopće nije radilo o tom, da on zaboravi. Stoga rastrga listić i stane pisati drugi još više ganuta i sjetna:

„Šaljem vam vašu mađarku, jer znam, da ne ću više nikad ugledati gospodina u Belčončki i da ne ćeš ni za kim ovdje zaplakati, a pogotovu za mnoom sirotom. A toga ne ću učiniti ni ja radi tvoje nepravедnosti, pa žalila ne znam koliko...” Ali te riječi poreče odmah čim i velike suze poliše naglo papir. Kako da mu šalje taki dokaz, pogotovu ako ju je sasvim izbacio iz srca! Za čas joj opet padne na um, da mu je možda bolje ne pisati o toj njegovoj nepravdi i srditom postupku, jer bi se mogao još više rasrditi. Misleći tako stane tražiti treći listić, ali ga nije bilo. Stoga ne znadijaše, što bi. Kad bi htjela uzajmiti papir od gospođe, ne bi to prošlo bez pitanja, na koja ne bi mogla odgovoriti. Pri tom osjeti, da gubi glavu i da ne može nikako opisati Jakici tačno sve, što bi rada zapisati. Zato se silno zabrine i već po ženskoj naravi potraži olakšicu i jedna brizne opet u plač.

A međutim se smrači, pred hodnikom zabrenčaju zvonca od sanica i gospodin se Pongovski povraća u gostionu. U sobama za služinčad zapali smjesta svijeće, jer se mrak zgusnuo. Djevojka otare suze i uđe u gostinjsku sobu bojeći se malko, da će svi odmah poznati, da je plakala — i Bog zna, što će pomisliti, a možda će je i mučiti pitanjima. No u sobi je bio samo gospodin Pongovski i gospodin Grothus bez g. Ciprijanovića, za koga stane odmah pitati, da odvrati od sebe pažnju.

„Otišao je k sinu i k Bukojemskim,” odgovori gospodin Pongovski, „ali ga već putem umirih, da se nije desilo nikakvo zlo.”

Nato je pogleda pozorno, ali se njegovo obično mrko lice i sive stroge oči zasjaju nekom izraženom do-
brotom. Približivši se k djevojci metne ruku na jasnu
njezinu kosu i prozbori:

„A i ti se bez potrebe uzrujavaš. Za nekoliko će dana
biti svi zdravi. No, no! Dosta je toga! Dugujemo im
zahvalnost — istina — i zato se zauzoh za njih, ali su
to zablajali ljudi tuđi i dosta mizerne kondicije (bijednog
položaja).”

„Mizerne kondicije?” ponovi ona kao jeka samo
zato, da nešto kaže.

„A da, jer su Bukojemski golići, a Ciprijanović homo
novus (novajlija, skorojević). Napokon, što me briga!
Otići će i bit će mir kao i prije.”

Gospodica Sjeninjska pomisli, da će biti i odviše
mira, kad ostane samo njih troje u Belčončki, ali ne
izreče glasno te misli.

„Idem se,” rekne, „zavrtjeti oko večere.”

„Idi, gazdaričice, idi!” odgovori Pongovski. „Širi
u kući i radost i korist.”

Nato doda:

„A reci, neka dadu srebrene tanjire, da pokažem
tome Ciprijanoviću, da vrijedno posuđe nemaju samo
oplemenjeni Armenci.”

Gospodica Sjeninjska skoči u služinsku sobu. Ali
htjede još prije večere obaviti drugi, za nju zamašniji
posao, zato zovne služaka dječaka i prozbori mu:

„Čuj, Vojtuša, skoči u Virompke i reci gospodinu
Tačevskom, da ga gospodica lijepo pozdravlja i šalje
mu ovo ovu mađarku. Na ti groš za put, i ponovi, što
imaš reći?”

„Da gospodica pozdravlja i alje mađarku.”

„Ne da pozdravlja, nego da lijepo pozdravlja —
razumiješ li?”

„Razumijem.”

„Pa idi! A uzmi kožuh, jer noću opet stiska mrz.
Uzmi i pse sa sobom. Lijepo pozdravlja... zapamti i
vrati se odmah — osim da gospodin htjedne odgovoriti.”

Kad je tako obavila taj posao, pođe u kuhinju,
da se bavi večerom, koja je već bila nemalo gotova, jer
su očekivali, da će se gospodin vratiti s gostima. Zatim
se obuče i počestlja kosu te uđe u blagovaonicu.

Stari je Ciprijanović pozdravi dobrostivo, jer mu je
već u Jedlinci njezina mladost i krasota bila osvojila

srce. Za sina je već bio miran, pa kad sjedoše za večeru,
stane se s njom veselo razgovarati, nastojeći i šalama
razagnati neku brigu, što joj je vidio na čelu, a uzrok je
pripisivao onome, što se zbilo.

No večera se ne svrši povoljno po djevojku, jer se
odmah iza druge ponude pojavi na pragu sobe Vojtu-
ška i hučući u smrznute prste vikne:

„Molim, gospodice, kapu ostavih, ali gospodina
Tačevskoga nema u Virompkama, jer je otišao sa sveće-
nikom Vojnovskim.”

Čuvši to gospodin Pongovski začudi se, namršti
odmah obrve, ustrmi željezne oči u dječaka i zapita:

„Što je to? Kakvu kapu? A ko te je poslao u
Virompke?”

„Gospodica,” odgovori sa strahom dječak.

„Ja!” ponovi gospodica Sjeninjska.

I videći uperene u se sve poglede veoma se smete,
ali ne za dugo, jer joj priskoči u pomoć odmah domi-
šljata ženska doskočica:

„Gospodin je Tačevski dovezao amo ranjenike,”
prozbori, „ali ga primismo loše tetica i ja, pa se zato
rasrdi i odleti kući bez kape, a ja mu poslah kapu.”

„Istina je, ne primismo ga baš najljepše,” javi se
gospođa Vinicka.

Gospodin Pongovski odahne i lice mu se malo raz-
vedri.

„Dobro učiniste,” rekne. „A kapu bih mu bio sam
poslao, jer jamačno nema druge.”

No čestiti se i pametni gospodin Ciprijanović za-
uzme za Tačevskoga.

„Moj se sin ne ljuti,” prozbori, „nimalo na njega.
Sami ga pozvaše na boj, a on ih poslije još poveze k sebi,
zavi im rane i ugosti. Bukojemski pripovijedaju to isto,
i dodaju, da se on igra sabljom, pa da je htio, bio bi ih
i te kako izranio. Ha! Htjedoh ga poučiti, a sami nađohše
učitelja. Ako je istina, da milostivi kralj kreće na Turke,
bit će ondje od koristi moj Tačevski.”

Gospodin je Pongovski nerado slušao te riječi, a
na kraju reče:

„Njega je te vještine izučio svećenik Vojnovski.”

„Svećenika Vojnovskoga vidjeh jednom na pro-
štenju,” prihvati gospodin Ciprijanović, „ali čuh o njemu
mnogo još za svojih vojničkih dana. Rugali su mu se na
zboru drugi svećenici govoreći, da je njegov stan kao

arka (lađa) i da gaji sve animalia (životinje) kao Noe. Ipak znam, da je to bila velika sablja, a sad je velika krepost. Ako je i to gospodin Tačevski naučio od njega, želio bih, kad mi sin ozdravi, da ne traži druge amicitije (prijateljstva)..."

"Vele, da će se sabor odmah baviti aukcijom (povećanjem) vojske," svrne razgovor gospodin Gedeon.

"Tako je, svi se već tim zanimaju," potvrdi starosta Grothus.

I razgovor se dalje nastavi o ratu. Ali po večeri gospodica Sjeninjska uhvati zgodan čas, primakne se k Ciprijanoviću, podigne k njemu svoje modre oči i probijeli:

"Vi ste, gospodine, dobri, vrlo dobri."

"A zašto to?" zapita Ciprijanović.

"Jer se zauzeste za gospodina Jakicu."

"Za koga?" zapita Ciprijanović.

"Za gospodina Tačevskoga. Ime mu je Jakica."

"A vi ga sami tako strogo prekoriste. Zašto to?"

"Gore ga je prekorio moj skrbnik. Ali priznajem vašoj milosti, da nismo radili pravo, i mislim, da ga treba kakogod utješiti..."

"On će i rado primiti utjehu iz vaših ruku, gospodice."

A djevojka mahne svojom zlatnom glavicom u znak prosvjeda.

"Ej ne," odvrati ona sa sjetnim smiješkom, "on se već na me razljutio zauvijek..."

Ciprijanović je pogleda zbilja dobrim, očinskim pogledom:

"Ta ko bi se na te, dražesni cvjetiću, mogao razljutiti zauvijek!"

"Oj, on može!... No što je do utjehe, bila bi za njega najbolja, kad bi mu vi, milostivi gospodine, sami rekli, da se na nj ne ljutite i da vidite njegovu nevinost. Onda bi mu i skrbnik morao dati kakvu god zadovoljštinu, a tu mu moramo dati."

"Vidim, da vi, gospodice, niste bili baš tako strogi prema njemu, kad se tako živo zauzimljete za njega."

"Jer me grize savjest i ne trpim ničije krivde, a on je opet sam na svijetu i vrlo, vrlo ubog."

"Onda ću vam reći, gospodice, da sam to već odlučio u duši! Vaš mi skrbnik, kao gostoljubni susjed, izjavi, da me ne će pustiti, dok mi sin ne ozdravi, ali bih

i Stašu i Bukojemske već sutra mogao povesti kući. Prije toga ću jamačno poći k gospodinu Tačevskom u k svećeniku Vojnovskom, i to ne radi kakve dobrote, van zato, jer znam, da sam im to dužan. Ja ne kažem, da sam zao, van samo mislim, ako je ovdje ko dobar, nisam ja, nego vi, gospodice. Ne protivite se!"

Ona se ipak usprotivi, jer osjeti, da joj nije stalo samo do pravednosti prema Jakici, nego i do drugih poslova, za koje nije mogao znati gospodin Ciprijanović, jer nije poznavao djevojačkih tajna. Ipak se njeno srce napuni zahvalnošću prema njemu i na laku noć mu poljubi ruku. Zato se rasrdi na nju gospodar Pongovski.

"Ta to je istom treće pokoljenje," reče, "a prije su bili trgovci. Pamti, ko si!"

VI.

Dva dana poslije pođe Jakica s deset dukata u Radom, da se prije puta pristojno opremi, a svećenik Vojnovski ostane u stanu. Tu je razmišljao, otkuda bi uzeo više novaca za svu vojničku opremu, za kola, za konje, za pratnju i slugu. To je sve morao imati drug, koji je volio ozbiljno društvo i nije htio, da ga drže šetljom petljom.

Osobito je tako morao uraditi Tačevski, jer je nosio veliko i slavno ime, iako već poznato i zaboravljeno u Republici.

Jednoga dana dakle sjedne svećenik Vojnovski za stolić, namršti obrve, te mu se bijela kika spusti na čelo, i stane računati. Animalija (životinje), t. j. pas File, pripitomljena lisica i jazavac prebacivali su se pod njegovim nogama, ali on nije za njih mario. Tako je silno bio obuzet i zabrinut, jer mu "kalkulacije" (računi) nikako nisu uspijevale i svaki se čas kidali. Nije dostajalo ne samo za manje stvari, nego ni za glavne. Starčić je sve jače tro čelo, a napokon se stao sam sa sobom razgovarati.

"Uzeo je deset — dobro. Jamačno mu ne će ostati ništa. Brojmo dalje: od pivovare Kondrata posudio pet, od Sloninke tri, to je osam. Od Dude šest pruskih talira i jahači konj posuđen. Isplatit će se ječmom, ako

rodi. Zajedno osam crvenih zlatnika i šest talira i dvadeset mojih zlatnika. Malo! Ako bih mu dao škopca za momka, imao bi s jahačim dva konja, a za voz treba još dva, a za Jakicu još barem dva provodna. Pauca! (premalo). A manje nije moguće, jer ako mu padne jedan, mora imati drugog, da nadomjesti. A odijelo za sluge, a živež za vozove, a kotlovi, a pokrivači, a pribor? Fui! S takim novcem može samo u dragone."

Onda se okrene k životinjama, koje su silno bučile.

"Mir, vi prevrtljivci, jer ću vam kože prodati židovima."

I opet se s' ane razgovarati sam sa sobom:

"Jakica ima pravo, da treba Virompke prodati. Ali ako poslije zapitaju: otkuda si? — nema što kazati. Otkuda? Iz Vjetrova. Iz kakvoga Vjetrova? Iz Vjetrova u polju. Odmah takovića svak obescjenjuje. Bolje bi bilo založiti, ako se nađe založnik. Pongovskomu bi bilo najprikladnije, ali Jakica ne bi htio o tom ni čuti, a ni ja sam ne bih s njim o tom radio... Moj Bože! Nepravo ljudi govore: 'Ubog kao crkveni miš!' Čovjeka snađe gdje god veća bijeda. Crkveni miš i te kako uživa na sv. Stjepana*, a voska ima u svako doba. Gospodine Isuse, koji si pomnožio kruh i ribe, pomnoži i ovo nekoliko crvenih zlatnika i nekoliko talira, jer Tebi, milostivi Gospodine, ne će ništa uzmanjkati, a jadnom ćeš Tačevskomu pomoći..."

Tu mu sune u glavu, da pruski taliri, koji potječu iz luterskoga kraja, mogu probuditi samo abominaciju (odvratnost); a što je do dukata, uskoleda se, ne bi li ih naime metnuo pod nožice Kristove — pa ih se možda sutra nađe više? Ipak se nije osjećao dostojnim čuda, pa se dapače nekoliko puta udario u prsa kajući se za drsku misao. Ali duže nije mogao razmišljati o tom, jer se neko dovezao pred župski stan.

Za časak se otvore vrata i u sobu stupi visok, siv muž, crnih očiju, koje su gledale mudro i dobrostivo. On se pokloni na pragu te izusti:

"Ja sam Ciprijanović iz Jedlinke."

"Da, da, vidjeh vas, gospodine, na proštenju u Pšetrku, ali samo izdaleka, jer je bila silna vreva,"

* Na sv. Stjepana je narod bacao svakakvo žito na svećenika kod oltara na spomen kamenovanja toga sveca.

vikne svećenik i stupi živo prema gostu. „Pozdravljam vas radosno u svojoj skromnoj kući.”

„I ja radosno dolazim ovamo,” odgovori Ciprijanović. „Velika je i mila dužnost pozdraviti tako znamenitoga viteza i tako svetoga svećenika.”

Rekavši to poljubi starčića u rame i u ruku, premda se on branio veleći:

„Ta kakva svetost! Možda evo ove živine imaju više zasluga pred Bogom nego ja.”

Ali je Ciprijanović govorio tako otvoreno i iskreno, te odmah tim osvoji svećenika Vojnovskoga. Počne dakle jedan drugome govoriti prijazne riječi, koje su tekle iz srca.

„Upoznah i sina vaše milosti,” rekao je starac, „čestit je to kavalir i plemenitoga vladanja. Oni su Bukojemski uza nj jedva kao njegovi dvorani... Kažem vam, gospodine, da ga je Jakica Tačevski odmah tako zavolio, te ga samo neprestance hvali.”

„Tako i moj Stašo. Često biva, da se ljudi pobiju, a onda zavole. Niko između nas nema nimalo mržnje na gospodina Tačevskoga, nego bismo svi rado sklopiti s njim iskrenu amiciju (prijateljstvo). Bio sam i kod njega u Virompkama i dolazim odonud. Mislio sam, da ću ga naći ovdje, pa sam htio pozvati u Jedlinku vas, velečasni dobrotvore moj, i njega.”

„Jakica je u Radomu, ali će se još ovamo vratiti i jamačno će rado slušati... Ah, vidite, gospodine, kako su se prema njemu ponašali u Belčončki.”

„I sami su to opazili,” odgovori gospodin Ciprijanović. „pa već to žale: ne gospodin Pongovski, nego ženske.”

„Gospodin je Pongovski nazuban čovjek kao malo ko, i jednom će dati o tom težak račun pred Bogom, a što je do ženskih — Bog s njima... Čemu tajiti: svemu je tomu dvoboju zrok jedna od njih!”

„I ja sam to naslutio, prije nego mi je sin potvrdio. Ali je to nevini uzrok.”

„Sve su one nevine... A znate li, gospodine, što propovjednik govori o ženama?”

Gospodin Ciprijanović nije znao, pa svećenik Vojnovski uzme s police vulgatu i pročita odlomak iz Propovjednika, a na to će:

„A što?”

„Ima i takih,” odgovori Ciprijanović.

„Ni Jakica ne ide s drugoga uzroka u svijet. Ali ga od toga nisam nikako odvrćao. Naprotiv!”

VII.

„Kako? Odmah odlazi? Ta rat će se početi tek doljeta.”

„Znate li to stalno, gospodine?”

„Znam, ja se raspitujem, a raspitujem se zato, jer ni svoga sina ne ću zadržati.”

„To mi je plemić! A Jakica odlazi odmah, jer mu je, kažem istinu, teško ostati ovdje.”

„Razumijem, razumijem sve. Žurba je najbolji lijek u takim slučajevima.”

„Zato će se u ovim stranama i zabaviti samo toliko, koliko bude trebalo, da Virompke proda ili založi. Mali je to posjed, ali ipak svjetujem Jakicu, neka radije založi, nego da proda. Sve ako se i ne bi nikad vratio, uvijek se može pisati po njima, a to je dostojnije za čovjeka njegove krvi i imena.”

„Mora li zbilja prodati ili založiti?”

„Mora. Čovjek je siromah, puki siromah. Vi znate, koliko stoji bojna oprema, a on ipak ne može služiti u dragonskoj regimenti.”

Gospodin se Ciprijanović časak zamisli, a onda će:

„Znate što, velečasni, možda bih vam ja uzeo Virompke u zalag.”

Svećenik Vojnovski porumenje kao djevojka, kojoj mladić prizna ono, što je živo željela čuti. Ali mu ta rumen preleti tako brzo preko lica, kao što ljetna munja preleti večernjim nebom. Onda pogleda oštro Ciprijanovića i zapita:

„A što će vama to?”

No on odgovori sa svom iskrenošću čestite duše:

„Što će mi to? Pa hoću poštenom mladiću iskazati uslugu bez svoje štete, a za nju ću još steći zahvalnost. Ne bojte se, oče dobrotvore, imam ja u tom i svoj račun. Evo otpremit ću svoga jedinca u istu onu četu, u kojoj bude služio gospodin Tačevski, i slutim, da će moj Stašo naći u njemu dobra druga i prijatelja. Znate, kako je zamašno društvo i što je dobar prijatelj uz bok i u taboru, gdje lako dolazi do svađe, gdje još lakše dolazi smrt. Bog mi nije škrtario s bogatstvom, a dao mi je samo jedno dijete. Gospodin je Tačevski muževan, trijezan, vještak sablji, kako se pokazalo, i veličina, jer ste ga

vi uzgojili! Neka budu on i Stašo kao Orest i Pilad. To je moj račun.”

Svećenik mu Vojnovski široko raskrili ruke.

„Pa sam vas je Bog poslao! Za Jakicu jamčim ja kao sam za sebe. Zlatni je to momak, a srce mu je zahvalno kao rodna zemlja. Sam vas je Bog poslao! Sad će se momče moći pokazati, kako dolikuje Tačevskomu Povali. A što je najglavnije, kad ugleda široki svijet, možda zaboravi onu djevojku, radi koje je toliko godina potratio i toliko pretrpio.”

„Pa je li je odavno milovao?”

„A da pravo kažem, od maloga djeteta. A i sada ne govori ništa, stiska zube, vije se kao ugor na udici. Nek ide što prije, jer od toga nije moglo i ne može ništa biti.” Časak nastane muk.

„Ipak treba acuratissime (posve tačno) raspresti te poslove,” progovori najposlije starac. „Koliko vi, gospodine možete dati u zalag Virompaka? Jадna je to krpica.”

„Pa i sto dukata.”

„Bojte se, gospodine, Boga!”

„A zašto? Ako mi gospodin kada to isplati, sve jedno je, koliko dam. Ako li ne isplati, doći ću do svoga, jer su tu naokolo zemlje slabe, a to je nova zemlja u krčevini, pa zato mora biti dobra. Ja ću na povratku uzeti sa sobom Stašu i Bukojemske u Jedlinku, a vi budite ljubazni, pa dodite čim se gospodin Tačevski vrati iz Radoma. Novci će biti gotovi.”

„S neba ste pali, gospodine, zajedno sa svojim bogatstvom i sa svojim zlatnim srcem,” odgovori svećenik Vojnovski. Zatim naloži, neka donesu medovinu, sam naliže u vrčice te stane piti veselo, kao što piju ljudi, kojima je radost u srcu. Ali se kod trećega vrčica uozbilji svećenik i progovori:

„Za pomoć, za dobru riječ, za poštenje vašeg gospodstva dopustite, da barem platim dobrim savjetom.”

„Slušam.”

„Ne dajte sinu u Virompke. Djevojka je glatka više nego se može pomisliti. Može pritom sama u sebi biti i čestita, ne poričem, ali je ona Sjeninjska. Tim se ne ponosi ona sama, ali i gospodin Pongovski tako, te se staromu ne bi činilo odviše, kad bi posegao za njom — što ja znam, i sam naš kraljević Jacobus. Čuvajte sina, ne dajte mu, da o tu oholost povrijedi mlado srce

ili rani smrtno kao i Jakica. To vam govorim kao iskreni i dobrotorni prijatelj, jer bih rado platiti dobro dobrim.”

Gospodin Ciprijanović potegne rukom po čelu te reke :

„Spadoše nam u Jedlinku radi putne neprilike kao s oblaka. Ja nekad pođoh u kuću gospodina Pongovskoga, kao susjed u posjete, ali njega ne bi k meni. Odatle upoznah njegovu oholost pa više ne iskah njegova prijateljstva ni poznanstva. To dođe samo. Ipak sina ne ću naseliti u Virompkama, niti ću mu dopustiti, da zano-vijeta u Belčončki. Mi nismo stari plemići kao Sjeninjski, a možda ni kao Pongovski, ali smo plemići izrasli iz rata, iz onoga što boli, kako je govorio gospodin Čarnjecki. Svoj ćemo ugled znati sačuvati, i moj je sin za to osjetljiv kao i ja. Mladu se teško očuvati od Kupidovih strijela, ali ću vam reći, velečasni, što mi reče Stašo, kad sam ga u Belčončki pitao za djevojku : „Volim,” kaže, „ne otkinuti jabuke, nego skakati previsoko. Jer ako ne doskočim, bit će me stid !”

„O, to je pametna glava !” vikne svećenik.

„Taki je on bio od malih nogu !” odvrati ponosno Ciprijanović. Usto mi još reče, da je sada doznao, što je ta djevojka bila za Tačevskoga i što je za nju podnio, pa da ne bi ni za što htio biti na putu onako vrijednom kavaliru. Ne, velečasni dobrotvore, ne uzimljem ja zato u zalog Virompke, da mome sinu bude blizu do Belčončke. Neka mi Bog momka čuva i obrani od svakoga zla !”

„Amen. Vjerujem, kao da govori anđeo. A onu gospodicu nek uzme ko treći, pa sve ako će i koji od Bukojemskih, što se ponose tako velikim rodbinstvom.”

Ciprijanović se nasmije, ispije medovinu, oprostí se i ode.

Svećenik Vojnovski pođe u crkvu, da zahvali Bogu na nenadanoj pomoći, a onda će nestrpljivo čekati Tačevskoga. A kad se napokon Jakica povrati, potrči k njemu na dvorište, pograbi ga u naručje te povikne :

„Jakice ! za jedan potprug možeš platiti deset dukata. Sto crvenjaka imaš kao na stolu i Virompke ostaju u tebe !”

A Tačevski upre u njega oči upale od muke i nesna te zapita u čudu :

„Što se dogodilo ?”

Dogodilo se zbilja nešto dobro, jer je poteklo iz čestitoga ljudskog srca. S najvećim veseljem opazi svećenik Vojnovski, da se Jakica uza sve jade i različne patnje opasao kao novom srčanošću na vijest o ugovoru s Ciprijanovićem. Nekoliko je dana govorio i mislio samo o konjima i kolima, o bojnoj opremi i služinčadi tako, te se činilo, da u njegovoj duši nema više mjesta ni za što drugo.

„To ti je lijek, to je balzam i melem,” ponavljao je sebi u duhu svećenik Vojnovski. „Ta ako bi žena koga ne znam kako zaplela, ako bi bio ne znam kakvi nesretnik, ipak, ide li na vojnu, mora pogađati, da ne bi kupio zadušljiva ili sipljiva konja. Mora izabrati dobru sablju, izmjeriti oklop i okušati dva tri puta koplje, a tim se animus (duh) odmah odvrati od žene te, zabavljen doličnijim stvarima, i srcu zajamči olakšicu.”

Sjeti se, kako je nekad, za mladih ljeta, sam tražio na vojnici zaborav ili smrt. No sad još nije planuo rat, a Jakici je u svakom slučaju daleko do smrti, pa ipak je sav obuzet bojnim pohodom i poslovima, koji su s njim povezani.

A bilo je mnogo posla.

Oba Ciprijanovića dođoše opet k svećeniku Vojnovskomu, kod kojega je stanovao Jakica. Zatim zajedno pođoše u grad, da napišu spis o zalogu. Ondje Jakica uredi dio svoje opreme, dok mu iskusni i promišljeni svećenik Vojnovski preporučí, neka preostalo naruči u Varšavi ili u Krakovu. To je ispunilo nekoliko dana od jutra do večera. Pritom je već posve izliječeni od neznatne rane Stanislav Ciprijanović gorljivo pomagao Jakici, s kojim se sve bolje upoznavao i srdačnije sprijateljio.

Videći to radovala su se ona dva starca, jer je obojici do toga bilo mnogo stalo. Čestiti gospodin Serafin počne i žaliti, što gospodin Jakica odlazi tako brzo i nagovarati svećenika, neka odviše ne požuruje njegova odlaska.

„Razumijem,” progovori, „razumijem dobro, zašto bih ga rado, oče dobrotvore, otpremiti što prije, ali moram pravo reći, da ja o toj gospodici Sjeninjskoj ne mislim zlo... Istina, u prvi mah iza dvoboja nije baš odviše prijazno primila Jakicu, ali pomislite, da su Stašo i Bukojemski netom istrgnuli nju i gospodu Vinicku iz vučjih ralja. Pa kakvo čudo, da ju je videći njihove rane i krv obuzeo gnjev, koji je, kako znam, u njoj razja-

rivao naumice i Pongovski. Ta — to je zbilja kivan čovjek, ali djevojka, kad sam bio tamo kod njih, dođe k meni već sasvim skrušena: „Priznajem,” kaže, „da nismo pravilno uradili, i da toga gospodina Jakicu moramo utješiti.” I odmah ti joj se skvasiše oči, te mi se smilila, jer joj je lišće nada sve blago. Ali ima pravednu dušu i osjeća krivdu...”

„Za Boga miloga, neka Jakica za to ne zna, jer bi mu srce opet došlo u grlo, a jedva je počeo bolje disati. Utekao je odonud bez kape, prisegao, da se ne će vratiti — i neka ga Bog od toga čuva. Ženske su, vidite, kao krijesnice, što u Jedlinki na pustim barama hodaju po noći. Goniš li je, uteče; bježiš li, goni te. Eto tako je!...”

„Mudra je ta riječ, pa je moram zabilježiti za Stašu.”

„A Jakica neka ide što prije. Već mu spremih listove raznim znancima i dostojanstvenicima, koje poznavah prije, nego li su bili dostojanstvenici, pa nekim uglednijim vojnicima. U tim listovima preporučujem i vašega sina kao vrijednoga kavalira, a kad mu dođe doba za odlazak, dat ću mu i u ruke, premda je to možda i suvišno, jer će mu već ondje Jakica utrti put. Neka služe skupa.”

„Hvala vam, oče dobrotvore, od sve duše. Da, neka služe skupa i neka do kraja života ostanu u stalnoj amicitiji (prijateljstvu). Govorili ste o četi kraljevića Aleksandra, kojoj je zapovijedao Zbješkovski. Odlična je to četa i najprva u konjaništvu. Bio bih vrlo veseo, da stupi u nju Stanislav. No on mi reče: „Laka konjica radi šest dana u tjednu, a husari gotovo samo u nedjelju.”

„Generaliter (općenito) reče istinu,” prihvati svećenik. „Husare ne šalju na četovanja, a rijetko koji izlazi na puškaranje, jer ne dolikuje takome junaku da se bije bilo s kim. Ali kad dođe njihova nedjelja, tako se napiju i nakvase, da drugi ni u šest dana toliko krvi ne istroše. Uostalom ne zapovijedaju ratu, već rat zapovijeda, pa se kadikad dogodi, da i konjanici imaju svaki dan posla.”

„Vi, oče dobrotvore, znate to najbolje...”

Svećenik Vojnovski časak sklopi oči, kanda bi se rado potanje sjetiti prošlih dana, onda digne staklenku, pogleda na med pri svijetlu, potegne dva tri gutljaja te prozbori:

„Tako je bilo, kad smo pod konac švedskoga rata pošli, da kaznimo izdajicu elektora (izbornika) za tajni sporazum s Karolusom. Gospodin maršal ponese oganj

i mač pod sam Berlin. Bio sam tada vojnik u njegovoj konjaničkoj četi, kojoj je Viktor bio poručnik. Ivan Brandenburžanin nam se opirao, kako je mogao: sad pješadijom, sad pučkim ustankom, u kojem je bilo njemačko plemstvo — i kažem vam, da su se napokon nama husarima kao i dvorskim kozacima jedva ruke držale rama.”

„Je li to bio tako težak posao?”

„Nije baš bio težak, jer su se jadicima tresli u rukama mušketa i sulice kao grane na vjetru, čim bi nas opazili, ali je bio danomice od zore do mraka. Zabodeš li koplje u prsa ili u pleća, jednako se trudiš. Hej, mila je to bila vojna, jer kako rekoh: teška. A opet se nikad u životu ne nagledah toliko ljudskih i konjskih zadnjica, koliko onda. Opustošismo i polak Brandenbura tako svojski, te je i Luter u paklu plakao.”

„Milo se sjetiti, da je izdaja dobila doličnu kaznu.”

„Dakako, milo je. Poslije dođe izbornik k gospodinu Ljubomirskomu, da moli mir. Ja toga ne vidjeh, ali su mi poslije pričali vojnici, da je gospodin maršal hodao po taborištu podbočivši se, a izbornik tapkao neprestance za njim i klanjao mu se tako, te se nemalo vlasuljom doticao zemlje, a obujmljivao je maršalu i koljena. Dapače kažu, da je i cjelivao, gdje se dalo. Ali ne vjerujem baš tvrdo, jer je gospodin maršal bio ponosna srca, pa je rado neprijatelja pritiskao, ali je usto bio i političan čovjek, pa ne bi dopustio ništa takva.”

„Daj Bože, da s Turcima bude kao onda s Brandenburžanima.”

„Moje iskustvo nije visoko, ali je dugo, pa ću vam reći iskreno, da mislim: bit će tako ili još bolje. Gospodin je maršal bio iskusan i osobito srećan ratnik, ali se ipak ne može spraviti s našim sadašnjim srećnim milostivim vladarom.”

Zatim se stanu sjećati svih kraljevih pobjeda i bitaka, u kojima su još sami sudjelovali, pijući u zdravlje kraljevo i radujući se, da će se pod takim vođom mladi ne samo naužiti rata, nego će se dostati i neizmjerne slave, osobito zato, jer će se ratovati s vjekovnim neprijateljem križa. A zapravo o tom ratu nije niko ništa dobro znao.

Nije bilo znano, hoće li turska sila krenuti najprije na Republiku ili na cesara. O savezu se s austrijskim dvorom imalo pretresati istom na saboru. Ali su već na

plemićkim sastancima i na okružnim zborovima govorili samo o ratu. Osobito su ga naviještali državnici, što su boravili u Varšavi i na dvoru. A osim toga je čitav narod obuzela nekakva slutnja, da mora doći do rata. Slutnja nemalo jača od same izvjesnosti, a nastala zajedno iz dotadašnjih kraljevskih djela i iz općene volje i iz narodnih zadataka.

VIII.

Putem iz Radoma zamoli svećenik Vojnovski Ciprijanoviće, neka se svrate u župski stan, da odahnu, a onda će on zajedno s Jakicom k njima u Jedlinku. Međutim ga iznenadiše trojica gospode Bukojemskih. Marku je bila presječena potključnica pa se još nije mogao kretati. Ali Mate, Luka i Ivan dodoše, da pozdrave starca i zahvale mu na povezu. Ivan je bio bez maloga prsta, a stariji su imali jake brazgotine — jedan na čelu, drugi na licu — ali su se uostalom bili posve izliječili i bili su zdravi kao kremen.

Pred dva dana su se bili spremili u pustaru u lov, i zapalili medvjedicu, koja je spavala u brlogu, te je ubili sulicama, a medvjedića dovezoše svećeniku, čija je ljubav prema šumskoj zvjeradi bila općeno poznata.

Starčić ih je bio zavolio kao „iskrene momke“, pa se obradovao i njima i medvjediću. I gotovo je zaplakao od smijeha, kad je medvjedić pograbio jedan vrčić medovine, nalivene za goste, stao strahovito rikati, da prestraši sve kako treba i zajamči sebi plijen.

A videći, da mu niko ne otilmje, stane na zadnje noge te ispije kao i čovjek, a to uzbudi još veću radost.

„Ne ću ga postaviti ni za pivničara ni za pčelara,“ progovori obradovani svećenik.

„Ha!“ vikne smijući se Stanislav Ciprijanović, „malo je bio u školi Bukojemskih, ali se za jedan dan toliko okoristio, koliko se u šumi ne bi naučio za svoga vijeka.“

„A nije istina,“ odgovori Luka, „jer je to zvijer, koja po prirodi ima toliko pameti, te zna, što je dobro. Jedva ga dovedosmo iz šume, odmah se napio rakije kanda je u šumi pio svako jutro. Onda je čušnuo psa: „Na ti (veli), ne njuši me, i pošao spavati.“

„Hvala vam, gospodo, iskreno ću mu se radovati,“ reći će svećenik, „ali ga ne ću postaviti za pivničara, jer se dobro razumije u pijančevanje pa bi ga gorljivo pohadao.“

„Medvjed pogodi štošta,“ primijeti Ivan. „U svećenika je Glominjskoga u Pšitiku taki, da vele, sviri na orgulje. Ali se neki smućuju, jer kadšto rikne i sam, osobito kad ga podraže štapom.“

„Nema tu smutnje,“ odgovori svećenik. „Ptice grade sebi gnijezda u crkvama i pjevaju na slavu Božju, a niko se time ne sablažnjuje. I svaka je živina sluga Božji, a Spasitelj se rodio u stajici.“

„Usto kažu,“ prihvati Mate, „da je Gospodin Isus mlinara pretvorio u medvjeda, pa je možda u njemu ostala ljudska duša.“

A na to će stari Ciprijanović:

„Onda ste vi ubili mlinaricu, pa zato morate odgovarati. Milostivi se kralj veoma stara za svoje medvjede, pa ne drži šumara za to, da mu ih ubijaju.“

Čuvši to tri brata teško se zabrinuše, pa istom nakon duga promišljanja progovori Mate, da rekne nešto na obranu skupnoga djela:

„Ah, pa nismo li plemići? Bukojemski su dobri kao i Sobjeski.“

Nu Luki sine u glavi srećna misao, pa odmah razvedri lice:

„Dadosmo kavalirsku riječ,“ prozbori, „da ne ćemo strijeljati medvjeda, je li istina? Pa i ne strijeljamo, nego bodemo.“

„Naš milostivi kralj ne misli sada na medvjede,“ primijeti Ivan, „a usto mu niko ne će prijaviti... Neka se usudi koji čuvar... Ha! Ipak šteta, što se s tim pohvalismo gospodinu Pongovskom i gospodinu Grothusu, jer je gospodin Grothus putovao baš u Varšavu, a jer često vidi kralja, može mu to prigodice izbrbljati.“

„A kada ste sreli Pongovskoga?“ zapita svećenik.

„Jučer. Baš je pratio gospodina Grothusa. Zna li, dobrotvore, gdje je krčma, što se zove Razbojnički brlog? Udoše onamo, dok im konji odahnu, i nadoše nas. Onda nas Pongovski stane pitati štošta, pa zapita i za Jakicu.“

„Za me?“ zapita Tačevski.

„Da, Je li istina (pita), da Tačevski ide u vojsku?“

„Kažemo: Istina je!“

„A kada?“

„Sva prilika naskoro.”

Onda će Pongovski opet:

„To je dobro, ali valjda u pješačke.”

Na to se svi rasrdismo, a Mate reče:

„Nemojte vi, gospodine, pomišljati takih stvari, jer je Jakica sad naš prijatelj, pa bismo morali posegnuti za nj.”

I mi stanemo malko tepati, a on se uspregne i rekne:

„Ne govorim ja toga iz kakve nesklonosti, već znam, da Virompke nisu starostvo.”

„Starostvo ili nestarostvo, ali k sebi prste, djevere,” vikne svećenik. „Nek on za to ne razbija glave.”

Ali je očito gospodin Pongovski drugačije mislio o toj stvari i razbijao glavu za Jakicu, jer sat poslije momak s novim vrčem medovine donese i list s pečatom te će:

„Došao je izaslanik od gospodina iz Belčončke.”

Svećenik Vojnovski uzme list, raspečati ga, otvori, udari dlanom u list, približi se k prozoru i stane čitati. A Jakica već poblijedi od uzbuđenosti. Gledao je u onaj list kao u dugu, jer mu je slutnja govorila, da će govoriti o njemu. Kroz glavu su mu prolijetale misli kao lastavice: možda se stari pokajao, možda moli za oprostene? Tako i mora biti, pa dapače i ne može biti inače. Ta Pongovski nije imao prava da se srdi za ono, što se dogodilo, više od onih, koji su trpili u sukobu. I eto, javila se savjest: priznao je nepravdu svoga postupka, shvatio je, kako je teško skrivio čovjeku pa mu želi popraviti krivdu.

Srce stane u Jakici udarati kao mlatom: Oh, poći ću — prozbori sam sebi u duši — nije za me ona sreća, pa ako i opraštam, ne ću moći zaboraviti. Ali da barem jednom ugledam prije odlaska onu tako okrutnu, a tako ljubljenu Ankicu, da je se još jednom nagledam, da čujem jedan njezin glas — toga mi, milosrdni Bože, ne uskratit! I misli su letjele još brže od lastavica. No prije nego su preletjele, dogodi se nešto posve neočekivano, jer svećenik Vojnovski naglo zgužva list u rukama i lati se za lijevi bok, kanda traži sablju. Lice mu se zalije krvlju, vrat nabrekne, a oči siplju munje. Bio je naprosto tako strašan, te su Ciprijanovići i Bukojemski gledali u njega tako zabezeknuti, kao da se nekom čarolijom pretvorio u drugoga čovjeka.

U sobi zavlada gluhi muk.

Međutim se svećenik nagne k prozoru, kao da gleda nešto kroza nj, onda se okrene, pogleda najprije po zidovima, a onda u goste. No očito se već savladao i razabrao, jer mu lice poblijedi, a plamen u očima ugasi.

„Gospodo,” progovori, „to nije samo žestok čovjek, nego i posve zločest. Jer se desi svakome, da u žestini rekne više, nego je pravo, ali u kivnosti dalje krivo činiti i gnjaviti drugoga, to već nije ni plemićki ni katolički.”

Rekavši to nagne se k zemlji, digne zgužvani list i okrene se k Tačevskom:

„Jakice, ako ti je ostala još kakva treščica u srcu, ovim ćeš je nožem izvući. Čitaj, nebogi, čitaj naglas, jer se ne treba tebi stidjeti, već onome, koji je napisao to pismo. Neka doznadu gospoda, kakav je gospodin Pongovski.”

Jakica pograbi drhtavim rukama list, razvine ga i stane čitati:

„Vrlo milostivi svećeniče, župniče, dobrotvore, etc. etc. (itd. itd...). Doznadoh, da će naskoro poći u vojsku Tačevski iz Virombaka, koji je često bivao u mojem domu. Sjećam se kruha, kojim sam ga hranio u njegovu ubožtvu, i usluga, za koje sam ga kadikad znao upotrebljavati. Zato mu šaljem jahaćega konja i dukat za potkove s preporukom, da ga ne bi potratio za druge nepotrebne stvari. Preporučujući zajedno svoje dragovoljne i gorljive službe, pišem se... etc. etc.”

Kad je Jakica pročitao list, tako silno poblijedi, te se nazočni prestrašise za nj, naročito svećenik, koji nije bio stalan, nije li ta bljedoća vjesnica bijesne provale. A znao je, kako strašan biva u gnjevu taj navadno blagi mladić. Odmah ga stane usprezati:

„Pongovski je star i nema ruke,” prozbori žurno, „ne možeš ga izazvati!...”

No Tačevski nije planuo jer je neizmjereno i bolno zaprepaštenje nadvladalo i premašilo svako čuvstvo.

„Ne mogu ga izazvati,” ponovi kao jeka, „ali zašto me on još gazi?”

Nato se digne stari Ciprijanović, uzme obje ruke Jakićine, potrese ih silno, onda ga poljubi u čelo i rekne:

„Pongovski je osramotio samo sebe, a nije tebe, a okaniš li se osvete, još će se svaki više diviti tvojoj krasnoj duši, dostojnoj velike krvi.”

„To su mudre riječi!” vikne svećenik. „Moraš pokazati, da si ih dostojan...”

Jakicu zagrlji zatim Stanislav Ciprijanović.

„Pravo ti kažem,” probijeli, „sve te više ljubim.”

Ali gospodi Bukojemskim, koji su škripali neprestance, otkad su čuli pismo, nije taj preokret nimalo bio po volji. Poput Stanislava stanu i oni grliti Jakicu.

„Neka bude kako mu drago,” javi se napokon Luka. „Ali bih ja na mjestu Jakičinu sam drugačije uradio.”

„Kako?” zapitaju radoznalo dva brata.

„Ne znam baš, kako, ali bih se domislio i ne bih oprostio.”

„Kad ne znaš, ne javljaj se.”

„A vi tobože znate?”

„S mirom, gospodo!” rekne svećenik. „Ne ćemo ne, toga lista ostaviti bez odgovora, ali je kršćanski i katolički okaniti se osвете.”

„Ah, a i velečasni se mašio za bok u prvi mah”.

„Dugo sam o boku nosio sablju. Mea culpa (moj grijeh). Kako rekoh, još je i to, da je Pongovski starac i bezruk. Tu nisu ni zašto željezni razlozi... I reći ću vam, da mi se baš zato gadi sasvim taj zatočni čovjek, što tako ružno iskorišćuje nekažnjivost.”

„Ipak će mu biti pretijesno u našoj okolini,” reći će Ivan Bukojemski. „Naša će se glava postarati, da živa noga ne stupi pod njegov krov.”

„Međutim treba otpisati,” prekine svećenik, „i to odmah.”

Ipak su se još časak pogađali, ko će odgovoriti: Jakica, komu je list bio namijenjen, ili svećenik, komu je poslan. Uglaviše, da će svećenik. Sam Tačevski riješi to veleći:

„Za me je sva ta kuća i svi ljudi kao pomrli, i sreća za njih, da to rekoh sebi u duši.”

„Tako i jest! Mostovi su spaljeni!” dobaci svećenik tražeći pero i papir.

Na to će Ivan Bukojemski:

„Dobro je, da su mostovi spaljeni, ali bi bolje bilo, da i Belčončke nestane u dimu! Bivalo je tako u nas na Ukrajini, kad bi se naselila kakva tuđa protuha i s ljudima ne umjela živjeti, da bi njega samoga posjekli, a imetak mu u dim!”

Niko se ipak ne osvrnu na te riječi osim staroga Ciprijanovića, koji mahne nestrpljivo rukom i odvрати:

„Vi ste, gospodo, došli u ove strane iz Ukrajine, ja iz Lanova, a gospodin Pongovski ispod Pomorana. Prema vašoj bi doskočici gospodin Tačevski mogao sve nas držati protuhama. Ali znaj, da je Republika velika kuća, u kojoj stanuje plemićka obitelj i u njezinu je svakom kutu svaki plemić kod kuće...”

Nastade muk. Iz prisoblja se samo čulo škripanje pera i poluglasni izgovor riječi, što ih je svećenik govorio sam sebi.

Tačevski je naslonio čelo na ruke i časak sjedio nepomično. Naglo se ispravi, pogleda nazočne i prozbori:

„Ima nešto, čega ja ne mogu razumjeti.”

„Ni mi ne razumijemo,” odvрати Luka Bukojemski, „ali ako se napiješ još medovine, i mi ćemo se napiti.”

Jakica nesvijesno nalije medovine u vrčeve, a zajedno nastavi idući za tokom svojih misli:

„Jer se Pongovski mogao uvrijediti zato, što se dvoboju započeo u njegovoj kući, premda se take stvari zbivaju svuda. Ali on sad zna, da ja nisam izazvao, zna, da me je nepravdo uvrijedio pod mojim krovom, zna, da sam se s vama, gospodo, već pomirio, zna, da se više ne ću pokazati u njegovoj kući, i još me goni, još me nastoji pogaziti.”

„Istina, to je neka osobita kivnost,” reče stari Ciprijanović.

„Ha! I vi mislite, da u tom ima nešto?”

„U čemu?” zapita svećenik, koji je s gotovim listom izišao iz prisoblja te čuo posljednje riječi.

„U toj osobitoj mržnji na me.”

Svećenik pogleda na policu, na kojoj je osim nekoliko drugih knjiga stajalo Sveto Pismo, te progovori:

„A ja ću ti reći, što sam uostalom davno govorio: u tom je mulier (žena).”

Tu se obrati k nazočnima:

„Navedoh li vam, gospodo, što o ženi govori Propovednik?”

No ne mogaše svršiti, jer Jakica skoči kao opečen živim ognjem, utakne prste u kosu i stane upravo kričati s neizmjernim bolom:

„To manje razumijem, jer ako je iko na svijetu... ako sam ikomu na svijetu... ako je iko taki... ipak svu dušu...”

I ne mogaše više razjasniti, jer mu strašna tuga pograbi grlo kao u klijesta i skupi se u očima u obliku dviju velikih, gorkih i vrućih suza, koje mu poteku niz obraze.

No svećenik ga je savršeno razumio.

„Moj Jakice,” prozbori, „bolje bi bilo ranu izgorjeti pa i s najvećim bolom, nego da se ognoji. Za to te ne šteditim. Hej! I ja sam nekada bio svjetovni vojnik, zato razumijem mnogo toga. Znam, dešava se, da se uspomena i sjeta vuku kao psi za čovjekom, pa otišao i najdalje, i vijuci noću ne daju mu spavati. Pa što? Pa bolje ih je odmah ubiti. Ti u ovaj čas osjećaš, da bi ondje bio dao svu krv. Zato ti je tako čudno i strašno, da te upravo odonud progoni osveta. I to ti se čini nevjerovatno, a zbilja je vjerovatno. Jer ako si sam podražio žensku oholost i samoljublje, ako su mislili, da ćeš skamukati, a nisi skamukao, ako su te izbili, a ti se nisi ulizivao, van si trgnuo za lanac i prekinuo ga, znaj, da ti sve to nikad ne će oprostiti i da će te vazda progoniti kivnija mržnja, nego biva muška. A tu ti je samo jedan savjet: istrгни ljubav iz svoga srca i baci je daleko od sebe kao prekinuti luk — eto to je.”

I opet nastane muk. Stari je Ciprijanović kimao glavom potvrđujući svećeniku i diveći se kao iskusan čovjek mudrosti njegovih riječi.

Jakica promrsi:

„Istina je, trgnuh za lanac i prekinuh ga... Da, ne progoni mene Pongovski!”

„Već znam, što bih uradio,” javi se naglo Luka Bukojemski.

„Govori, ne sakrivaj!” viknu dva brata.

„A znate li, što veli zec?”

„Kakav zec? Jesi li se opio?”

„Pa onaj pod međom.”

I očevitno navrzan, ustane, podboči se i zapjeva:

„Sjedi zeko pod međom,
Pod međom.

Lovci za njega ne znaju,
Ne znaju.

Samo sjedi, jadikuje,
Oporuku zapisuje
Pod međom.”

Tu se okrene k braći i zapita:

„A znate li, kako glasi oporuka?”

„Znamo, ali bi rado čuti!”

„Pa čujte:

Poljubite mene svi,
konjanici i lovci,
Pod međom...

...Eto, to bih ja na Jakičinu mjestu napisao svima u Belčončki. A ne učini li on toga, neka mene raspori prvi janjičar, ako ja toga u svoje i vaše ime ne napišem Pongovskom za pozdrav.”

„O za Boga miloga, to je odlična misao!” vikne veselo Ivan.

„I duhovito i prikladno!”

„Neka Jakica tako otpiše!”

„Ne,” prozbori svećenik, kojemu je dosadio razgovor braće. „Jakica ne otpisuje, nego ja, a meni ne dolikuje posuđivati riječi od vas.”

Tu se obrati k Ciprijanovićima i k Jakici:

„Gradivo je bilo mučno, jer je trebalo i zlobi prebiti rogove i ne razminuti se s politikom i pokazati, da slutimo, odakle je poletio žalac. Zato poslušajte, a ako koji od gospode dometne kakvu umjesnu primjebdu, drage volje.”

I stane čitati:

„Velemožni dobrotvore i meni vrlo mili Gospodine i Brate...”

Tu udari krajem dlana u list i rekne:

„Pazite, gospodo, ne pišem mu, „a meni vrlo” milostivi”, nego: „meni vrlo mili...””

„Bit će mu dosta,” prihvati gospodin Serafin, „čitajte, velečasni, dalje!”

„Dakle slušajte:

Poznato je svim stanovnicima, što stanuju u našoj Republici, da samo oni u svakom slučaju umiju doličnu politiku conservare et applicare (sačuvati i primijeniti), koji su ili od mladosti drugovali s političnim ljudima ili su potekli od velike krvi, pa su je već po prirodi donijeli sa sobom na svijet. Vaše Gospodstvo ne dobi ni jedno ni drugo. Zato vam V. Gospodin Jakica Tačevski, koji je contrario (naprotiv) V. Gospodstvu baštiniio kao i veliku dušu po slavnim

predima, oprašta vaše prostačke riječi, a vraća vam i vaše prostačke darove. A jer kao caupones (krčmari), koji drže gostione u gradovima ili svratišta uz ceste, za gostoljublje, što ga je V. Gospodin Jakica Tačevski uživao u domu V. Gospodstva, podajete nekakav račun, stoga je spreman V. Tačevski sva expensa (troškove) vratiti s prikladnim njegovoj darežljivosti suplementom (dodatkom).’”

„O za Boga miloga,” prekine stari Ciprijanović, „ta Pongovskoga će zaliti krv!”

„Ha! Trebalo je oholost poniziti, a da se usto spale mostovi, sam je Jakica to htio.”

„Da, da!” vikne grozničavo Tačevski.

„A sad čujte, što mu još dodajem od sebe :

„Do te spozna je dovedoh ja sam V. Tačevskoga misleći, da je doduše luk vaš, ali otrovana strijela, kojom htjedoste pogoditi čestitoga mladića, možda i nije iz vašega tobolca. Razum kao i sila u kostima slabi s vije- kom i slaba se starost lako podaje tuđemu prišaptavanju, pa radi toga zaslužuje veći obzir. U tom smislu završujem, a dodajem još kao svećenik sluga Božji primjedbu, da to manje dolikuje služiti oholosti i mržnji, što je vijek stariji i grob bliži, a naprotiv to više misliti na duševno spasenje, koje želim sebi i V. Gospodstvu. Amen. S tim ostajem etc. i potpisujem se...” etc.”

„Sve je accurate (tačno) napisano,” primijeti gospo- din Serafin, „ni dodaj, ni oduzmi.”

„Ha!” reći će svećenik. „I mislite li, gospodine, da je dobio, što je zaslužio?”

„Baš mi je bilo vruće uz neke riječi.”

„I meni,” doda Luka Bukojemski. „Kad čovjek sluša take stvari, hoće mu se piti kao za žege.”

„Posluži goste, Jakice, a ja ću zapečatiti i poslati pismo.”

Rekavši to skine pečatnik s prsta i pođe u prisob- lje. No dok je pečatio pismo, sunuše mu očito u glavu neke druge misli, jer progovori, kad se vratio :

„Da. Posao je svršen. A nije li preoštro ? Ako starac plati zdravljem ? Vulnera (rane), zadane perom, ne bole manje od onih, što ih rađa mač i kruglja.”

„Istina, istina!” ozove se nato Tačevski.

I stisne zube. No baš taj nehotični bolni krik riješi posao. Stari Ciprijanović prozbori :

„Velečasni dobrotvore, to su časni skrupuli (gri- žnje, nedoumice), ali ih Pongovski nije imao. Njegov list pogađa ravno u srce, a vaš u oholost i zlobu. Zato mislim, da ga treba poslati.”

I list je poslan, a onda se još žurnije spremalo na od- lazak Tačevskoga.

IX.

Jakićini prijatelji ipak nisu slutili, da će svećenikov list biti donekle na ruku gospodinu Gedeonu Pongovsko- mu i poslužiti njegovoj domaćoj politici.

Nije ga doduše primio bez gnjeva. Jakica, koji mu je dotada bio samo zaprekom, otada postade predmetom mržnje, ako i nije napisao lista.

Ta mržnja procvate u kivnom starom srcu kao otrovni cvijet, a ipak promišljeni razum odluču, da će se okoristiti svećenikovim odgovorom.

Stoga uspregne gospodin Gedeon bijesni gnjev, na licu izrazi porugljivu samilost i pođe s listom do gospo- dice Sjeninjske.

„Plača svijeta nezahvalnost kleta!” prozbori. „Ja toga ne htjedoh raditi, jer sam čovjek iskusan i poznajem ljude. No kad si počela sklapati ruke i govoriti, da mu je učinjeno krivo, da sam bio preoštari i da si ti bila pre- oštara, da bi bolje bilo, kad ne bi otišao gnjevan, popu- stih; poslah mu novčanu pošiljku, poslah konja, po- slah susretljiv list. Pomislih: doći će, poklonit će se, zahvaliti, oprostiti se, kako dolikuje onome, koji je to- liko vremena potratio pod ovim krovom — a međutim gle, kakav mi odgovor poslaše.”

Rekavši to istegne iza pasa svećenikov list i dade ga gospodici. Ona stane čitati i odmah joj se tamne obrve namršte gnjevno, ali kada dođe do onoga mjesta, gdje svećenik kaže, da je gospodin Pongovski htio poniziti Jakicu radi tuđega prišaptavanja — zadržu joj ruke, a lice se oblije prolaznom grimiznom rumeni, a onda pobjljedi kao platno i ostane tako.

No premda je gospodin Gedeon pazio na sve, pričinu se, da toga nije opazio.

„Neka mu Bog oprost, što mi pišu ad personam (osobi),” progovori nakon maloga muka, „jer On jedini

zna, jesu li Pongovski tako mnogo gori od Tačevskih. O njihovoj znamenitosti ljudi više bajaju, nego je istina. Ali mu ne mogu oprostiti, da tebi, sirotice moja, za tvoje iskreno, andeosko srce plaćaju takvom nezahvalnošću."

"To nije otpisao gospodin Jakica, nego svećenik Vojnovski," odgovori gospodica Sjeninjska hvatajući se kao utopljenik slamke.

Na to uzdahne stari plemić i zapita:

"Vjeruješ li, djevojko, da te ljubim?"

"Vjerujem," odgovori, sagne se i poljubi mu ruku.

A on je vrlo nježno stane gladiti po jasnoj glavici.

"Ako i vjeruješ," progovori, "ipak ne znaš, koliko.

Ti si sva moja radost. Rijetko ja upotrebljavam take riječi i rijetko kazujem, što osjeća srce, jer mi je u njemu zatvorena davna tuga. Ali moraš shvatiti, da si ti meni jedina na svijetu. Ne bih ti rado brige ni jada, a još manje bola, već samo sve više radosti i sreće u svaki čas života. Ne ću istraživati, što je počelo klijati u tvojem srcu. Reći ću ti samo ovo: bila to čista sestrinska ljubav, bilo što više — nedostojan je onaj mladić, koji nas je za našu iskrenu amicitiju (prijateljstvo) nahranio nezahvalnošću. Moja Ankice, ti bi samo sebe zavaravala, kad bi mislila, da je to otpisao tako svećenik bez znanja Tačevskoga. Oni su u dvoje sastavili odgovor, a znaš li, zašto su odgovorili tako ponosno? Jer je, kako čuh, Tačevski dobio novaca od onoga Armenca iz Jedlinke. Eto, to mu je trebalo, a kada to ima, više ne mari za ništa i za nikoga. To je živa istina — i ti sama moraš priznati u duši, ako bi drugačije mislila, da bi sama sebe zavaravala."

"Priznajem," šapne gospodica.

Gospodin se Gedeon časak zamisli, kao da o nečem razmišlja, a onda rekne:

"Ne! Kažu, da je navika starih ljudi hvaliti stara vremena, a kuditi nova. Nije to navika!... Kvari se svijet, kvare se ljudi i za mojih dana niko ne bi učinio kao Tačevski. Jer znaš, što je prvi početak svemu tome? Onaj prenoćaj na drvetu, koji je gospodina kavalira izvrnuo ljudskom ruglu... Pohitjeti tobože komu u pomoć, a sam se od straha popeti na drvo — to se može desiti, ali se u takvom slučaju bolje ne hvalisati, jer je to smiješno, smiješno. Ta ja ne kažem, da su junaci Bukojemski i Ciprijanovići: pijanci su, nabodice i kocari — znam! Ali se u Tačevskom tako ugnijezdila

invidia (zavist), te im nije mogao oprostiti ni te nehotične pomoći. Otuda niče onaj dvoboj... Neka mi Bog sudi, nisam li imao pravo da se rasrdim. Ha! Poslije se pomiriše, jer je, čini se, kavalir doznao, da u Ciprijanovića može dobiti novaca, pa je volio zlobu obratiti k nama. Oholost, zloba, pohlepa i nezahvalnost etc., to se pokazalo u njemu. I ništa više! Meni je učinio krivo

— Bog s njim, ali zašto je tebi, moj cvjetiću? Čitave godine susjedstva, čitave godine gozbe, svagdanji boravak!... Ciganin se privrgne u takim prilikama, lastavica se privikne stresu, roda se navikne na gnijezdo, a on pljune na našu kuću, čim zanjuši u kesi armenski groš... Ne, ne, tako ne bi niko bio uradio za mojih dana!"

Gospodica je Sjeninjska slušala sa šakama na sljepočicama ustrmivši nepomično oči preda se, a Pongovski prekine, pogleda je dva tri puta i zapita:

"Što si se zamislila?"

"Nisam se zamislila," odgovori, "nego sam tako tužna da nemam ni riječi..."

I ne našavši riječi nađe suze. Gospodin joj Gedeon dopusti, neka se dosita naplače.

"Bolje je," rekne napokon, "da ti je ta tuga istekla sa suzama, nego da se okameni u srcu. Ha, teško je! Neka samo ide, neka zvečke tuđim talirima, neka konjske pokrivače povlači po blatu, igra se gospodina i udvara varšavskim djevojčurama. A mi ćemo ostati ovdje, moja djevojko... I dakako — nije to velika utjeha, ali je ipak utjeha, kad pomisliš, da te ovdje ne će niko zavesti, niko ne će uvrijediti, niko ti ne će srca raniti, da ćeš ovdje vazda biti svakom kao oko u glavi, a tvoja će sreća biti najprvi posao, a zajedno i posljednja misao moga života. Dođi!"

I pruži joj ruke, a ona mu padne na prsa rastužena i zajedno zahvalna kao kćerka ocu, koji je tješi u jadu. Gospodin Pongovski stane opet gladiti jednom rukom njezinu plavu glavicu, i dugo su sjedili mučeći mukom.

Međutim se smračilo: zatim se zamrzli prozori obasjali mjesečinom, a psi se ovdje ondje u dvorištu javili dugim lavežom.

Toplina djevojačkoga tijela prođe gospodinu Gedeonu sve do srca, koje stane življe kucati. Ali se on bojao odati prerano, pa ni ne htjede duše izlagati napasti.

"Ustani, dijete!" prozbori. "Ne ćeš li više plakati?"

"Ne ću," odgovori gospodica ljubeći ga u ruku.

„Eto vidiš! Oj da! Pamti vazda, gdje ti je stalna luka i gdje ćeš imati mira i zaklonište. Jer bi svaki mladić rado duvati poput vjetra po čitavom svijetu, a za me si ti jedinica. To dobro zapamti!... Možda si kadikad pomislila: 'Skrbnik gleda strogo kao vuk, rado gleda na koga će viknuti, a moje mladosti ne razumije.' A znaš li ti, na što je taj skrbnik mislio i misli? Često na svoju prošlu sreću, često na žalost, koja mu se zabola u srce kao strijela — istina, ali osim toga samo na te, na tvoj buduću udes, samo na to, kako bih ti stekao sve dobro. Cijele sam sate govorio s gospodinom Grothusom tako, te se kadikad i nasmijao, jer mi je (veli) ostala samo jedna misao. A meni je bilo do toga, da ti zajamčim poslije svoje smrti barem mirni i dovoljni komadić kruha.”

„Ne daj mi, Bože, toga dočekati!” vikne gospodica i opet se nagne k ruci gospodina Gedeona. I u njezinu je glasu bilo toliko iskrenosti, da je časak mrko lice staroga plemića sinulo pravom radošću.

„A voliš li me barem mrvičak?”

„Oj, skrbniče!”

„Bog ti platio, dijete! Moj vijek nije još baš tako odmaknuo i tijelo bi bilo dosta krepko, da nije rana na srcu i na koži. Ali vele, da smrt sjedi vazda pred vratima, a u kuću zakuca, kad hoće. U tom bi slučaju ostala na svijetu sama s gospođom Vinickom. Gospodin je Grothus čovjek dobar i moćan, pa će moju volju i oporuku svagda poštivati — ali što je do drugih rođaka pokojne žene... ko zna! A Belčončku dobih po ženi. Možda se počnu prepirati, parbiti. Treba sve predvidjeti. Gospodin je Grothus i za to dao savjet — dašto uspješan — ali čudan — i za to ti neću o njemu govoriti... Rado bih ugledati milostivoga kralja, da preporučim njegovoj skrbi tebe i svoju oporuku. Ali je kralj sada zabavljen saborom i skorim ratom. Gospodin Grothus reče, plane li rat, da će krenuti prve vojske pod hetmanima, a sam će kralj ostati u Krakovu... Možda onda... Možda pođemo zajedno... Ali bilo što bilo, znaj, dijete, da je tvoje i bit će tvoje sve, što imam — pa sve da napokon i poslušam savjet gospodina Grothusa. Pah!... Pa i samo sat prije smrti!... Tako mi Bog pomogao! Ta ja nisam vjetar u polju, nisam bukvan, nisam džepar, nisam Tačevski.”

X.

Gospodica se Sjeninjska vrati u svoju sobu puna zahvalnosti prema skrbniku, koji joj nije nikad govorio tako srdačno, a zajedno tužna, puna gorčine i nevoljko-sti prema ljudima i prema svemu svijetu. U prvi mah nije mogla ni znala misliti spokojno. Osjećala je, da joj je učinjena teška krivda, velika nepravda, i da ju je pritisnulo strahovito bolno razočaranje.

Za njezino srce, za njezinu sjetu, za čežnju, za sve, što je učinila, da iznovice sveže pretrgnute veze, plaćeno joj je samo mrskom sumnjom. I već nije bilo nikakve pomoći. Ta nije mogla drugi put pisati Jakici, ispričavati se i opravdavati. Na samu ju je pomisao o tome oblijevala rumen ponizivanja i stida. Usto je bila gotovo uvjerena, da je Jakica već otišao.

A poslije će planuti rat, možda se više i ne vide u životu, možda on pogine — pogine uvjeren, da u njezinim prsima kuca zlo i opako srce. Naglo je obuzme neizmijerna tuga: Jakica joj stane pred očima kao živ sa svojim tamnim licem i s onim sjetnim očima, što im se češće rugala, jer su kao ženske.

Djevojačka duša leti kao brza lastavica za putnikom i više mu: „Jakice, ja ti nisam htjela zla! Jakice, Bog vidi moje srce!” Tako ona njemu više, a on i ne pita. Samo se vozi dalje, a kad je se sjeti, samo se namršti i pljune. I opet joj se biser pojavi na trepavicama. Obuzme je nekakva nemoć, ganuće i odricanje, te stane govoriti sama sebi:

„Ha, teško je!... Nek mu Bog oprosti i neka ga vodi, a lako za me!”

Ipak su joj usta drhtala kao u djeteta, oči su joj gledale kao oči izmučene ptice, a nije se nigdje u skrovi-tom kutiću svoje čiste duše tužila tihano Bogu na ono, što ju je zadesilo. Bila je sad uvjerena, da je Jakica nije nikad ljubio, a nije mogla razumjeti, zašto je nije ni malo ljubio.

„Skrbnik je pravo govorio!” pomisli.

No onda se zamisli.

„Ne! To ipak nije moglo biti.”

Najednom se sjeti Jakićinih riječi, što su joj se ukle-sale u pamet kao u mramor: „Ne ćeš ti otići, ja ću otići, a samo ću ti još ovo reći: premda sam te čitave godine

milovao više nego zdravlje, više nego život, više nego svoju dušu, ne ću se više amo vratiti; izgrist ću prste od žalosti, ali se ne ću vratiti — tako mi Bog pomogao!" I bio je blijed kao stijena, kad je to govorio, a upravo poludio od gnjeva i bola.

Nije se vratio — istina je! Nije se više pokazao, ostavio ju je, odrekao je se, zapustio ju je, učinio joj krivo nedostojnom sumnjom, sa svećenikom je sastavio taj okrutni list — sve je istina, i u tom je skrbnik imao pravo. Ali da je nikad nije ljubio, da je doživši novac otišao laka i radosna srca, da je posve prestao misliti na nju — to je ipak bilo posve nevjerovatno.

Skrbnikova je brižljivost mogla tako misliti, ali je istina bila drugačija. Ne blijedi, ne škriplje zubima, ne grize sebi šake od bola i ne kida duše onaj, koji uopće ne ljubi! Pomisli doduše gospođica, ako je tako, da je razlika samo u tom, što trpi dvoje, a ne jedno, a ipak joj se vrati neka srčanost, dapače i nada.

Dani i mjeseci, što su imali doći, pričine joj se možda još tužniji, ali manje gorki. Riječi je u listu također počele peći kao razgrijano željezo; jer doduše nije dvoumila, da je i Jakica sudjelovao kod pisanja, a ipak je drugo, kad čovjek nešto radi od tuge i boli, a drugo, kad iz ledene zlobe...

I obuzme je s novom snagom velika samilost prema Jakici, tako velika, a pogotovo tako vruća, te je to mogla biti ne samo sama samilost. Misli joj se stanu snovati i vrtjeti u nekakvu zlatnu nit, koja je ginula u budućnosti, ali je zajedno bacala na nju pirni sjaj.

Svršit će se rat, pa i rastanak.

Ne će se doduše vratiti taj okrutni Jakica u Belčončku — o ne! — jer kada takav zatočnik sam sebi kaže što, i održat će, ali će se vratiti u ove strane, u Virompke, stanovat će blizu, a onda će biti, što Bog da. Možda je otputovao sa suzama, možda u bolu, možda lamajući rukama — pa neka ga Bog utješi!

Kući će se vratiti vazda puna srca i radosno, a osobito poslije rata s velikom slavom.

Međutim će ona boraviti tiho u Belčončki, gdje joj je skrbnik tako dobar. Predočit će tome skrbniku, da Jakica nije pokvaren kao drugi mladići — i snovat će dalje tu zlatnu nit, koja se opet počela savijati oko njezina srca.

Zimovka na gdanjskom dobniku odzviždi u gostinjskoj sobi kasni sat, ali je san sasvim pobjegao od gospođice.

Ležeći već na postelji upre jasne oči u strop i razmišljaše, kako međutim da pomogne sebi u skrbi i brizi? Ako je Jakica već otputovao, samo je zato, da uteče od nje, jer je prema onome, što je čula, do rata bilo još daleko. Skrbnik nije o tom spominjao ništa, da bi imali otputovati već i mladi Ciprijanović i Bukojemski. Treba se dakle s njima sporazumjeti, doznati štogod o Jakici i reći kakvu dobru riječ, što bi doznao po njima, pa i u dalekim taborima za rata.

Gospođica se nije mnogo nadala, da će doći u Belčončku, jer joj je bilo poznato, da su prešli na Jakičinu stranu i da od nekoga vremena krivo gledaju na gospodina Pongovskoga, ali je pomišljala na nešto drugo.

Za nekoliko dana će biti svetkovina Presvete Gospe i veliko proštenje u župskoj crkvi u Pšitiku, na koje dolazi okolno plemstvo sa ženama i djecom. Tamo se mora namjeriti na Ciprijanovića i Bukojemske, ako ne pred crkvom, a ono po objedu u župnika, koji je taj dan sve primao. Nadala se također, da će se u vrevi moći s njima slobodno razgovoriti i da joj u tome ne će smetati skrbnik, koji ih od nedavna baš ne voli, a ipak nije mogao posve prekinuti s njima sjećajući se usluga, što su mu iskazali.

Put je od Belčončke do Pšitika bio dosta dalek. Gospodin se Gedeon nije rado žurio pa je obično prenoćivao u Radomu ili u Jedlinjsku, ako je išao preko Jedlinjska.

Međutim radi različenih voda izabraše duži ali sigurniji put radomski — i krenuše dan prije zбора na kolima, a ne na sanama, jer se zima naglo posve prelomila. Za njima su išla dvojica teško natovarena kola sa služinčadi, sa živčezem pa i s posteljama i s divanima, da se kakogod udesi stan u gostionicama.

Kad su se otputili, zvijezde su još visoko krijesile iz visina, a nebo je jedva počinjalo blijedjeti na istoku. Gospođa Vinicka stane u mraku pjevati časove, a gospođica je i Gospodin Gedeon uzmu pratiti još vrlo sanenim glasovima, jer su prve večeri radi priprave na put kasno legli na počinak. Istom iza sela i iza male šume, u kojoj su tisuće vrana imale svoje prenočište, obasja rumena svjetlost isto tako rumeno lice i pospane oči gospođice

Sjeninjske. Usta su joj se još slagala na zijevanje, ali kad se pokazala prva sunčana zraka te rasvijetlila polja i šumu, stane se otresati od pospanosti i živahnije se razgledati naokolo, jer joj je jasna zora napunila dušu nekakvom dobrom nadom i nekim veseljem. Dan se obećavao zbilja divan, pa i topao i pogodan. U zraku je bio kao prvi zadah preranoga proljeća. Nakon nečuvanih mrazova i snijega nastase najednom sunčani i topli dani na veliko čudo ljudima. Govorilo se, da je poslije nove godine zimu kao neko nožem odrezao! A pastiri su po vici blaga, što je čeznulo za ispašištem, nagađali, da se zima ne će više vratiti. I zbilja je već bilo zapravo proljeće. U brazdama pa u šumama, pod šumama sa sjeverne strane i uzduž rječice ležale su još velike plahte snijega, ali ga je sunce progrijavalo odozgo, a odozdo ispod njih tekle su čitave struge i potoci tvoreći na nižim mjestima goleme poplave, u kojima se kao u zrcalima ogledalo mokro bezlisno drveće. Vlažne su se izbočine slogova svijetlile kao zlato u sunčanom sjaju. Kadikad je zastrujao jači vjetar, ali tako prožet radosnom toplinom, kanda puše ravno od sunca, i letio je nad poljanama te mreškao vode stresajući zajedno tisuće biserja s tanjih crnih grančica.

Pomicali su se vrlo polako radi poplava i ljepljivosti puta, pa i radi teške kočije, koju je vuklo šest konja s nemalim trudom. Kad se sunce diglo sve više, nastade takva toplina, te gospođica Sjeninjska odveže veze kukuljice, a samu kukuljicu pomakne na zatiljak i stane sprijeda razapinjati lasičju šubicu.

„Da li te i to grije?” zapita gospođa Vinicka.

„Proljeće je, tetice, pravo proljeće!” odgovori.

I bila je tako divna s jasnom, malko raskuštranom glavom, istaknutom iz kukuljice, s nasmijanim očima i ružičastim licem, te su se i mrke oči Pongovskoga ublažile. Časak ju je gledao, kao da je vidi prvi put u životu, a onda prozbori kao napolak njoj, napolak sebi:

„No ni ti nisi gora! Zbilja!”

A ona mu se nasmiješi mjesto odgovora.

„O, kako to sporo idemo!” progovori za časak. „Silno je težak put. Je li istina, gospodine, ako ko mora daleko putovati, da mora valjda počekati, dok se putovi malko osuše?”

Na to se opet namrgodi lice gospodina Gedeona, pa ne odgovori na pitanje, već samo pogleda iz kočije te izusti:

„Jedlinja.”

„A možda ćemo ući u crkvu?” zapita gospođa Vinicka.

„Ne ćemo, prvo zato, što je crkva jamačno zatvorena, jer je svećenik valjda otišao u Pšitik, a drugo, jer me je teško uvrijedio i uskratit ću mu ruku, ako mi se približi.”

Zatim doda:

„A vas, gospe, i tebe, Ankice, molim, da se ne upuštate s njim ni u kakav razgovor.”

Nastade časak šutnja. Naglo se za kočijom začuje konjski štropot i štrapanje blata, što je izviralo kao istrijeljeno na mjestima, iz kojih su konji izvlačili zagreznene noge. Zatim s obje strane kočije zagrme jaki glasovi:

„Zdravo! Zdravo!”

Bila su to gospođa Bukojemski.

„Zdravo!” odgovori gospodin Pongovski.

„Vi, gospodine, u Pšitik?”

„Kao i svake godine. Mislim, da ćete i vi na zbor?”

„Pa dašto,” odgovori Marko. „Treba da se očistimo od grijeha prije odlaska u vojsku.”

„A nije li to još prerano?”

„Ta zašto bi bilo prerano?” zapita Luka. „Što se sagriješilo dosada, past će s pleća. Zato i jest proštenje. A što se nabere poslije, oprostit će svećenik pred neprijateljem in particulo mortis (na čas smrti).”

„Hoćete da kažete: in articulo (na čas smrti)?”

„Svejedno, samo ako je pokora iskrena.”

„Kako to razumijete, gospodine?” zapita razveseljen gospodin Pongovski.

„Kako to razumijem? Zadnji put nam po ispovijedi naloži svećenik Vijur, da jedan drugome damo po tri-deset šiba, a mi dadosmo po pedeset. Jer pomislimo: ako to godi Nebeskim Moćima — no, — nek se najedu!”

Na to se nasmiješi i ozbiljna gospođa Vinicka, a gospođica Sjeninjska sasvim metne lice u rukav, kao da želi ugristi nosić.

Opazi to Luka, opaze i druga braća, da je odgovor pobudio smijeh, pa umuknu malo uvrijeđeni, i neko se vrijeme čuo samo zveket lanaca na kočiji, hrkanje konja,

štropt blata pod kopitima i graktanje vrana, kojih se golema jata kupala u suncu leteći od gradića i sela u šume.

„Hej! Već osjećaju, da će biti žderanja u obilju!” progovori najmlađi Bukojemski prateći ih očima.

„Ah! Rat je za njih žetva!” primijeti Mate.

„Još je one ne osjećaju, jer je do njega daleko,” reći će gospodin Pongovski.

„Daleko ili blizu, ali je stalan!”

„A otkud vi to znate?”

„Ta svi znamo, o čemu se govorilo na zboru i kakve će naputke ponijeti na sabor.”

„Istina, ali se ne zna, je li svuda bilo jednako.”

„Gospodin Pšilupski, koji je proputovao mnogo krajeva, reče, da je svuda.”

„Ko je taj gospodin Pšilupski?”

„Iz Olkuskoga... kupi vojsku za biskupa krakovskoga.”

„Dakle je gospodin biskup krakovski još prije sara-
boja naredio, da se kupi vojska?”

„A vidite, gospodine! Jošte i kako! To je najbolji dokaz, da je rat stalan. Gospodin biskup hoće da sabere lijepu četu lake konjice... no i gospodin je Pšilupski naumice došao u ove strane... jer je ponešto čuo za nas.”

„Ho, ho! Vidi se, vaša se slava širi daleko po svijetu. I upisaste se?”

„A razumije se!”

„Svi?”

„Pa zašto ne svi? Dobro je na vojnici imati uza se prijatelje, a još bolje braću.”

„No — a mladi Ciprijanović?”

„Ciprijanović će služiti zajedno s Tačevskim.”

Gospodin Pongovski pogleda oštro gospođicu, koja je sjedjela sprijeda, a licem joj proletio nagli plamen, te upita dalje:

„Da li se već tako vole? A pod kim će služiti?”

„Pod gospodinom Zbješkovskim.”

„Jesu li to dragoni?”

„Za Boga, što to rekoste? Ta to je konjanička četa kraljevića Aleksandra.”

„Vidiš, vidiš! Nije to mačji kašalj...”

„Pa nije ni Tačevski mačje blizne.”

Gospodin je Gedeon već imao na ustima riječi, da taki momak može u konjaničkoj četi biti listonoša, a ne

časnik. Ali premuča tu primjedbom bojeći se, da ne dođe na javu, da njegov list nije bio baš susretljiv ni njegova pomoć onako znatna, kao što reče gospođici Sjeninjskoj. Stoga se samo namrgodi i reče:

„Čuh, da je založio Virompke. Za koliko ih dade?”

„Za više nego bi vi, gospodine, dali,” odvrati osorno Marko.

Oči Pongovskom sinu časak žestokim gnjevom. Ipak se uspregne drugi put, jer mu padne na um, da dalji razgovor može poslužiti njegovim nakanama.

„S tim bolje,” rekne, „mora kavalir biti veseo.”

A Bukojemski, premda po naravi nisu bili baš dosjetljivi, stanu jedan drugoga nadlagivati baš zato, da pokažu Pongovskom, kako je Tačevskom malo stalo do njega i do svih u Belčončki.

„Oj, joj!” prozbori Luka. „Kad je odlazio, malo nije poludio od radosti. A pjevao je tako, da su se u krčmi sve lojanice prevrtale. A i napismo se na rastanku.”

Gospodin Pongovski pogleda opet gospođicu Sjeninjsku i opazi, da se njezino rumeno lice, puno života i mladosti, kao skamenilo. Kukuljica joj je posve spala s glave, oči su joj bile stisnute kao u snu i jedva se po kretnji nosnica i neznatnom drhtanju brade moglo poznati, da ne spava, nego sluša i pomno sluša.

I bilo ju je žao i pogledati, ali neumoljivi plemić pomisli:

„Ako ti je još treščica u srcu, istrgnut ću ti je.”

A glasno reče:

„Tako sam i očekivao...”

„Što ste očekivali, gospodine?”

„Da ćete se vi napiti na rastanku i da će gospodin Tačevski otputovati odovud pjevajući. Ha! Ko goni sreću, mora se žuriti, a komu se ona smiješi, on će je možda i uloviti...”

„Oj, joj!” ponovi Luka.

A na to će Marko:

„Svećenik mu je Vojnovski dao pisma za gospodina Zbješkovskoga i za njegove znanice i prijatelje, a ondje je u Zbješkovu zemlja taka, te svuda možeš sijati luk, i djevojka jedinica, kojoj je istom petnaest godina. Ne starajte se vi, gospodine, za Tačevskoga. Snaći će se on i bez vas i bez radomskoga pijeska.”

„Pa ja se i ne staram,” odvrati suho Pongovski, „ali se vama, gospodo, možda žuri, a kočija ide kao kornjača po tom blatu.”

„E pa zdravstvujte!”

„Zdravo, zdravo! Sluga, gospodo!”

„I mi!”

Rekavši to pohite življe s konjima, ali koliko bi dobacio strijelom iz luka, pođu opet polaganije i stanu živo raspravljati.

„Vidjeste li?” zapita Luka. „Dva puta izustih: „oj — joj —” i dva puta kao da mu rinuh mač u srce... malo ne puče.”

„Ja ih bolje pogodih,” rekne Marko, „jer i starog i djevojku.”

„Čim? Govori, ne sakrivaj!” viknu braća.

„Pa ne čuste li?”

„Čusmo, ali ti ponovi!”

„Onim, što rekoh o gospođici Zbješkovskoj. Opaziste li, kako je djevojka odmah poblijedjela. Gledam: ruku drži na koljenu, pa je sad otvori, sad zatvori, sad otvori, sad zatvori! Baš kao mačka, koja bi rado ogrepsti. Tako je, vidi se, u njoj navalila zloba.”

No Mate ustavi konje i prozburi:

„A meni se smilila... To ti je nekakav cvijetak... A sjećaš li se, što ono reče stari Ciprijanović?”

„Što?” zapitaju vrlo radoznalo Luka, Marko i Ivan ustavivši također konje.

A on ih časak gledaše izbuljenim očima, zatim će nekako žalosno:

„A zaboravih.”

Međutim u kočiji ne samo gospodin Pongovski, nego i gospođa Vinicka, koja obično nije mnogo znala, što se zbiva oko nje, svrati pozornost na promijenjeno lice gospođice i zapita:

„A što je tebi, Ankice? Nije li ti studeno?”

„Nije,” odvrati djevojka nekim sanenim neobičnim glasom. „Nije mi ništa, samo me je ovaj zrak razgalio tako čudno... Tako čudno...”

I premda joj se glas naglo slomio, ipak nije imala u očima suza. Naprotiv: u suhim su joj zjenicama sjale nekakve iskre, osobite, neobične, a lice joj se nekako postaralo.

Videći to gospodin Pongovski reče sebi u duhu:

„Ne ću li kovati željezo, dok je vruće?”

XI.

Na proštenje dođe plemstvo izbliza, pa i iz daljih krajeva. Dodoše Kohanovski, Podgajecki, Silnicki, Potvorovski, Sulgostovski, Ciprijanović sa sinom, Bukojemski i mnogo drugih. Ali najveće zanimanje probudi dolazak gospodina vojvode sandomjerskoga, Čartoris-koga, koji se zadržao u Pšitiku prolazeći na sabor u Varšavu te čekajući proštenje obavljao već nekoliko dana pobožnost. Svi su mu se veselili, jer je svečanosti podavao sjaj, a zajedno su od njega mogli nemalo doznati de publicis (o javnim stvarima). On se sam rado razgovarao. Pričao je o nepravdama, što je Porta učinila Republici pri razgraničenju Podolja, o čoporima, što su unatoč ugovoru opustošili zemlje ruske, i javljao je stalni rat. Tvrdio je, da će nedvoumno biti savez s cesarom, pa da ni pristaše francuski ne će ustati otvoreno protiv njega, jer i sam francuski dvor, premda je generaliter (uopće) cesarstvu neprijazan, ipak shvaća opasnost, u kakvoj se nalazi Republika. Hoće li se Turci prije baciti na Krakov ili na Beč, toga knez Mihovil nije znao reći, ali mu je bilo poznato, da neprijatelj pod Drinopoljem „arma virosque parat” (oružje i ljude sprema) i da osim onih, što su uz Tekeliju, pod Košicama, pa i u samoj Ugarskoj, dolazi na tisuće ljudstva iz Rumelije, iz Azije, dapače iznad Eufrata i Tigra... a i iz Afrike, od obala Crvenoga mora sve do valova neizmjernoga Oceana. Plemstvo je to požudno slušalo: stariji, koji su znali, kako je golemo sila poganska — s brigom na licu, mladi — s ognjem u očima i namrštenih obrva. Ipak je premašivala srčanost i vatrenost, jer je bila svježja uspomena na Hoćim, pod kojim je isti ovaj kralj, što sada milostivo vlada, a onda još hetman, na čelu manjih sila poljskih opkolio veće turske i raznio ih na sablje i kopita. Tješili su se mišlju, da je u Turaka, koji su se s neobuzdanom hrabrošću bacali na sve vojske drugih naroda, klonulo srce, kad su na ravnom polju morali ostati oko u oko protiv strašne konjice Lehistanu. Još veću srčanost i vatru rasplali propovijed svećenika Vojnovskog. Bojao se malo gospodin Pongovski, da će u toj propovijedi isticati grijehe i sipati ukore, koji bi se mogli protegnuti i na njegov postupak s Tačevskim, ali od toga nije bilo ništa. Svu je dušu i srce svećeniku obuzela vojna i poslanstvo Republike.

„Tebe je (reče) Krist izabrao između svih naroda, tebe je postavio na stražu drugima, tebi je zapovjedio, da stojiš pod njegovim križem i braniš vjeru krvlju, osnovicom životu, do posljednje kapi, do posljednjega daha. Pred tobom je polje slave, pa ako ti bokove polije krv, ako proviruju iz tebe sulice i strijele, ustani, lave Božji, potresi grivom i zagrmi, da od te grmljavine protrne moždina u poganskim kostima te padnu polumjeseci i perjanice kao ona šuma pod vihorom...”

Tako je govorio on svojim viteškim slušačima. Sam je bio stari vojnik, cijeli je život sam radio i znao, kako je na bojnopolju, pa kad je počeo govoriti o samom ratu, nazočnima se činilo, da gledaju na one slike u kraljevskom dvorcu u Varšavi, na kojima su bile kao žive slikane različite bitke i „viktorije” (pobjede).

„Gle, miču se čete, već su položene na po konjskoga uha, već su se nagnuli na sedlima, tjeskobni strah među poganima, a u nebu radost. Leti Majka Božja žurno k prozorčiću i viče: „Ovamo, Sinko, pogledaj, kako Poljaci navaljuju!” Gospodin ih Isus blagosiva svetim križem: „Za rane Božje,” krične: „to mi je plemstvo, to su vojnici! I plaća je za njih ondje već gotova!” A sv. Mihovil arkandeo se udara šakama u bedra: „Po njima, po pasjoj braći! Bij!” Tako se oni ondje raduju, a ovi ovdje briju i briju, svaljuju ljude, konje, zastave, idu po janjičarskim trbusima, po osvojenim topovima, po pregaženim polumjesecima — idu k slavi, k zaslugi, k ispunjenom poslanstvu, k spasenju i k besmrtnosti...”

A kad napokon završi riječima: „I vas Krist već zove, i vama je doba na polje slave!” zagrmi u crkvi kliktanje i zveket sabalja. A kad pod misom na Evanđelje zveknule posjeklice u koricama i čelik sinuo u sunčanom sjaju, čutljivim se ženama već pričinilo, da je rat već započeo, te stanu jecati preporučujući oce, muževe i braću pod okrilje Presvetoj Djevici.

Tada braća Bukojemski zašaptaše među sobom i zavjetovaše se, da će odmah poslije proštenja krenuti, i da do Uskrsa ne će okusiti ni vode ni mlijeka, a ni piva, zadovoljni samo onim napitkom, što čuva vruću krv a s vjerom i srčanost.

Općeni je zanos bio tako velik, te mu nije mogao odoljeti ni surovi i ledeni gospodin Pongovski. Pritom časak pomisli, ako i nema lijeve ruke, da bi povodac mogao držati zubima, a desnicom se još jednom u životu

osvetiti za krivice, što je njemu učinilo proketo pleme, a nanovo pozlatiti davne zasluge za Republiku.

Ali ne položi zavjeta, van ostane i dalje u promišljanju. Međutim se služba Božja obavljala svečano. Na groblju su pucali topovi, što su ih za velike svečanosti posuđivala gospoda Kohanovski. Na zvoniku su bučila zaljuljana zvona. Pri tom je medvjed udarao tako snažno u orgulje, te malo nisu olovne cijevi poletjele iz namještaja. Crkva se napunila dimom iz kadionica, a tresla se od ljudskih glasova. Misio je prelat Tvorkovski iz Radoma, učen svećenik, pun rečenica, narodnih poslovice i pripovijesti, a zajedno veseljak i izvrtni poznavalac svijeta. Zato su ga u svim poslovima pitali za savjet.

Tako učini i gospodin Pongovski, to radije, jer mu je bio prijatelj. Uoči proštenja pođe k njemu na ispovijed. Ali kad mu u ispovjedaonici stane kazivati svoje nakane o gospodici Sjeninjskoj, svećenik to odgodi za kasniji osobni razgovor veleći, da jedva ima vremena za ljudske grijehe. Zato mu reče, neka na povratku žene otpremi u Belčončku, a sam se zadrži kod njega u Radomu, gdje će ga procul negotiis (daleko od poslova) moći slobodnije saslušati.

Tako se i dogodi — i sutradan su oba sjedila uz vrč izvrsnoga ugrina i tanjur pečenih bajama, što je gospodin prelat rado uživao pri vinu.

„Conticeo,” progovori, „intentumque os habeo (šutim i napeto slušam), govorite vi!”

Gospodin Gedeon potegne iz čaše i pogleda svojim željeznim očima nekako preko volje u prelata — zato, jer mu ne olakšava razgovora zgodnim uvodom.

„Hm! Nekako mi ne ide, i vidim, da će biti teže, nego sam mislio.”

„Pa ja ću vam pomoći. Želite li govoriti o kojem svecu?”

„O svecu?”

„Da. O takom, što ima dvije glave, a četiri noge.”

„Kakav je to svetac?” upita zabezeknut gospodin Gedeon.

„To je zagonetka. Odgonetajte!”

„Moj gospodine prelate, komu su ozbiljne misli u glavi, nema vremena za zagonetke.”

„No, samo promislite!”

„Svetac, što ima dvije glave i četiri noge?!”

„A da!”

„Zaista ne znam.”

„No! Sveti stalež ženidbeni. Nije li tako?”

„Za Boga miloga, istina! Da, da, baš o tom hoću da govorim...”

„Radi se o Ankici Sjeninjskoj.”

„Upravo o njoj. Vidite, prečasn, ona mi možda nije u rodu, ako li je rod, tako je daleki, da toga niko ne može dokazati. Ali se povezah uz nju, jer sam je gojio i dugujem zahvalnost njezinu rodu. Što su Pongovski imali u Ruskoj, imali su kao i Žulkjevski, kao Danilovići i kao Sobjeski od Sjeninjskih ili po Sjeninjskima. Rado bih sirota ostaviti ovo, što imam, ali je zapravo imetak Pongovskih iščeznuo od tatarskih navala, a ostaci su samo ženin posjed. On je moj, jer je meni zapisan, ali je puno ženine rodbine. Najprije gospodin Grothus, starosta rajgradski. No toga se još ne bojim, jer je čovjek dobar i ima više, nego mu treba. Uostalom mi je on sam utuvio misao, koja mi je prije često zbilja dolazila u glavu, jer je želja drijemala na dnu srca... ali ju je on razbudio. No osim gospodina Grothusa su Sulgoštovski, Kšepecki, Zabjeržovski. Oni već danas nerado gledaju u djevojku, a što će biti poslije moje smrti? Načinim li oporuku, zapišem li njoj, oni će k sudu, pa eto parnica, povlačenja po sudovima — a kako će ona neboga pomoći sama sebi? A ipak je ne mogu tako ostaviti. Tu je sklonost, samilost, zahvalnost — silni su razlozi, radi kojih iskreno pitam: nisam li joj dužan zajamčiti pa i na taj način...?”

Svećenik razgrize bajam, a drugu polu pokaže g. Gedeonu:

„Znate li, gospodine, zašto mi je sladak ovaj bajam? Jer je dobar. Da je pokvaren, ne bih ga pojeo.”

„Pa što onda?”

„Pa Ankica vam je slatka, jer je i ona bajam... Hej, i još kako! Ali kad bi imala pedesetak godina, jamačno se vaša savjest ne bi starala za njezinu budućnost.”

Na to se smete gospodin Pongovski, a svećenik nastavi:

„Ja vam toga nikako ne zamjeram, jer u svemu mora biti dobar razlog, i taka je već uredba Božja, da svaki voli mladu repu od stare. S vinom je već drugačije i zato se, što je do vina, slažemo s odlukama Providnosti.”

„Da, istina je! Uvijek je bolje ono, što je mlado izuzevši vino, i gospodin Kohanovski napisao samo u šali, da stari muž nadmašuje mladoga kao i stari dub. Radi se samo o tom: ostavim li joj imetak kao svojoj ženi, ne će niko smjeti ni prstom maknuti, a ostavim li kao gojenici, eto odmah sporova, prepiraka, parnica, a možda i navala — a ko će je od toga zakloniti? Ta ne će gospoda Vinicka!”

„Tako i jest...”

„Ali nisam lakoumnik ni bukvan, pa ne htjedoh toga odlučiti svojom glavom. I zato dodoh do vas, da me utvrdite u uvjerenju, da činim dobro, te me poduprete svojim savjetom.”

Svećenik promisli i progovori:

„Vidite, gospodine, u takom je predmetu teško savjetovati i često poslije ponavlja čovjek s Boecijem: ‚Si tacuisses, philosophus mansisses’ (da si šutio, bio bi ostao mudrac), ili s Jobom: ‚Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur’ (i luda će se držati mudracem, bude li šutio). Koliko ste planuli vrućom ljubavi, vaša je nakana opravdana; a koliko usto potječe od skrbi za dobro djevojke, ona je i pohvalna. Ali se pri tom djevojci ne smije činiti krivo, ne smije se siliti ili grožnjama voditi k oltaru! Jer čuh, da se ljube ona i Jakica Tačevski, a govoreći iskreno i bez ograde, vidjeh to i sam dolazeći vam često u goste.”

„Što vidjeste?” zapita žurno Pongovski.

„Ništa grešna, ali takva signa (znakove), po kojima se poznaje povjerljivost i ljubav: vidjeh češće, da se duže drže za ruke, nego treba, kako jedno drugo prati očima; vidjeh, kako je jednom sjedio na drvetu i višnje joj spuštao u pregaču, a tako se jedno u drugo zagledalo, da su višnje kraj pregače padale na zemlju; vidjeh, kako se gledajući rode gdje lete kao nehotice sasvim na njega naslonila, a zatim ga (žena je vazda lukava) još karala, što se odviše približio... I što ćete više? Vidjeh eto razne take pokuse, što svjedoče o tajnim željama. Reći ćete, da to nije ništa? Dakako, ništa! Ali da je ona osjećala Božju volju prema njemu, možda i veću nego li on prema njoj, toga valjda slijepac ne bi mogao vidjeti, i čudim se, da vi niste vidjeli, a još više, da niste obuzdavali po svojim nakanama.”

Gospodin je Pongovski vidio i znao, a ipak ga se riječi prelatove nemilo dojmiše.

Drugo je, kad se nešto bolno taji u srcu, a drugo, kad tuđa ruka posegne u prsa i potrese tim bolom. I lice mu se zacrvni i oči mu zakrvaru, debele mu žile nabreknu na čelu te stane naglo sopiti i disati tako brzo, te uznemireni prelat zapita:

„A što vam je?“

On dade rukom znak, da mu nije ništa, ali ne odgovori.

„Napijte se vina!“ vikne svećenik.

Pongovski pruži ruku, drhtavom šakom uzme čašu i prinese je k ustima, zatim se i napije, frkne i šapne:

„Malo mi se smračilo.“

„Za ono, što vam kazah?“

„Ne. To mi se od nedavna često dešava, a sad sam fatigatus (izmoren) postom, putem i preranim, nenadnim proljećem.“

„Onda je možda bolje, da ne čekate svibnja i pustite krv.“

„Tako ću i učiniti, a sad ću samo malko počinuti, pa ćemo nastaviti razgovor.“

No minu dosta dugo, dok se Pongovski posve razabra. Napokon se ipak razabere, žile mu na čelu popuste, srce stane kucati kao obično i on progovori:

„Ne ću reći, da nemam sila, pa kad bih evo ovom šakom, što mi je ostala, stisnuo ovu srebrenu čašicu, mislim, da bih je lako zgnječio. Ali zdravlje i sile nije isto, premda je oboje u rukama Božjim.“

„Krhak je ljudski život!“

„Ali se baš zato treba žuriti, ako hoćemo da nešto izvršimo. Govorite mi, prečasni, o Tačevskom i o čuvstvima, što su ih mladi jedno prema drugome mogli osjećati. Reći ću iskreno: nisam bio slijep. Vidio sam i ja, što se započinje, ali istom u zadnje vrijeme. Jer se sjećate, da je ona bila do nedavna zelena jagoda, koja ni sada nije pravo dozorila. Dolazio je danomice, istina, ali kod kuće možda nije imao baš mnogo jesti, pa sam ga zato primao kao iz samilosti. Svećenik ga je Vojnovski vježbao u latinštini i na sablji, a ja sam mu davao jesti. Eto, to je sve. On se istom prije godinu dana zamomčio. Gledao sam na njih kao na djecu, a držao sam nečim običnim, kad im se prohtjelo šale i zabave. Ali da bi taki pauper (siromah) smio pomisliti — i još na koga? — na gospođicu Sjeninjsku, priznajem, nikad mi ne dođe u glavu, i jedva u posljednje dane nešto opazih.“

„Ta pauper simo, pauper tamo, ali je Tačevski.“
„Plemići iz Gladomora! Ne, dobrotvore. Čovjek, koji liže tuđe zdjele, može psa zvati u društvo. Dakle kad opazih, što se to snuje, stadoh bolje paziti na nj, i znate, što otkrih? Da je ne samo vjetrogonja i golić, nego i otrovnica zmija, spremna svagda ugristi ruku, što ga je hranila. Slava Bogu, nema ga, otišao je, ali je na rastanku ugrizao ne samo mene, nego i onu nevinu djevojku.“

„Tako li je to?“ zapita prelat.

A gospodin Pongovski mu stane pričati, kako se i što se desilo slikajući mu tako crno čine Tačevskoga, kao da treba odmah pozvati krvnika.

„Ne bojte se, prečasni,“ reče na kraju, „nalili su Ankici do vrha Bukojemski na putu u Pšitik: ha, tako do vrha, te se prolilo, a sad je tako, te ona djevojka nikad ni protiv koga stvora Božjega nije osjetila odvratnosti kao protiv onoga derana, žutokljunca, nevaljanca!“

„Smirite se, gospodine, jer ćete opet uzrujati krv u sebi.“

„Istina je. A o njemu ne htjedoh ni govoriti, nego samo spomenuti, da ne želim djevojci nikako krivo učiniti niti je siliti. Nagovor je nešto drugo. Ali je to dužan učiniti čovjek nepristran, njezin i moj prijatelj, a ujedno čovjek glasovit s ozbiljnosti i s velikog oštroumlja, koji će znati navesti i uljudne pouke i srce ganuti i razum uvjeriti. Stoga vas htjedoh zamoliti za to, moj osobiti dobrotvore. Toga mi valjda ne ćete odbiti, ne samo per amicitiam (iz prijateljstva) prema meni, nego i zbog toga, jer je to pravo i pravedno.“

„O njezinu se i o vašem dobru radi, pa ne odbijam,“ reći će prelat. „Samo bih rado imati kada promisliti, kako ću to najlakše učiniti.“

„Onda ja idem odmah k brijaču: dat ću sebi pustiti krv, da se vratim kući bistrije pameti, a vi napravite nacrt. Ne će vam to biti teško, a mislim, da s one strane ne će biti zapreka.“

„Zapreka može biti samo jedna, gospodine brate.“

„Kakva?“

„Prijatelju se mora govoriti istina, pa ću vam reći iskreno. Vi ste čestit čovjek, znam, ali malko otvrd. Taki vam je glas, a to zato, jer vas se silno boje svi, koji ovise o vama. Ne samo kmetovi, radi kojih se zavadiste sa svećenikom Vojnovskim, ne samo služinčad i

službenici, nego i domaći. Bojao vas se Tačevski, boji vas se gospoda Vinicka, boji se i djevojka. Obično dolaze dva prosca. Ja ću učiniti, što uzmognem, ali ne jamčim, da mi drugi prosac ne će pokvariti posao."

Oči Pongovskomu časak planu gnjevom, jer nije ljubio, da mu se govori istina u oči. Ali gnjev nadmaši čuđenje, pa zapita:

„O čemu govorite? Kakav drugi prosac?"

A svećenik odgovori:

„Strah."

XII.

Ne mogoše ipak onoga istog dana otići u Belčončku, jer je Pongovski pustivši krv veoma oslabio te sam reče, da mu treba počinak. Zato se sutradan osjeti čiliji, kao da je pomlađen, i pođe kući s velikim pouzdanjem, premda ponešto nemirno. Posve obuzet svojim mislima, malo se usput razgovarao sa svećenikom; no kad su se već primakli k selu i kad je opazio, da ga obuhvata sve veći nemir, prozbori:

„Nekako mi je čudno. Prije sam se vraćao u svoje sjedište vazda kao čovjek, koji je u kući gospodar, i drugi su se starali, s kakvim ću ih licem pozdraviti, a sad se ja staram, kako će pozdraviti mene."

„Virgil reče:" prihvati na to svećenik, „amor omnia vincit" (ljubav sve pobjeđuje), a zaboravi dodati, da i mutat (mijenja). Ne će vam ta Dalila ostrići vlasi, jer ste plješivi, ali je stalno, da ću te još vidjeti, gdje predeš kudjelju ispred njezinih nogu, kao što je Herkul preo pred nogama Omfalinim."

„Ej, nije taka moja narav! Vazda sam umio držati u šaci i služinčad i obitelj."

„Tako govore ljudi, ali je baš radi toga potrebno, da vas kogod obuzda."

„Mile su to uzde!" odgovori neobično veselo Pongovski.

Vozili su se vrlo polako, jer je u selu bilo silno blato. Iz Radoma krenuše dosta kasno popodne, pa zato se već spusti noć. U kućicama su s obje strane svijetlile s prozora luči i bacale preko puta crvene pruge. Gdjegdje se uz plot pojavio kakav ljudski lik ženski ili muški, koji je

videći prolaznike, brže bolje skidao kapu i klanjao se do pasa. Vidjelo se odmah iz tih preniskih poklona, da Pongovski umije držati ljude u šaci, dapače da ih i odviše drži, te ga svećenik nije bez razloga korio zbog prevelike strogosti. Ali je u taj čas stari plemić osjećao u prsima mekše srce nego obično, pa prozbori gledajući one nagnute likove i prozorčiće kućica zapale u zemlju:

„Pokazat ću kakvugod milost i podanicima, što ih je ona vazda zagovarala."

„Oj, to, to!..." odgovori prelat.

I umuknu. Gospodin se Gedeon neko vrijeme zabavljao svojim mislima, a onda se iznovice oglasi:

„Znam, prečasn, da vam ne treba davati savjeta, ali joj morate kazati, da se za nju sprema dobročinstvo, i da ja ponajprije mislim na nju; ako li bi se opirala (toga ne očekujem, ali eto!), treba malko i pokarati..."

„Rekoste, gospodine, da je ne ćete siliti..."

„Rekoh, ali je nešto drugo, kad bih se ja grozio i kazao, a drugo, ako joj istakne nezahvalnost ko drugi, usto duhovna osoba."

„Ostavite vi meni taj posao. Kad ga se već latih, postarat ću se, da ga i izvršim sa što boljim uspjehom. Ipak ću vam reći, da ću djevojci govoriti delicatissime (posve nježno)..."

„Dobro, dobro! Samo još jednu riječ. Ona osjeća veliku odvratnost prema Tačevskomu, ali ako se on spomene, bilo bi vrijedno štogod još dobaciti..."

„Ako je učinio, kako rekoste, onda je nequam (nevaljanac)."

„Evo nas. No! U ime Oca i Sina..."

„I Duha Svetoga — amen!"

Stigoše; ali niko ne iziđe, da ih dočeka, jer radi blata kola nisu štopotala, a psi nisu lajali na poznate ljude i konje. U veži je bilo tamno, jer je služinčad očevito sjedila u kuhinji. I dogodi se, da se na prvi povik g. Pongovskog: „Je li ko tu?" ne pojavi niko, a na drugi, oštrijim glasom, izađe sama gospodica.

Side zaklanjajući rukom svijeću. Ali je ona bila u svjetlosti, a oni u sjeni, pa ih ne ugleda odmah i stane kod vrata. A ni oni se časak ne oglašišu, jer im se najprije pričinu kao neko osobito znamenje, da ona prva izlazi k njima, a onda ih njezina ljepota zabezakne tako, kao da je prije nikad ne vidješe. Prsti, kojima je zaslanjala svijeću, pričinuše se ružičasti i prozirni. Svjetlost joj je

puzila po prsima, obasjavala usta i malo lice, koje se činilo saneno i malko sjetno, možda zato, jer su oči ostale u dubokoj sjeni. Čelo i krasne jasne vlasi, što su nad njim tvorile kao krunu, kupali su se također u svjetlosti. I okružena mrakom naokolo, a sama sjajna i tiha, stajala je tako pred njima naprosto poput anđela, stvorena od ružičaste svjetlosti.

„O, za Boga miloga, čista objava!“ prozbori prelat. A Pongovski vikne:

„Ankice!“

Tada potrči k njima, stavi svijeću na prizidak od peći i stane ih radosno pozdravljati. Pongovski je privine nježno na srce i rekne joj, neka se veseli dolasku tako časnoga gosta i slavnoga savjetnika u svim poslovima. A kad se pozdraviše i udoše u blagovaonicu, zapita:

„A jeste li već večerali?“

„Ne. Baš je služinčad imala donesti iz kuhinje i zato nikoga nije bilo u veži.“

A svećenik pogleda u staroga plemića i zapita:

„A možda bi ne čekajući?“

„Ne, ne,“ prozbori brzo Pongovski. „Gospođa će se Vinicka skoro zavrtjeti.“

I zbilja se gospođa Vinicka zavrtjela te su za četvrt sata sjedili uz vruće vino i jajnik. Svećenik je Tvorkovski dobro jeo i pio, ali mu se na kraju večere uozbilji lice te se okrene ka gospodici i progovori:

„Moja gospodice, Bog zna, zašto me ljudi zovu savjetnikom i zašto me tako često pitaju za savjet. Ali kad i vaš skrbnik čini tako, moram s vama progovoriti o zamašnoj stvari, što ju je povjerio mojoj slaboj pameti.“

Kad to začuje g. Pongovski, nabreknu mu opet žile na čelu, a gospodica malko poblijedi i digne se nemirna, jer joj se učini, ne zna se zašto, da će svećenik govoriti s njom o Jakici.

A prelat rekne:

„Molim nasamo!“

I izidu.

Gospodin Pongovski odahne duboko nekoliko puta, zabubnja prstima po stolu, onda ustane i osjećajući, da mu treba dati oduška unutarnjoj uzbuđenosti bilo kako, progovori gospođi Vinickoj:

„Opaziste li, gospođo, kada, kako svi rođaci moje pokojne žene mrze na Ankicu?“

„Pogotovu Kšepecki,“ odgovori gospođa Vinicka.

„Ha! Malo ne škriplju, kad je vide, ali će naskoro još jače škripati.“

„A zašto?“

„Doznat ćete, gospe, skoro, a međutim se treba postarati za prenočište za prelata.“

I za časak gospodin Pongovski ostane sam. Dva momka uđu, da spremne posude po večeri, ali on naglo plane i zapovjedi im, neka izidu, te u sobi nastane tišina. Samo je veliki gđanski dobnik ponavljao glasno i ozbiljno: tik, tak, tik, tak!... Pongovski metne ruku na plješivu glavu i stane hodati po sobi. Primakne se k vratima, za kojima se prelat razgovarao s gospodicom Sje-ninjskom, ali čuje samo žamor, u kojem doduše raspoznava glas svećenikov, ali ne može čuti riječi. I naizmjenice uzme hodati i postajkivati. Pođe k prozoru, jer mu se činilo, da će ga ondje manje dušiti, i malko gledaše očima besmislenim na nebo, po kojem je vjetar gonio raskidane proljetne oblake obasjanih griva, po kojima se činilo da se blijedi mjesec penje sve više. Kadgod se sakrio, hvatale su gospodina Pongovskoga zle slutnje. Vidio je kroz prozor crne grane blizoga drveća, koje su se ljuljale kao u mucu na vihoru. Tako su se isto ljuljale njegove misli, nesređene, loše, slične grižnji savjesti. Obuzimali su ga gluhi osjećaji, da se događa nešto ne dobro, radi čega ga čeka nekakva bliza kazna. No kad bi se vani razvedrilo, opet bi ga obuzelo bolje pouzdanje. Ta svak ima pravo misliti o svojoj sreći, a što je do Tačevskoga, ni brigeša ga! Svak se laća takih sredstava! O čemu se zapravo radi? O dobru i mirnoj budućnosti djevojke. Ako li se pritom nasmiješi i njemu malko život pod starost, to ga ide. I to je samo istina, a drugo je vjetar, vjetar!

Osjeti iznovice vrtoglavicu i crne mu krpice stanu skakati pred očima, ali to potraja vrlo kratko. Uzme iznovice šetati i primicati se k vratima, iza kojih se krojio njegov udes. Međutim svijeće na stolu dogore, a u sobi se smrkne. Kadikad je glas svećenikov bivao sve glasniji tako, te bi možda i riječi dopirale do uha Pongovskomu, da nije bilo onoga glasnog i neprestanog „tik, tak“ dobnika. Lako je bilo razumjeti, da se tak razgovor može brzo svršiti, a ipak je nepokoj gospodinu Gedeonu rastao i rastao te primao oblik nekakvih čudnih pitanja povezanih s prošlošću, s uspomenama ne samo na davne bolove i nesreće, nego i na davne, dosele neiz-

brisive krivice, davne teške grijeha i svježih krivde, počinjene ne samo Tačevskome, nego i drugim ljudima.

„Zašto i radi čega bih imao još biti srećan?“ pitala ga savjest. I u taj bi tren kao da ne znam što, kad bi se barem gospođa Vinicka bila vratila u sobu, pa mu ne bi trebalo ostati nasamo s tim mislima. Ali je gospođa Vinicka bila zabavljena poslom tamo negdje na drugom kraju kuće, a u onoj je sobi samo dobnik ponavljao : tik, tak! tik, tak, i savjest je pitala :

„Zašto će te Bog nagraditi?“

Osjeti gospodin Pongovski, ako mu sada izmakne ta djevojka poput cvijeta i anđela zajedno, da će u njegovu životu nastati suton, koji će trajati do onoga časa, kad nastane smrtna noć...

A uto se vrata otvore naglo i uđe gospođica Sjeninjska, blijeda, suznih očiju, a za njom svećenik.

„Plačeš?“ zapita hrapavim pridušenim glasom gospodin Pongovski.

„Iz zahvalnosti, skrbniče!“ vikne pruživši k njemu ruke. I padne mu pred koljena.

XIII.

Te večeri, ali već kasno u noć, gospođa Vinicka dođe u sobicu rođakinje i nađe gospođicu još nesvučenu te se stane s njom razgovarati :

„Ne mogu se razabrati od čuda,“ prozbori, „jer bih se prije nadala smrti, nego da bi gospodinu tako što sunulo u glavu.“

„Ni ja se nisam nadala.“

„Pa što sad? I je li zbilja? Samo ne znam, što da mislim — bih li se radovala, ne bih li? Ta eto gospodin prelat kao duhovna persona (osoba) ima bolji razum od svjetovnih ljudi, i pravo je, što veli, da ćeš do smrti imati krov nad glavom, i to svoj, a ne tuđi; ali je u drugu ruku naš gospodin vremešan čovjek i (tu gospođa Vinicka snizi glas) ne bojiš li ga se malko?“

„Dogodilo se, i nemam više o čemu misliti,“ odgovori gospođica Sjeninjska.

„Kako to kažeš?“

„Kažem, da sam mu dužna zahvalnost za zaklon, za kusić kruha, i da je kukavna plaća moja osoba,

koje ne bi htio niko drugi. A kad on hoće, to je još njegova milost!“

„On je već davno htio,“ reći će tajnovito starica. „Danas me pozva poslije razgovora s tobom. Pomislih, da je bilo nešto loše u večeri i da će psovati — a on ni crno ti oko u glavi. Vidim, nekako je veseo — i naglo mi priča novicu. I poda mnoh noge čisto zadrhtaše... Onda će on :

„A zašto se vi, gospe, pretvoriste u stup od soli kao žena Lotova? Jesam li šuška buška?“ — „Ne,“ kažem, „van je to tako nenadano!“ A on opet : „Divna je to misao (kaže), samo je bila kao riba na dnu, dok se ne nađe neko te joj pomože isplivati na površinu! A znate li, gospođice, ko?“

Bila sam uvjerena, da je to gospodin prelat Tvorkovski, ali on reče : „Nije nipošto svećenik Tvorkovski, nego gospodin Grothus!“

Nastade časak muk.

„A ja pomislih, da je to gospodin Tačevski,“ probijeli kroz stisnuta usta gospođica Sjeninjska.

„Što je to opet? Zašto Tačevski?“

„Da pokaže, da ne haje za me.“

„Ta znaš, da se Tačevski nije sastajao s našim gospodinom.“

A ona stane ponavljati grozničavo :

„Da, znam! Imao je nešto drugo u glavi! Lako za to. Ne ću ništa da znam. Ne ću, ne ću! Zbilo se i dobro se zbilo!“

Suhi, grčeviti plač potrese njezinim prsima. Još je časak ponavljala : „Dobro se zbilo!“ Onda klekne naglo na molitvu, koju su bile danomice navikle obavljati skupa.

A drugi dan uđe već mirna lica u sobu. Ipak se u njoj nešto promijenilo, nešto je ostalo neizrečeno, nešto se zatvorilo. Nije bila tužna, ali je naglo postala rekao bi nekoliko godina starija i bila je nekako tako ozbiljna, te je gospodin Pongovski, koji se prije starao samo za se, počeo mariti i za nju. Nije se mogao naprosto snaći u svemu tome, a napose mu se činilo čudno, što je osjetio, da je nekako ovisan o njoj! Stao se pobojavati onih misli, što ih ona nije kazivala, ali je mogla zatvarati u duši, i starao se, da ih zapriječi, a mjesto njih nabaci druge, kakve je želio u njoj. Težak mu je bio i muk gospođe

Vinicke i pričinjao se sumnjivim, pa je hinio, zagonetao, šalio se, ali su mu kadšto čelične oči bljeskale nestrpljivo.

Međutim se po okolici raširila vijest o njegovu ljubavnom očitovanju. Uostalom nije on ni tajio, dapače je javio napismice Ciprijanoviću u Jedlinku i najbližim susjedima, usto je pisao Kohanovskima, Podlodovskima, Sulgostovskima, gospodinu Grothusu i Kšepeckima, a i daljim ženinim rođacima. Sve ih pozvao na zaruke, iza kojih će odmah biti vjenčanje.

Gospodin bi Pongovski bio volio dobiti oprost od napovijedi, ali je na nesreću bila korizma, pa je trebalo čekati, dok minu blagdani. Zato uzme obje ženske i pođe s njima u Radom, gdje je gospođica imala nabaviti opremu, a on kupiti konja zgodnijeg od onih, što su bili u belčončkim konjušnicama.

Tamo mu dođoše glasovi, da vrije kao u košnici među rođacima, koji su se nadali, da će uzeti svu ostavštinu ne samo njegove pokojne žene, nego i njegovu. Ali ga to razveseli, jer je mrzio na sve iz sve duše i vazda je razmišljao, kako bi im audio. Te su mu vijesti o sastancima, šapatima prikraćivale vrijeme u Radomu, a kad je napokon oprema dovršena i kupljene uzde s novim hamovima, vrati se u Belčončku na sam Uskrs. I gosti se počеше skupljati gotovo zajedno s njima, jer su se zaruke imale obaviti na treći blagdan.

Prvi dođoše Kšepecki, najbliži i susjedi i rođaci: otac starac blizu osamdesetke, jastrebova lica, glasovit tvrdica; tri kćerke: najmlađa Tekla, živo i veselo djevojče, i dvije starije: Janjica i Ivana, nemlade, žestoke djevojke s vječnim lišajem na obrazima, a napokon sin Marcijan, prozvan u okolici Kladom.

I pravo je nosio taj naziv, jer je na prvi pogled bio sličan debeloj kladi. Prsa je i pleća imao snažna, ali noge krive i tako kratke, te je bio baš kao patuljak. Neki su ga držali grbavcem, a ipak nije bio grbav. Samo mu je glava bila bez vrata i tako nisko na trupu, da su mu visoka pleća dopirala gotovo do ušiju. Iz te su glave gledale izbuljene, pohotne oči, a lice mu je bilo slično kozjoj glavi. Tu je sličnost povećavala nevelika brada, koju je nosio naumice i unatoč općenom običaju.

U vojsci nije služio, jer su ga u četama ismijavali, pa se zato nekada često pobio na dvoboju. U kratkom je trbušastom tijelu imao neobičnu snagu, pa su ga se posvuda bojali, jer je bio svadljivac i razbojnik, koji je rado

tražio priliku, a u svim je sukobima pokazivao neku živinsku žestinu. Jednom izrani teško u Radomu stričevića Kšepeckoga, lijepoga i dobrog mladića, koji malo ne podleže ranama. Bojale su ga se sestre, pa i otac, a on je osjećao štovanje samo prema Tačevskom, čiju je vještinu u mačevanju poznavao, i prema Bukojemskim, od kojih ga je poimence Luka nekoč prebacio preko plota u Jedlinji kao snop slame.

Bio je poznat kao veliki razbludnik — i to je bila istina. Pred nekoliko godina ga je gospodin Pongovski izbacio iz kuće, jer je odviše poput jarca gledao na malu još onda gospođicu Sjeninjsku. Ali od onoga sukoba minu nekoliko godina, a poslije se sastajahu u Radomu i u susjedskim domovima. Zato ga sada pozovu sa svom porodicom na obiteljsku svečanost.

Odmah za Kšepeckima dođoše Sulgostovski, dva brata blizanca, slični tako jedan drugomu, da ih niko nije mogao razaznati, kad bi obukli jednake kontuše (surke); zatim troje daljnjih Sulgostovskih iz Pšitika, te brojna i ugledna porodica Zaberžovskih, svih skupa devetero. Iz susjedstva dođe gospodin Ciprijanović, ali sam, jer mu sin već bijaše otišao pod zastavu; gospodin starosta Podlodovski, nekad punomoćnik jakoga gospodina u Zamošću; gospoda Kohanovski, svećenici iz Pšitika, gospodin prelat Tvorkovski iz Radoma, koji je imao blagosloviti prstenje — te mnogo manjega plemstva iz bližih i daljnjih strana. Neki dođoše i bez poziva misleći, da će gost, pa i posve nepoznat, biti primljen s raskriljenim rukama, a i da ne treba puštati prilike, kad se desi, da se mogu najesti i napiti.

I tako povrve na dvorištu u Belčončki kočije i kola, u konjušnicama konji, u zgradama svakojaka služinčad, a u dvoru šaroliki kontuši, sablje, obrijane glave, a napuni se latinštinom, ženskim brbljanjem, obrupcima, dugim suknjama i raznolikim „angašantima”. Sluškinje su trčale s vrućom vodom, pijane slugе s vrčevima biranih vina. Iz kuhinje se od jutra do večera dimilo kao iz smolarnice, a prozori su na dvoru sijevali i svijetlili na večer tako, te je bilo vidno po svem dvorištu. A usred te je vreve šetao po sobama gospodin Pongovski, malko ponosit, ozbiljan, ali zajedno kao pomlađen, obučen u skerlet. Sablja mu se sjala od dragulja, jedino vijeno, što je gospođica Sjeninjska baštinila od možnih nekad pređa. Šetao je, pozivao, a kad bi ga časimice uhva-

tila vrtoglavica, naslanjao se na naslon stolaca pa opet hodao, dvorio najuglednije goste, strugao nogama primičući se k starijim ženama, ali je ponajviše sve zaljubljenijim očima pratio „svoju Ankicu“, koja je u tom šarenom mnoštvu, usred pogleda često mrzovoljnih, često zavidnih, a kadšto i požudnih cvala bijela kao ljljan, slatka, možda malko sjetna, a možda i prožeta samo zamašajem onoga, što će je snaći.

A na večer, na treći blagdan, u utorak, zagrme u dvorištu domaći mužari javljajući gostima i domaćima, da je došao svečani čas zaruka.

Tada stanu u sobi u polukrugu svi gosti, ženske i muškarci u sjajnim nošnjama, koje su se u sjaju jarkih svijeća sjale kao duga. A prema njima stane gospodin Pongovski s gospođicom Sjeninjskom. Nastane tišina, samo su oči sviju bile uprte u nevjestu, koja je stajala kao uspavana spuštenih očiju sabrana i ozbiljna lica, bez smiješka, ali i bez žalosti. Gospodin prelat Tvorkovski, uz kojega je bila Teklica Kšepecka držeći srebrnu pliticu s prstenjem, stupi u košuljici iz polukruga i stane govoriti budućim mladencima. Govorio je učeno, dugo i rječito razlažući, što su „sponsalia de futuro“ (zaruke o budućoj ženidbi) i kako veliku je znamenitost podavala Crkva zarukama od prvih vremena kršćanskih. Navede Tertulijana i sabor tridentski i napose razne učene kanoniste, a onda se istom obrati k gospodinu Pongovskom i k gospođici Sjeninjskoj, te im stane razlagati, kako je mudra njihova odluka, kako veliko dobročinstvo svjedoče uzajamno i kako njihova buduća sreća stoji samo do njih samih. Sakupljeni su to slušali u čudu, ali i nestrpljivo, jer su nerado gledali na tu svezu kao rođaci, kojima se izmicala baština. Sam gospodin Gedeon, koji je od dugoga stajanja dobivao vrtoglavicu, uzme stupati s noge na nogu i očima davati znak prelatu, neka dovrši. Kad on to već kasno opazi, blagoslovi napokon prstenje i stavi na prste zaručnicima. Tada zagrme opet mužari na dvoru, s kora u blagovaonici zaori bučno glazba, koju je sviralo vješto pet radomskih Židova. Sad stanu gosti redomice dolaziti i čestitati gospodaru i gospođici — ponajviše kiselo i neiskreno. Dvije su se starije gospođice Kšepecke s porugom klanjale pred „ujnom“, a gospodin joj je Marcijan ljubio ruke i preporučivao se njezinoj budućoj naklonosti

s takim jarećim pogledom, da bi ga gospodin Pongovski bio morao upravo iznovice baciti iz kuće.

No drugi su — dalji rođaci, a bolji i manje pohlepni ljudi — čestitali iskrenije i toplije. Međutim se otvore širom vrata u blagovaonicu. Gospodin Pongovski pruži ruku zaručnici, a za njima krenu drugi parovi, dok su plamećci od svijeća buktjeli i vijali se, jer je nagli hladni ćuh vjetra dopirao sve do trijema. Stoga je trijemom hrlila služinčad, napolak pijana, noseći nebrojene posude i vrčeve s vinom. U blagovaonici je radi neprestanoga otvaranja vrata bilo tako hladno, te se gosti stresoš u prvi mah kad sjedoše za sto, a soba im se, inače lijepo opremljena, pričinila tamna i tmurna radi neprestanoga nemirnog kolebanja plamena od svijeća. No trebalo je očekivati, da će vino brzo razgrijati krv u žilama, a vino nije žalio gospodin Pongovski! Bio je to čovjek svagdanji tvrđica, ali se u iznimnim prigodama želio istaći tako, da bi o njemu dugo govorili. Desilo se to i sada. Iza svakoga je gosta stajao momak s vrčem obraslim mahovinom, a i za stolom je bilo nekoliko sluga s buteljama, da odmah napune čašu gostu, ako ne bi mogao više piti pa spustio čašu među koljena. Goleme su se čašetine, vrći i čaše ljeskali pred svakim gostom, a samo su pred ženama stajale manje talijanske ili franceske čašice.

Ipak gosti nisu napunili cijeloga stola, jer je gospodin Pongovski zapovjedio, da se priredi više, nego je bilo gosti. Gospodin prelat baci oči na ona prazna mjesta te stane hvaliti gostoljublje doma i gospodara. A jer je vazda govorio vrlo glasno, a usto se u taj čas malko podigao sa stola, da malko bolje udesi nabore halje, nazočni pomisliše, da će podići prvu nazdravicu, i svi se umiriše.

„Čujmo!“ javi se nekoliko glasova.

„Ej, nemate što,“ odgovori veselo svećenik. „Nije to još nazdravica, premda će skoro biti doba i za to, jer vidim, da neka gospoda prerano sebi taru vlasi, a gospodin Kohanovski već šapće sam sebi i nešto broji na prste. Teško je, gospodine moj. Od koga da očekujemo pjesmicu, nego od Kohanovskoga? Ja samo htjedoh reći, da je to prostiranje za nenadane goste pohvalni staropoljski običaj.“

„Dakako,“ reći će gospodin Pongovski, „ako je kuća noću rasvijetljena, iz tmine može vazda ko banuti...“

„A možda ko i dolazi,“ oglasi se gospodin Kohanovski.

„Možda gospodin Grothus.”

„Ne, gospodin je Grothus na saboru. Ako bane tko, bit će to posve neočekivani gost.”

„Ali ga ne ćemo čuti, jer je zemlja meka.”

„A nu! Pas pod prozorom laje. Možda se ko pojavio.”

„S te se strane ne javi niko, jer su ti prozori prema vrtu.”

„I vidite, pas vije, a ne laje.”

Tako je i bilo. Pas se oglasi, jednom, drugi, treći put, a onda se njegov lavež pretvori u nisko, tužno vijanje.

Gospodin se Pongovski nehotice zgrozi, jer se sjeti, kako su prije mnogo, mnogo godina u drugim krajevima, od njegova dvora milju daleko od pomoranskoga dvorca u Ruskoj, tako vijali psi prije nagloga nasrtaja Tatara.

A gospođici Sjeninjskoj sune u glavu misao, da već ne smije nikoga čekati i da će prekasno doći, kogod bi banuo iz tmine u rasvijetljeni dvor.

No i drugim učesnicima bijaše nekako čudno, to više, jer se za prvim psom javi drugi, pa se iza prozora razlegne dvostruko zavijanje.

I slušali su nevoljko mukom mučeći neugodno. Istom za časak prekinu muk Marijan Kšepecki:

„Ni brigeša nas za gosta, na kojega psi laju,” prozbori.

„Vina!” vikne gospodin Pongovski.

Ali su čaše bile pune, pa nije trebalo nalijevati. Stari se Kšepecki, otac Marijanov, podigne teško sa stolca želeći očividno prozboriti. Svi svrnu na njega oči, a stariji stanu dlanima zaklanjati uši, da bolje čuju, što re-kne. No on uzme samo duže micati ustima, a pri tom mu se brada gotovo doticala nosa, jer nije imao nijednoga zuba.

Premda je na dvorištu bila odvlažila i meka zemlja, s druge se strane dvorišta začuje neki gluhi štropot i razlijegao se dosta dugo, kao da neko dva puta obilazi dvorište. Stari Kšepecki, koji je već bio dignuo čašu, stavi je na sto, i stane gledati u vrata.

A za njim učine to i drugi.

„Pogledaj, ko je došao!” prozbori služaku g. Pongovski.

Momak skoči i odmah se zatim vrati:

„Nema nikoga,” izusti.

„To je čudno!” oglasi se prelat Tvorkovski. „Čulo se razgovijetno.”

„Svi smo čuli,” prihvati jedan od blizanaca Sulgovstovskih.

„I psi su prestali vijati,” doda drugi.

Uto se sama otvore vrata od trijema, koja je očividno sluga slabo zatvorio, a u sobu tako silno dune, te se odmah ugasi nekoliko svijeća.

„Što je to? Zatvorite vrata! Svijeće se gase!” ozove se nekoliko glasova.

No zajedno s lahorom uleti u sobu kao strava. Gospoda se Vinicka, bojažljiva i praznovjerna, stane glasno križati:

„U ime Oca i Sina i Duha...”

„Tiho, gospe!” izusti gospodin Pongovski.

Zatim se obrati ka gospođici Anki i poljubi joj ruku.

„Ne će mi pomutiti radosti, ako je i ugašena svijeća,” rekne, „Bože mi daj samo, da do konca života budem ovako srećan, kao što sam u ovaj čas, je li istina Ankice?”

A i ona se sagne k njegovoj ruci:

„Istina je, skrbniče,” probijeli.

„Amen!” dovrši prelat.

I ustane te prozbori:

„Gospodo moja! Ovaj je neočekivani štropot očito pomrsio niti gospodinu časniku Kšepeckomu, pa ću evo ja prvi biti tumačem čuvstava, kojima gore za buduće mladence naša corda (srca). Dakle prije nego poviknemo: „O Hymen, o Hymenaios”, — prije nego po rimskom običaju stanemo zvati krasnoga mladića Tala-sija, o Bože, daj, bilo to što prije, podignimo ex imo (iz dna srca) ovu prvu zdravicu za njihovo zdravlje i za njihovu buduću sreću: vivant, crescant, floreant! (živjeli, rasli, cvali!).”

„Vivant, vivant!” zagrmje svi glasovi.

Zajedno se oglasi radomska glazba, a pod prozorima vozari stanu u mraku pucati bičevima. I služinčad stane vikati po svoj kući, a u blagovaonici su grla gutala vino i trajno klicala:

„Vivant, crescant, floreant!”

Dugo su vikali, tapali nogama, trubili i pucketali bičevima. Sve utihnu istom onda, kad gospodin Pongovski ustane, digne čašu i prozbori gromkim glasom:

„Vrlo mi milostivni i najmiliji mome srcu gosti i rođaci!... Prije nego vam izrekнем svu svoju zahvalnost neprikladnim riječima, klanjam vam se za ovu bratsku i susjedsku naklonost, koju mi iskazaste sabravši se tako brojni pod mojim ubogim krovom...”

No riječi: „pod mojim ubogim krovom” izgovori nekako čudnim, tišim i u neku ruku poniznijim glasom. Onda sjedne iznovice i nagne se tako, te čelom upre zbilja u sto, a gosti se i te kako začude, da se tako srdačno javio čovjek obično vrlo hladan i ponosit.

Ipak pomisle, da velika sreća rastapa i najtvrdja srca. A čekajući međutim, što će dalje reći, upru pogled u njegovu sivu glavu, vazda naslonjenu na rub stola.

„Tiho! Čujmo!” jave se glasovi.

I zbilja nastane duboka tišina.

No gospodin se Pongovski i ne mače.

„Što vam je? Što je to?... Za Boga!”

„Gospodine!” rekne prelat.

Ali gospodin Pongovski odgovori samo silnim hropcem, a pritom mu se naglo strese vrat i ramena.

Gospodica Sjeninjska skoči s mjesta blijeda poput stijene i stane kričati prestravljenim glasom:

„Skrbniče! Skrbniče!”

Za stolom nastane štropot i smetnja. Zazuje povici i pitanja. Pongovskoga okruže, prelat ga pograbi za ruke i nagne na rub naslonjača; drugi ga stanu zalijevati vodom, a neki zavapiju, neka ga prenesu na postelju, te što prije puste krv. Neke ženske kriknu, a neke kao lude stanu trčati po sobi vičući strašno i jadikujući. A gospodin je Pongovski objesio natrag glavu, s nabreknutim kao konopac žilama na čelu i sa zatvorenim očima buljio i hropio sve glasnije.

Neočekivani je gost zbilja banuo iz tmine i stupio u njegov dvor — strašan i neumoljiv.

XIV.

Na svećenikovu zapovijed pograbi služinčad bolesnika i prenese ga na drugi kraj kuće, u „kancelariju”, koja je služila gospodinu Pongovskom i za spavaonicu. Međutim pošalju po kovača u selo, koji je umio puštati krv, pa ju je obično puštao i ljudima i životinjama. Za

časak se pokaza, da je pred kućom sa svom gromadom, koja se sabrala na gozbu, ali je na nesreću bio posve pijan. Gospoda se Vinicka sjeti, da je svećenik Vojnovski u svoj okolici na glasu kao poznati liječnik. Pošalju dakle po njega kočiju, što je brže konj mogao, premda se svima činilo očevidno, da je sve to uzalud i da bolesniku nema više spasa.

Pa tako je i bilo. Osim gospodice Sjeninjske, gospode Vinicke, dvojice gospode Kšepečkih i gospodina Zabjeržovskoga, koji se malo bavio liječenjem, ne pusti svećenik Tvorkovski nikoga više u kancelariju, da stiska ne naudi spasenju. Ali se svi gosti, i žene i muškarci, sabraše u susjednoj velikoj gostinjskoj sobi, gdje su bile prostrte postelje za muškarce, te su stajali kao stado poplašanih ovaca, puni nemira, bojazni, radoznalosti, te pogledajući u vrata čekali novosti. A neki su tiho nabacivali primjedbe o strašnom događaju i o znamenjima, što su javljala nesreću.

„Jeste li opazili, kako su se migoljile svijeće i plameni bili nekako crnkasti? Očito ih je već smrt zaslanjala,” prošapće jedan Sulgostovski.

„Bila je među nama, a mi nismo za to znali.”

„Psi su na nju vijali.”

„A onaj štropot? Možda je to baš ona banula.”

„Vidi se dobro, da Bog nije htio dopustiti ove ženidbe, koja bi bila na štetu porodici.”

Dalji šapat prekide pojava gospode Vinicke i Marcijana Kšepeckoga. Ona žurno protrčra kroz sobu. Žurila se po svete moći, što brane pristup zlim dusima.

A njega odmah opkole:

„Što je tamo? Kako mu je?”

A Marcijan sažme ramenima, podigne ih tako, da mu se glava nađe gotovo na prsima, te odvрати:

„Još hropi.”

„Nema spasa?”

„Nema.”

Uto kroz odškrinuta vrata dopru čujno svečane riječi prelata Tvorkovskoga:

„Ego te absolvo a peccatis tuis — et, ab omnibus censuris, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Amen”. (Ja te odrešujem od tvojih grijeha — i od svih censura u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen).”

Kleknu svi i počnu se moliti. Gospođa Vinicka prođe između njih držeći objema rukama moći. Marcijan pođe za njom i zatvori vrata.

Ali već ne ostaše dugo zatvorena, jer se za četvrt sata opet pokaže na njima Marcijan i viknu svojim kreštavim poput pištaljke glasom:

„Svršio je!”

Tada svi izuste: „pokoje vječni” i jedan za drugim pođu u kancelariju, da bace na pokojnika posljednji oproštajni pogled.

A međutim su se na drugoj strani kuće u blagovaonici zbivali gadni prizori. Služinač je u Belčončki upravo toliko mrzila na Pongovskoga, koliko ga se bojala. Sad joj se činilo, da s njegovom smrću nastaje čas olakšice, radosti i nekadašnje raspojasanosti. Pridošloj se služinčadi pružila prilika za neobuzdanu gozbu. Zato se sva služinač i kućna i tuđa, više ili manje pijana već od podne, baci sad na jela i vino. Sluge su naginjali na usta cijele boce gdanske rakije, cimeta, malvazije i ugrina. Drugi su, požudniji za jelom, otkidali komade mesa i tjestenine. Snježni se stolnjak u tren oka zamazao kaljužama raznovrsne tekućine. U vrevi su isprevtali stoce i svijećnjake na stolu. Izrezani su ukrašeni vrčevi i čaše padali pijanim iz ruku i zvečeći se razbijali na podu. Ovdje ondje nastale svađe i tučnjave. Neki su naprosto pljačkali stolni ukras. Ukratko, počelo se divljaštvo, koje odjeknu i na drugu stranu kuće.

Na tu krik upadne Marcijan Kšepecki, za njim dva Sulgostovska, mladi Zabjeržovski i još jedan gost te videći, što se zbiva, trgnu sablje. U prvi se mah vreva još poveća. Sulgostovski udare pijance ploštimize, ali Marcijana Kšepeckoga obuzme divlji bijes. Izbuljene mu oči iskoče još više, zubi sinu ispod brkova i on naprosto stane sjeći, koga dosegne. Nekoliko se sluga zalije krvlju, drugi se zaklone pod sto, ostali se bježeći bez reda stisnu na vratima. A on je udarao po hrpi kričeći:

„Lupeži, pasja braćo! Ja sam ovdje gospodar, ja sam ovdje gospodar!”

I istrči za njima u vežu, otkud se još čuo njegov kreštavi glas:

„Batine, šibe!”

A oni su u sobi stajali kao usred razvaline gledajući jedan drugoga ogorčeno.

„Za svoga vijeka još ne vidjeh što tako,” javi se jedan Sulgostovski.

A drugi će:

„Čudna smrt i čudne joj prilike. Pogledajte — rekao bi: navalili su Tatai.”

„Ili zli dusi,” doda Zabjeržovski. „Grozna je to noć.”

Ipak zapovjede služinčadi, sakritoj pod stolom, neka izidu i urede sobu kako tako. Sluge izidu sasvim otriježnjeni od straha i late se vješto posla, a međutim se vrati Marcijan.

Bio je već mirniji, samo su mu se usta trzala od ljutosti.

„Zapamtit će!” prozbori nazočnima. „Ali hvala vam, gospodo, da mi pomogoste kazniti te lupeže. Ne će im ovdje biti bolje nego za pokojnika. Evo moje glave!”

Na to odmah pogledaju oštro oba Sulgostovska i jedan prozbori:

„Vi nam, gospodine, nemate na čemu hvaliti, kao ni mi vama.”

„No?”

„A zašto vi samo sebi prisvajate ovdje vlast?” zapita drugi bliznac.

Marcijan stane odmah poskakivati na svojim kratkim krivim nogama, kao da bi im rado skočiti u oči, te odgovori:

„Jer imam pravo, imam pravo, imam pravo!”

„Kakvo pravo?”

„Bolje od vašega!”

„A tako? A jesi li pročitao oporuku?”

„Marim ja za oporuku,” tu puhne u dlan, „eto ti oporuke: vjetar! Komu je zapisao? Ženi? A gdje mu je žena? Eto gle! Ja sam tu najbliži — mi Kšepecki — a ne vi!”

„Vidjet ćemo. Strijela te Božja!”

„Strijela Božja vas! Odlazite!”

„Ti jarče, ti klado! Dobit ćeš! Kažeš, da odlazimo?... Bolje pazi na svoju kozju glavu!”

„Grozite se?”

Tu zaruži Marcijan sabljom i srne k braći, a i oni se maše sabalja.

No u taj se čas javi iza njih srditi glas svećenika Tvorkovskoga:

„Gospodo, pokojnik se još nije ohladio.”

Sulgostovski se veoma zastide i jedan prozbori :
„Prečasni prelate, mi ne tražimo ovdje ništa, jer imamo svoj komad kruha i ne želimo tuđega. Ali ova zmija već započinje siktati i ljude pritiskati.”

„Kakve ljude ? Koga ?”

„Na koga se namjeri. Danas nas, kojima je zapovjedio, da odlazimo, a sutra će možda ove sirote ženske, što žive pod ovim krovom.”

„A to nije istina, nije istina !” vikne Marcijan.

I naglo se savine u klupko, nasmiješi se, stane trti ruke i prozbori nekako otrovno prijazno :

„Dakako, dakako ! Molim sve na pogreb i na podušje. Molim ponizno zajedno s ocem. A što je do gospođice Sjeninjske, vazda će naći ovdje krov i okrilje — vazda, vazda !”

Rekavši to stane opet vrlo radosno trti ruke.

XV.

Marcijan odluči, da će sam izjaviti gospođici Sjeninjskoj, da može Belčončku vazda smatrati svojim domom. Ali taj razgovor odgodi, dok se ne svrše pogrebni obredi, jer se prije htio dogovoriti s ocem, koji je sav svoj život proveo u parnicama pa je poznavao zakone i umio se ukloniti svim poteškoćama. Uostalom su obojica bila uvjerena, da njihov posao dobro stoji, pa se sutradan baš u trenutku, kad su g. Pongovskoga postavljali u lijes, zatvore u pobočnoj sobi i stanu vijećati jednako dobre volje.

„Providnost je nad nama !” prozbori stari. „Ništa, nego Providnost, i Pongovski će teško odgovarati pred Njim za krivicu, koju nam je htio učiniti.”

„A nek odgovara,” prihvati Marcijan. „Sreća naša, da je samo htio, a nije dospio, jer ćemo sada mi sve uzeti u ruke. Već su se Sulgostovski porječkali sa mnom, ali ću im ja prije istrgnuti dušu, nego oni nama i jedan slog u Belčončki.”

„Ha, lupače, pasji sinovi ! Kuga ih pomorila !... Ipak se ja njih ne bojim, nego oporuke. Jesi li pitao prečasnoga Tvorkovskoga ? Ako iko, on zna.”

„Nisam nikako mogao jučer, jer me je zatekao u prepirci sa Sulgostovskima i rekao nam : „Pokojnik

se još nije ohladio...”, a onda je otišao po lijes i po svećenike, a danas nije bilo kad.”

„A ako je Pongovski zapisao sve onoj kozi ?”

„Nije imao prava, jer je taj imetak dobio po pokojnoj našoj najbližoj rođakinji.”

„Onda će se i oporuka oboriti, ali će biti troškova, skakanja po sudovima... Bog zna koliko !”

„Vi ste, oče, navikli na parnice, a ja sam zabio u glavu, da ne će trebati nikakvih parnica. Međutim beatus, qui tenet (blago onome, ko drži u rukama), pa zato se ja ne makoh više iz Belčončke, a poslah i po našu služinčad. Neka me onda istisnu i Sulgostovski ili Zabjertzovski !”

„Ali ako je djevojci zapisano ?”

„A ko će posegnuti za nju ? Djevojka je kao prst na svijetu, ni rodbine ni prijatelja — prepukla sirota. Ko bi htio za nju lomiti vrat, svađati se, boriti, trošiti ? Ko mari za nju ? Tačevski ju je volio, ali Tačevskoga nema, možda se uopće ne vrati, a sve ako se i vrati, golić je i u parnice se razumije baš koliko i moj konj. Recimo istinu, položaj je ovakav : da joj je ne Pongovski, nego rođeni otac zapisao Belčončku, mi bismo još mogli doći ovamo i raspolagati po miloj volji pod izlikom, da smo skrbnici siroti. Ja mislim, da joj je Pongovski kanio zapisati imetak tek kad sklopi ženidbu, dakle ili se oporuka uopće ne će naći, ili će se naći kakva stara oporuka sa zapisom za gospođicu Sjeninjsku kao za pokćerku...”

„A taka se daje i oboriti,” prozbori stari, „to je moja skrb ! Ipak ne utekosmo parnici.”

„A zašto ? Ja slušam, što veli otac, a ipak mislim, da ćemo uteći.”

„Pokojna je Pongovska, govoreći među nama, bila luda (svjetlost vječna svijetlila joj !) pa je sve zapisala mužu, zato je i on imao pravo zapisati, komu je htio.”

Posljednje riječi izgovori stari gospodin Kšepecki obazirući se na sve strane i upravo šapćući, premda je znao, da u sobi osim njih nema više nikoga.

Ali sin zapita :

„Kako mu je ona mogla zapisati, kad je poginula naglom smrću ?”

„Nadnevak je godinu dana poslije vjenčanja. Čini se, da ju je Pongovski nagnao na to stoga, jer su ondje, gdje su stanovali, opasne strane i niko ne zna, kad će mi

Tatari zavijati zadušnice. Uzajamno su napravili zapise, a oporuke su spremljene u gradu na Pomorskom, otkuda ih je Pongovski dopremio ovamo. Već sam se onda htio s njim pravdati, ali sam vidio, da ne ću uspjeti. Sad je nešto drugo."

"Sad će proći i bez pravde."

"Prođe li, to bolje, ali moramo biti spremni..."

"Ej! Ne treba."

"Pa kako to?"

"Ja ću već urediti i bez vas, oče."

Kad to čuje stari gospodin Kšepecki, razgnjevi se.

"Ti ćeš urediti? Što? Kako? Samo mi ne kvari posla. On će urediti!... Nisi li svjetovao, da Silnickim s mirom pustim Dronške, jer ih ne možemo dobiti!... Ne možemo?... Zašto?... Zapisegnuti su svjedoci na licu mjesta — velika stvar! Zapovjedih svojim ljudima, neka u čizme naberu zemlje s moga dvorišta — pa šta? Odoše na zemlju Silnickih i nijedan ne priseže krivo govoreći: „Prisižem, da je gospodina Kšepeckoga ova zemlja, na kojoj stojim!“ A ti bi godinu dana mislio i ne bi ništa tako izmislio. Ti ćeš urediti? Gle, gle!"

I stane od gnjeva micati bezubim vilicama, kao da nešto žvače. Pritom mu se brada posve doticala nosa krivoga kao u grabežljive ptice.

A sin će:

"Odahni, oče, pa poslušaj. Kad se radi o tom, da lege agere cum aliquo (da se po zakonu vodi pravda s kim), ja ću vazda popustiti vama, ali što se tiče djevojaka, veće je moje iskustvo i više se pouzdam u sebe."

"No?..."

"Zato, ako dođe do postupka s gospođicom Sjeninjskom, ne će biti pred sudom."

"Pa što kaniš?"

"Nije teško odgonetati. Nije li mi već doba? Ili ćeš naći taku djevojku u cijeloj okolini?"

Rekavši to gospodin Marcijan digne uvis glavu i stane gledati ocu u oči, a i on ustrmi u nj upitno pogled žvačući vilicama, zatim upita:

"Tako dakle?"

"Zašto ne? Meni to već od jučer ide po glavi."

"Hm, zašto ne? Zato, jer je gola kao Lazar."

"Ali ću doći u Belčončku pjevajući bez ikakve zapreke. Gola je, ali je djevojka velike krvi. A sjećate se, oče, što ono reče Pongovski: kad čovjek pregleda listine

Sjeninjskih, da bi mogao ispravdati polak vojvodine? Ta i Sobjeski su potekli od njih, pa bi bilo i okrilje kraljevsko. Sam bi kralj morao priskrbiti opremu... A meni je djevojka davno pala u oči, jer je to požudni zalogaj, požudni, požudni!"

I uzme poskakivati na svojim kratkim nogama oblizujući zajedno brke. Pritom je bio tako ružan, da je stari Kšepecki izustio:

"Ne će te htjeti."

"A staroga je Pongovskoga htjela? A malo li je bilo takih, što su me htjele? U vojsku je otišla sila mladih momaka, pa će se djevojke moći kupovati na hrpe kao klinici za potkove. Znao je stari Pongovski, zašto me je potjerao iz kuće, i ne bi me bio potjerao, da se nije bojao za djevojku."

"Ali uzmimo, da te ne bude htjela, što onda?"

Marcijanu sinu zlobno oči.

"Onda bi se," odvrati s naglasom, "moglo s djevojkom bez ikakva okrilja postupati tako, da bi još sama molila u crkvu..."

Ali se stari prestraši tih riječi.

"Tako?" zapita. "A znaš li, da je to kazneni posao?"

"Znam, da Sjeninjske niko ne bi branio!"

"A ja ti kažem: pamet u se! I tako se već na te više. Dobiješ li ili izgubiš parnicu o imetak, ne ćeš izgubiti časti; a to je kazneni posao, razumiješ li?"

"Pa do toga ne će ni doći, osim da bi sama htjela.

Ali mi vi ne smetajte, nego učinite, kako vam kažem. Poslije pogreba uzmite, oče, Teklicu sa sobom, kući, a i staru Vinicku, nade li se kakva izlika; a ja ću ostati uz djevojku s Janjicom i Ivkom. To su zmiје, što mrze na svaku, koja je od njih mlađa i ljepša. Već su jučer počele tu nebogu bockati svojim žalcima, a što će istom biti, kad budu s njom pod istim krovom. Bockat će je, ujedati, neštedice prigovarati, da jede prosjački kruh! Vidim ja to, kao da čitam iz knjige, a to je voda na moj mlin."

"Pa što ćeš samljjeti na njemu?"

"Što ću samljjeti? To, da ću često naumice upasti na prepirku, one zmiје izgrditi, gdje kad koju udariti po gubici: — „k sebi prste!“ — a nju ću poljubiti u ruke pa i u koljena: „Ja sam tvoj defensor (branitelj), ja sam tvoj brat, tvoj pravi prijatelj. a ti si prava gospođa!“ I misliš li, oče, da se u njoj ne će rastopiti srce, da ne će

zavoljeti onoga, koji joj bude zaštita i obrana, koji joj bude otirao suze, koji bude nad njom bdio dan i noć? Ako li u sjeti, u zaboravi i u suzama dođe do kakve vanredne povjerljivosti, to bolje, to bolje, to bolje!"

Tu Marcijan stade trti ruke i gledati oca tako kojim očima, da stari pljuče:

„Fuj, poganine! Tebi je vazda jedno na pameti.”

„Jer mravci laze po meni, kad je pogledam. Nije me zaman Pongovski dosada van bacao.”

Nastane muk.

„A hoćeš li reći Ivani i Janji, da ti idu na ruku?”

„Njima? Ne treba njima ništa govoriti, niti ih išta učiti, dosta je njihova čud. Teća je golubica, a one su kanje.”

Nije se varao gospodin Marcijan, jer su se njegove sestre već počele svaka po svoju starati za gospođicu Sjeninjsku. Teća ju je svaki čas grlila i plakala skupa s njom, a tješile su je i Ivka i Janja, ali drugačije.

„Što nije uspjelo, nije,” govorila je starija, „ali se vi, gospođice, smirite. Ne ćete nam biti ujna, jer to nije Gospodin Bog htio, ali ti niko ne će ovdje učiniti krivo niti uskratiti komadić kruha.”

„I niko te ne će nagoniti ni na kakav posao,” nastavi druga, „jer znamo, da nisi tome vična. Kad se oporaviš i sama htjedneš, drugo je, ali počekaj, dok te mine žalost, jer te je zbilja zadesila velika nesreća. Mislila si postati gospođom, mislila si dobiti muža, a sada nemaš nikoga, osim nas; ali vjeruj, da ćemo ti biti kao rodbina, ako ti i nismo u rodu.”

Onda će opet Ivka:

„I prilagodi se volji Božjoj. Bog te je u tom iskušao, ali će ti zato otpustiti druge grijehe. Jer ako si se možda odviše pouzdala u ljepotu ili zaželjela bogatstva i odijela (ta svi smo mi grešnici — i zato ti samo to kažem), jedno će se ubrojiti za drugo.”

„Amen,” završi Janja. „Daj za dušu pokojnikovu u crkvu kakav opšav ili kakav mali dragulj, jer ti sada ne treba opreme, a mi ćemo već zamoliti oca, neka ti to dopusti.”

Govoreći tako stanu pažljivo gledati haljine, što su ležale na stolu, i škrinju, u kojoj je bilo oprema. Obuzela ih je neodoljiva radoznalost, da pogledaju, što je ondje, te napokon izusti Ivka:

„Hoćeš li, da ti malo pomognemo tražiti?”

I na te se riječi obadvije bace na škrinju, na kutije, na kovčege, u kojima su bile haljine još neizvađene nakon povratka iz Radoma, pa daj vadi, razlaži, ogledaj prema svijetlu i pod svijetlom — daj omjeraj!

A gospođica je Sjeninjska sjedila u zagrljaju slatke Teklice kao omamljena ne čujuć i ne videć ništa, što se zbiva oko nje.

XVI.

Čim se zaručila, već ju je obuzelo čuvstvo, da u njezinu životu pada neki suton, da nešto gasne, kida se i zatvara, pa te zaručke nisu u njezinu srcu budile radosti. Pristala je na njih samo zato, jer je to bila volja Pongovskoga i jer joj je tako nalagala zahvalnost na skrbništvu, a još više stoga, jer je poslije Jakičina odlaska u njezinu srcu ostala samo gorčina i žalost i nezrela i bolna misao, da osim toga skrbnika nema nikoga, pa kad ne bi bilo njega, da bi bila kao sirota na putu, koja zaluta među tuđe i neprijazne ljude. A eto grom udari naglo i u to ognjište, uz koje se nadala sjedjeti u miru kako tako, pa sve i sjetno, i nestade jedinoga čovjeka, koji je za nju nešto bio na svijetu. Nije čudo, da ju je taj grom oglušio u prvi mah i da su se sve misli smele u njezinoj glavi, a u srcu joj se samo zapekla žalost za tom jedinom bliskom dušom zajedno s čuvstvom čuđenja i straha.

Riječi su starijih gospođica Kšpečkih, koje su počele grabiti opremu, odjekivale u njezinim ušima kao zvuci bez značenja. Zatim je došao Marcijan, klanjao se, žuljao ruke, poskakivao, nešto dugo pričao, ali ona nije razumjela njega kao ni svih drugih gosti, koji su se primicali s to rječitijom samilošću na ustima, što su je manje imali u srcu! Tek kad joj je gospodin Ciprijanović očinski položio ruku na glavu i prozborio: „Bog će biti nad tobom, siroto!” nešto se u njoj naglo pomakne i na oči joj navru suze. I prvi joj put sune u glavu misao, da je kao jadni list, predan na volju vjetru.

Međutim se započnu pogrebni obredi, koji su po običaju trajali desetak dana, jer je gospodin Pongovski bio znamenit čovjek u svojoj okolini. Na zaručama su sudjelovali samo pozvani gosti s malim iznimkama, a na pogreb su se sjatili bliži i dalji susjedi, a primanje

je, polazak na službu Božju i povratak iz crkve tekao jedan za drugim. Prvih se dana opća pozornost svraćala samo na nesuđenu udovu pokojnikovu. No kasnije opaziše ljudi, da su Kšepecki posve zauzeli kuću i vladaju se kao njezini gospodari, pa prestadoše paziti na nju, a pri kraju pogrebnih svečanosti nije niko za nju hajao, kao da i ne stanuje u kući. Mislio je na nju samo gospodin Ciprijanović, kojega su se dojmile njezine suze i ganuo njezin udes. Služinčad je već počela šaptati, da su dvije gospođice Kšepecke raznijele opremu, a stari gospodin spremio u kutiju „draguljiće”, i da u kući počinju s „gospodičnom” pometati. A kada ti govori dopriješe do ušiju gospodina Serafina, ganu se njegovo dobro srce i odluču se o tom razgovoriti sa svećenikom Vojnovskim.

Ali je velečasni Vojnovski bio radi Tačevskoga veoma kivan na gospođicu Sjeninjsku pa izusti odmah na početku razgovora:

„Žalim je, nebogu jer je bijedna, i u čemu uzmog-nem, pomoći ću joj, ali (među nama rečeno) stalno je, da ju je Bog pokarao za moga Jakicu.”

„Ali je Jakica otišao kao i moj Stanislav, a ona je ovdje ostala sirota.”

„Dašto, otišao je, ali kako? Vi ste ga vidjeli na odlasku, a ja sam ga pratio dalje i kažem vam, gospo-dine, da je momak samo zube stiskao, a srce mu je tako krvarilo u prsima, da nije mogao ni probijeliti. Oj, milo-vao je on tu djevojku, kao što su samo davniji ljudi znali milovati, a danas već ne umiju.”

„Ali ipak može micati rukama, jer čuh, da se odmah iza Radoma posvadio i oškrbnuo jednoga ili dvojicu ratnika plemića.”

„Pa on ima djevojačko lice i svaki razbijač misli, da će s njime na kraj. Ako su s njime tražili priliku kakvi pijanci, što je mogao uraditi? Dat ću ja njemu za to, dat ću, ali pomislite, gospodine, da je čovjek, kojemu je srce razdrla ljubav, kao leo quaerens, quem devoret (lav, što traži, koga će proždrijeti).”

„Istina, ali što je do djevojke, oj prečasni! Bog zna, je li ona toliko kriva, koliko smo mislili.”

„Mulier est insidiosa (žena je lukava).”

„Insidiosa, ne insidiosa, ali čim ja doznah, da se Pongovski želi ženiti, odmah mi pade na um, da je mo-

žda on glavni uzročnik svega, jer mu je i te kako moralo biti do toga, da se posve riješi Jakice.”

Ali svećenik strese glavom:

„Ne. Razumjesmo expedite (lako, brzo) iz njegova lista, da ga je ona morala podražiti. Pamtim ga potpuno i mogao bih vam ponoviti svaku riječ.”

„Pamtim i ja, ali mi nismo mogli znati, što je Pon-govski njoj govorio i kako joj je prikazao djela Jakičina. Bukojemski mi na primjer priznadoše, da su je sreli zajedno s pokojnikom na putu u Pšitik te im naumice pričali, da je Jakica otputovao iza obilate gozbe na rastanku smijući se i da se vanredno zanimao za kćerku gospodina Zbješhovskoga, za kojega ste mu dali pisma.”

„Gle, to su nalagali! A zašto?”

„A da, tobože da pokažu djevojci i Pongovskome, da Jakica ne haje nimalo za njih. Ali, prečasni, vidite iz toga, da su Bukojemski tako govorili iz ljubavi prema Jakici, a što je mogao pokojnik iz neprijateljstva?”

„Stalno je, da ga nije štedio. Ali sve da je ona manje kriva, nego smo mislili, recite mi, gospodine, kakva ko-rist? Jakica je otišao, i možda se uopće ne će više vrati-ti, jer će, koliko ga znam, još manje štedjeti život, nego Pongovski njegov dobar glas.”

„Tačevski bi svakako bio otišao,” odvrati gospo-din Ciprijanović.

„I ako se ne vrati, ne ću razdrijeti na sebi dopetnice. Smrt za domovinu i protiv Muhamedove besramno-sti dostojan je kraj kršćanskoga viteza i dostojan završetak velikoga roda. Ali bih volio, da nije otišao s onako bolnom strelicom, kakva mu se skrivala u srcu. i to je sve.”

„Ni moj jedinač nije okusio u životu osobite sreće, a i on je otišao, pa se možda i ne vrati,” odgovori gospo-din Ciprijanović.

I zamisle se oba, jer su obojica svom dušom mило-vali one mladiće.

Tako ih zamišljene nađe prelat Tvorkovski, a kad dozna, da su malo prije govorili o budućoj sudbini go-spođice Sjeninjske, progovori:

„Reći ću vam, gospodo, ali neka to bude tajna, da pokojnik nije ostavio nikakve oporuke i da su Kše-pecki imali pravo posvojiti imanje. Znam, da je htio napraviti ženidbeni ugovor ženi na korist i sve joj zapi-

sati, ali nije dospio. Samo nemojte izlanuti pred Kšepeckima!"

„Dakle im prečasni prelat nije ništa govorio?"

„A zašto? To su tuđi ljudi, a meni je bilo do toga, da ne budu prema njoj pretvrdi, jer nesamo da ne ću kazati ništa, nego im još rekoh: „Nesamo Bog čovjeka, nego i čovjek čovjeka hoće gdje kad da iskuša." Kad to čuše, isto se uznemiriše i stadoše ispitivati: „A kako to? Zna li što, prečasni?" Na to ću ja opet: „Što se ima pokazati, pokazat će se; samo imajte na pameti, da je pokojnik imao pravo sav posjed zapisati, komu god je htio." "

Tu se prelat stane smijati, metne ruke za ljubičasti pas te nastavi:

„Kažem, gospodo, pod starim su se Kšepeckim zatresli i listovi, kad je to čuo. Uzme se protiviti: „O! (kaže) ne može biti. Nije imao pravo. Ni Bog ni ljudi ne bi na to pristali." A ja ga pogledam strogo pa ću: „Što spominjete Boga, dobro činite, jer se u vašem vijeku treba postarati za Božje milosrđe, ali se ne prizivajte na ljudske sudove, jer bi lako mogli ne dočekati kraja." On se grozno prestravio, a ja dodam: „I prema siroti budite dobri, da vas Bog ne pokara prije, nego mislite." "

Nato svećenik Vojnovski, kojemu se samilosno srce ganulo već sudbinom djevojačkom, zagrlj odmah prelata.

„Gospodine prelate!" klikne. „S vašom glavom možete biti kancelar. Razumijem, razumijem. Ništa ne rekoste, s istinom se ne sukobiste, a uznemiriste Kšepecke, koji slute, da ima oporuka, pače, da je u vašim rukama. S tim moraju računati i obuzdavati se u postupku sa sirotom." "

A prelat se veseo s pohvale kvrcne prstom po glavi pa će:

„Nije baš kao šupalj orah — a?"

„Dapače, toliko je razuma u njoj, da mu se teško smjestiti." "

„Ha, puknut će, kad se Bogu svidi, a među tim mislim, da sam zbilja sirotu zakrilio. U drugu ruku moram ipak priznati, da su Kšepecki više, nego sam očekivao, govorili o Sjeninjskoj ljudski i prijazno. Gospođice su, vele, prigrabile neke sitnarije, ali stari reče, da će i to povratiti." "

„Sve da su Kšepecki najgori," javi se gospodin Ciprijanović, „ne će se osmjeliti učiniti krivicu siroti, nad kojom bdiju oči tako mudroga i dobrog svećenika. Ali, gospodine prelate, htjedoh vašu Prečasnost zamoliti za nešto drugo. Učinite mi ljubav i svratite se sada u Jedlinku: počastite me, da pod svojim krovom mogu pogostiti tako uglednu osobu, s kojom je razgovor kao med razboritosti i mudrosti. Velečasni je Vojnovski već obećao, pa ćemo u tri zboriti de publicis et privatis (o javnom i sukromnim poslovima)." "

„Znano mi je, gospodine, vaše gostoljublje," odvrati uljudno prelat, „i bila bi prava trapnja, kad bih je se odrekao. A kako je minuo post, vrijeme trapnje, rado ću se svratiti k vama na jedan danak. Podimo, pozdravimo se s Kšepeckima, ali najprije sa sirotom, da vide Kšepecki, koliko je cijenimo." "

I pođu i nađu je samu, te joj stanu govoriti lijepe, srdačne riječi hrabreći je i sokoleći. Gospodin je Ciprijanović pogladi po jasnoj glavici baš kao majka, koja hoće da utješi žalosno dijete. Prelat učini to isto, a čestitoga svećenika Vojnovskoga tako ganu njezino omršalo lice i sjetna ljepota, što je podsjećala na poljski cvijet prerano otrgnut kosom, te očinski stisnu njezine sljepočice i misleći vazda na Tačevskog prozbori napolak njoj, napolak sebi:

„Ko bi se čudio Jakici, kad je to taka slika. Sлагаše i Bukojemski, da je on otišao veseo — oј, kako sлагаše!" "

A čuvši to ona pritisne naglo svoja usta na njegovu ruku i ne mogaše ih dugo otkinuti. Srdačni jecaj potrese njezine drobne grudi i ostaviše je tako u silnom, neutoljivom plaču.

A sat kasnije se nadoše u Jedlinci, gdje ih dočekaše dobre novice. Dode momak s poslanim pismom k Stanislavu. Mladi Ciprijanović javi, da su on i Jakica stupili u konjaničku pukovnicu kraljevića Aleksandra, da su zdravi i, premda je Jakica vazda sjetan, da se malko razabrao pa se više ne zaboravlja kao u prve dane. U listu je uz izraze sinovske ljubavi bila jedna vijest, koja je čudom začudila gospodina Serafina: „Premili i Vele-možni Gospodine oče (pisao je Stanislav), ako ugledate Bukojemske na povratku, ne čudite se i pomozite im ljubezno, jer su ih snašle čudne nedaće, u kojima im mi već ne možemo pomoći. A kad oni ne bi pošli na vojnicu,

valjda bi pomrli od brige, koja ih ionako malo nije umorila."

U naredne je mjesece gospodin Ciprijanović nekoliko puta posjetio Belčončku želeći doznati, što se zbiva s gospođicom Sjeninjskom. Nisu ga vodili osobni razlozi, jer nje nije volio njegov sin Stanislav, a s Jakicom je bilo već sve prekinuto. Činio je to dakle samo zbog dobroga srca, a malko i iz radoznalosti, jer je želio pravo doznati, kako i koliko je djevojka prouzročila, da su potrgane veze toga prijateljstva. Ipak je to bilo teško. Kšepecki su ga doduše štovali radi njegova velikoga bogatstva, pa su ga primali gostoljubljivo, ali je to bila čudno pažljiva gostoljubljivost, tako žurna i nepristupna, da gospodin Ciprijanović nije ni časak mogao ostati na samu s gospođicom.

Razumio je, da oni ne će, da je ispituje, kako postupa s njom. To mu je zadavalo svakakve misli, premda nije zamijetio, da s njom postupaju loše ili da joj zadaju previše posla. Opazio je doduše kadikad, da krušnom korom čisti „atlas" na bijelim cipelama tako velikim, da nisu mogle biti s njezinih nogu, ili da naveče krpi čarape. Ali su to isto radile gospođične Kšepecke — nije dakle u tome moglo biti volje, da se ponizi sirota kakvim služinskim poslom. Gospođične su gdjekad štipale i bockale poput kopriva, ali naskoro opazi gospodin Serafin, da je taka njihova čud i da se vazda ne mogu uspregnuti, te ne bockaju i brata, premda su ga se tako bojale, te mu je bilo dosta samo koju pogledati, pa bi odmah sakrila napolak već pruženi žalac. Sam je Marcijan prema gospođici Sjeninjskoj bio uljudan i prijazan, ali bez žestine. A kad je otišao stari Kšepecki s Teklicom, bio je još prijazniji.

Ipak se taj odlazak nije svidio gospodinu Ciprijanoviću, premda je bilo jasno, da ne valja starca već slabih nogu ostaviti bez ženske skrbi i da se radi dva gospodarstva mora kuća Kšepeckih razdijeliti. Ipak bi gospodin Serafin bio volio, da je upravo Teklica ostala sa sirotom, ali kad je zgodimice izdaleka napomenuo, da su one dvije djevojke najbliže po svojoj dobi, starije sestre primiše veoma loše tu napomenu.

„Gospođica je Sjeninjska," reći će Ivka, „već pokazala svijetu, da ne mari za dob. Tome je dokaz pokojni ujak i gospođa Vinicka, zato ni mi nismo za nju prestare."

„Toliko smo od nje starije, koliko je Teća mlađa, a ni to ne znam," doduše druga. „Uostalom je naša briga, kako ćemo urediti gospodarstvo."

Ali se Marcijan uplete u razgovor, re rekne:

„Ocu su najmilije usluge Tekline, a i najvoli nju, pa mu se ne treba čuditi. Mislili smo poslati i gospođicu Sjeninjsku skupa s njima, ali se ona privikla ovoj kući, i stoga mislim, da joj je ovdje bolje. A što je do našega skrbništva, radim što mogu, da joj ne bude preteško."

Rekavši to približi se ka gospođici grebući nogama i htjede je poljubiti u ruku, ali je ona potegne u prvi mah kao u strahu. Gospodin Serafin pomisli, da nije trebalo uzimati iz kuće gospođu Vinicku, ali tu primjedb u sačuva za se, ne htijući se upletati u tuđe poslove.

Više puta je opazio, da se na licu gospođice Sjeninjske osim sjete pokazuje i bojazan, ali se tome nije suviše čudio, jer je njezina sudbina bila zbilja teška. Sirota bez žive blize duše, bez vlastitoga krova nad glavom, bila je prisiljena živjeti od milosti nemilih ljudi a uopće slaba glasa. Morala je žaliti iščezlu jasniju prošlost i brinuti se za sadašnjicu. A usto, ako je komu i najgore, ipak se tješi kako tako, može li se nadati boljoj budućnosti. A ona se nije mogla nadati i nije se nadala ničemu. Sutrašnji je dan imao biti isto onaki kao i današnji, a dalje godine vjekomice jednako teško siromaštvo, samoća i život o tuđem kruhu, o milostinji.

Često je o tome raspredao gospodin Serafin sa svećenikom Vojnovskim, s kojim se sada sastajao gotovo danomice, jer im je bilo milo govoriti o njihovim mlađicima. Ali je svećenik Vojnovski samo sažimao rame nima samilosno i hvalio prelata Tvorkovskoga, koji je grožnju s oporukom objesio kao Damoklov mač nad glavama Kšepeckih pa barem zaklonio siroticu od prelošega postupka.

„Taki je političar!" govorio je. „Pograbiš ga, a on se isklizne. Ja pomislim gdjekad, da on nije ni nama kazao čitave istine i da možda postoji oporuka u njegovim rukama, pa će iznovice istupiti s njom."

„I meni je to dolazilo na pamet, ali zašto bi je krio?"

„Ne znam; možda da kuša ljudsku narav. Mislim samo, da je pokojni Pongovski bio vrlo providan čovjek,

pa mi nikako ne ide u glavu, da ne bi napisao kakav god raspored."

Ali se malo poslije misli obaju staraca obrnuše na drugu stranu, jer stigoše pješice iz Radoma braća Bukojemski. Pojaviše se jedne večeri u Jedlinici doduše sa sabljama, ali u odrapanim županima, ne baš cijelim čizmama i s tako žalosnim licima, te bi se gospodin Serafin bio i te kako prestrašio, da ih nije odavno očekivao, misleći, da mu nose vijest o sinovoj smrti.

Stanu mu redomice grliti koljena i ljubiti ruke, a videći on njihovu bijedu, udari se po bedru i vikne: „Pisao mi je Stašo, da vam je zlo, ali bojte se Boga!"

„Sagriješismo, dobrotvore!" odgovori Marko bijući se u prsa.

A za njim uzmu odmah drugi ponavljati:

„Sagriješismo, sagriješismo, sagriješismo!"

„Govorite, kako, što? Kako Stah? Pisao mi je, da vas je spasio. Što se zbilo?"

„Stašo je zdrav, gospodine, pa on i Tačevski sjaju kao dva sunca..."

„Pa hvala Bogu, hvala Bogu! Hvala na dobrim novinama. Lista nemate?"

„Napisao ga je, ali nije dao nama, jer (kaže) može propasti."

„A niste li gladni? Ta za Boga! Preda mnom ste kao četiri Pjetrovina."*)

„Nismo gladni, jer smo se ugostili u svakoga plemića, ali smo nesrećni."

„Sjednite. Napijte se čega toploga, a dok zagriju, pričajte, što vas je snašlo. Gdje ste bili?"

„U Varšavi," odgovori Martin, „ali je to gadan grad."

„A zašto?"

„Jer se ondje sve roji od kartaša i pijanica, a na Dugoj ulici je i u Starom gradu na svakom koraku — koža (cimer)."

„Pa što?"

„I nagovori jedan nikogović Luku, da se s njim kocka. Kamo sreće, da su ga pogani prije nabili na kolac."

*) Pjetrovina je uskrisio sv. Stanislav.

„I operušao ga je?"

„Operušao svu gotovinu Lukinu, a onda našu. Obuze nas očaj, pa se htjedosmo povratiti, ali on izigra i konja sa sedlom i pištoljama u toku. Kažem vam, gospodine, mislili smo, da će se Luka parnuti nožem... Pa što da radimo? Kako da utješimo brata? Prodadosmo dakle i drugoga konja, da barem Luka ne ide sam pješice."

„Razumijem već, što se zbilo."

„A tako je, dobrotvore... Kad se rastrijeznismo, obuze nas još veća tuga, što već nema dvaju konja, pa nam bijaše još potrebniја utjeha."

„I tako ste se tješili sve do četvrtoga konja."

„Sve do četvrtoga! Sagriješismo, sagriješismo," uzmu ponavljati skrušena braća.

„A je li se tim svršilo?" zapita gospodin Ciprijanović.

„Ni gdje si, oče naš i osobiti dobrotvore! Namjerismo se na onoga kartaša, nekakvoga Poradzkgoga, koji nam se stade rugati. Tako (veli) strigu magarce! Ali ste mi ljudi od oka, pa ću vas uzeti za momke, jer baš idem u vojsku." Nato zaplače Luka, gdje nas onaj izvrgava ruglu, pa njega sabljom — i on ljos! Skoče njemu u pomoć prijatelji a mi Luki: pa daj sijeci, dok ne dođe maršalova straža te na nas! A tada viknu protivnici: „Gospodo, ovdje tlače slobodu i nanose u našim osobama krivicu čitavoj Republici — pomirimo se!" Tako se i desi, i Bog nas odmah blagoslovi, jer u mig oka posjekosmo osam momaka, a od njih tri na mrtav, a ostalih oko pet — grabež bukovica!..."

Gospodin se Ciprijanović uhvati za glavu, a Marko nastavi:

„Da, sad znamo. Bog je gledao na našu nevinost. Tek kad su ljudi stali kličati, da je to zločin pred kraljem, da je kaznena stvar, prestrašismo se i pobjegosmo. Htjedose nas uloviti, ali po staru dadosmo nekom po glavi, nekome po vratu i utekosmo. Stanislav nam dade konje svoje služinčadi, ali i tako jedva iznesosmo žive glave, jer nas je potjera gonila sve do Senkočina, i da su konji bili slabi, propadosmo. Srećom nije niko ondje znao našega imena, pa nas ne će sad progoniti."

Nastade dugi muk, a onda zapita gospodin Serafin:

„Gdje su ti konji Stanislavovi?"

A braća ponove treći put:

„Sagriješismo, dobrotvore, sagriješismo!”

Ciprijanović stane hoditi velikim koracima po sobi.

„Sad razumijem,” prozbori, „zašto niste donijeli pisma od Staše. Pisao mi je on, da su vas snašle razne žalosne neprilike i zajedno je javio vaš povratak misleći, da ćete trebati novaca za konje i opremu; ali nije mogao slutiti, kako će se sve to skončati.”

„Tako je, gospodine,” odgovori Ivan.

Međutim donesu ugrijano vino, a braća ga se late s velikim veseljem, jer su se bili izmorili putem. Ali ih je uznemirivao muk gospodara, koji je neprestance hodao po sobi turobna i stroga lica. Zato Marko probesjedi opet:

„Pitate nas, gospodine dragi, za konje Stanislawove? Dva ohromiše prije nego dojahasmo do Grojca, jer smo jahali neprestance skokomice poput silnog viora. Prodadosmo ih za budšto Židovima vozarima, jer ionako ne bi bilo od njih ništa, a nemadosmo ni novčića pri duši, jer morasmo naglo uteći, pa nam Stanislav ne mogaše pomoći. Okrijepismo se kako tako pa dalje po dvojica na jednom konju. Ali, moj gospodine, vi to razumijete. Pokaže se pred nama kakav plemić na putu i odmah se podboči: „Kakvo je to (pita) jerusolimsko plemstvo?” A mi smo u toj golemoj žalosti bili već na sve gotovi. I tako neprestane svađe, borbe! Zato u Bjelobžegima radi blaženoga mira prodadosmo i one dvije posljednje kljusine; a ko bi se začudio, da idemo pješice, tome bismo odgovorili, da idemo radi pobožnoga zavjeta... Zato nam, dragi gospodine, oprostite očinski, jer valjda nema na svijetu nesrećnijih ljudi.”

„Istina, istina!” viknu Luka i Mate. A najmlađi Ivan, ganut uspomenu na doživljene nesreće i vinom digne ruke uvis, te krikne:

„Sirote smo mi Božje! Što nam je ostalo na svijetu?”

„Ništa, osim bratske ljubavi,” odgovori Marko.

I stanu se grliti roneći usto gorke suze, a onda svi skoče ka gospodinu Serafinu.

Marko mu prvi obujmi koljena:

„Oče,” prozbori, „prvorodni naš zaštitniče, ne zamjerite! Pozajmite nam još jednom za opremu, pa ćemo vam, ako Bog da, vratiti od plijena; ne pozajmite li — opet je dobro — samo se ne srdite, nego nam oprostite! Oprostite radi onoga velikoga prijateljstva, što

ga osjećamo prema vašemu Staši; jer vam kažem iskreno, da ga takne samo ko prstom, mi bismo ga na sablje raznijeli! No je li tako, braćo najmilija? — na sablje!”

„Amo ga, takogovića!” viknu Mate, Luka i Ivan.

A gospodin Ciprijanović stane pred njih, pritisne ruku na čelo i prozbori:

„Srdim se, istina! Ali se još više žalostim, nego se srdim. Jer kad promislim, da je u ovoj Republici mnogo takih, srce mi se stiska i pitam se u duši: hoće li ova naša majka uz taku djecu odoljeti svim olujama, što joj prijete? Vi me hoćete da molite i izgledate moje oprostjenje? Ali, za Boga živoga, ne radi se tu o meni ni o mojim konjima, nego o nečemu sto puta većem, o javnome dobru i o budućnosti ove Republike. A jer vi toga ne razumijete, jer vam ni taka misao nije pala na um i jer su tisuće takih kao i vi, to teža je žalost, to bolnija briga, to veći očaj i moj i svakoga čestitog sina ove domovine.”

„Za Boga, dobrotvore! Čim smo sagriješili tako protiv domovine?”

„Čim? Bespravljem, obiješću, razuzdanošću i pijanstvom... Oj! u nas ljudi take stvari cijene na laku ruku i ne vide, kako se širi ta zaraza, ne vide, kako pucaju zidovi ove veličanstvene zgrade i strop prijeti našim glavama. Eto, rat nam je za vratom, a još se ne zna, ne će li poganin protiv nas obrnuti svu svoju silu, a vi — kršćanski vojnici — što najbolje radite? Već trublje zovu u boj, a vama je samo u glavi vino i obijest. I vesela srca siječete stražare onoga zakona, koji brane kakav takav red. Ko je postavio te zakone? Plemstvo. A ko ih gazi? Plemstvo! Kako će stupiti na polje slave ova zemlja, ovo antemurale Christianitatis (predziđe kršćanstva), kad u njoj ne stanuju vojnici, nego pijanci, ne državljani, nego buntovnici?”

Tu prekine gospodin Serafin, pritisne ruku na čelo i opet uzme hodati velikim koracima po sobi, a oni su gledali jedan drugoga, začuđeni, smeteni, jer se nisu nadali, da će takva šta čuti iz njegovih usta.

No on uzdahne teško pa nastavi:

„Bili ste pozvani protiv poganske krvi, a prolili ste krv kršćansku; pozvani ste bili na obranu ove domovine, a postupali ste kao njezini neprijatelji, jer je očividno, što je veći nered u tvrđavi, da je i tvrđava to sla-

bija. Ima srećom i čestite djece ove majke, ali, kako reko, jer takih kao i vi ima čitava legija, jer ondje ne cvate sloboda, nego obijest, ne posluš, nego neposluš, ne strogi običaj, nego raspuštenost, ne ljubav prema domovini, nego sebičnost, jer se sabori prekida, državna se blagajna prazni, jer se diže nered i domaće vojne gaze ovu domovinu kao razulareni konji, jer joj kroje sudbinu pijane glave, jer se tlače podanici, a bespravljje vlada odozgo do dolje — zato mi krvari srce, pa se bojim poraza i gnjeva Božjega...”

„Za Boga! To se moramo objesiti, što li?” zavapi Luka.

A gospodin Ciprijanović još nekoliko puta izmjeri sobu koracima i nastavi dalje, ali već kao da ne govori Bukojemskim, van samo sebi:

„Koliko je Republika duga i široka — velika je gozba, a na stijeni već piše neznana ruka: Mane... Tekel... Fares! Lije se vino, a proliće se krv i suze. Ne vidim to samo ja, ne napovijedam jedini ja, ali se utut-tanj slijepcu stavlja svijeca pred oči ili gluhaku pjeva pjesma.”

Nastane muk. Braća su udilj gledala to jedan drugoga, to gospodina Serafina, a sve smeteniji. Napokon šapne Luka:

„Raspao se, ako što razumijem...”

„I ja.”

„I ja.”

„Zato, jer se par puta napismo.”

„Čutkac, ne spominji!”

„Idimo kući...”

„Idimo.”

„Klanjam se, gospodine!” reče prvi Marko stupivši naprijed i poklonivši se do koljena gospodina Serafina.

„A kamo?”

„U Lješnjčuvku. Bog će nam pomoći...”

„I ja ću pomoći,” odvrati gospodin Ciprijanović, „samo mi je žalost navrla u srce, pa je moradoh izliti. Idite, gospodo, gore, počinite, poslije ćete doznati, što sam odlučio.”

I sat kasnije dade zapreći i odveze se k svećeniku Vojnovskom.

I svećenik se nemalo naljutio činima Bukojemskih, ali časimice nije mogao obuzdati smijeha, jer je duge godine služio u vojsci, pa je pamtio i spominjao se raz-

nih zgoda, što su se dešavale i njemu samom i drugovima. Ipak nije mogao braći oprostiti, što su zapili konje.

„Vojnik se često poigra,” reći će, „ali je to previše, jer ko zaigra konja, izdaje službu. Reći ću Bukojemskim, da bi mi bilo drago, kad bi im maršalski sud odrubio glave s ramena, i stalno je, da bi primjer djelovao na obijesne; ali ću vama priznati, da bi mi ih bilo žao, jer su sva četvorica izvanredni momci. Razumijem se ja u to odavno, i odmah ću reći, koliko ko vrijedi. Što je do Bukojemskih, teško onim poganima, koji u navali udare s njima prsa o prsa. A što mislite s njima, gospodine?”

„Pa ne ću ih ostaviti na cjedilu, no ako ih pošaljem same, mislim, da im se iznovice može ono isto dogoditi...”

„Istina!” izusti svećenik.

„Zato mi je palo na um, da pođem skupa s njima, te ih izručim samom kapetanu. Kad budu u pukovniji i pod stegom, ne će se više ni na što takvo osmjeliti.”

„Istina! Izvrsna misao. Otpratite ih, gospodine, u Krakov, jer će se ondje sabirati čete. Ha! Možda i ja trgnem zajedno s vama, pa ćemo tako običi naše momke i onda se veseliji vratiti...”

Na to se nasmiješi gospodin Ciprijanović i rekne:

„Vi ćete se, velečasni, sami vratiti.”

„Pa zašto?”

„Jer ću se i ja upisati u vojsku...”

„Vi, gospodine, kanite još služiti u vojsci?” zapita u čudu svećenik Vojnovski.

„I da i ne, jer je drugo upisati se u vojsku i služiti svega vijeka, a drugo poći na jednu vojnicu. Već sam star, istina, ali su i stariji od mene više puta hrlili u bojne redove na glas trublje Davorove. Poslah jedinca sina — i to je istina, ali se domovini nikad ne može odviše žrtvovati! Tako su mislili i moji oci, pa ih je zato i nagradila ova naša majka najvećom odlikom, što je mogla dati. Zato za nju pa i posljednji novčić i posljednju kap krvi! A kad bi se desilo, da i padnem — pomislite, velečasni, kakva me ljepša smrt, kakva me veća sreća može snaći. Jednom treba umrijeti — a nije li milije na polju slave, uz bok sina, nego na postelji — i od sablje ili kruglje, nego od bolesti, pa usto protiv pogana za vjeru i domovinu!”

Tu se gane gospodin Ciprijanović svojim vlastitim riječima, raskrili ruke i uzme ponavljati: „Bože, to daj, Bože, daj!” A svećenik ga Vojnovski obujmi, izgrli i prozbori:

„Bože, daj i to, da što više građana u ovoj Republici bude poput vas, jer će se tako čestitih naći malo, a čestitijega jamačno i nema. Stalno je, da je plemiću dolini umrijeti na bojnopolju nego u postelji, i razumijem vaše misli, ali su danas nastala gora vremena. Domovina je i vjera jedan velik oltar, a čovjek je trešćica smirne, koja je određena, da se spali na slavu oltara... Ali da! Danas su gora vremena... A ni vama vojnica nije novost, je li istina?”

Gospodin se Serafin popipa po prsima.

„A ima tu ponešto brazgotina od sabalja i strijela iz davnih godina.”

„Volio bih i ja pukovnije odbijati nego ovdje slušati bablje grijehe!... A ne priča samo jedna koješta, upravo kao da je došla u ispovjedaonicu buhe istresati. Kad kmet sagriješi, barem ima šta ispovijedati... a vojnik kud i kamo više! Kad sam već obukao ovu svećeničku halju, bio sam kapelan kod konjaničke pukovnije gospodina Modliševskoga... Rado se toga sjećam... Među jednim se i drugim oprostanjem grijeha podigla puška do zubi, ili se pograbila posjeklica... Ha! Danas su vrlo potrebni svećenici. I ja bih htio krenuti, ali je župa velika, posla mnogo, pomoćnik malko nesposoban, a najgori je jedan hitac, koji sam davno, davno dobio, a ne da mi više od sata ostati na konju.”

„Bio bih srećan, kad bih imao takvoga druga,” odgovori gospodin Serafin, „ali razumijem, da vi, velečasni, i bez onoga hitca ne bi mogli ostaviti župe.”

„A no, vidjet ćemo... Pojahat ću nekoliko dana svoga konjića i pokušati, koliko ću izdržati na trtici. Možda se što uredi. Ali ko će kod vas ostati kod kuće na gospodarstvu?”

„Imam jednoga lugara, koji je prost čovjek, ali je tako čestit, da je gotovi svetac.”

„Znam, to je onaj, za kojim idu šumske životinje. Drugi pričaju, da je čarobnjak, ali vi svakako znate bolje. Ali je to čovjek star i bolestan?”

„Rado bih primio i onoga Vilčopoljskoga, koji je prije služio u Pongovskoga. Možda se sjećate, velečasni? Mlad čovjek, bez noge, ali snažan i smion. Kšepecki

ga je udaljio, jer mu je prkosio. Bio je u mene prije dva dana i ponudio se u službu, a danas ću se po svoj prilici pogoditi s njim. Pongovski ga nije baš volio, jer momak nije dao, da mu se brčka ispod nosa, ali je hvalio njegovu vjernost i pominju.”

„A što se čuje tamo iz Belčončke?”

„Nisam bio ondje dosta odavno. Vilčopoljski dašto nije hvalio Kšepečkih, ali nisam imao kad, da ga potanko o svemu ispitam.”

„Zavirit ću ja tamo sutra, premda me oni ne gledaju prerado, a onda ću doći k vama, da požuljam uši Bukojemskima. Pozvat ću ih na ispovijed, a za pokoru će plaćati leđa. Neka jedan drugome opatrne pedesetak puta, bit će im od koristi.”

„Dakako, koristit će, ali vas sada, velečasni, moram pozdraviti radi onoga Vilčopoljskoga.”

Rekavši to gospodin Ciprijanović skрати pas, da mu ne bi smetala sablja sjedajući u kola, i časak se kasnije već vozio u svoju Jedlinku. Putem je razmišljao o budućoj vojni i smiješio se na pomisao, da će se stremen do stremena sa svojim jedincem boriti protiv nevjernika. Mimoišavši Belčončku opazi dva teretna konja i kočiju s kovčezima, a na njoj Vilčopoljskoga.

Pozovne ga k sebi i zapita:

„To vi već iz Belčončke?”

A Vilčopoljski pokaže na kovčege i prozbori želeći pokazati, da nije posve prostak, ako i ide u službu:

„A eto, vaša milosti: omnia mea mecum porto (sve svoje nosim sa sobom).”

„To vam se žurilo?”

„Nije se baš žurilo, ali je trebalo; zato rado pristajem i na sve uvjete vaše milosti, pa ako odete, kako je spomenula vaša milost, vjerno ću čuvati kuću i imetak.”

Gospodinu se Serafinu svidje odgovor i čestito, smjelo lice momkovo, promisli časak pa prozbori:

„O vjernosti ne sumnjam, jer znam, da si plemić, samo se bojim neiskustava i neopreza. U Jedlinci treba sjediti poput kamena te stražiti dan i noć, jer sam gotovo u pustinji, a u velikim šumama ima i razbojnika, koji gdje kad napadaju i na kuće.”

„Za Jedlinku ne želim napadaja, ali bih ga htio za se, eda uvjerim vašu milost, da sam budan i srčan.”

„Zaista se vidi, da si taki,” odvrati gospodin Ciprijanović.

I umukne, a malo poslije prozbori opet:

„Još te na nešto konačno moram upozoriti. Gospodin je Pongovski na sudu Božjem i de mortuis nihil nisi bene (o mrtvima ništa nego dobro); ali se zna, da je za podanike bio težak. Zato ga je prekorio svećenik Vojnovski, pa su se stoga i posvadili. Ondje nisu štedili kmetškoga znoja, a kazne su bile oštre i postupak kratak. Recimo istinu: tlačio je ljude, i njegovi su se službenici navikli odviše oštro postupati s ljudima. Javljam ti, gospodine, da toga nema u mene. Stega mora biti, ali očinska, svaku preveliku strogost držim za teški grijeh protiv Boga i domovine. Zapamti dobro, da kmet nije mekani sir i ne smije se odviše istiskati. Ja ne živim od ljudskih suza i imam na pameti, da smo pred Bogom svi jednaki!”

Nastane muk, zatim Vilčopoljski pograbi ruku gospodina Serafina i primakne je k ustima.

A on će:

„Vidim, da me razumiješ.”

„Razumijem, moj gospodine,” odvrati mladić, „i samo ću vam odgovoriti, da sam sto puta htio reći u oči gospodinu Pongovskom, neka traži drugog ekonomu, nemalo sto puta htjedoh napustiti službu, ali što ću — ne mogoh!”

„A zašto? Ima posla po svijetu...”

A Vilčopoljski se smete i prozbori kao jecajući:

„Nije... uspjelo... nisam mogao... eto na, ostajao sam od dana do dana... Usto... bilo je okrutnosti i opet je nije bilo...”

„Pa kako to?”

„Na posao su odviše nagonili, istina, i tu nije niko mogao pomoći, ali što je do kazne, do tučnjave ljudi, reći ću ukratko: mjesto šiba su se upotrebljavala slamena povrzla...”

„Pa ko je bio tako milostivan? Vi?”

„Ne. Samo sam volio slušati volju anđeosku nego đavolsku.”

„Razumijem, ali reci, čiju volju?”

„Gospođice Šjeninjske.”

„Aa!... Taka li je ona bila?”

„Baš kao anđeo. I ona se bojala pokojnika, koji je tek u posljednje dane počeo mariti za njezine riječi. Ali su je i ondje već svi tako milovali, te su se voljeli

izvrgnuti i gnjevu pokojnika, nego ne poslušati njezine prošnje.”

„Pa neka je za to Bog blagoslovi! Tako ste se dakle rotili protiv Pongovskoga?”

„Da, vaša milosti.”

„I nikad nije doznao?”

„Jest jednom, ali ne izdadoh gospođice. Sam me je izdevetao, jer mu rekoh, ako drugi ko to uradi ili mi ne podlože šarenice kao plemiću, da će mu planuti kuća, a njega ću ustrijeliti. Tako bi bilo, pa sve da sam morao u pustaru s razbojnicima!”

„Zato mi se sviđaš,” prihvati gospodin Serafin.

A Vilčopoljski nastavi:

„Često je bilo teško s gospodinom Pongovskim, ali je u kući bio — naprosto — kerubin Božji i zato je čovjek htio otići, a opet je ostajao. I kad je kasnije gospođica plakala, više se na nju obazirao pokojnik. A u posljednje mjesece sasvim. Bivalo je često, zvao je, naloži ona, neka se siromasima dade žita iz žitnica ili se šibe zamijene povrzlima ili oprosti dan rabotni, i pričinjao se, da ne vidi. Napokon je se stidio tako, te joj nije trebalo ništa raditi kriomice. Bila je ona prava zagovornica ljudska i zato, kako reče vaša milost, neka je Bog blagoslovi i pomogne joj!”

„Zašto veliš: „pomogne?” zapita gospodin Ciprijanović.

„Zato, jer joj je gore, nego je bilo.”

„Ta boj se Boga! No, pa što?”

„Gospođice su vještice, a sam ih mladi Kšepecki tobože obuzdava, ali ja znam zašto, i neka se ko čuva, da mu ko ne izmjeri u čelo kao psu.”

Noć je već bila duboka, ali se vidjelo, jer je na nebu sjao puni mjesec, a na njegovu svijetlu opazi gospodin Ciprijanović, da su se oči mladog ekonomu zaiskrile kao vučje.

„Što znaš o tom?” zapita radoznalo.

„Znam, da me je udaljio ne samo radi moga ponosa, nego i zato, jer sam pomno gledao i slušao, što ljudi govore o tome... Otišao sam, jer sam morao, ali do Belčončke nije odviše daleko i desi li se što...”

Tu umukoše, a usput se čuo samo šum borova, što ih je micao noćni lahor.

XVII.

A u Belčončki nije gospodični bilo samo zlo, nego i svaki dan gore. Minulo je već mnogo vremena od onoga trenutka, kad je stari Pongovski zamijetio, da Marcijan Kšepecki još nedoraslu djevojku gleda odviše „jarčevim okom“, te ga izbacio iz kuće. Ali ju je potom on gledao u crkvi, a gdje i kod susjeda, pa je njezina proljetna krasota budila u njemu iznovice požude. A kad je sada uzeo stanovati pod jednim krovom, kad ju je gledao danomice, zavoli je po svoju, to jest takom vatreanom i živinskom ljubavlju, kako je samo on mogao. Isprvice je kanio osramotiti djevojku te se s njom oženiti samo onda, ako se nađe oporuka na njezinu korist. Sad je bio gotov stupiti s njom pred oltar puklo kud puklo, samo da je posvoji i ima zauvijek. Kad požuda podloži razum, postane joj uslužni pomoćnik, a njemu je često puta govorio, da gospođica nosi ime Sjeninjskih, pa ako i nema ništa, da je velika i vrlo korisna ženska. No sve da je razum govorio protivno, Marcijan je sve više gubio vlast nad sobom. Gorio je, bjesnio, pa ako se dosele još uzdržavao od nasilja, bio je tome samo jedan uzrok.

Najžešća naime požuda hoće i želi sporazum, dragovoljnu predaju, naslađuje se misleći o uzajamnosti i u njoj vidi najveći raskoš, a obmanjuje se i onda, kad nema za to nikakve podloge. Tako se obmanjivao i Kšepecki i uživao misleći o srećnom trenutku, kad će mu se gospođica sama promijenjena, drage volje baciti u zagrljaj.

Ipak se bojao, da će izgubiti, ako sve odmah stavi na kocku; a kad bi sam sebe zapitao u duši, što bi se onda moglo dogoditi, prestrašio bi se sama sebe i groze, što bi se spustila tada na nj. Ta bili su strašni zakoni, što su u Republici branili žensku čast, a naokolo su bile stotine sabalja plemićskih, koje bi stalno bljesnule nad njegovom glavom. No u isto doba je osjećao, da može kucnuti čas, u koji ne će više mariti ni za što. A jer se u njegovoj divljoj duši skrivala želja za borbom i pohlepa za opasnostima, bila je opet zamamljiva misao o gomili plemića, što opsjedaju Belčončku, o rumenilu požara nad glavom i o crvenom krvniku, što stoji tamo

negdje sa sjekirom u ruci kao iza magle, u nekom dalekom gradu.

I tako su požuda, strah i želja za borbom vitlali njim kao tri vihora. Da dade oduška toj oluji i zajedno ohladi krv, koja je vrela u njemu kao vrela voda, divljao je, tonuo u razuzdanosti po seoskim krčmama, tjerao konje, izazivao ljude i umrtav pio po svim gostionicama u Jedlinji, u Radomu i u Pšitiku. Ondje je pribrao družbu razbijača, koji nisu otišli na vojnicu zbog suviše zla glasa ili zbog oskudice. Za nju je plaćao i postupao s njom silovito. Radio je to držeći, da mu taka družba može jednoć koristiti. Ipak nije ni prema komu od nje bio povjerljiv i pred tim drugovima nije nikad spominjao djevojke. A kad ju je nekakav Viš iz Viškova — ne zna se, gdje je — spomenuo prostački i bestidno, udario ga je sabljom po gubici i zalio krvlju.

Vraćao se obično kući u praskozorje jezdeći vratomno, ali bi ga to bijesno jahanje posve rastrijenzilo. Onda bi obično pao na konjsku kožu, kojom je bila pokrivena postelja, i zaspao kao kamen. Spavao je nekoliko sati, a kad se probudio, oblačio je najljepše haljine, pošao k ženskima i nastojao se sviknuti gospođici, s koje ni časak nije spuštao oči. Omjerajući joj očima čitav stas, njetio je u sebi požude. A kad bi ostao s njom na samu, napinjale su mu se usnice, drhtale su mu nakazne duge ruke, kao da ne može odoljeti želji, da je pograbi u zagrljaj. Glas mu je postao pridušen, riječi mutne, drske i dvoznačne, a u njima se izmjenice savijala laska i režala snažno obuzdavana grožnja.

A gospođica ga se Sjeninjska naprosto bojala, kao što bi se bojala odgojenoga vuka ili medvjeda, i mučno je skrivala u sebi odvratnost, kojom ju je punio njegov pojav. Oblačio je rado odijelo šareno poput papige, pod vratom je nosio blistave dragulje, a iz ruke nije nikad puštao bogatoga čekanca, a ipak je danomice izgledao gore i ružnije. Besnene noći, raspuštenost, pijanstvo i plamene požude utisnuše na njemu onaj pečat: omršavio je, pleća su mu opala, a zato su mu se već ponaravi duge ruke još više produžile tako, da su mu iznad ljudskoga ravnovjesja dlanovi sezali ispod koljena. Golemi mu je trup postao sličan čvorastu panju, a kratke su mu se krive noge još više iskrivile radi bijesnoga jahanja. Usto mu je koža na licu postala zelenkasta i blijeda, a zbog upalih se obraza izbuljene oči i usnice sasvim

izbočile naprijed. Postajao je upravo strašan i u trenucima, kada se smijao, jer je ispod zjenica obasjanih smijehom virila neka žestoka neukročena zloba i grožnja.

No osjećaj nevolje, duboka tuga i nemoć staviše u gospođicu Sjeninsku neku odvratnost, od koje nije prije imala ni traga, a Kšepeckoga je držala u strahu. Nekada je ona bila brbljavo djevojčce, što je cio dan škrebetalu kao mlinac, a sada se naučila mućati i oči su joj gledale nekako stalnije. Ako joj je srce češće i zadržtalo od bojazni pred Kšepeckim, obuzdavala ga je svojim mukom i spokojnošću pogleda; a on bi onda uzmaknuo, kao da se boji uvrijediti neko veličanstvo. Činila mu se upravo to željkovanija, ali ujedno i nepristupnija.

Uostalom je slutila, da joj od njega prijeti ogromna opasnost, a bilo joj je poslije posve stalno, da je tako. Zato mu se nastojala uklanjati, ostajati što kraće na samu s njim, odvrćati razgovor od onoga, što bi moglo olakšati priznanje. A napokon se osmjelila kadikad spomenuti, da nije sasvim zapuštena od sviju na svijetu i predana na milost i nemilost udesu, kao što se to čini.

Ipak se uklanjala, da ne spominje Jakice Tačevskoga. Razumjela je, da poslije svega, što se zbilo među njima, on već ne može i ne će nikad biti za nju obrana. Usto je osjećala, da svaka riječ o njemu budi gnjev i zlobu u Marcijana. Ali je zamijetila, da se Kšepecki čuvaju svećenika Tvorkovskoga i gledaju na njega kao s pritaženim strahom, pa je često isticala, da je pod njegovom naročitom zaštitom, što je nastalo iz tajnoga sporazuma, koji je s njim za svaki slučaj bio sklopio pokojni gospodin Pongovski. A prelat je ovdje onda posjećivao Kšepecke i u tomu joj znatno pomogao, jer se za svoju zabavu igrao s njima politike, izjavljivao se otajno, navodio dvoznačne latinske rečenice, puštao, da Marcijan naslućuje koješta, što je mogao tumačiti po svoju. Ali je prije svega ljubila gospođicu služinčad i cijelo selo. Ljudi su držali Kšepecke za nametnike, a nju za pravu baštinicu. Marcijana su se bojali svi, osim Vilčopoljskoga. Ali kad je mladi plemić bio udaljen, i onda je puk uvijek zakriljivao djevojku, pa je Marcijan vidio, da strah, što ga budi, ima svoju granicu, iza koje bi za njega nastala prava opasnost. Pomišljao je također, da Vilčopoljski, kojemu je „drskost gledala iz očiju“, ne će otići daleko, pa kad bi gospođici zatrebala pomoć, da ne bi uspreznuo ni pred čim. I priznavao je u duši, da ona

nije baš onako zapuštena od svih, kao što je sam mislio isprvice i kako je nekad uvjeravao oca.

„Ko će se zauzeti za nju? Niko!“ govorio je ocu onda, kad mu je otac prikrićavao, neka se sjeća strašnih kazna, kojima su državni zakoni prijetili napadačima na žensku čast. A sada je razumio, da bi se takih našlo. To je stvaralo jednu poteškoću više. Ali su poteškoće i opasnosti samo podžigale čud poput Marcijanove. Još se obmanjivao, da će uzmoći gospođicu osvojiti i potaći na ljubav; a ipak su dolazili trenuci, u kojima je vidio jasno kao na dlanu, da ne će postići ništa, i onda je „bjesnio“, kako su govorili drugovi njegovih noćnih pijanaka, divljao je. I da nije bilo neke slutnje, gluhe, ali silne i neodoljive, posegne li za djevojkom, da će je izgubiti zauvijek, bio bi odavno razvezao u sebi divlju zvijer.

I u takim je trenucima bio bez mjere i pameti. Međutim su prilike u Belčončki postale nesnosne, zaražene otrovom i zlobom. Gospođice su Kšepecke zamrzile na djevojku ne samo zato, što je bila od njih mlađa i ljepša, nego i zato, jer su je ljubili ljudi i jer se Marcijan zauzimao za nju za svaku tricu, pa i bez povoda. Planuše napokon neutažljivom mržnjom na brata, ali opaziše, da se gospođica Sjeninska ne tuži nikad, pa joj uzeše dosadivati to ogorčenje. Jednom je Janja kao nehotice opeče zasijanim ožegom. Kad to Marcijan dozna od služinčadi, pođe i zamoli gospođicu za oprostjenje te je stane zaklinjati, neka svagda traži obranu u njega. Ali joj u isto doba uzme tako požudno i gadno ljubiti ruku i primicati se k njoj, da je utekla ne mogući zatomiti odvratnosti. Onda Marcijan pobjesni te izbije sestru tako, da se dva dana potom pričinja bolesnom.

Obje „gospođice“, kako su ih zvali u Belčončki, nisu djevojci štedile bockavih riječi, očitih izmišljotina, osvećujući se tako na njoj za sve, što su morale podnositi od brata. Ali su je iz mržnje na Marcijana opominjale, neka ga se čuva, a u isto doba su je sumnjičile, da ugađa njegovim požudama, jer su zamijetile, da je ničim ne će raniti. Za nju je dakle kuća postala paklom, a svaki čas proživljen u njoj mukom. Mržnja na one ljude, što su mrzili jedno na drugo, uze trovati i njezino srce. Počela je misliti na samostan, ali je tajala tu misao, jer je znala, da je ne će pustiti i da će razvezati gnjev Marcijanov pa naići na strašne opasnosti.

Trpljenje se i nemir ugnijezdiše stalno u njezinu srcu i izlegoše želju, koje dosele nije bilo u nje — želju za smrću. Međutim je svaki dan prilijevao nove kaplje gorčine u čašu. Jednom posve rano poplaši Janja Marcijana, koji je kroz pukotinu od zavora na vratima gledao u sobu siroticu. On uzmakne škrinuvši zubima zagrozivši se pešću, ali „gospodična” zovne odmah sestru i obje nađu djevojku neobučenu te se stanu iskaljivati na njoj po običaju.

„Znala si, da on stoji ondje,” progovori starija, „jer podloga iza vrata škripi i čuje se, kad se ko zaustavi, ali je očito to tebi za volju.”

„Ah, obližnuo se na njezine dražesti, a ona mu ih nije krila,” prekine Ivka, „ta ne bojiš li se Boga, bestidnice?”

„Treba taku pred crkvom, na sramotni stup!”

„I posvijetliti joj iz kuće, Sodoma i Gomora!”

„Fuj!”

„A kad će trebati poslati u Radom po ženu?”

„A kako ćeš dati ime kopiletu?”

„Fuj! Besramnica!”

I stanu pljuvati na nju. Ali se u njoj uzburka srce, jer se mjera prelila.

„Van!” vikne i pokaže rukom na vrata.

Ali joj lice problijedi kao platno, u očima joj potamni, časak joj se pričinu, da leti negdje u nekakvu bezdanu propast, zatim izgubi osjećaj, pamet i svijest ob onom, što se zbiva s njom.

Probudi se zalivena vodom i štipana po prsima. Lica su gospođica Kšepečkih nagnuta nad njom izražavala strah, ali se iznovice smire za časak videći, da se djevojka osvijestila.

„Potuži se, potuži!” reći će Ivka. „Tvoj će se milosnik zauzeti za te.”

„A ti ćeš mu zahvaliti po svoju...”

Ali ona stisnu zube i ne odgovori ni riječi više. Ipak se Marcijan domisli i bez pritužbe, što se moralo gore zbiti, pa se poslije nekoliko časaka zatvori sa sestrama u pisarni, odakle se čulo zavijanje, od kojega se prestravila sva kuća.

Kad je popodne došao stari Kšepecki, obje mu gospođice kričeći padnu pred koljena zaklinjući ga, neka ih uzme sa sobom iz te „pećine raspuštenosti i muka.” Ali što je on više ljubio najmlađu kćerku, toliko je

mrzio na starije. Zato se ne samo nije smilovao na nesrećne vještice, nego je stao vikati, neka mu donesu bič, i zapovjedio, neka ostanu.

Jedino je biće u onom strašnom domu, u kojemu su Ivka i Janja mogle naći, da su htjele biti dobre i prijazne, smilovanja, sućut pa i obranu, bila baš gospođica Sjeninjska. Ali su joj one voljele dosadivati i naslađivati se njezinom nevoljom, jer je osim Teklice bila to taka porodica, u kojoj je svaki član radio sve, što je mogao, da drugima otruje život i poveća nevolju. Ali se gospođica Sjeninjska više bojala Marcijanove ljubavi nego mržnje njegovih sestara. A on joj se sve više nametao, sve bezobraznije primicao, bio je sve žešći i sve požudnije pogledavao na nju. Moglo se osjetiti, da već prestaje vladati nad sobom, da divlja požuda trga s njim kao vikor drvom i da će svaki čas buknuti.

I taj čas dođe skoro.

Kad su nastali topli dani, pođe jednom gospođica Sjeninjska u osvit, da se okupa u hladovitom potoku. Čim se počela svlačiti, opazi, gdje s druge strane proviruje iz zbijene guštare Marcijanovo lice. Ona stane bježati bez daha, a on u potjeru za njom. Ali htijući preskočiti strugu ne doskoči, ljossne u vodu, jedva se izgrebe i vrati kući mokar do kože i sav bijesan. Prije objeda izbije nekoliko ljudi do krvi, a za objeda, ne probijeli nikome ni riječi. Samo se pri kraju obrati k sestrama i prozbori:

„Ostavite me na samu s gospođicom Sjeninjskom, ja imam s njom govora o zamašnim stvarima.”

Čuvši to sestre, stanu se značajno pogledavati, a gospođica problijedi od uzbuđenosti, jer je ranije doduše nastojao uhvatiti svaki časak, da može biti s njom na samu, ali tako otvoreno nije nikad toga poželio.

A kad izidu sestre, ustane on, pogleda za jedna i za druga vrata, da se uvjeri, da li ga prisluškuju, potom se približi k djevojci i progovori:

„Dajte mi, gospođice, ruku... za pomirbu.”

A ona nehotice ustegne obje ruke i odmakne se od njega.

Marcijan se očividno silio, da se savlada, ipak poskoči dva puta na krivim nogama, jer se nije nikad mogao otresti te navade, i javi se pridruženim glasom:

„Ne ćete! A ja se jutros malo ne utopih radi vas. Oprostite mi, gospođice, što vas prestraših; ali to ne učim

nih zbog bestidnosti, nego zato, što se od jučer povlače bijesni psi među Belčončkom i Virompkama pa pođoh s puškom, da vas obranim."

Pod njom se malko stresu koljena, ali odgovori dosta svijesno i spokojno:

"Ne ću ja take obrane, koje bih se morala stidjeti."

"A ja bih vas, gospođice, htio braniti ne samo sada, nego i vazda, do smrti, i bez uvrede Božje, nego s Božjim blagoslovom... Razumijete li, gospođice?"

Nastade tišina. Kroz otvorene se prozore čulo s dvorišta samo, kako stari, šepavi sluga cijepa drva kod kuhinje.

"Ne razumijem," odvrati djevojka.

"Jer ne ćeš," prihvati Marcijan. "Vidiš odavno, da ne mogu bez tebe živjeti. Tako si mi potrebna kao ovaj zrak za disanje. Divna si mi i mila nada sve na svijetu. Ne mogu!... Izgorjeh bez tebe, iščeznuh! Da se ne obuzdavam, bio bih te odavno pograbiо kao jastreb golubicu. U grlu mi bez tebe sahnje kao bez vode. Sve u meni hlepi za tobom. Ne mogu spavati, ni živjeti... Gle i sada..."

I prekine, jer mu zubi stadoše cvokotati kao u vrućici. Zgrči se, zgrabi koštatim rukama za naslonjač, kao od bojazni da će pasti i stane časak glasno sopiti.

Na to prozburi opet:

"Nemaš imetka, ništa za to! Ja imam dosta. Tebe trebam, a ne imetak. Hoćeš li biti gospodaricom u ovoj kući? Mislila si se udati za Pongovskoga, pa ni ja nisam gori... Samo mi ne govori: ne! Za Boga živoga, ne govori mi: ne, jer ne znam, što će biti. Ti divna, ti moja!"

Rekavši to, klekne naglo, obujmi joj koljena i pritiska ih na prsa. Ali — ni sama se nije nadala — u tom strašnom trenutku nestade joj straha bez traga. Zaigra u njoj viteška krv, probudi se spremnost na boj do posljednjega daha. Svom snagom stane otiskati njegovo čelo orošeno znojem, što se pritiskalo k njezinim koljenima.

"Ne, ne! Voljela bih tisuću puta umrijeti. Ne!"

Tada on ustane blijed, s naježenom kosom pun leđene bjesnoće. Časak su mu drhtali brci, ispod kojih su blistali dugi, pokvareni zubi. No još je vladao nad sobom, još nije posve izgubio svijesti. Ali kad je gospođica uzmaknula naglo k vratima, zaskoči joj put:

"Tako?" zapita hrapavim glasom. "Ne ćeš mene? Ponovi mi to još jednom u oči! Ne ćeš?"

"Ne ću! I vi mi se, gospodine, ne grozite, jer se ne bojim."

"Ja se ne grozim, nego hoću da te uzmem za ženu — ha! Još te molim: osvijesti se: za živoga Boga! — Osvijesti se!"

"Kako da se osvijestim? Slobodna mi je volja, jer sam plemkinja — i kažem vam, gospodine, u oči: nikada!"

A on se približi k njoj tako, te lice primaknu k njezinu licu, i progovori:

"A voliš li možda nositi drva u kuhinju, mjesto da budeš tu gospođa? Ne ćeš ni to? Pa kako će to biti, plemkinjo?... Na koje ćeš posjede otići? Ako li ostaneš, čiji ćeš kruh jesti? Na čijoj ćeš milosti biti? U čijoj ćeš vlasti biti?... Čija je postelja, čija li je spavaonica, u kojoj spavaš? Što će biti, kad naložim, da se skine zavornica? A ti pitaš, u čemu se moraš osvijestiti? U tom, što ćeš izabrati: ili vjenčanje ili bez vjenčanja!"

"Podlače!" krikne gospođica Sjeninjska.

No tada se zbilo nešto nečuveno. Obuzet naglom bjesnoćom Kšepecki rikne nečovječjim glasom, pograbi djevojku za vlasi i stane je s divljom, zvjerskom nasladom tući bez milosrđa i pameti. Što se duže svladavao prije, to je strašnije i sljeplje bilo sad njegovo bjesnilo. I bio bi je jamačno ubio, da se na njezino zapomaganje nisu počeli stjecati ukućani. Prvi upadne sa sje kirom kroz okno u sobu onaj stražar, što je pod kuhinjom cijepao drva, za njim dohrle kuhari, obje gospođice Kšepecke, pivničar i dvojica prijašnjih slugu gospodina Pongovskoga.

Pivničar, koji je bio plemić iz dalekoga zakutka mazurskoga, a usto neobično snažan, ako i star, pograbi Marcijana straga za ruke, stisne ga tako, te mu se nemalo dotaknu lakti na leđima i prozburi:

"Tako se ne smije, vaša milosti! Sramota!"

"Puštaj!" rikne Kšepecki.

Ali su ga željezne šake držale kao kliještima, a mrki mu se glas javi iza ušiju:

"Vaša milosti, obuzdavaju se, jer... slomih vam kosti!"

Međutim gospođice Kšepecke pograbe djevojku i odvedu je, bolje iznesu iz blagovaonice. Pivničar nastavi:

„Izvolite, vaša milosti, u pisarnu... otpočiniti!
A veoma vam preporučujem...”

I stane ga gurati pred sobom kao dječaka, a on je upravo cvokotao zubima, zavijao kratkim nogama, vapio vješala i krvnika, ali se nije mogao oprijeti, jer je uostalom časak poslije oslabio naglo iza napadaja tako, te se ni sam ne bi mogao svojom snagom održati na nogama. I kad ga u pisarni pivničar baci na konjsku kožu, kojom je bila pokrivena postelja, ne pokuša se ni podići i legne nepomično kao drvena klada samo zjajući i mičući bokovima kao iznemogli konj.

„Piti!” krikne.

Pivničar otvori vrata, zovne momka, šapne mu tiho nekoliko riječi i preda mu ključ, a on se naskoro vrati noseći vrč s rakijom i čašu od po četvrti.

Plemić naliže punu, pomiriši, primakne se k Marcijanu i prozbori:

„Pijte, vaša milosti!”

Kšepecki pograbi čašu objema rukama, ali su mu ruke tako drhtale, te mu se tekućina počela razlijevati na prsa. Zato ga pivničar podigne na postelji, stavi mu je na usta i uzme naginjati.

Marcijan je pio i pio zadržavajući požudno čašu, kad ju je plemić kušao odmaknuti od njegovih usta. Napokon je isprazni do dna i padne nauznačice.

„Možda bude previše,” reći će pivničar, „ali ste, gospodine, previše oslabili.”

Marcijan htjede odgovoriti, ali samo sikućući uvuče zrak, kao čovjek, koji opeče usta prevrćuć tekućinom.

A plemić nastavi:

„Hej, gospodine, dužni ste mi dobar darak, jer vam iskazah nemalu uslugu... Da je, ne daj Bože, štogod... za take je poslove sjekira i krvnik — ne govoreći o tom, da bi se i odmah mogla desiti nesreća. Ljudi ovdje silno miluju gospođicu. I pred prečasnim će Tvorkovskim biti teško sakriti, premda ću zapovjediti služničadi, neka šuti. Kako se osjećate, gospodine?”

A Marcijan ga je gledao pobijeljenim zjenicama hvatajući neprestance zrak u otvorena usta. Ovdje onda htjede nešto probijeliti, onda ga spopadne štucavica, oči mu se ukočiše, naglo zatvori vjeđe i stane hropiti kao na umoru. A pivničar ga časak pogleda pa progunda:

„Spavaju ili izdahnu, blatni pse!”

I izide iz sobe na zrak, ali se za po sata vrati u kuću i zakuca na vratima gospođice Sjeninjske. Našavši ondje obje sestre Marcijanove reče im:

„Možda bi trebalo, gospođice, da zavirite malko u pisarnu k mladom gospodinu, jer je vrlo oslabio. Samo ako spava, ne treba ga buditi.”

Ostavši nasamu s gospođicom Sjeninjskom nakloni joj se do koljena i prozbori:

„Gospođice, treba pobjeći iz ove kuće. Sve je gotovo.”

„Dobro, i ja sam gotova. Spasite me!”

„Zapregnuta kola stoje za potokom. Ja ću vas sprovesti, gospođice. Odijelo ću vam odvesti doveče, jer gospodin Kšepecki spava kao klada i do sutra će ležati kao mrtvac. Uzmite, gospođice, samo ogrtač i podimo. Niko nas ne će zaustaviti — ne bojte se.”

„Bog platio! Bog platio!” ponovi ona grozničavo.

I izidu kroz vrt prema vratima, kroz koja je obično dolazio iz Virombaka Tačevski. Putem je govorio pivničar:

„Davno je to pripratio Vilčopoljski. Uglavio je s ljudima, da će zapaliti žitnicu, ako iko napadne ikako na gospođicu. Gospodin bi Kšepecki morao skočiti k požaru, a gospođica bi imala umaknuti kroz vrt za strugu, gdje bi morao čekati brzoteča s kolicima. Ali je bolje, da pođe bez paleža, jer je to vazda zločin. Kažem, da će Kšepecki ležati do sutra kao kamen, zato se, gospođice, i ne bojte nikakve potjere.”

„A kamo ću?”

„K gospodinu Ciprijanoviću, jer se ondje lako obraniti. Ondje je Vilčopoljski, gospoda Bukojemski, pa šumari. Kšepecki će vas jamačno, htjeti dobiti natrag, ali ne će uspjeti. A kamo će vas poslije gospodin Ciprijanović odvesti: u Radom ili još dalje, dogovorit će se sa svećenicima... Evo kola. Ne bojte se, gospođice, potjere. Do Jedlinke nije daleko — a Gospodin Bog je dao divnu večer. Ja ću preoblačilo donesti još noćas, a ako htjednu braniti, ne ću mariti. Neka vas prati Presveta Majka, zaštitnica i zagovornica sirota.”

Rekavši to, uzme je kao dijete na ruke, metne je na kola i krikne momku:

„Goni!”

Na zemlji je već bio mrak i večernja se zora gasila, samo su se od njezinih posljednjih zraka rumenjele zvijezde.

zde na vedrom nebu. Tiha je večer bila napojena mirisom zemlje, lišća i rascvjetane bazge, a slavulji su pjesmom kao toplim daškom zalijevali vrt, šume i svu okolicu.

XVIII.

Takve je jedne večeri sjedio na prizitku pred kućom gospodin Ciprijanović gosteći svećenika Vojnovskoga, koji mu je došao u posjete poslije večernje, i četvoricu gospode Bukojemskih, što su stalno pribivali u Jedlinci. Pred njima je stajao sto na križima, na njemu lagvica medovine i čaša, a oni su slušali tihi šum šume i polako pijuckali dižući oči k nebu, na kojem je snažno blistao mjesečev srp. Razgovarali su se o ratu.

„Hvala Bogu i vama, dobrotvore, opet ćemo naskoro biti spremni za put,” progovori Mate Bukojemski. „Što je bilo, bilo je. I sveci su griješili, a kamo li lomni čovjek, koji bez milosti Božje ne dokuči ništa. Ali kad pogledam na ovaj mjesec, koji je turski znak, zavrbi me odmah pest, kao da su je komari izbockali. No, Bože, daj što prije, pa će čovjeku odlanuti.”

Najmlađi se Bukojemski malko zamisli pa će:

„A čemu, velečasni, Turci poštuju nekako mjesec i nose ga na zastavama?”

„A ne štuju li psi mjeseca?” zapita svećenik.

„Dakako, ali zašto Turci?”

„Baš zato, jer su pasja braća.”

„A za Boga miloga, tako je!” odvrati mladić i u čudu pogleda svećenika.

„Ali mjesec nije tome kriv,” primijeti gospodar, „i mlo je gledati, kad tako u noćnoj tišini omasti svojim svijetlom drveće, kao da ga je ko obasuo srebrom. Veoma mi je drago u takoj noći sjediti, pogledati u nebo i diviti se svemoći božanskoj!”

„Da, zaista, duša ljudska leti onda kao na krilima k svome Stvoritelju,” odvrati svećenik. „Bog je milosrdni stvorio i mjesec kao i sunce, i to je veliko dobročinstvo... Jer što je do sunca, no — danju je i tako vidno, ali kad ne bi bilo mjeseca, onda bi istom ljudi jezdeći po noći ulomili vrat, i ne spominjući, da bi u potpunosti tami i đavolska objest bila znatno veća.”

Časak umuknu motreći očima modro nebo, potom svećenik uzme duhana i rekne:

„Zarežite, gospodo, u pamet, kako dobrostiva Providnost misli ne samo na potrebe, nego i na lagodnost ljudsku.”

Dalji im razgovor prekine štopot kola, koji u noćnoj tišini dopre razgovijetno do njihovih ušiju. Gospodin Ciprijanović ustane s prizitka i prozbori:

„Nekoga nam gosta dovodi Bog, jer su naši svi u kući. Radoznao sam, ko to može biti?”

„A valjda ko nosi vijesti od naših momaka!” odgovori svećenik.

I ustanu svi, a među tim uđu kroz vrata kola, u koja su bila upregnuta dva konja.

„Nekakva je žena na sjedalu!” vikne Luka Bukojemski.

„Istina je!”

Kolica obidu polak dvorišta i zaustave se pred hodnikom. Gospodin Serafin pogleda u lice pridošlog ženi, prepozna je u mjesečini i krikne:

„Gospodica Sjeninjska!”

I upravo je na rukama skine s kola, a ona mu se sagne odmah do koljena i brizne plakati.

„Sirota,” prozbori, „koja moli za utočište i za pomoć!”

Rekavši to stane se pritiskati k njegovim koljenima, sve ih jače obuzimati i sve žalosnije jecati. Svi se tako silno začude, da časak nije mogao niko ni prozboriti, a napokon je gospodin Ciprijanović podigne, pritisne je na srce i vikne:

„Dok mi je daha u nosnicama, bit ću ti ocem, sirotice. Ali što se zbilo? Potjeraše te iz Belčončke, što li?”

„Kšepceki me je izbio i zagrozio mi se sramotom, probijeli ona jedva čujnim glasom.

Ali svećenik Vojnovski, koji je stajao tik do gospodina Serafina, ču odgovor, pa se spopade za bijelu kosu i kriknu:

„Isuse Nazaretski, kralju židovski!”

A četvorica gospode Bukojemskih gledahu otvorenih usta i izbuljenih očiju, ali ne razumješe ništa. Srca im doduše ganu odmah plač sirote, ali se odmah sjetiše, da je gospodica Sjeninjska učinila golemu krivicu njihovu prijatelju Tačevskom, a jednako se sjetiše i nauke svećenika Vojnovskoga, da je uzrok svemu zlu na svijetu

„mulier” (žena). Stoga uzmu jedan drugoga gledati upitnim pogledom kao u nadi, da će jednom, ako ne drugom sunuti u glavu kakva pametnija misao.

Napokon progovori Marko :

„A no, ako su Kšepecki... to mi toga Marcijana svakako... što velite ?”

I maši se za lijevi bok, a poput njega popipaše i ostala trojica braće balčake od sablje. Međutim gospodin Ciprijanović uvede gospođicu u sobu i preporuči domaćici, gospođi Dzvonkovskoj, ženi osjetljiva srca i neobuzdane rječitosti, neka je podvori kao najuglednijega gosta. Zapovjedi, da joj se dade njegova spavaonica, da se zapale svijeće u kući, oganj u kuhinji, da se potraže ljekarije za grčeve i masti za čvorove, da se spremi vinska juha i druga posebna jela. A samoj djevojci preporuči, neka legne u postelju, gdje će joj se sve dati — i neka počiva, a sutra će se o svemu porazgovoriti.

Ali je ona htjela odmah razgaliti srce pred tim ljudima, u kojih je tražila utočište. Htjela je odmah izbaciti iz duše sav onaj bol, koji se u njoj odavno nagomilao — i onu nesreću i sramotu i poniženje i muku, u kojoj je živjela u Belčončki. Zatvori se dakle sa svećenikom Vojnovskim i s gospodinom Serafinom, uzme govoriti kao s ispovjednikom i s ocem. Prizna im sve — i svoju žalost za Jakicom i to, da je htjela poći za skrbnika samo zato, jer je držala, da je Jakica prezire, i čula je od Bukojemskih, da će se ženiti s gospođicom Zbješkovskom. Napokon ispriča, kakav joj je bio život, bolje kakva muka u Belčončki, pa spomene i veliku zlobu gospođica Kšepeckih i strašno očižukanje Marcijanovo, pa što se dogodilo posljednji dan i što je bilo neposrednim povodom njezina bijega.

A oni su se slušajući hvatali za glave. Svećenik se Vojnovski, prijašnji vojnik, nehotice mašio rukom poput Bukojemskih lijevoga boka, premda uza nj nije već odavno nosio sablju, a poštenu je gospodin Serafin svaki čas drhtavim od uzbuđenosti dlanima obuzimao sljepoočice djevojci i ponavljao :

„A neka te pokuša oteti. Imao sam samo sina, a sad mi je Bog dao i kćer...”

Ali se svećenika Vojnovskoga najviše dojmilo ono, što je djevojka govorila o Jakici. Sjećajući se svega, što se dogodilo, nije se sada mogao snaći. Mislio je i

premišljao, svojim širokim dlanom gladio bijelu kosu, a najposlije zapita :

„Jeste li vi, gospođice, znali za list, što je pokojni Pongovski napisao Jakici ?”

„Sama sam zamolila skrbnika, neka ga napiše.”

„Toga već ne razumijem. Zašto to ?”

„Jer sam htjela da se vrati.”

„Pa kako bi se vratio ?” vikne nekako srdito svećenik. „List je bio takav, da je upravo poslije njega Jakica otišao rastrgana srca na kraj svijeta, da zaboravi i izbaci iz srca ono čuvstvo, što ste ga vi, gospođice, pogazili.”

A ona stane žmirkati začuđenim očima i sklopi ruke kao na molitvu :

„Skrbnik mi je rekao, da je ono bio očinski list... Presveta Majko ! Što je bilo u njemu ?”

„Prijezir, pogrde i gaženje siromaštva i časti — razumijete li ?”

Na to se iz srca djevojci izvine tako bolna i istinska krika, da je u svećeniku zadrhtalo pošteno srce. Približi se k djevojci, razmakne joj dlanove, kojima je sebi pokrila lice, i prozbori :

„Dakle niste znali ?”

„Nisam znala — nisam znala !”

„I htjeli ste da se Jakica povrati ?”

„Da !”

„Za Boga ! A zašto ?”

Onda ispod njezinih zatvorenih vjeđa stanu kapati suze brzo i obilato, a krupne kao biserje. Lice joj plane djevojačkim stidom ; u otvorena usta počnu loviti zrak ; srce joj je kucalo kao u ulovljenoj ptici, a napokon prošapće silimice :

„Jer ga... ljubim !”

„Ta boj se Boga, dijete !” krikne svećenik.

Obuzme ga zajedno i radost i žalost za djevojkom i čuđenje, da „mulier” (žena) u ovom slučaju nije uzrok svemu zlu, nego nevino janje, na koje su, Bog zna zašto, pale tolike patnje.

Uhvati je zato u naručje, pritisne je na srce i stane ponavljati malo pomalo :

„Dijete moje ! Dijete moje !”

A međutim gospoda Bukojemski uđu s čašama i s lagvicom u blagovaonicu, ispiju savjesno do dna medovinu i stanu čekati svećenika i gospodina Serafina u nadi, da će biti ondje na večeri, čim dođu.

Oni se napokon vrata uzbuđena lica i orošenih očiju. Ciprijanović odahne duboko nekoliko puta, pa onda prozbori:

„Gospođa Dzvонkovska sprema sada siroticu u postelju... Upravo se ne će vjerovati ušima... I mi smo krivi — ali Kšepecki — to je naprosto sramota, bestidnost! I to se ne može pustiti bez kazne.”

„Pa to se razumije,” odgovori Marko. „O tom ćemo progovoriti s „Kladom”. Oj, oj!”

Zatim se obrati k svećeniku Vojnovskome:

„Iskreno je žalimo, ali mislim, da ju je Bog pokazao radi Jakice. Nije li istina?”

A na to će svećenik:

„Ludi ste!”

„Pa kako? Što?”

A starac, koji je imao puna prsa žalosti, uzme govoriti brzo i vatreno o nevinosti i mucu djevojke, kao da bi joj htio time naknaditi krivicu, što joj je učinio — ali mu se malo prekine pripovijedanje dolaskom gospođe Dzvонkovske, koja bane naglo kao bomba u tvrđavu.

Gospođi je Dzvонkovskoj bilo lice zalito tako suzama, kao da ga je zaronila u puno vedro vode. I odmah s praga pruži preda se ruke te zakriči:

„Ljudi! Ko u Boga vjeruje! Osveta! Pravednost! Za Boga! Sva su pleća podmjehurena, bijela plećašca kao hostija... kosica joj na pregršt iščupana, zlačana kosica... Golubica moja premila, cvjetić moj ljubljani, ovčica moja nevina...”

Kad to začu Mate Bukojemski, već uzbuđen pričanjem svećenikovim, gotovo riknu, a za njim Marko, Luka i Ivan... I služinčad se sleti k sobi, a psi stanu lajati u trijemu. No kad se časak poslije povratio Vilčopoljski, koji je noću obilazio stogove, nađe braću već drugačije volje. Kosa im je bila naježena, oči pobijeljale od bijesa, desnice su stiskale balčake od sabalja.

„Krvi!” vikne Luka.

„Dajte amo lupeškoga sina!”

„Bij!”

„Na sablje!”

I kao jedan čovjek skoče k izlazu, ali im gospodin Ciprijanović sakrči put.

„Stoj!” krikne. „Krvnika je zaslužio, a ne sablju.”

XIX.

I dugo je gospodin Serafin morao miriti razjarenu braću. Tumačio im je, da ne bi bio plemićki čin, kad bi odmah posjekli Marcijana Kšepeckoga. Najprije — govorio je — treba obići susjede, sporazumjeti se sa svećenikom Tvorkovskim, predobiti mnijenja plemstva i drugih, pribirati svjedočanstva služinčadi iz Belčončke, zatim predati tužbu sudištu, a kad pukne odluka, silom je poduprijeti. Kada bi (govorio je) odmah Marcijana raznijeli na sablje, odmah bi stari Kšepecki razglasio, da ste to učinili sporazumno s gospođicom Sjeninjskom, a tim bi mogao njezin dobar glas štetovati, — a nas bi stari pozvao i mjesto da idete na vojsku, morali biste se povlačiti po sudovima, jer niste još pod hetmanskom vlašću — zato se ne biste mogli ugnuti pozivu. Eto tako je.”

„Kako to?” zapita žalosno Ivan. „Moramo li sasvim pregorjeti krivicu učinjenu toj golubici?”

„A mislite li,” primijeti svećenik, „da će Marcijanu Kšepeckome biti mlo život, kad se na nj obori infamija (bečasnost) ili krvnikova sjekira, a usto ga opkoli od svakoga prijezir? Gora je to muka nego brza smrt, i za sve olkuško srebro ne bih sada htio biti u njegovoj koži.”

„A ako se izvuče?” zapita Marko. „Otac mu je stari lisac, koji je dobio već više parnica.”

„Ako se i izvuče, šapnut će mu Jakica poslije povratka riječcu u uho... vi još ne znate Jakice! Ima djevojačke oči, ali je manje opasno istrgnuti medvjediće ispod medvjediće, nego njega bocnuti u živac.”

Na to se Vilčopoljski, koji je dosele mučao, ozove turobnim glasom:

„Gospodin Kšepecki je već sam sebi napisao osudu, i ko zna, hoće li dočekati povratak gospodina Tačevskoga. Ali ću vam reći nešto drugo: On će jamačno htjeti oružanom rukom opet predobiti gospođicu, a onda...?”

„Onda ćemo vidjeti!” prekine gospodin Ciprijanović. „A neka samo pokuša! To je nešto drugo!”

I grozeći se tresne sabljom, a Bukojemski stanu odmah škripati zubima i ponavljati:

„Neka pokuša, neka pokuša!”

Ali će Vilčopoljski:

„Samo ćete vi, gospodo, otići na vojsku...”

„To će se urediti!” odgovori svećenik Vonovski.

Dalji im razgovor prekine dolazak pivničara. On dovezе škrinje sa stvarima gospođice, a to mu, kako reče, zadade muku. Gospođice mu Kšepecke pokušāše zabraniti, pa htjedoše i brata probuditi, da ni on ne da. Ali ga ne mogoše probuditi. A plemić ih uvjeri, da to treba učiniti i radi njihova i radi bratova dobra, inače će ih optužiti radi grabeža tuđega imetka, pa će ih uzeti na muke na sudu. Tada se prestraviše kao žene, koje se ne razumiju u zakon, i privolješe. I pivničar je držao, da će Marcijan svakako nastojati dobiti natrag gospođicu, ali nije pripuštao, da bi se odmah latio sile.

„Uzdržat će ga od toga,” reče, „stari gospodin Kšepecki, koji zna, po čemu vonja raptus puellae (otmica). Još on i ne zna, što se desilo, ali ja idem odovud upravce i sve ću mu razložiti, i to s dvaju razloga. Prvo zato, da obuzda gospodina Marcijana, a drugo jer ne ću da budem u jutro u Belčončki u trenu, kada se Marcijan probudi i dozna, da sam ja olakšao gospođici odlazak. Nedvoumno bi skočio na me, a onda bi se jednome od nas mogao desiti casus odurneus.“

Gospodin Serafin i svećenik Vojnovski pohvališe razboritost pivničara i videći, da je čovjek sklon, a usto iskusan, koji nije okusio kruha iz jedne peći, pa mu je poznat i zakon — pozvaše ga na zajednički pretres. Tako se sastaviše dva vijeća, jer drugi ustrojiše u služinskoj zgradi na svoju ruku gospođe Bukojemskih.

Gospodin je Ciprijanović znao, kako može najlakše obuzdati njihove ubojničke namjere i zadržati ih u kući. Zato im pošalje omašni vrč dobrog zelenjaka, a oni veselo sjednu i uzmu jedan drugome napijati. Srca su im bila uzbuđena i nehotice su im padale na pamet uspomene na onu noć, kad je gospođica Sjeninjska prvi put prestupila kućni prag u Jedinci. Sada se stanu spominjati, kako su se odmah u nju zaljubili i radi nje se porječkali, a onda je „unanimitate” (jednodušno) namijenili Stanislavu Ciprijanoviću žrtvujući prijateljstvu teško svoje požude. Napokon Mate potegne gutljaj vina, nasloni glavu na dlan i prozbori:

„Jakica je one noći sjedio na drvu kao vjeverica. Ko je mogao onda i pomisliti, da ju je Gospodin Bog njemu namijenio?”

„A nama je naložio, da ustrajemo u sirotinjstvu,” doda Marko.

„Sjećate li se,” zapita Luka, „kako je onda sinulo od nje u svim sobama? Ne bi bilo jasnije od stotinu zajarenih svijeća. Ona sad ustani, sad sjedni, sad se nasmiješi... A čim bi te pogledala, uhvatila bi te velika vrućina, kao da si se napio zagrijanoga vina... Napijmo se i sada na tu našu golemu tugu.”

Ispiju opet — nato Mate udari šakom o sto i kri-kne:

„Ej! Kad ona ne bi tako voljela ovoga Jakicu!”

„Pa što?” zapita osorno Ivan. „Misliš li, da bi se odmah zaljubila u te? Pogledajte, kakav je gladak!”

„Dobro, da ti nisi runjav!” odvrati Mate.

I stanu se pogledati mrzovoljno. Ali ih stane miriti Luka, premda je obično vrlo brz na svađu.

„Nije ni za te ni za te, ni za ikoga od nas,” prozbori.

„Drugi će je dobiti i povesti pred oltar.”

„A nama ostaje samo žalost i suze,” reći će Marko.

„Pa se barem uzajamno ljubimo. Niko nas na svijetu ne ljubi! Niko!”

„Niko, niko!” ponove izmjenice miješajući vino sa suzama.

„A ona tamo spava!” javi se iznenada Ivan.

„Spava sirotica!” ponovi Luka. „Leži kao cvijetak odrezan kosom, kao ovčica rastrgana od gadnoga vuka. Braćo rođena, ne će li tome vuku niko ni runju počupati?”

„Ne može biti!” viknu Mate, Marko i Ivan.

I opet se stanu uzrujavati, a što su više pili, to je češće zaškripio to jedan, to drugi, ili udario i pešču o sto.

„Izmislih!” vikne naglo najmlađi.

„Govori, imaj Boga u srcu!”

„Onaj, vidite, tako je! Obećasmo gospodinu Ciprijanoviću, da ne ćemo posjeći „Kladu” — je li istina?”

„Istina, ali ti govori, a ne pitaj!”

„Ipak se treba osvetiti za našu gospođicu. Ovamo će doći, kako rekoše, stari Kšepecki i pokušati, hoće li mu gospodin Ciprijanović drage volje predati gospođicu. Ali mi znamo, da ne će predati! Je li?”

„Ne će, ne će!”

„Pa što mislite? Ne će li skočiti Marcijan ususret ocu na povratku, da vidi i zapita, je li što izradio?”

„Istina je, kao Bog na nebu, skočit će.”

Na po puta je uz cestu između Belčončke i Jedlinke smolarnica. A da počekamo Marcijana u onoj smolarnici?...

„Dobro! Ali zašto?”

„Pst! Tiho!”

„Pst!...”

I stanu se ogledati po sobi, premda su znali, da osim njih nema u njoj ni žive duše — a potom šaptati. Dugo su šaptali to glasnije, to tiše. Napokon im se razvedre lica, na dušak ispiju vino, izgrle se i tihano poput gusaka jedan za drugim iziđu iz sobe.

Posve tiho osedlaju konje, te ih izvedu za uzde iz dvorišta. Kad iziđu kroz vrata, zajašu i stremen do stremena dopru do velike ceste. Tek ovdje prozbori Ivan, koji je, ako i najmlađi, ovaj put preuzeo zapovjedništvo nad braćom:

„Ja i Marko idemo odmah k smolarnici, a vi onu bavu dovezite još prije dana.”

XX.

Stari Kšepecki, kako je slutio pivničar, dođe u Jedlinku odmah sutradan popodne, ali nad svako očekivanje dođe tako vesela i dobrodušna lica, te se gospodin Ciprijanović, koji je bio malko sanen, jer je obično drijemao po objedu, rastrijezni u čudu, kad ga je ugledao. Stari lisac počne nemalo od samoga praga govoriti o susjedskom prijateljstvu i o tom, kakva bi utjeha za njegovu starost bila češći uzajamni posjeti. Zahvali na gostoljubivom dočeku, a tek nakon izmjene uzajamnih poklona pređe na samu stvar.

„Dragi susjede,” prozbori, „dodoh, da vam se po dužnosti poklonim, ali zajedno, kako se mogoste domisliti — i s prošnjom, koju ćete, ufam se, s obzirom na moj vijek dobrostivo saslušati.”

„Rado ću udovoljiti svakoj vašoj opravdanoj želji, gospodine,” odgovori gospodin Serafin.

A stari stane trljati ruke:

„Znao sam!... Unaprijed sam znao!” reći će. „Kako je ugodno imati posla s čovjekom zbilja poštenim! Odmah čovjek uredi. Rekoh i svome sinu: Prepušti to meni! Kad imam (velju) posla s gospodinom

Ciprijanovićem, sve će ići kao po loju, jer u cijeloj okolini nema tako razumnoga ni tako čestitoga građanina.”

„Odviše mi laskate, gospodine.”

„Ne, ne! Još premalo kažem! Ali prijedimo na posao!”

„Prijedimo!”

Stari je Kšepecki časak mučao, kao da traži riječi — i samo micao vilicama tako, te mu se brada doticala nosa — napokon se nasmiješi veselo, metne dlan na koljeno gospodina Serafina i rekne:

„Dragi gospodine... već znate, da nam je utekao češljugar iz krletke.”

„Znam. Pobojavao se mačka.”

„Nije li se ugodno razgovarati s takvima?” vikne trljajući ruke starač. „A to je duhovito! Svećenik će Tvorkovski pući od zavisti — Bog mi je svjedok!”

„Slušam vas, gospodine...”

„Dakle ad rem (na stvar) i prosto u živac, rado bismo onoga češljugara uzeti natrag.”

„Pa zašto ne?”

Gospodin Kšepecki nekoliko puta pomakne bradom k nosu, jer ga uznemirilo to, što posao ide odviše glatko. Ipak pljesne dlanovima i vikne s hinjenom radošću:

„No, pa posao je svršen! Da Bog da, radali se taki ljudi na kamenu!”

„Sa mnom je svršen,” odgovori gospodin Serafin, „samo bi trebalo zapitati onu ptčicu, hoće li se vratiti, a to je danas nemoguće, jer ju je vaš sin tako pridušio, da jedva diše...”

„Je li bolesna?”

„Bolesna je, leži u postelji.”

„A ne pretvara se?”

Gospodinu se Serafinu naglo zasine lice — i rekne: „Poštovani gospodine, govorimo ozbiljno. Vaš je sin postupao s gospođicom Sjeninjskom nedostojno, neljudski, neplemički i posve sramotno — i vi ste teško skrivali pred Bogom i ljudima, jer ste sirotu dali u takve ruke i povjerili je takom bestidnom okrutniku.”

„Nema ni četvrt istine u onom, što ona govori!” vikne starač.

„Kako to? Ta i ne znate, što ona govori, a već poričete. Ne govori ona, nego za nju govori oteklinu i tragovi udaraca, što ih je moja kućanica vidjela na njezinu mladom tijelu. A što je do Marcijana, vidjela je

sva služinčad u Belčončki njegovo očijukanje, a potom njegovu okrutnost, pa ako ureba, spremni su oni to i posvjedočiti. Kod mene je Vilčopoljski, koji još danas ide u Radom, da ispriča svećeniku Tvorkovskom, što se zbilo."

"Ali vi, gospodine, obećaste, da ćete mi vratiti djevojku."

"Ne! Rekoh samo, da je ne ću zadržavati. Htjedne li, dobro! Htjedne li ostati kod mene — opet dobro! Samo, gospodine, ne zahtijevajte od mene, da siroti, kojoj je učinjena strašna krivica, uskratim krov i kus kruha."

Čeljusti se staroga Kšepeckog opet pomalo stanu pomicati. Časak je mućao, a onda prozburi:

"Vi, gospodine, imate pravo — i nemate pravo. Siroti uskratiti krov i kruh bio bi nedostojan čin, ali kao razborit čovjek prosudite, da je nešto drugo ne uskratiti gostoljublje, a drugo podupirati bunu protiv roditeljskoga ugleda. Ja iskreno ljubim svoju najmlađu kćerku Teklicu, ali se ipak dešava, da je kadikad bubnem. Pa što onda? Kad bih je ja kaznio, a ona utekla k vama — ne biste li dopustili, da je uzmem, ili bi prepuštili, da ona odluči? Pomislite, gospodine... Kakav bi bio poredak na svijetu, kad bi ženske htjele imati svoju volju? Ta i udata, ako je i stara, mora popuštati mužu i slušati njegove zapovijedi, a kako će tek nedoraspjela djevojka slušati naloge oca ili skrbnika?"

"Gospodica Sjeninjska nije vaša kćerka, pa ni rođakinja."

"Ali smo baštinili skrbništvo nad njom po gospodinu Pongovskom. Kad bi gospodin Pongovski bio djevojku kaznio, jamačno ne biste, gospodine, bili rekli ni riječi. To isto vrijedi za me i za moga sina, kojemu sam izručio gospodarstvo u Belčončki. Teško je to! Neko mora upravljati, neko mora imati pravo kazniti! Ne poričem, da je Marcijan, mlad i žestok, možda i previše prevršio mjeru, navlastice kad ga je nahranila nezahvalnošću. Ali je to moja stvar! Pogledat ću, prosudit ću i kazniti — ali ću uzeti djevojku na povratku sa sobom. I mislim, bez zamjere, da mi ni samo njegovo veličanstvo kralj ne bi imao pravo u tom bilo kako smetati."

"Vi, gospodine, govorite kao na sudu," odgovori gospodin Čiprijanović, "i ne poričem, da prividno imate

pravo. Ali je drugo prividnost, a drugo živa istina. Ja vam, gospodine, ne ću ni u čemu smetati, samo vam kažem, da opstoji ljudsko mnijenje, koje vam preporučujem da poštuju. Vama nije stalo do gospodice Sjeninjske ni do skrbništva nad njom, nego slutite, da se u svećenika Tvorkovskoga može naći oporuka sa zapisom za djevojku. Zato se bojite, da vam se zajedno s njom ne izmakne i Belčončka. Još nedavno smo čuli, gdje govori jedan susjed: „Da nema te neizvjesnosti, oni bi prvi sirotu izagnali iz kuće, jer ti ljudi nemaju Boga u srcu..." To mi je silno teško govoriti u mojoj kući, ali treba da to znate."

U očima staroga Kšepeckoga sine plamen gnjeva, ali se još savlada i odgovori spokojnim, nešto isprekidanim glasom:

"Zloba ljudska, podla zloba — ništa više, a usto i ludost. Što velite? Mi da bismo htjeli istjerati iz kuće djevojku, s kojom se Marcijan kani ženiti? Promislite, gospodine, za Boga miloga! Ta to se nikako ne podudara."

"Govore ovako: pokaže li se, da je Belčončka njezina — Marcijan će se oženiti njom; ako ne — samo će je osramotiti. Ja nisam ničija savjest, jer samo ponavljam, što govore; a samo dodajem, da se vaš sin grozio djevojci, e će je osramotiti. To znam stalno — a vi, koji poznate Marcijana i njegove besramne požude, znate također, da je tako bilo..."

"Znam ja ovo i ono, ali ne znam, na što šibate?"

"Na što šibam? Pa na ono, što vam već rekoh. Ako gospodica Sjeninjska pristane, da se vrati k vama, nemam nikakva prava, da se protivim vašoj ili njezinoj volji; a ne pristane li, ne ću je potjerati iz kuće, jer sam joj to već obećao."

"Ne radi se o tome, da bi je vi istjerali, nego o tom, da dopustite, te je uzmem isto onako, kako biste dopustili, kad bi se radilo o kojoj mojoj kćerci. Samo vas molim, da mi ne priječite."

"Onda vam kažem razgovjetno: ne pristajem ni na kakvu silu! U svojoj sam kući ja gospodar i vi, gospodine — koji spomenute kralja — morate razumjeti, da mi toga prava ne može poricati ni njegovo veličanstvo kralj."

Čuvši to gospodin Kšepecki stisne pest tako, da su mu se prsti zarinuli u dlan, te će reći:

„Sila ? Toga se baš bojim. Ako sam ja imao što protiv ljudi (a ko nije imao posla s ljudskom zlobom ?), vazda sam protiv njih radio po zakonu, a ne silom. Ali nije istina, što kaže poslovice, da jabuka ne pada daleko od stabla... Gdje kad pada daleko... Ja radi vašega dobra i mira htjedoh mirno urediti posao. Vi ste, gospodine, tu u šumi bez obrane, a Marcijan se — teško je ocu govoriti to o sinu — nije sasvim bacio na me... Stid me je priznati, ali ja nikako ne mogu jamčiti za njega... Boji se čitav kraj njegove razuzdanosti — pa i pravo, jer je spreman ne paziti ni na što, a ima pedesetak sabalja na poziv... A vi ste... gospodine, tu u šumi, repeto (ponavljam), bez obrane... i molim, računajte s tim... ja se sam bojim...”

Na to ustane gospodin Ciprijanović, približi se Kšepeckom i pogleda mu upravnice u oči :

„Vi, gospodine, hoćete, da me prestrašite ?” zapita „Ja se sam bojim...” ponovi stari Kšepecki.

Ali im dalji razgovor prekine iznenada krika s dvorišta od skladišta i kuhinje, te skoče k otvorenom prozoru i na prvi mah se skamene od čuda. Među živicama je strahovitom žestinom prema kolovratu i dvorištu trčala neobična neman, koja nije nalikovala nijednom stvoru, što se vidi na zemlji, a za njom su na razularenim konjima hitjela četiri Bukojemska kričeći i vijuci bičevima po zraku. Neman upadne prva u dvorište, a za njom poput paklenih hajkača nahrupе braća i stanu je goniti okolo raskošnoga vrta.

„Isuse, Marijo !” krikne gospodin Ciprijanović. I skoči na hodnik, a za njim brže bolje stari Kšepecki.

Tad istom mogoše bolje pogledati. Neman je bila poput goleme ptice, ali zajedno i poput konjanika, jer je trčala s nekim likom na leđima i na četiri noge. Ali su i konjanik i konj bili tako pokriti perjem, te su im glave bile kao dva pernata klupka. Uostalom se nije ništa moglo potpuno raspoznati, jer je konj trčao kao vjhor oko dvorišta, a gospoda su ga Bukojemski dostizali izbliza ne štedeći udaraca, od kojih se perje otkidalo i padalo na zemlju ili letjelo u zraku poput snježnih pahuljica.

Pritom je neman rikala kao ranjeni medvjed, a i braća, pa su u skupnom vriskanju ginuli glasovi gospodina Ciprijanovića i staroga Kšepeckoga, koji su vikali svom snagom iz pluća :

„Stojte ! Za rane Božje, stojte !”

A oni su trčali, kao da su pobješnjeli, te su pet puta optrčali dvorište. No iz kuhinje, iz zgrada, iz staja, od štagalja i žitnica dohrli brojna služinčad, koja je čula, kako gospodin Serafin kao u očaju viče : „Stojte !” te je skočila k konjima gospode Bukojemskih i stala ih krotiti, hvatajući za uzde i laloke. Napokon ustave konje i ukrote, ali je najteže bilo s pernatim konjem. Bez uzde, udaran bičevima, preplašen i prestrašen, propinjao se videći ljude ili je munjice skretao na stranu tako, te ga uhvatiše tek onda, kad se naprezao, da preskoči plot. Jedan ga sluga pograbi za čuper među ušima, drugi za nozdrve, nekoliko za grivu. S onakim teretom nije mogao preskočiti i padne na prednje noge. Ispravi se doduše odmah, ali se više ne pokuša oteti, van počne drhtati cijelim tijelom. Onda skinu jahača, koji nije spao zato, kako se pokazalo, jer su mu noge bile čvrsto zavezane pod konjskim trbuhom. Skinu s njegova lica perje. Ali se pod perjem pokaže lice sasvim pokrito gustom smolom, tako da se nisu mogle razaznati crte. Jahač je uostalom davao slabe znakove života, pa ga prepozna stari Kšepecki tek onda, kad su ga donijeli na hodnik, prepozna ga i gospodin Serafin i oba kriknu presenećena :

„Marcijan !”

„A jest upravo taj zamazanac !” reći će na to teško dišući Mate Bukojemski. „Malko ga kaznismo i dotjerismo ovamo, neka znade gospodica Bukojemska, da još ima sućutnih duša na svijetu.”

A gospodin se Ciprijanović pograbi za glavu :

„A puška vas Božja s takim sućutnim dušama ! Razbojnici !”

Nato se obrati k gospodi Dzvонkovskoj, koja je dotrčala skupa s drugima i križala se svetim križem, te vikne :

„Ulijte mu u usta rakije, otriježite ga — i u postelju !”

Nastane trka i komešanje. Jedni skoče, da spremе postelju, drugi po vruću vodu, neki po rakiju, neki su s Marcijana skidali perje, a pomagao im je i stari Kšepecki škripeći zubima i ponavljajući :

„Živi li ? Ne živi ? Živi ! Osveta, osveta !”

Zatim se naglo trgne, priskoči k g. Serafinu, savije prste poput čaporaka pred njegovim očima i stane kričati :

„Dogovorio si se ! Ubio si mi sina, razbojniče armenski !”

A Ciprijanović veoma problijedi i maši se sablje, ali se upravo u taj čas sjeti, da je on gospodar, a Kšepecki gost. Pusti dakle balčak te digne u vis dva prsta i prozbori :

„Prisižem se onim Bogom, koji je nad nama, da ni za što nisam znao — a spreman sam priseći na križ — amen !”

„Mi smo svjedoci,” vikne Marko Bukojemski.

A Ciprijanović doda :

„Bog vas je kaznio, jer ste se meni kao goloruku starcu grozili žestinom svoga sina. Eto vam njegove žestine !”

„Zločin !” rikne stari. „Krvnika na vas i pod mač vaše glave ! Osveta ! Pravda ! ...”

„Eto, što učiniste !” okrene se gospodin Serafin k Bukojemskim.

„Rekoh, da bi bilo bolje odmah glavu dolje,” javi se Luka.

Ali međutim dotrči gospođa Dzvonkovska s gdanjskom rakijom i stane je iz staklenke lijevati u otvorena usta Marcijanu. On pogutne i odmah otvori oči.

Otac priskoči k njemu :

„Živiš li ? Živiš li ?” vikne s divljom radošću.

Ali Marcijan nije još mogao odgovarati i ležao je kao velika sova, nastrijeljena iz puške, koja padne na hrbat i teško diše na raširenim krilima. Ipak mu se vraćala svijest, a s njom i pamet. Pogled mu s očeva lica prijeđe na lice gospodina Serafina, a potom se zaustavi na Bukojemskima i postane tako strašan, da bi braću bio prošao srh od pete do glave, kad bi u njihovu srcu bilo i najmanje mjestanca za strah.

Ali oni stupe još korak k njemu poput bikova spremnih da bodu, a Mate zapita :

„Što ? Je li ti malo ?”

XXI.

Nekoliko sati poslije stari Kšepecki povede Marcijana u Belčončku, premda on se još nije mogao držati na nogama, i malo je znao, što se s njime zbiva. Prije su ga sluge okupali, umili, s velikom mukom preobukli u svježje pranje, ali upravo kad su sve to dovršili, obuzme ga tolika slabina, te se nekoliko puta obeznanio. I osvijestiše ga samo s pomoću rakije gospođe Dzvonkovske pripravljene sa šivizom i sedmeroprsticom. Gospodin je Serafin preporučivao, neka ga metnu u postelju i počeka, dok mu ne bude sasvim dobro. Ali razbješnjeni na srcu stari Kšepecki nije htio pristati, da ne bude dužan zahvalnost čovjeku, protiv koga je namjeravao podići parnicu zato, jer je zadržao gospođicu Sjeninjsku. Zato dade nastrijeti u kola sijena, položi Marcijana na čilim kao na postelju i krene u Belčončku grozeći se Bukojemskim i samomu gospodaru. Bilo je i smiješno, da je neprestance govorio o osveti, a morao je ipak primati stvari od Ciprijanovića i posuđivati od njega haljine, rublje i sijeno. Ali zaslijepljen gnjevom nije toga ni osjećao, a ni gospodinu Serafinu nije bilo do smijeha, jer ga je čin četvorice braće veoma zabrinuo i uznemirio.

Međutim dođe svećenik Vojnovski, pozvan naumice listom. Bukojemski su vrlo smučeni gledali u gospodar-skoj zgradi ne pokazujući ni nosa, pa je gospodin Ciprijanović morao pričati sve, što se zbilo. A svećenik slušao, slušao, od časa se do časa udarao dlanom po krilima halje, ali se nije jadio onako, kako je očekivao gospodin Serafin.

A napokon prozbori :

„Umre li Marcijan, teško Bukojemskim ; ako li se izliže, kao što mislim, onda bih prije držao, da će se osvetiti na svoju ruku, nego da će zametnuti parnicu.”

„A zašto to ?” zapita gospodin Serafin.

„Jer baš nije prijatno izvrnuti se smijehu cijele Poljske. Usto bi morao doći na javu njegov postupak s gospođicom Sjeninjskom, a ni to mu ne bi povećalo dobrog glasa. Provodio je rđav život, pa mu se bolje čuvati, da svjedoci ne bi morali coram publico (javno) sve pripovijedati, što znaju o njemu.”

„Možda imate i pravo,” reći će Ciprijanović, „ipak je teško oprostiti Bukojemskim takvu obijest.”

A svećenik samo mahne rukom :

„Bukojemski, kao Bukojemski !”

„Šta ?” zapita u čudu gospodin Serafin. „Mislio sam, velečasni, da ćete se više ogorčiti.”

„Dragi moj gospodine,” odgovori starac, „vi ste služili u vojsci, ali niste dugo kao ja. A ja sam se za svega života nagledao toliko vojničkih objesti, da me nijedna ne će iznenaditi. Zlo je, da je tako, i očitat ću Bukojemskim bukvicu. Ali sam vidio i gorih stvari, to više, jer se ovdje radi o siroti. Pa, reci ću iskreno, više bih se ljutio, da Marcijanu prođu svi čini bez kazne. Pomislite, gospodine, da smo stari, ali kad bismo bili mlađi, zavelo bi i naša srca. Zato eto ne mogu sasvim osuditi Bukojemskih.”

„Dakako, dakako, a ipak možda Marcijan ne doživi ni do sutra.”

„To je u Božjim rukama, ali rekoste, gospodine, da nije ranjen ?”

„Ne, samo je kao podbuo — i neprestance se onesvješćivao.”

„No, onda će se izlizati, a onesvješćivao se od umornosti. Ali treba poći k Bukojemskim i popitati se, kako je i što je bilo.”

I pođe. Braća ga primiše radosno, jer su se nadali, da će se založiti za njih kod gospodina Ciprijanovića. Stanu se i prepirati, ko će dati izvještaj — i prestanu tek onda, kad svećenik prizna prvenstvo Mati.

A on uzme riječ i prozbori :

„Velečasni oče, Bog je gledao na našu nevinost !... Jer kada doznasmo od gospođe Dzvonske, da je sirotici podmjehureno čitavo tjelešće, dođosmo ovamo u ovu sobu tako žalosni, te bi nam valjda bila pukla srca, da nije bilo vrča vina, što nam ga je poslao gospodar. Kažem vam, velečasni, pili smo i plakali — pili smo i plakali !... A imali smo na pameti i to, da to nije mačji kašalj, ova gospođica senatorskoga roda... Ta zna se, da je primjerice na konju tanja koža, što je plemenitije krvi. Opalimo li bičem obično kljuse, jedva će to i osjetiti, a na plemenitom konju odmah iskoči pruga... Pomislite sada, velečasni oče, kakvu kožicu mora imati i na plećima i svuda takva gospođica ? — Nije li poput papirića ? — Recite sami !”

„A šta je meni do njezine kože !” plane svećenik Vojkovski. „Bolje je, govorite, kako ste ulovili Marcijana.”

„Prisegosmo gospodinu Ciprijanoviću, da ga ne ćemo rasjeći ; ali smo znali, da će doći stari Kšepecki, i odmah nam padne na um, da će mu Marcijan skočiti u susret. Te po dogovoru dvojica od nas dovuku smolnicu napunjenu do dna očupanim perjem, a smolnicu oni dobiše od jedne lugarice, dok dvojica izaberu na mjestu bačvicu najgušće smole i čekasmo kod kućerka. Gledasmo — vozi se stari Kšepecki — ništa ! Neka ide ! Čekamo, čekamo, ali nam je već dosadno i pomislimo, da ćemo u Belčončku, ali nam u to javi smolarov momak, da dolazi Marcijan cestom. Izjašemo i mi, te stahnemo upoprijeko na putu : „Zdravo !” — „Zdravo ! A kamo ti ?” „Preda se (kaže) ravno šumom !” „A na čiju štetu ?” „Na štetu (kaže) ili na korist, u kraj !” I maši se sablje. A mi za šiju. O ! ne može biti ! U tren ga svučemo s konja, kojega pograbi Ivan, te povuci. Stane kričati, vijugati nogama, gristi, škripati, a mi ga munjice u bačve, što su stajale jedna pokraj druge, pa ćemo : „O pasji sine ! Ti ćeš činiti krivo sirotama, grozit ćeš se sramotom gospođicama, ne ćeš paziti na plemenitu krv — bit ćeš ih po leđima, i još misliš, da se ne će niko zauzeti za njih ! Priznaj, da ima milostivih srdaca.” I tres ga naglavce u smolu. Izvadismo ga i opet : „Priznaj, da ima sućutnih duša !” I tres ga u perje ! „Poznaj vitešku dosjetljivost !” tres drugi put u smolu ! „Poznaj Bukojemske” — tres ga opet u perje ! Htjedosmo i treći puta, ali smolar stane kričati, da će se zadušiti. A on se zalijepio svojski tako, da mu se nije vidio ni nos ni oči... Tada ga posadismo na sedlo i privežemo mu noge tijesno pod trbuhom konju, da ne sleti. I konja namazasmo mazaljkom i posusmo ga pahuljicama, a zatim i onako divljega konja išibasmo bičevima, skinusmo uzdu i potjerasmo naprijed.”

„I dognaste ga ovamo ?”

„Kao posebnu zvijer, jer htjedosmo barem malko utješiti gospođicu i pokazati joj naša bratska čuvstva.”

„A lijepo li je utješiste ! Kad ga je vidjela kroz prozor, malo da nije od straha umrla.”

„No, ali kad se primiri, ipak će nas se zahvalno sjećati. Siroti je jamačno drago, osjeća li, da je ko zakrljuje ?”

„Više učiniste zla, nego dobra. Ko zna, ne će li je sada Kšepecki oteti.”

„Pa kako? Za Boga miloga! Hoćemo li mi dati!”

„A ko će braniti djevojku, kad vas strpaju u buharu?”

Kad to čuše braća, veoma se prestrašise i stadoše jedan drugoga gledati zabrinuto. Ali se napokon Luka udari u čelo i prozbori:

„U buharu nas ne će strpati, jer idemo na vojsku, a ako je tako, ako se radi o zaštiti gospođice Sjeninjske, i tome će se doskočiti.”

„Oj — oj!”

„A kako?” zapita svećenik.

„Pozvat ćemo na dvoboj Marcijana, čim ozdravi. Ne uteče iz naših ruku!”

„Ako li odmah umre?”

„Onda će Bog pomoći.”

„Ali ćete vi glavom platiti!”

„Prije ćemo naljuštiti Turke, a zato će nas Gospodin Isus nagraditi. Samo nas vi, velečasni, zagovorite kod gospodina Ciprijanovića, jer da je ovdje bio Stašo, bio bi skupa s nama okupao Marcijana.”

„A Jakica možda ne bi?” zapita Mate.

„Jakica će mu spremiti bolje kupalište!” vikne kao nehotice svećenik.

Dalji im razgovor prekinu dolazak gospodina Ciprijanovića, koji dođe baš s nekom zamašnom i gotovom odlukom, jer progovori vrlo ozbiljno:

„Mislio sam, što nam treba činiti — i znate, velečasni, što sam naumio? Treba nam svima otići u Krakov skupa s gospođicom Sjeninjskom. Ne znam, hoćemo li ondje vidjeti naše momke, jer niko ne zna, gdje će biti čete i kakvim će redom na bojno polje. Ali treba djevojku predati pod okrilje kralju ili kraljici; ako li to ne uspije, naći joj zaklonište privremeno u kakvom samostanu. Kako vam je već poznato, velečasni, odlučih pod stare dane stupiti u vojsku, da služim zajedno sa sinom ili, ako je volja Božja, zajedno s njime i da poginem. Kad mi odemo, bila bi djevojka u opasnosti i u Radomu, pod zaštitom svećenika Tvarkovskoga... Ova gospoda (pokaže Bukojemske) moraju brzo pod vlast hetmansku. Ne zna se, što će se ondje dogoditi... Imam na dvoru znanaca, gospodina Matčinjskoga, gospodina Gninjskoga, gospodina Grothusa — i mislim, da ću moći dobiti za sirotu njihovu zaštitu. A kad se to zbude,

raspitat ću za pukovnicu Zbješkovskoga i krenuti ravno k sinu, gdje ću ugledati, velečasni, i vašega Jakicu. Što velite?”

„Za Boga!”, vikne svećenik Vojnovski, „to je izvrsna misao. I ja ću s vama! I ja ću s vama!... K Jakcu!... A što je do gospođice Sjeninjske — dakako! Sobjeski su mnogo dužni Sjeninjskima! Bit će u Krakovu zaštićena — i bliže... Jer ni Jakica — uvjeren sam — nije zaboravio... A poslije rata, što Bog da, bit će... Dat će mi zamjenika ondje u župi iz Radoma — a ja ću s vama!”

„Svi skupa!” viknu radosno Bukojemski. „U Krakov!”

„I na polje slave!” završi svećenik.

XXII.

Stanu se dogovarati o putovanju, jer se niko ne usprotivi, pa se i svećenik Vojnovski uze starati za drugoga zamjenika u Radomu. Uostalom je to bila ranija odluka, samo toliko promijenjena, što joj je sada pridružena nakana, da odvezu gospođicu Sjeninjsku u Krakov i zaštite je od potjere Kšepeckih pomoću kraljevskoga ili samostanskoga okrilja. Slutio je gospodin Ciprijanović, da kralju zaposlenom s ratom, ne će imati prilike kada govoriti o sukromnim poslovima. Ali je ostajala kraljica, do koje se lako mogao naći ulaz pomoću poznatih dostojanstvenika ponajviše u rodu s kućama Sjeninjskih i Tačevskih.

Ipak se bilo bojati, da će po odlasku gospode Bukojemskih na Jedlinku navaliti Kšepecki i opljačkati veliko bogatstvo u pokućstvu i srebru, što je bilo u dvoru. Ali je Vilčopoljski jamčio, da će se obraniti sa slugama i s lugarima i ne će pustiti, da se ičega dotaknu. Ipak je gospodin Serafin srebro odvezao u Radom i ostavio u pohrani u bernardinskom samostanu — gdje je i prije bio uložio znatne svote ne htijući ih držati u kući u prostranoj pustari Kozjeničkoj.

Međutim je gospodin Serafin pomno napinjavao uši na vijesti iz Belčončke, jer je mnogo stajalo do njih. Kad bi Marcijan umro, pala bi na Bukojemske teška odgovornost. A u protivnom je slučaju bilo nade, da ne će

biti ni parnice; jer je teško bilo pripustiti, da bi se Kšepecki htjeli drage volje izvrći ruglu. Gospodin je Ciprijanović držao još stalnijim, da ga stari Kšepecki ne će pustiti u miru radi gospođice Sjeninjske. Ipak je mislio, kad se sirota nađe jednom pod kraljevskom zaštitom, da će nestati gradiva za parnicu.

Od pivničara doznaše, da je Kšepecki otac išao u Radom i u Ljublin, ali se ondje malo zabavio.

Marcijan je prvi tjedan poslije one zgode teško bolovao i bilo se bojati, da će ga zadaviti smola, koje se obilato napio, ili da će mu sasvim začepiti crijeva. No drugoga mu tjedna okrene na bolje. Doduše nije ustajao iz postelje, jer se nije mogao držati na nogama, kosti su ga silno boljele i osjećao se „in summo gradu fatigatus“ (utruđen u najvišem stupnju), ali je već počeo sipati kletve na Bukojemske i naslađivati se mišlju o osveti. Nakon dvije nedjelje se stane skupljati kod njega njegova „radomska kumpanija“: različni obješenjaci sa sabljama na prtenim pasovima, u razdrtim čizmama i s upalim trbusima, svagda gladni i žedni. A on je vijećao s njima i nešto snovao na samo protiv gospode Bukojemskih i gospodina Ciprijanovića, pa i protiv gospođice Sjeninjske, koje nije ni spominjao, da ne škrine zubima. A izmišljao je na nju teške klevete tako, te ga je i otac morao opomenuti, da to miriši po zločinu.

Odjeci su tih osnova i grožnja dopirali i do Jedlinke i dojmale se raznih osoba. Gospodin se Serafin, čovjek smjel, ali i razborit, malko uznemirivao zbog njih, navlastice kad bi mu palo na um, da će to neprijateljstvo zlih i opasnih ljudi pasti i na njegova sina. Svećenik je Vojnovski imao vruću krv u žilama pa se uvelike uzrujavao — i prorokovao je, da će Kšepecki zlo svršiti. A premda se već bio sasvim izmirio s gospođicom, ipak se od časa do časa obraćao to k gospodinu Ciprijanoviću to k Bukojemskim i govorio:

„Ko je raspirio trojski rat? Mulier (žena). Ko je svuda uzrok bojeva i sporova? — Mulier! I ovaj put je tako! Kriva ili nekriva, ali je mulier!“

A Bukojemski nisu marili za opasnost, što je svima prijeteo od Marcijana, a dapače su obećavali sebi zbog toga razne radosti. Ipak su ih s mnogo strana upozoravali veoma ozbiljno. Gospoda su Sulgostovski, gospoda Silnicki, Kohanovski i drugi, svi veoma ljuti na Marcijana, dolazili redomice u Jedlinku s glasovima, da

on skuplja hrpu pa poziva i razbojнике iz pustare. Nudali su i pomoć, ali braća nisu htjela pomoći, i Luka, koji je najčešće govorio u ime svoju, odgovori jednom Rafaelu Silnickom, koji ih je zaklinjao, neka budu na oprezu:

„Oj — oj! Ne će škoditi, sjetimo li se prije rata postupka i malko protegnemo i ispravimo ruke, koje su već zardale. Belčončka nije tvrđava. Za to neka Marcijan misli na svoju zaštitu, jer ko zna, što ga još može snaći. A hoće li da nas nahrani nezahvalnošću, pa dobro, neka pokuša!“

Na to nekako začuđen gospodin Silnicki pogleda braću i prihvati:

„Nezahvalnošću nahraniti? No, pa vama jamačno nije dužan zahvalnosti.“

Ali se Luka iskreno uzruja:

„Kako da nije dužan? Nismo li ga mogli sasjeci? Ko ga je rodio? Prvi put gospođa Kšepecka, a drugi put naša razboritost. No bude li nadalje računao na nju, recite mu, gospodine, da će se prevariti.“

„I dodajte, da će vidjeti gospođicu Sjeninjsku, kad i svoje rođene uši,“ doda Marko.

A Ivan završi:

„Zašto ne? Nije teško vidjeti odsječene uši.“

I tim se svršio razgovor. Braća ga ponovije gospođici Sjeninjskoj, da je primire. Braća ga ponovije gospođici Sjeninjskoj, da je primire. No to bijaše suviše, jer gospođica po naravi nije bila bojažljiva, a usto koliko se bojala Kšepeckih, naročito Marcijana u Belčončki, toliko je bila uvjerena, da joj u Jedlinci više ništa ne prijeti. Kad je drugi dan iza dolaska u Jedlinku kroz prozor ugledala na dvorištu Marcijana u perju poput nakazne zvijeri, što su je Bukojemski tjerali bičem, na prvi se mah silno prestravi i začudi pa se i ražali, ali se onda uze tako pouzdavati u snagu i moć braće, te nije mogla ni zamisliti, kako bi se ko mogao njih ne bojati.

Ta Marcijana su držali za groznoga čovjeka i ubojicu, a eto što oni od njega učiniše. Duša valja, nekoć ih je sve oškrbao Jakica — ali je Jakica sada u njezinim očima prerastao obične ljude i uopće joj se prije zadnjega sastanka pokazao u svijetlu tako neznanom, te nije znala, kakvom bi ga mjerom mjerila. Sve, što su o njemu govorili sami Bukojemski i gospodin Ciprijanović, pa riječi svećenika, koji ga je najčešće

spominjao, nagnaše je, da se samo još više divi tome prijatelju iz djetinjstvih dana, koji joj je nekad bio tako bliz, a sad je bio tako dalek i drugačiji. Utvrdiše u njoj i čežnju za njim i još ono slađe čuvstvo, što ga je u zanosu jednom priznala svećeniku Vojnovskom, pa ga opet zatvorila na dnu srca, kao što se zatvori biser u školjci.

Usto je u duši bila nepokolebljivo uvjeren, da se mora s njim sastati i dapače da će ga uskoro ugledati. A jer je utekla iz kuće Kšepečkih, jer je osjećala nad sobom jaku zaštitu sklonih ljudi, to ju je uvjerenje napunilo srčanošću i radošću za život. Vratilo joj se zdravlje, vratilo veselje — i opet je procvala kao cvijet na proljeće. Ona je rasvijetlila sav dosele tako ozbiljni dvor jedlinjski. Predobila je posve gospodu Dzvovkovsku, gospodina Ciprijanovića i Bukojemske. Sve je bilo puno nje — a gdje se pokazao tubasti nosić i zasjale njezine mlade, vesele oči, ondje se pojavljivala radost i smijeh na svim licima. Samo se malo bojala svećenika Vojnovskoga, jer joj se činilo, da on drži u rukama sudbinu njezinu i Jakičinu. I gledala ga je nekako ponizno. Ali je i on imao srce milostivo i poput voska meko za sve Božje stvorove, pa ju je iskreno zavolio. A što ju je bolje iz bližega upoznao, to je više cijenio njezinu čistu dušu, premda ju je gdjekad nazivao i svojom vjevericom, pa je govorio: „Sad je ovdje, sad je nema.“

No poslije onoga prvog priznanja nisu govorili o Jakici, kao da su se zajedno dogovorili. Oboje su osjećali, da je to „pogrešno gradivo“. Ni gospodin Serafin nije o njemu govorio s njom pred drugima, ali se u četiri oka nije dao smesti, pa kada ga jednom zapita, hoće li se odmah u Krakovu sastati sa sinom, odgovori jednako pitanjem:

„A biste li se vi, gospođice, rado s kime ondje sresti?“

I pomisli, da će se izvući šalom. Ali se na njezinu jasnom licu pokaže sjena tuge i odgovori ozbiljno:

„Komu sam učinila krivo, rado bih ga što prije zamoliti za oprostjenje...“

On je pogleda nekako ganut, ali mu za časak druga misao sine u glavi, jer je pogladi po rumenom obrazu i probijeli:

„Ej! Imaš to čim nagraditi, da ni sam kralj ne bi znao bolje — no!“

A kad ona to ču, obori oči i stajao pred njim divna i rumena kao jutarnja zora.

XXIII.

Priprave su za put žurno napredovale. Izabrali su brižno služinčad: jake i trijezne ljude. Bilo je gotovo oružje, konji, osobna i teretna kola. Po ondašnjem običaju ne zaboraviše ni hrtova, koji su putem išli pred kolima, a na postajama su gonili lisice i zecove. Gospođica se Sjeninjska čudila velikim pripravama i zalihama, jer nije ni slutila, da ratni pohod zahtijeva toliko toga. A misleći, da sve to rade radi njezine zaštite, stane o tom raspitkivati gospodina Serafina.

A on joj kao razborit i iskusan čovjek odgovori na pitanja:

„Mislimo, dakako i na tvoju osobu, jer držim, da će Marcijan pokušati kakvogod nasilje. Čula si, da skuplja ubojice, dogovara se s njima i pije. Bila bi za nas dašto sramota, kad bismo dopustili, da nam te istrgne iz ruku. Bit će, što bude, ali te bez opasnosti moramo odvesti u Krakov, pa sve da mora pasti jedan za drugim.“

Na to ga gospođica poljubi u ruku veleći, da nije dostojna, te radi nje nose glavu u torbi. A on samo mahne rukom:

„Ta ne bismo inače ljudima smjeli pogledati u oči,“ odvratiti, „a usto se tako dešava, da se jedno s drugim dade potpuno složiti, jer nije dosta ići na vojnicu, nego se treba i razborito pripremiti. Ti se čudiš, da na svakoga od nas dolaze po tri i četiri konja sa slugama, ali znaj, da je konj u ratu glavno. Mnogo ih pada na samom putu, na prevozu preko rijeka im očvara ili zbog raznih taborskih nezgoda. A što onda? Kupiš brže bolje drugoga konja, koji ima raznolika vitia (mane) i mušice, i on te ostavi na cjedilu u najtežem trenutku. I moj sin i Jakica Tačevski uzeše brojnu pratnju pa i dobre konje, a ipak za svaki slučaj pomislismo, da treba za svakoga povesti po jednog bojnog konja. A svećenik Vojnovski, od kojega se niko bolje ne razumije, kupi za lijepu cijenu u staroga gospodina Podlodovskoga za Jakicu takvoga konja, da se sam hetman ne bi stidio projahati na njemu.“

„A koji je određen, gospodine, za vašega sina?“ zapita gospođica.

Gospodin je Ciprijanović pogleda, mahne glavom, nasmiješi se i prozbori:

„Ipak svećenik Vojnovski ima pravo u onom, što govori o ženama. Sve ako je ta nevolja najčestitija, ipak će biti lukava. Pitaš, koji je konj za moga sina? Pa reći ću ti: za Jakicu je onaj kestenjasti s lisom na čelu i s bijelom zadnjom lijevom brazdicom.”

„Vi me, gospodine, mučite!” vikne gospođica. I puhne u njega kao mačica, zavrti se na mjestu te iščezne. Ali toga istoga dana nestade sredine iz žemičaka i soli iz solenica, a drugi dan gospodin Luka Bukojemski opazi vrlo zanimljiv prizor: kod studenca je na dvorištu kestenjasti konj držao nozdrve sakrite u bijelim ručicama gospođice Sjeninjske. A kad su ga poslije vodili u staju, ogledao se onda mirno za njom izrazujući isprekidanim rzanjem svoju čežnju. Gospodin Luka nije onda mogao zapitati za uzrok toj povjerljivosti, jer je bio uvelike zabavljen towareći voz, pa se istom popodne približi k djevojci s očima punim oduševljenja i prozbori:

„Gospođice, jeste li nešto zamijetili?”

„Pa što?” zapita gospođica.

„Da, i živina znade, što je prava poslastica.”

A ona zaboravi, da ju je vidio izjutra, i videći ono oduševljenje u njegovim očima, podigne svoje lijepe oči u čudu i zapita:

„Na koga mislite?”

„Na koga?” ponovi Bukojemski. „Na Jakičina konja.”

„Ah, na konja!”

Rekavši to prasne u smijeh i pobjegne s hodnika u sobu, a on ostane začuđen i malko smeten, ne shvaćajući, zašto je pobjegla i otkuda joj tako nenadano veselje.

Minu još tjedan — i priprave se primakoše kraju — ali se gospodinu Ciprijanoviću nije baš žurilo na put. Odgađao je dan na dan, popravljao razne sitnice, tužio se na žegu, a napokon se posve rastužio. Gospođica je čeznula za odlaskom. Bukojemski su bili posve nestrpljivi, a napokon priznao i svećenik Vojnovski, da bi daljnja odgoda bila samo suvišna danguba.

Ali im gospodin Serafin odgovori na požurke:

„Dobio sam vijest, da njegova veličanstva kralja nema još u Krakovu i ne će tako skoro biti. Međutim se

vojska ima ovdje sastati, ali ne sva, a i ne zna se, kada. Prikričah Stanislawu, neka mi svakoga mjeseca pošalje momka s listom i potanko mi opiše, gdje stoji pukovnija, u koju će on otići, i pod čijim zapovjedništvom. Evo mi već sedam nedjelja bez ikakova glasa. List očekujemo svaki dan i zato odgađam, a reći ću vam, gospodo, da se malko i uznemirujem. Jer ne pomišljajte, da bismo ih baš morali zateći u Krakovu. Da, može se desiti, da ih ondje uopće i ne bude.”

„Kako to?” zapita uznemirena gospođica Sjeninjska.

„Tako, jer ćete ne moraju baš prolaziti kroz Krakov. Gdje koja stoji, odonud može ravno poći, kao da se mahne srpom, a gdje je sada gospodin Zbješkovski — ne znam. Možda ga poslaše kamo na šlesku granicu ili k četama velikoga hetmana, što dolaze od ruske strane? Često se dešava, da se pred rat prebacuju pukovnije s jednoga mjesta u drugo barem zato, da se priviknu na pohode. U sedam nedjelja su mogle doći raznolike zapovijedi, o kojima me je Stanislaw morao obavijestiti. A jer me nije obavijestio, zato se i brinem, jer se i to zna, da u taborima nastaju prepirke i dvoboji. Možda se što dogodilo! A sve ako i nije, moramo znati, gdje je pukovnija i otkuda će krenuti.”

Na te se riječi svi rastuže, ali će svećenik Vojnovski:

„Ta pukovnija nije igla, a ni puce, što ga je teško naći, ako se otkine od haljine i padne u travu. Ne brinite se zato, gospodine! Prije ćemo za nju doznati u Krakovu nego u Jedlinci!”

„Ali se možemo razminuti s pismom.”

„Pa ostavite nalog Vilčopoljskome, da pošalje pismo za nama. Tako je! A međutim ćemo u Krakovu priskrbiti zgodno sklonište za gospođicu Sjeninjsku, i kad ustreba krenuti, bit ćemo slobodne glave.”

„Pravo je, pravo!”

„Evo dakle moga savjeta. Ako do sutra ne bude ništa, na večer krećemo po hladovini u Radom — a onda dalje na Kjelce, Jendžejno i Mjehuv.”

„A možda bi u Radom preksutra u osvit, da noću ne moramo prolaziti kroz šumu i da se uklonimo za sjedama od Kšepečkih.”

„O, ne smeta ništa! Bolje je hladovina,” vikne Mate Bukojemski. „Ako kane napasti, napast će danju kao i noću, a noći su sada vidne.”

Rekavši to stane zadovoljno trljati ruke, a tri se ostala brata odmah ugledaju u njega.

Ali je svećenik Vojnovski mislio drugačije. Veoma je dvoumio, da bi se Kšepecki osmjelili na javni napadaj. „Marcijan — možda, ali je stari Kšepecki zato prepametan i usto dobro zna, po čemu zaudara takav posao i kako je već više nasilnika platilo „raptus puellae” (otmicu djevojke). Uostalom prema njihovoj snagi ne bi ni Marcijan mogao očekivati pobjede, a mogao bi naprotiv u svakom slučaju očekivati osvetu Jakice i Stanislava.” Bukojemskim u velike pokvariše radost riječi svećenikove, ali ih utješi Vilčopoljski, koji se stade protiviti, mahati glavom, udarati u pod svojom drvenom nogom, a napokon reče:

„Sve da vas, gospodo, ne snađe nikakva neprimlika do Radoma, pa i do Kjelaca i Mjehova, preporučujem, da budete oprezni sve do krakovskih vrata, jer su uz put svuda šume, a ja znam najbolje mladoga Kšepeckoga i posve sam uvjeren, da će onaj đavo nešto izmisliti.”

XXIV.

Konačno osvanu dan odlaska. Povorka krenu iz Jedlinke u osvit na divnu vremenu s velikim brojem ljudi i konja. Osim kočije pokrite limom i kožom, određene za gospođicu Sjeninjsku, gospođu Dzvонkovsku i svećenika Vojnovskoga, ako bi mu dodijavao odviše na sedlu nekadnji hitac, pođoše troja tovarna kola silno natrpana, a pod svaka upregnuta po četiri konja, a na njih s vozarima po tri momka. Za gospodinom je Serafinom šest momaka konjanika odjevenih u modrikasto odijelo vodilo obijesne konje. Svećenik je imao dva, gospoda Bukojemska po dva, osim jednoga lugara, koji je čuvao voz s prtljagom, dakle svega skupa trideset i četiri čovjeka dobro oboružana sabljama i puškama za daleki put. Duša valja, u slučaju kakvoga napadaja neki od njih ne bi mogli sudjelovati kod obrane, jer bi morali čuvati vozove i konje. Ali su i tako gospoda Bukojemski bili uvjereni, da bi s takvim brojem mogli prebrditi svijet i da bi trostruko i četverostruko brojnija hrpa skupo platila, kad bi ih napala. Srcem im se širila tolika

radost, te su se jedva uzdržali na konjima. Nekada su se muževno borili protiv Tatara i Kozaka, ali su to bili samo ništavi ratovi. Poslije su se naselili u pustari i provodili mladost razgledajući lovišta neumorno nadzirući dubrave, ubijajući medvjede, koje su morali čuvati za kralja, i pijančujući u Kozjenicama, u Radomu i u Pšitiku. I tek sada, kada su se jedan drugoga doticali stremenima, kad su išli na veliku vojnu sa svom neizmjernom turskom silom, osjetiše, da je to njihov pravi zadatak, da im je prijašnji život bio isprazan i kukavan, a sada se započinje pravi, časn i upravo onaki život, za koji je Bog Otac stvorio poljskoga plemića, Sin Božji otkupio, a Duh Sveti posvetio. Nisu znali toga razgovijetno pomisliti ni izreći riječima, jer u tom nikad nisu bili prejaki, ali bi rado bili i kričali od radosti. Put im se činio prespor. Ta da im je zajuriti konjima poput vihora i poletjeti k onom velikom zadatku, k velikoj bitci Poljaka s nevjernicima, k pobjednom slavlju svetoga Križa nad polumjesecom po poljskim rukama, k slavnoj smrti, k vječnoj slavi. Osjećali su se nekako viši, čišći, pošteniji i u svome plemstvu plemenitiji. Na Marcijana Kšepeckoga ni na njegovu razbojničku družbu, pa na borbe i zapreke na putu nisu gotovo ni mislili. To im se činilo majušnim, ispraznim i nedostojnim obzira. A kad bi im čitave čete zakrčile put, prešli bi preko njih kao oluja, prejahali bi kao mimogredce po trbusima i pohrlili dalje. Probudile se u njima prirodene lavske želje i zaigrala je u njima bojovna viteška krv tako silno, te se ne bi ni za trenutak pokolebali, kad bi im se zapovjedilo, da njih četvorica skoče na cijelu sultanovu stražu.

A slična su čuvstva, i još usto osnivana na davnim uspomjenama, napunjala srca i gospodinu Serafinu i svećeniku Vojnovskome. Svećenik je cvijet života proveo na bojnopolju sa sabljom ili kopljem u rukama. Sjećao se niza poraza i pobjeda. Sjećao se strahovite bune Hmjelnickoga, Žutih brda, Korsunja, Pilavca, preslavnoga Zbaražu i goleme bitke berestečke. Sjećao se švedske navale s beskrajnim brojem bitaka i Rakocijeva napadaja. Bio je u Danskoj, kad se pobjednički narod nije zadovoljio s porazom i izgonom Šveda iz domovine, nego je poslao za njima nepobijeđene pukove Čarnjckoga sve tamo do dalekoga mora. Sudjelovao je kod poraza Hovanjskoga i Dolgorukoga, poznavao je najveće

muževe i najveće vitezove, bio je učenicom besmrtnoga Volodijovskoga. Volio je bitke, sjeće, navale i proljevanje krvi — ali je sve to trajalo samo dotle, dok mu nije slomila duše osobna nesreća i dok nije postao svećenikom. Od toga se časa stubokom promijenio, i kada bi se pred oltarom okrenuo k narodu te prozborio: „Mir s vama!”, mislio je, da izjavljuje najveću Kristovu zapovijed, da je rat protivan toj zapovijedi, da je mrzak Bogu, grijeh protiv milosrđa i sramota za kršćanske narode. Ipak je izuzimao jedan rat: rat s Turčinom. „Bog je posadio na konja poljski narod — govorio je — i okrenuo mu pravac k istoku, a tim mu je označio njegov zadatak i svoju volju. Znao je, zašto nas je izabrao, a druge stavio iza naših leđa. Zato ako hoćemo da dostojno izvršimo svoje poslanstvo i njegovu volju, moramo tamo stršiti poput stijene k onom moru i razbijati njegove blatne valove.” Sudio je također svećenik Vojnovski, da je Bog naumice postavio na prijestolje takvoga kralja, koji je već kao hetman istočio toliko nevjerničke krvi, da njegovim rukama zada toj sili posljednji udarac, te jednom zauvijek odvрати propast od kršćanskoga svijeta. Činilo mu se, da je upravo sada kucnuo veliki određeni čas, da se ispuni volja Božja, pa je na taj rat gledao kao na svetu križarsku vojnu. I radovao se misleći, da ga još uvijek nisu trud i rane pritisle k zemlji tako, te ne bi više mogao sudjelovati.

Još će znati goniti pukovnije, još će znati slavni vojnik u Kristovoj službi podbosti konja i s križem u ruci skočiti u najgušću bitku uvjeren u srcu, da će se za njim i za križem tisuće kopalja zabosti u srca nevjerničima ili tisuću sabalja škrinuti nad njihovim lubanjama. Napokon mu stanu padati na um i osobite misli prikladne njegovoj burnoj naravi. Ta križ može držati u ljevici, a u desnici sablju. Ne bi je već kao svećenik digao ni protiv jednoga kršćanskog naroda, ali protiv Turaka! Dolikuje, dolikuje!... Sad će istom pokazati mladima, kako se gase poganske svijeće, kako se brije, kako se kosi, kakvi su bili prijašnji vojnici! Da! Nekad su mu se divili češće na bojnem polju, možda se sada zadivi i samo kraljevsko veličanstvo! I ta ga misao prožme takvom radošću, te se stao varati u ružariju: „Zdravo Marijo...” bij, ubij!... „Milosti puna...” na njih! „Gospodin s Tobom...” kolji! Ali se napokon opameti: „Fuj, do bijesa! Slava je dim... Je li me ujela ta šala?

Non nobis, non nobis, sed nomini tuo... (ne nama, ne nama, nego imenu tvome...)” I stane pozornije prebirati Očenaše.

I gospodin je Serafin molio jutarnje molitve, ali je od časa do časa pogledao to u svećenika, to u gospođicu, to u Bukojemsku, koji su oko nje trkali s konjima, te u drveće i u šumske proplanke okupane rosom. Napokon završi posljednju Zdravo Marijo, okrene se k starcu, odahne duboko i prozbori:

„Čini mu se, velečasni, da ste dobre volje?”

„Pa i vi,” odvрати svećenik.

„Dakako. Dok čovjek ne krene, vrti se, trči, stara se. Istom kada ga vjetar u polju ohladi, odmah mu je lako na srcu. Sjećam se, kako smo prije deset godina išli pod Hoćim. Onda je u svih ljudi kipjela čudna radost, pa premda je ono bilo u studenom i po vrlo nepogodnom vremenu, mnogi su zbacili sa sebe plaštove radi vrućine, koja se širila od srca. No — Bog je dao onda tako veliku pobjedu, pa će je jamačno dati i sada, jer je isti onaj vojskovođa, a nije manja vigor (snaga) i muževnost. Znam ja, ljudi hvale to švedsku vojsku, to frančesku, pa i Nijemce, ali protiv Turaka nema vojnika nad našim!”

„Slušah, kako je to isto govorio sam veličanstvo kralj,” prihvati svećenik. „Nijemci (reče) strpljivo stoje u ognju, ali navaljujući žmirkaju očima. A da svoje (kaže) dovedem, nos u nos, spokojan sam, jer će tako obrijati, kako ne će nijedna konjica!” Istina je. U tom nas je Gospodin Isus obilato obdario — a pače ne samo plemstvo, nego i kmetove. A uzmite primjerice našu srčanu pješadiju! Čim pljunu u šake i s mušketaima trgnu naprijed, ne odolješe im ni najbolji janjičari. Vidjeli smo to obojica.”

„Samo da Bog sačuva u zdravlju Stašu i Jakicu, radujem se, da će se prvi put boriti protiv Turaka. Ali što mislite, velečasni, protiv koga će Turčin obratiti najveću silu?”

„Ja držim, protiv cesara, jer već s njim vojuje podupirući ugarske buntovnike. Ali Turčina ima za dvije i tri vojske i za to se ne zna, gdje ćemo se napokon s njim sukobiti.”

„Jamačno zato i nema dosele u nas glavnog stana, a odjeli prema vijestima čim dođu, neprestano prelaze iz jednoga mjesta u drugo. Neki pukovi stoje s gospodi-

nom Jablonovskim pod Trembovljom; drugi idu prema Krakovu, a neki kako komu nanese. Ne znam, gdje je u ovaj čas vojvoda volinjski — gdje li je pukovnija Zbješkovskoga. Gdjekad pomislim, da Staško nije zato tako davno pisao, jer se možda ipak približuje u ove strane."

"Ako ima zapovijed, da pođe prema Krakovu, jamačno nema daleko prolaziti: pita se, gdje je prije bio i otkuda će krenuti. Možda u Radomu dobijemo kakve vijesti. Svakako ćemo u Radomu prvi put prenočiti."

"Dakako. Rado bih, da i prelat Tvůrkovski vidi djevojku i dade joj posljednji savjet. Mora nam dati pisma za Krakov o njezinom poslu."

Razgovor se za časak prekine, a onda gospodin Ciprijanović podigne opet oči na svećenika Vojnovskoga i zapita:

"A što mislite, velečasni, što će biti, ako se ona s Jakicom sretne u Krakovu?"

"Ne znam: hoće li se sresti, ne će li... Bit će, kako Bog htjedne. Jakica bi mogao s vremenom ženidbom obnoviti porodični imetak, a ona je gola kao turska svetica... Bogatstvo je samo po sebi tričarija, samo ako se radi o splendoru (sjaju) roda."

"Ali je i ona dobra roda! I ne govoreći već o tom, da je djevojka kao zlato — poznato je, da se oni smrtno ljube."

"Oj, odmah smrtno!"

I očito nije prerado govorio o tome, jer svrne razgovor na drugo:

"Eto," reći će, "bolje je, sjećajmo se, da na to zlato reži razbojnik. Sjećate li se, gospodine, što ono reče Vilčopoljski?"

Gospodin se Serafin obazre na sve strane po šumskim guštarama i rekne:

"Ne će se usuditi Kšepecki, ne će! Nas je lijepa hrpica — a pogledajte, velečasni, sve je okolo mirno. Htio sam, da djevojka radi zaštite sjedne u kočiju, ali me je molila. Ništa se ne boji..."

"No, ona je dobre krvi," promrsi svećenik. "Ali zamjećujem, gospodine, da vas je posve predobila."

"Ej, malko i vas, velečasni," odvrati Ciprijanović, "ali što je do mene, naprosto priznajem. Čim stane za što moliti, zažmirka tako očima, te joj ne možeš ništa uskratiti. Svaka ženska radi po svoju. A jeste li opazili, vele-

časni, da ona navlastice žmirka i pri tom sklapa ruke. Blizu Belčončke joj zapovjedih, da uđe u kočiju, ali se njoj međutim silno prohtjelo jahati na konju, jer je (veli) to zdravije."

"Jamačno jest zdravije u ovakvo vrijeme."

"Gledajte, velečasni, kako je ružičasta — kao likovac."

"A šta je meni do njezine ružičavosti?!" reći će svećenik. "Ali je danak lijep, istina je." Vrijeme je bilo zbilja divno, a jutra svježa, rosna. Pojedine su se kapljice na borovim iglama ljeskale dugom kao dijamanti. Ponutrica je šume bila sjajna od ljesaka protkanih zrakama jutarnjega sunca. U dubini su veselo zviždukale vuge. Naokolo su mirisale iglice — i činilo se, da se cijela zemlja raduje suncu i zračnoj modrini bez oblaka.

Tako su se pomicali i napokon doprli do one smolarnice, kod koje su nedavno Bukojemski uhvatili Marcijana Kšepeckoga. Ipak se pokazala ispraznom bojazan, da će na onom mjestu biti smještena kakva zasjeda. Kod studenca su stajala samo dvojica kmetška kola, natovarena smolom, a pod njima upregnuti slabi konji, koji su utisnuli glave u konjizobice napunjene sa zoblju. Vozari su stajali uz konje krijepeći se kruhom i sirom. Ali kad opaziše povorku, sakriše hranu i na pitanje, nisu li vidjeli oboružane ljude, odgovoriše, da je od jutra čekao ondje neki jahač. Kad je malo prije ugledao povorku u daljini, otrčao je upropanj na protivnu stranu. Ta vijest uznemiri gospodina Serafina, jer je držao, da su Kšepecki poslali onoga čovjeka na izvide. Dvama slugama zapovjedi, neka pođu na obje strane i pregledaju šumu, što se sterala s obje strane puta. Dvojicu pošalje naprijed s nalogom, opaze li kakvu oboružanu hrpu, neka dadu oganj iz pušaka i vrate se što brže k vozovima. Ali minu sat bez ikakve vike. Povorka se pomicala polako naprijed gledajući pomno preda se, iza sebe i po strance, ali je u šumici bilo tiho. Fijukale su samo neprestance vuge, a ovdje ondje se odazivao kucaj radišnih šumskih kovačica, djetela. Napokon dospiju na široku poljanu. Pred njom gospodin Ciprijanović i svećenik naložiše gospodici, neka svakako sjaše s konja i sjedne u kočiju, jer su sada morali proći nedaleko od Belčončke, kojoj se prostim okom moglo ugledati drveće a i dvor sakriven između drveća. Gospodica je Sjeninjska uzbuđeno gledala na onu kuću,

u kojoj je minulo toliko boljih i gorih godina njezina života. Rado bi bila pogledala ponajprije Virompke, ali su ih zaslanjale belčončke lipe tako, te se s kola nije moglo ništa ugledati. Pade joj na um, da možda više nikad u životu ne će ugledati onih mjesta, pa tiho uzdahnu i rastuži se.

Gospoda Bukojemski stanu oštro i izazovno gledati na dvor, na selo i u okolicu, — ali je svuda vladao najveći mir. Po prostranim su ugarima, natopljenim sunčanim svijetlom, pasle ovce i krave, koje su čuvale hrpice djece i psi. Ovdje ondje se bjelasio jato gusaka; a da nije bilo ljetne žege, izdaleka bi ih mogao držati za hrpe snijega nasute po obroncima. Uostalom se činila okolica prazna. Gospodin Ciprijanović, koji je imao viteške domišljatosti, htjede pokazati Kšepeckim, kako malo drži do njih, pa naredi, da se na tom mjestu prvi put stane, eda „konji odahnu”. I povorka stane usred žitnih polja, što ih je vjetar naginjao, te su olako šuštila, i usred poljske tišine, pomučene samo frkanjem konja.

„Zdravo! Zdravo!” odgovarali su im sluge

A najmlađi se od braće Bukojemskih, Ivan, kojemu nije baš prijao taj mir, okrene prema dvoru i mašući rukom stane zvati nenazočne Kšepecke.

„A dođite amo, pasji sinovi! Pomoli, Klado, svoju pasju gubicu, odmah ćemo ti je ovdje otkresati sabljama!”

Zatim se nagne prema kočiji:

„Vidite, gospođice,” reći će, „nisu se žurili, da nas napadnu ni Marcijan sa svojom družbom ni skitnice u pustari.”

„Da li i skitnice napadaju?” zapita gospođica.

„Oj — oj! Ali ne nas! I te koliko ih ima u Kozjenickoj pustari i u šumama prema Krakovu. Kad bi njegovo veličanstvo kralj samo oglasilo, da im oprašta zločine, bilo bi samih ovdješnjih dosta za dvije vrsne pješačke pukovnije.”

„Voljela bih sresti te skitnice, nego onu družbu gospodina Marcijana Kšepeckoga, o kojoj su toliko puta ljudi u Belčončki pričali strašne stvari. Ne čuh, da bi skitnice ikad napali na kakav dvor.”

„Jer razbojnik ima razum kao i vuk. Pomislite, gospođice, da vuk nikad ne zakolje ovce ili govečeta u onom selu, u kojem mu je brlog.”

„A kako lijepo govori!” viknu druga braća.

Ivan, radostan radi pohvale, nastavi:

„Ni razbojnik ne napada nikada na sela i dvore u onoj pustari, u kojoj prebiva, a to stoga, jer bi ga lakše pronašli mjesni ljudi, kad bi se ogorčili na njega, jer poznaju šume i sva skrovišta u njima. Zato se skitnice zalijeću u dalje strane ili navaljuju na prolaznike ne pazeći, ide li veća ili manja hrpa.”

„Ne boje li se?”

„Boga se ne boje, pa kako će se bojati ljudi?”

Ali je gospođica Sjenjinska mislila već na nešto drugo. A kad se gospodin Serafin približio kočiji, zažmirka po svoju i zamoli:

„A zašto da budem u kočiji, kad nam ne prijete nikakva opasnost? Mogu li na konja? Mogu li?”

„A zašto?” odgovori gospodin Serafin. „Sunašće je visoko i opalilo bi vam lišće. A ako bi ko bio s tim nezadovoljan?”

Čuvši to gospođica uzmakne naglo u dubinu kočije, a gospodin se Ciprijanović obrati k braći:

„Nije li istina?”

Ali oni nisu bili previše oštroumni, pa nisu ni razumjeli, o čemu se radi, te zapitaju:

„Ko? Ko?”

A gospodin Ciprijanović sažme ramenima i rekne: „Knez biskup krakovski, cesar njemački i kralj francuski.”

Zatim dadne znak i povorka krene.

Minu Belčončku i opet pođu posred obrađenih polja, luka i širokih zračnih prostora, obrubljenih na obzoru modrikastim putom šume. U Jedlinji se zaustaviše drugi put. Međutim se mjesni pivovari, građani i kmetovi oprostiše sa svećenikom Vojnovskim — i pred večer stadoše, da prvi put prenoće u Radomu.

Marcijan Kšepecki ne dade ni najmanjega znaka života. Doznadoše, da je prvi dan bio u Radomu i pio s društvom, ali se pred noć vratio kući. Zato svećenik i gospodin Ciprijanović odahnuše slobodnije misleći, da im na putu već ne prijete nikakva opasnost.

Prelat im Tvorkovski dade pisma svećeniku Hackomu, potkancelaru Gninjskomu, o kojem je znao, da cijelu pukovnicu kupi na svoj trošak za skori rat, i gospodinu Matčenijskomu. Veoma se obradovao i gospođici Sjenjinskoj i svećeniku Vojnovskomu, s kojim je bio veliki prijatelj, i gospodinu Ciprijanoviću, kojega je cijenio kao

dobroga latinca, što zna sve navode i pravila. Čuo je i on za grožnje Marcijana Kšepeckoga, ali nije razbijao glave. Držao je, kad bi on nakanio napasti na povorku, da bi bio napao odmah u Kozjenickoj pustari, koja je zgodnija za takav pothvat, nego šuma iza Radoma prema Kijelcima. „Mladi ne će napasti na vas, „reče gospodinu Ciprijanoviću, „a stari vas ne će tužiti, jer bi zmao sa mnom posla. A on zna, da ja osim duhovnih kazna imam protiv njega i druga sredstva.” Gostio ih je cijeli dan, a pustio ih je tek pred večer. A jer se činilo, da je zastalno nestalo svake opasnosti, pristade gospodin Ciprijanović na noćno putovanje, tim više, jer je nastala strašna žega.

Ipak prvu milju prevališe još po danu. Rijeka Oronka tvori gdje gdje močvare, a nad njom su se u ono vrijeme opet počinjale prostrane bukove šume, koje su okruživale Oronjsk, Suhu, Krogulju i protezale se sve do Šidlova i dalje — do Mročkova i Bzina — da, sve do Kijelaca. Pomicali su se polako, jer je stari put išao mjestimice posred pržine i pjeska, mjestimice se znatno spuštao i pretvarao se u blatne gatove nasute među močvarama, preko kojih nije mogao ni voz ni konjanik, a pješak samo za vrlo sušnih godina. Ona okolica nije bila na dobru glasu. Ali su se oni osjećali jakima, pa nisu zato razbijali glave veseleći se, da idu po hladu, kada ne dosađuje žega ljudima ni štrk konjima.

Naskoro ih zateče noć, ali pogodna i jasna. Bila je tišina. Iza šume se digao ogromni crveni mjesec, koji se to više smanjivao i blijedio, što se više dizao. Potom pobijeli sasvim te zapliva kao srebreni labud po sinjoj pučini noćnoga neba. Vjetar prestade. Vpomična šuma utonu u potpunu tišinu, koju su prekidali samo zvuci bukača, koji su dopirali iz dalekih ribnjaka, i kukaca, što su igrali u travi na obližnjim lukama.

Svećenik Vojnovski zapjeva: „Zdravo Djevo mu-dra, dome Bogu mili” — a na to mu odgovore odmah četiri basa gospode Bukojemskih i glas gospodina Ciprijanovića: „koji su zlatni sto i sedam stupova ukrasili”. Zboru se pridruži gospođica Sjeninjska i sluga, pa je neko vrijeme šumom orila pobožna pjesma. Ali kad otpjevaše sve „časove” i izmoliše sve „Zdravo Marije”, nastane opet tišina. Svećenik se, braća i gospodin Serafin razgovarahu još neko vrijeme tišim glasom, a onda stadoše drijemati i napokon zaspashe tvrdim snom.

I ne čuše pridušenih „io, io!” odaziva ni frkanje konja pa ni cmokanje blata pod kopitima na dugom nasipu, koji je vodio kroz blatnu močvaru, pokritu sitkom i šašem, a dođoše do nje malo prije ponoći. Probudi ih istom krika momka, koji je jahao naprijed:

„Stoj! Stoj!”

„Svi otvore oči. Gospoda se Bukojemski isprave na sedlima i živo poskoče naprijed.

„A što je?”

„Put je pregrađen! Prokop je upoprijek, a iza prokopa zasjeda!”

Braći škrinu sablje u koricama i bljesnu na mjesecini.

„Na oružje! Zasjeda!”

Gospodin se Ciprijanović nade u tren oka pred zaprekom i shvati sve: nije bilo sumnje! Gat je bio prekopan širokim jarkom, a iza jarka su upoprijeko ležali čitavi borovi s ograncima nagomilani u ogromnu hrpu. Ljudi, koji su tako zakrčili put, kanili su očito pustiti povorku na gat, s kojega se nije moglo na stranu, a onda je napasti iza leđa.

„Puške karabinke u šake!” zagrmí glas svećenika Vojnovskoga. „Idu!...”

I zbilja se oko sto koraka za njima pojave nekakvi tamni likovi, čudnovati, četvorni, posve različni od ljudskih, i potrče ravno k vozovima.

„Oganj!” zapovjedi svećenik.

Razlegne se huka i sjajni proplamsaji razdru noćni mrak. Samo se jedan lik sruši na zemlju, dva druga potrče još brže k taboru, a za njima se pojave sve gušće hrpe.

Svećenik se Vojnovski, koji je stekao iskustvo čitave ratne godine, domisli odmah, da oni ljudi nose pred sobom kupove trstike, loze ili slame i za to da je prvi hitac imao tako mali učinak.

„Oganj! Redomice! Po četiri i u koljena!” krikne bez daha.

Dva su momka imala nabijene puške isječenim olovom. Oni stanu u red s drugima te kres u koljena napadačima, a bolna krika zaori i čitav prvi niz snopova padne u blato na nasipu. A drugi se preko onih, što su ležali, približe još više k vozovima.

„Oganj!” zagrmí treći put zapovijed.

I opet zagrmu pucanj, još uspješniji, jer se navala zadrži časak, a u hrpi nastade metež.

Svećenik se ohrabrio, jer shvati, da su se napadači prevarili u izboru mjesta. Doduše, kad bi oni pobijedili, iz tabora ne bi mogla umaknuti ni živa duša, i na to su samo mislili. Ali nisu mogli opkoliti tabor sa svih strana, pa su morali navaljivati preko gata, i to u uskom redu, a to je opet neobično olakšalo obranu. Tako bi petorica ili šestorica muževnih i jakih ljudi moglo braniti pristup i cijelu noć.

I napadači uzmu strijeljati, ali su očito imali slabe puške pa malo streljiva. U prvom ognju ustrijeliše samo konja i jednoga momka raniše u bedro. Onda stanu gospoda Bukojemski moliti, neka ih puste, da skoče na neprijatelja, jamčeći, da će sve pomesti u močvaru na desno i na lijevo, a koga ne pometu, da će ga zgaziti u blatni gat. Ali svećenik sačuva to sredstvo za skrajnu potrebu, pa ne htjedne na to pristati, nego im kao izvršnim strijelcima zapovjedi, neka izdaleka siplju vatru na napadače, a gospodinu Ciprijanoviću, neka pomno pazi kod jarka i zasjeke.

„Ako nas napadnu s te strane,” reče, „ne će nam učiniti ništa, ali nas i tako ne će jeftino kupiti.”

Zatim skoči za časak do kočije, u kojoj je s gospodom Dzvankovskom sjedila gospođica Sjeninjska. Obje su glasno molile Očenaš, ali bez velikoga straha.

„Nije to ništa!” reče im. „Ne bojte se!”

„Ne bojimo se,” odgovori djevojka. „Samo bih rado zajahala...”

Pucanj zagluši daljnje riječi. Napadači časomice smeteni navalše i opet na gat s čudnom i upravo slijepom smjelošću, jer je bilo jasno, da s one strane ne će moći mnogo postići.

„Hm!” pomisli svećenik. „Da nema žena, mogli bismo skočiti k njima.”

I uzme pomišljati, bi li pustio četiri brata Bukojemski s nekoliko dobrih momaka, kad li pogleda na stranu i zadrže.

S obje se strane na močvari pojave gromade ljudi i skaćući od povišice do uzniznice ili po snopovima trstike naučice ranije pobacanim u močvaru, stanu trčati k taboru.

Svećenik okrene protiv njih brže bolje dva reda momaka, ali odmah shvati ogromnu opasnost. Sluge su

bili doduše probrani, sve sami ljudi, koji su već više puta bivali u raznim sukobima, ali ih je bilo malo, pogotovu zato, jer su neki morali čuvati zališne konje. Bilo je dakle očevidno, da će prvi oganj biti nedostatan s obzirom na broj napadača, a prije nego se puška nabije — doći će do borbe na šake, u kojoj će slabiji podležiti.

Preostade dakle jedno: otvoriti sebi put za povratak po gatu, to jest ostaviti vozove, zapovjediti Bukojemskim, neka sve pred sobom uklone, te prodrijeti tik za njih držeći ženske u sredini među konjima. Dok se postrance strijeljalo na obje strane, zapovjedi svećenik ženama, neka zajašu na konje, i priredi odio za navalu. U prvi red stanu četiri brata Bukojemski, za njima šest momaka, zatim gospođica Sjeninjska i gospođa Dzvankovska, a sa strane svećenik i gospodin Serafin, pa tik za njima osam momaka, po četiri u redu. Starac je kanio navaliti, prevaliti nasip, poletjeti u prvo selo, sabrati sve kmetove te se povratiti i oteti vozove.

Ipak se ustručavao još časak i — istom kada su napadači s obje strane bili samo nešto preko desetak koraka daleko od gata i kad su se iznovice ozvali divlji povici iza zasjeke, krikne:

„Bij!”

„Bij!” zagrmje gospoda Bukojemski i srnu kao orkan, koji u trku ruši sve pred sobom. Dotrčavši popnu se na konje i gruhnu u zbijenu skupinu razbojnika gazeći ljude, bacajući ih u močvaru, obaljujući čitave redove i sijekući sabljama bez milosrđa, bez odahnuća. Zamnije krika i teški pljusak tjelesa, što su padala u kaljužu uz gat. A oni navale naprijed mašući rukama poput krila vjetrenjaka, koja sve više goni sve veća sapa.

Neki napadači hotimice skočiše postrance u močvaru, da se uklone pred strašnim jahačima; drugi su se branili vilama i motkama. Kijače su se i sulice dizale protiv Bukojemskih, ali su oni opet podbadali svoje konje, lomili sve pred sobom i išli naprijed kao vjhor kroz mladu šumu.

I da nije put bio uzak, a sječeni ljudi imali kamo uzmicati, da nisu oni otraga potisnuli predašnje, bili bi gospoda Bukojemski prešli gat. Ali se više razbojnika voljelo biti nego topiti u močvari, zato je i otpor potrajao, a što je bio veći, bio je tvrdokorniji. Raspalila su se srca i u napadača. Stadoše se boriti ne samo radi plijena ili da kogagod pograbe, nego iz bjesnoće. Kad bi pre-

stala krika i vika, čula se škripa zubi i kletve. Trk Bukojemskih bude napokon zaustavljen. Onda im padne na um, da će možda i poginuti. Uto se naglo razlegne topot konja, a po svemu se okružuju guštare, što je opkoljavala močvara, ozovu gromki povici. I bili su uvjereni, da im je kucnuo posljednji čas. Zato stanu mlatiti groznice, da barem ne prodadu jeftino života. Ali se iznenada dogodi nešto čudno. Straga iza razbojnika grmnu brojni glasovi: „Bij!“; sablje sinu na mjesecini. Nekakvi konjanici uzmu lomiti i sjeći razbojnike s protivne strane, a oni se preneraze poradi neočekivane navale. Izlazak je s gata otraga bio zatvoren, pa im nije bilo druge, nego se uklanjati na stranu. Neki su se doduše još očajno odupirali, više ih je poput raca skakalo na obje strane u treset, koji se provaljivao pod njihovom težinom. Zato su se hvatali za halugu, za sitak, za trstiku, šćućurili su se iza snopova ili ih metali na trbuh, da ne propadnu odmah u vodu.

Samo se mala hrpica, oboružana kosama nasadenima okomito, branila bijući, no još samo neko kratko vrijeme, pa je zato i ranjeno nekoliko konjanika. Ali napokon i ona šačica videći, da joj nema spasa, baci oružje i padne na koljena proseći milost. Pohvataše ih žive, da ih saslušaju.

Tada konjanici s obje strane stanu jedni protiv drugih i odmah dignu glasove:

„Stoj, stoj! Ko ste vi?“

„A ko ste vi?“

„Ciprijanović iz Jedlinke!“

„Za Boga! Naši!“

I dva konjanika skoče naglo iz redova. Jedan se sagne k sedlu gospodina Ciprijanovića, pograbi ga za ruku i stane je cjelivati. Drugi se baci u naručje svećeniku.

„Stanislav!“ vikne gospodin Serafin.

„Jakica!“ krikne svećenik.

Časak su se grlili i pozdravljali, a onda gospodin Ciprijanović prozbori prvi:

„Za Boga, otkud vi ovamo?“

„Naša pukovnija ide u Krakov. Ja i Jakica dobismo dozvolu, da pođemo u Jedlinku. Međutim na odmoru u Radomu doznasmo, da ste i vi, dragi oče, i velečasni Vojnovski i Bukojemski sat prije krenuli putem u Kjelce.“

„Ja li vam to kazao svećenik Tvorkovski?“
„Ne! Židovi u Radomu. Svećenika ne vidjesmo. Kad nam dakle to kazaše, ne odosmo u Jedlinku, nego s pukovnijom misleći, da se ne ćemo nikako s vama razminuti. A ovdje po ponoći iznenada začujemo pucnjavu... Skočimo dakle svi u pomoć misleći, da su skitnice napali na kakve putnike. Ne pade mi na um, da su na vas. Bogu hvala, Bogu hvala, da ne dođosmo prekasno!“

„Nisu na nas napali skitnice, nego Kšpepecki. Radilo se o Sjeninjskoj, koja je ovdje.“

„Za Boga!“ vikne Stanislav. „Ta iz Jakice će valjda izletjeti duša!“

„Pisah ti o njoj, ali očito nisi primio lista.“

„Jer smo već tri nedjelje na putu. Zato ni ja ne pisah posljednjih dana, jer sam kanio doći...“

Pobjedonosni povici gospode Bukojemskih, slugu i vojnika prekinuše daljnji razgovor. U taj čas dotrčase i momci sa zapaljenim zubljamama. Gospodin im je Ciprijanović bio naložio, neka uzmu cijelu zalihu, da imaju čim svijetliti za tamnih noći. Na jarku se vidjelo ko po danu — a usred te jasne svjetlosti opazi Tačevski sivoga konja i na njemu gospodicu Sjeninjsku.

I zanijem i na taj prizor, a videći svećenik Vojnovski, gdje se mladić začudio, prozbori:

„Tako je. I ona je s nama.“

Onda Jakica pomakne konja i stane pred djevojkom. Zatim otkrije glavu i stajaše tako pred njom — zureći — bez riječi, gotovo bez daha u prsima, lica bijela poput krede.

I za časak mu se kapa izmakne iz ruke na zemlju, oči mu se zaklope, a glava mu se nagne ka konjskoj grivi.

„Ta on je ranjen!“ vikne Luka Ciprijanović.

XXV.

Jakica je zbilja bio ranjen. Jedan mu je od napadača, što su se do kraja branili, okomito nasadenom kosom zasjekao u lijevo rame. A jer su vojnici na putu bili bez oklopa i naramenica, rasporio mu je kraj željeza ruku duboko od ramena pa do lakta. Rana nije bila preteška, ali je silno krvarila. Zato se mladić onesvijestio. Iskusni svećenik Vojnovski zapovjedi, da ga postave

na kola, zavije mu ranu i preporuči ga skrbi ženskinja. Odmah potom otvori Jakica oči i stane opet kao u dugu gledati u lice gospođice Sjeninjske nagnute nad njim.

Međutim slušnjača! u tren zaspu jarak i razbace zasjeku. Kola i pukovnija prođu za gat na suhi put, gdje se zaustave da otpočinu, da urede tabor i ispituju uhvaćene. Svećenik pođe od Tačevskoga k gospodi Bukojemskima, da vidi, nisu li pretrpjeli kakvu štetu. Ali ne! Konji su im bili malo podrapani, pače nabodeni vilama, ali neopasno, a sami su oni bili nesamo zdravi, nego i izvrsne volje. Svi su se divili njihovoj muževnosti, „jer su još prije rata pobili toliko ljudi, koliko nigdje nikoji vojnik ne pobije za sve vojničke godine“.

„Hoćete li se, gospodo, upisati kod gospodina Zbješkovskoga,” govorili su neki iz društva. „Odavna je znano, a Bog će dati, opet će se pokazati, da naša pukovnija i među konjaničcima drži prvenstvo. Zato gospodin Zbješkovski ne prima u nju svaku šeptrlju, i ne lako. Ali će tako odlične kavalire rado primiti, a mi ćemo vam se od srca veseliti.”

Gospoda su Bukojemski znali, da to ne može biti, jer nisu mogli uzeti ni doličnu pratnju ni „opremu” potrebnu za tako uglednu četu. Ipak su s nasladom slušali nagovore, a kad su počele čitune kružiti iz ruku u ruke, ne dadoše se ni na tom polju nadmašiti.

Dok se to zbivalo, vojnici istegnu za glave iz blata pohvatane napadače i dovedu ih pred gospodina Zbješkovskoga, gospodina Ciprijanovića i pred svećenika Vojnovskoga. Ne uteče naprosto nijedan od njih, jer je u jakoj četi bilo trista drugova i devet stotina pratilaca, dosta ljudi, da opkole močvare i oba izlaza na gatu. No vanjšina zarobljenika začudi veoma gospodina Serafina. Nadao se, kako reče sinu, da će među njima naći Marcijana Kšepeckoga i njegovu radomsku družbu plemićku. A međutim je imao pred sobom podrpanu hrpu razbojnika zamazanu blatom, koja je smrdila po tresetu. A bila je sastavljena, kao i sve slične, od bjegunaca pješaka, od izmetaka osobne slušnjačadi, od podanika, jednom riječju: od svakovrsnih divljih i zlosrdnih luppeža, koji su se bavili razbojstvom po pustarama i šumama. Mnogo je takvih hrpa vladalo naročito u gorovitoj vojvodini Sandomjerskoj. A jer su pristupali k njima ljudi spremni na sve, kojima su usto prijetile strašne kazne, kad bi bili uhvaćeni, stoga su i njihovi napadači

bili neobično drzoviti i borba s njima naročito tvrdokorna.

Još neko vrijeme potraje potraga po močvarama, a nato se gospodin Ciprijanović obrati k Zbješkovskome i prozbori:

„Gospodine pukovniče, mislili smo, da je to neko posve drugi, a to su obične skitnice i navadni razbojnički napadač. Ipak sa zahvalnim srcem zahvaljujemo vama i cijeloj družbi na uspjeljoj pomoći, jer bez nje možda ne ugledasmo današnjega sunčanog ishoda.”

A gospodin se Zbješkovski nasmiješi i odgovori: „Bog je dao ugodan noćni put! Ni žega ne dosađuje, a može se komu učiniti usluga. Hoćete li, gospodine, odmah ispitivati te ljude?”

„Kad ih ogledah izbliza, nije baš potreba. Ionako će ih sada u gradu ispitivati, a krvnik će im posvijetliti.”

Nato između zarobljenika stupi visok košcat momak mrka lica i jasne koše, sagne se k stremenu gospodina Ciprijanovića i probijeli:

„Velemožni gospodine, darujte nam život, pa ćemo reći istinu. Mi smo obične skitnice, ali napadač nije bio običajni.”

Kad to čuše svećenik i gospodin Serafin, zgledaše se značajno.

„Ko si ti?” zapita svećenik.

„Starješina. Bila smo dvojica, jer su se bile združile i dvije hrpe, ali je drugi ubijen. Oprostite nam, velemožna gospodo, pa ću sve reći.”

Svećenik se časak zamisli, a onda će:

„Pravici vas ne možemo otet, ali vam je i tako bolje dragovoljno priznati istinu, nego da je morate priznavati na mukama. Možda će vam onda i ljudski i božanski sud biti milostiviji.”

Momak stane pogledavati svoje ne znajući, treba li mu govoriti ili mučati, a međutim doda svećenik:

„A priznate li čistu istinu, još možemo nešto za vas učiniti, a naročito se zauzeti za vas kod kralja i preporučiti vas njegovu milosrđu. Njemu su potrebni kršni momci za pješake, zato često sada preporučuje sudovima milostiviji postupak.”

„Kad je tako, reći ću sve,” odvrati momak. „Ja se zovem Obuh, a starješina je drugoj hrpi bio Kos, a oba nas je najmio neki plemić, da napadnemo na vaše milosti.”

„A znate li, kako se zove onaj plemić ?”
„Ja ga nisam prije poznavao, jer sam iz daljih strana,
ali ga je Kos poznavao i govorio je, da se zove Viš.”
Svećenik se i Ciprijanović opet zgladaju začuđeni.

„Viš, velite ?”

„Tako je.”

„A niko nije bio s njime ?”

„Bio je drugi, tanak, mršav, mlad.”

Gospodin se Serafin okrene k svećeniku i prošapta :

„To nisu oni.”

„Ali je možda Marcijanova družba.”

Zatim će glasno momku :

„A što su vam zapovjedili ?”

„Rekoše nam ovako : Što učinite s ljudima, vaša je stvar : vozovi su i plijen vaši, ali je u pratnji i gospodica, koju morate uhvatiti i stramputice među Radomom i Zvolenjem odvesti k Poljičnoj. Iza Poljične će napasti na vas naša kumpanija i otet gospodicu. Vi je tobože branite, ali tako, da nikako ne naudite našim ljudima. Zato ćete dobiti svaki po talir osim onoga, što nađete u vozovima.”

„Pa to je već kao na dlanu !” reći će svećenik.

I za časak opet zapita :

„A jesu li s vama govorila samo ona dvojica ?”

„Došao je kasnije s njima treći po noći i dao nam je dodatak svakom po zlatnik (zloty). Premda je bilo tamno kao u rogu, poznao ga je jedan moj čovjek, jer je bio između njegovih podanika — i reče, da je to gospodin Kšepecki.”

„Ha, eto i njega !” vikne gospodin Ciprijanović.

„Je li taj čovjek tu ili je poginuo ?” zapita svećenik.

„Evo me !” javi se podalje nekakav glas.

„A dodider bliže. Jesi li ti prepoznao gospodina Kšepeckoga ? Pa kako to, kad je bilo tako tamno, te ne bi opazio, da te udari po gubici ?”

„Pa ja ga znam od malih nogu. Poznah ga i po krivim nogama i po glavi, što mu stoji među grbama kao u jami, i po glasu.”

„Je li govorio s vama ?”

„Govorio je s nama, a potom čuh, gdje govori s onima, što su došli s njime.”

„A što im je rekao ?”

„Reče im ovako : Kad bi vam bilo moguće povjeriti novac, ne bih dolazio, sve da je noć još tamnija.”
„I to ćeš priznati pred načelnikom ili pred starostom u gradu ?”

„Priznat ću.”

„Toga mi čovjeka osobito čuvajte !”

XXVI.

Potom stanu vijećati. Bukojemski su predlagali neka preobuku u gospodičnino odijelo prvu babicu, posade je na konja, opkole slugama i momcima, preobučenicima po razbojničku i pođu na mjesto uglavljeno s Marcijanom. A kad on prividno napadne, neka ga odmah opkole te odmah izvrše na njemu osvetu ili ga uzmu u Krakov i ondje predadu sudovima. Sami se vrlo rado ponudiše, da će povesti povorku, i prisegoše, da će svezanoga Marcijana baciti pred noge gospodici Sjeninjskoj ! Ta se nakana sviknu uvelike na prvi mah, ali kad je uzeše pomnije pretresati, pokazao se, da bi je teško bilo izvršiti, a uspjeh da je nestalan. Gospodin je Zbješkovski mogao i imao je pravo spasiti ljude u opasnosti, što ih prigodice zateče na putu, ali nije imao prava, a nije ni htio slati vojnike na sukromne pustolovine. U drugu se ruku među napadačima našao čovjek, koji je znao i bio spreman pokazati sudovima glavnoga krivca pripravljača napadaja, mogli su toga krivca svaki čas povući na odgovornost i izreći osudu, koja će ga osramotiti. Stoga se i gospodin Serafin i svećenik Vojnovski uvjeriše, da će za to biti dosta vremena poslije rata, jer se nije trebalo bojati, da će Kšepecki ostaviti znatna imanja, što ih posjeduju, i pobjeći. To se nije svidalo samo gospodi Bukojemskim, jer su živo željeli odmah svršiti posao. Izjaviše pače, kad je tome tako, da će sami sa svojim momcima poći po Marcijana ; ali im toga ne dopusti gospodin Ciprijanović. A zadrža ih napokon i Jakica, koji ih zaklinjaše svim, što je sveto, neka Kšepeckoga ostave samo njemu.

„Ne ću ga ja,” reče. „progoniti sudski, ali po onom, što čuh od vas, gospodo, ne padnem li na vojnici, naći ću ga, svjedok mi je Bog na nebu — i onda će se tek pokazati, ne bi li mu osuda bila lakša i milija.”

I njegove „djevojačke” oči sinu pri tom tako strasno, te srsi prodoše gospodu Bukojemske, premda su bili neustrašljivi kavaliri. Ta znali su, kako se čudnovato spliće u Jakićinoj duši krotkost s ljubavi i sa zlokočnom uspomenom na preživljene krivice.

A on još ponovi nekoliko puta:

„Jao njemu, jao njemu!” i opet problijedi radi prijašnjega gubitka krvi.

Još se prije sasvim razdanilo. Ranoranka je zora pobojila svijet ružičastom i zelenom bojom, pa se zaiskrila u rosnim kapljicama, koje su visjele na trskama, na zelenilu i lišću drveća, pa i na iglicama sitnih borova, što su rasli ovdje ondje na izdancima močvara. Gospodin Zbješkovski zapovjedi zarobljenicima još, neka ukopaju tjelesa ubijenih. To je brzo svršeno, jer je treset popuštao lopatama — i na gatu ne ostade više ni trag od bitke, a povorka krene dalje prema Šidlocu.

Gospodici Sjeninjskoj preporuča gospodin Ciprijanović, neka iznove sjedne u kočiju, u kojoj se može slatko naspavati do odmora. Ali ona izjavi tako odlučno, da ne će otići od Jakice, da je ni svećenik nije kušao odvratiti od toga nauma. Vozili su se dakle skupa, i to samo njih dvoje s vozarom, jer je gospodu Dzvonojsku morio san tako silno, te je za malo pošla u kočiju.

Jakica je ležao nauznačice na svežnjima sijena, natrpanim na vozu s jedne strane, a ona je sjedjela na drugoj strani, naginjala se svaki čas k njegovoj ranjenoj ruci i pazila, da krv ne probija kroz zavoj. Časimice je ranjeniku stavljala na usta mješinu sa starim vinom, što je očito izvrsno djelovalo, jer mu je naskoro dodijalo ležanje, pa zapovjedi vozaru, neka istegne sijeno, na koje su mu se opirale noge.

„Volim se voziti sjedeći,” reći će, „jer se već osjećam posve oporavljen.”

„A rana? Ne će li vam tako više smetati?”

Jakica okrene oči k njezinom ružičastom licu, te odvrati tihim i tužnim glasom:

„Odgovorit ću vam, gospodice, kao što je davno, davno odgovorio neki vitez, kad ga je ugledao kralj Lokjetek na bojištu probodenog križarskim sulicama, i zapitao ga, da li teško trpi. A on mu pokaza svoju ranu i reče: To manje boli.”

Gospodica Sjeninjska spusti vjede.

„A što više boli?” šapne ona.

„Više boli čeznutljivo srce i rastanak i spomen na pretrpljene krivice.”

Časak je vladao muk, samo su srca počela obojici kucati sve jače, jer su razumjeli, da se primiće čas, u koji mogu i moraju reći sve, što imaju jedno protiv drugoga.

„Istina,” prozbori gospodica, „učinih vam krivo onda, kad vas poslije onoga dvoboja primih gnjevna lica i nečovječno... Ali je to bilo samo jednom. I premda sâm Bog znade, koliko sam poslije zato žalila, ipak kažem: moj grijeh! I molim vas iz sve duše, da mi oprostite.”

A Jakica metne zdravu ruku na čelo.

„Nije mi to bio trn,” odgovori, „nije to najveća bol!”

„Znam: nego list gospodina Pongovskoga... Kako to? Jeste li me mogli sumnjičiti, da sam znala za njega ili sudjelovala kod njega?”

I stane prekidice pripovijedati, kako je onda bilo: kako je moljakala gospodina Pongovskoga, neka učini korak za pomirbu, kako joj je obećao, da će napisati očinski i srdačni list, a napisao je posve protivni. Za nj je doznala tek od svećenika Vojnovskoga, a pokazalo se iz njega, da je gospodin Pongovski imao već druge nakane, pa ih je htio razdijeliti jednom zauvijek.

Njezine su riječi bile u neku ruku njezina ispovijed, ali ujedno su ponavljale neugodne i bolne uspomene, pa joj je od sile i od stida svaki čas rumen oblijevala lice, a oči joj mutile suze.

„Nije li vam svećenik Vojnovski”, zapita na kraju, „pisao, da ja nisam ni za što znala pa da nisam mogla ni razumjeti, zašto sam primila takvu nagradu za svoje iskreno srce?”

„Svećenik mi je Vojnovski”, odvrati Jakica, „samo javio, da se vi, gospodice, udajete za gospodina Pongovskoga.”

„Ali nije javio, da sam na to pristala od bola, od sirotinje, od zapuštenosti — i samo iz zahvalnosti prema gospodinu Pongovskom... Jer onda još nisam znala, kako je on postupao s vama a znala sam samo, da sam prezrena i da sam zaboravljena.”

A kad to čuje Jakica, zatvori oči i progovori s velikom žalošću:

„Da si zaboravljena?... Bože, daj, da je, tako!... Bio sam u Varšavi, bio sam na kraljevskom dvorcu, jezdio sam s pukovnijom po zemlji, ali što god sam morao učiniti i svuda gdje god sam bio, ni časak mi nisi silazila iz pameti i iz srca... Išla si za mnom, kao što ide sjena za čovjekom... Češće sam vadio k tebi u jadu, u bolesti, naprosto izmučen u besnenim noćima: Smiluj se! Popusti, daj, da te zaboravim! Ali ti nisi odstupala nikad: ni danju ni noću, ni na polju ni pod krovom... I napokon shvatih, da bih te samo onda mogao istrgnuti iz srca, kad bih i samo srce iščupao iz prsa.”

Tu prekine, jer mu uzbuđenost priduši glas, ali za časak nastavi:

„...A potom sam češće govorio kod molitve: Daj mi, Bože, da padnem, jer vidiš, da ne mogu ni do nje ni bez nje... I nisam se ni nadao toj milosti, da ću te još u životu ugledati... ti, jedina na svijetu... ti, milovana!”

Kad to izusti, nagne se k njoj i nasloni sljepoočicu na njezino rame.

„Ti si”, prošapće, „kao ova krv, što daje život, ti si kao ovo sunce na nebu... Milosrđe je Božje nada mnom, jer te još gledam... milovana, milovana!...”

A njoj se pričinilo, kao da Jakica pjeva divnu pjesmu. Oči joj zalije val suza, a srce val sreće. Među njima nastane opet muk, samo je djevojka plakala dugo, tako slatko, kako do tada nije nikad plakala u životu.

„Jakice,” rekne napokon, „zašto smo oboje toliko tugovali?”

„Bog je nagradio trostruko.”

I treći put nastane među njima tišina — samo su kola škripala pomičući se polako po pijesku širokoga puta. Iza šume dođu na široka polja, okupana u suncu, kojima je šumilo žito, protkano crvenim makom i modrim različkom. Bila je velika tišina. Nad poljima su se gdje-gdje prožetim u miru skrivale pjevajući ševe, na rubu su se polja daleko svjetlucali srpovi, s dalekih su zelenih pašnjaka zamnijevali povici i pjesme pastirske. A njima se obojici činilo, da za njih šumi ono žito, da za njih plamte makovi i različak, za njih pjevaju ševe, klikću pastiri, i da sav onaj sunčani mir poljski i svi oni glasovi samo prate njihovu sreću i opojnost.

Iz zaboravi ih probudi tek svećenik Vojnovski, koji se neopazice primakne k vozu te zapita:

„Kako ti je, Jace?”

Jakica zadrhta i pogleda ga blistavim očima, kao da se probudio iza sna:

„Što, velečasni?”

„Kako ti je?”

„Ej, ni u raju ne će biti bolje!”

Svećenik pogleda pozornost prije njega, a onda gospodicu.

„Tako?...” izusti.

I odmah se povрати k društvu.

A njih obuzme opet radosna zbilja: uzmu se pogledati i potom jedno drugome u zjenicama.

„Ti... nenagledana!...” reći će Jakica.

A ona obori oči i stane se smiješiti kutićima usta tako, te joj se naprave jamice na ružičastim obraščićima.

„A nije li ljepša gospodica Zbješkovska?” zapita tiho.

Jakica je pogleda začuđeno.

„Kakva gospodica Zbješkovska?”

Ona ne odgovori ništa, nego se stane smijati u času smijehom zvučnim poput srebrenoga zvonca.

Međutim svećenik dojaši k družbi, a drugovi, koji su voljeli Jakicu, stanu pitati za njega.

„No, što je tamo? Kako naš ranjenik?”

„Već ga nema na svijetu!” odgovori svećenik.

„Za Boga! Što se zbilo? Kako da ga nema?”

„Jer kaže, da je već u raju... Mulier (žena)!”

Gospoda Bukojemski, ljudi po naravi nevični brzo razumjeti ono, što čuju, ne prestaše osupnuti gledati u svećenika. Skinuše kape i već da počnu „pokoju vječni”. Međutim svi prasnu u smijeh i to im pomete pobožne misli i nakane. Ali je u tome smijehu društva bila iskrena sklonost i iskrena sućut prema Jakici. Neki su već doznali od Stanislava Ciprijanovića, kako je to „čuvstven kavalir”, domišljali su se, kako je teško morao trpjeti. Zato svećenikove riječi obradovaše veoma sve. Odmah se i glasovi odazovu:

„Za Boga! Ta vidjeli smo, kako se borio s čuvstvom, kako je na pitanja odgovarao nesabrano, kako nije sapinjao spona, kako se zamišljao kod jela pa i kod pića, i kako je noću buljio u mjesec i nedvoumno su to bila signa (znaci) nesrećne ljubavi!”

A drugi su govorili:

„Dakako, sad mu je kao u raju, jer ako nikakve rane ne gore jače od rana, što ih zada Amor (ljubav), nema ništa slađega, nego ako se dragi ljube.”

Take su i slične napomene izgovarali Jakićini tovariši (drugovi). A kad neki doznaše, kroz kakve je klance jadikovce pošla gospođica i kako je sramotno s njom postupao Kšepecki, stanu zveckati sabljama i vikati: — „Dajte ga ovamo!” Neki uzeše žaliti djevojku, a drugi doznadoše, što počinije Marcijanu Bukojemski, pa stadoše kovati u zvijezde njihovu prirodenu dosjetljivost i muževnost.

Ali se za časak općena pažnja svrati iznovice k dvojici zaljubljenih.

„Nuder,” povikaše, „kliknimo im na zdravlje, na čast et felices rerum successus (na srećan uspjeh stvari),” i odmah hrpa pođe na konjima bučeći prema kolima. U tren oka nemalo čitava pukovnija opkoli Jakicu i gospođicu Sjeninjsku. Zagrme gromki glasovi: „Vivant! Floreant!” (živjeli, cvali!). A drugi prije roka još kliknu: „Crescite et multiplicamini!” (Rastite i množite se!).

Je li se gospođica Sjeninjska prestrašila tim povcima ili je kao „mulier insidiona” (lukava žena) samo hinila strah — ni svećenik Vojnovski ne bi mogao odgo-netati. Dosta je, da je naslonila glavicu na zdravo rame Jakićino, te stala pitati zastiđena i smetena:

„Što je to, Jakice? Šta se to zbiva?”

A on je obujmi rukom i odgovori:

„Ljudi mi te daju, a ja ću te uzeti, moj najmiliji cvjetiću...”

„Poslije rata?... ”

„Prije rata.”

„Za Boga, zašto tako brzo?”

Ali Jakica očevidno ne ču pitanja, jer mjesto da odgovori na njega, reče:

„Poklonimo se i zahvalimo milim drugovima na sklonosti.”

I stanu se klanjati na obje strane, a to pobudi još veće oduševljenje među vitezovima. Kad vojnici vidješe zažareno lice djevojčino, krasno poput rane zore, stanu od čuda pljeskati rukama po bedrima.

„Za Boga miloga!” povikaše. „Ta tu bi čovjek na-prosto oslijepio!”

„Anđeo bi se zaljubio, a kamo li ne bi grešni čovjek!”

„Nije čudo, da je od žalosti za njom ginuo!”

I opet stotine glasova grmnu još silnije:

„Vivant! Crescent! Floreant! (Živjeli, rasli, cvalili!)”

Usred tih povika i u oblacima zlatne prašine uđu u Šidlovacu. Stanovnici se na prvi mah prestrave, ostave pred kućom stolove, na kojima su od pješčine gradili brusove, te uteknu u sobe. Ali naskoro upoznaju, da su to povici od veselja, a ne od gnjeva, pa se hrpimice vrata na ulicu i združe s vojskom. Nastane vrevla ljudi i konja. Ozovu se konjanički bubnji, trublje i rogov. Nastane sveopće veselje. I židovi, koje strah zadržava najduže u sobama, stanu kličati: Vivajt! (lat. vivat t. j. živio!), premda ih većina nije znala, o čemu se radi.

A Tačevski će gospođici Sjeninjskoj:

„Prije rata! Prije rata, pa da moram sat poslije toga poginuti!”

XXVII.

„Kako to?” prozburi svećenik Vojnovski na gozbi, koju Jakici prirediše drugovi. „Za pet ili šest dana krećemo, možeš u ratu poginuti. Da li ti se dakle isplati vjenčati se prije odlaska, mjesto da počekaš srećni svršetak rata, te se tek poslije mirno oženiš?”

Ali kad drugovi čuše te pametne riječi, prasnu u smijeh. Neki su se držali za bokove, a drugi kliknu u zboru:

„Oj, isplati se, velečasni! A baš zato se to više isplati, jer može poginuti!”

Svećenik se malko srdio, ali kad je navalilo trista drugova iz one pukovnije, ne izlučujući ni g. Ciprijanovića, a Jakica ni čuti za odgodu, moralo je biti, kao što je želio. Obnovljene veze s dvorom i naklonost kralja i kraljice olakšaše u velike posao. Njezino veličanstvo kraljica izjavi, da će buduća gospođa Tačevska ostati za svega rata pod njezinom zaštitom i uz nju. A njegovo veličanstvo obeća, da će sam doći na njeno vjenčanje s pratnjom, i da će se poskrbiti za doličan miraz, kad mu bude slobodnija glava. Sjećao se, koliko je zemlja Sjeninjskih nekada prešlo u ruke Sobjeskim, i kako

su se njegovi predi tim podigli. Zato se osjećao obvezanim prema siroti, koja ga je osim toga osvojila svojom ljepotom, a zajedno je probudila u njemu samilost svojom nevoljom i nedaćama, što ih je proživjela.

I gospodin Matčinjski, od davnih dana prijatelj svećeniku Vojnovskom, a zajedno i kralju, obeća, da će vladara često podsjećati na djevojku, ali poslije rata, jer je na ramenima Ivana III. počivala sudbina cijele Evrope i svega kršćanstva, pa ga nije bilo slobodno teretiti nikakvim sukromnim poslom. Ipak se svećenik obraduje tome obećanju, kao da je Jakica već dobio „ugledno starostvo”; jer je bilo općeno poznato, da se na svaku riječ gospodina Matčinjskoga može osloniti kao na riječ Zavišinu. On je zapravo i prouzročio sve ono dobro, što je gospođicu Sjeninjsku snašlo u Krakovu. On je kralja i kraljicu podsjetio na svećenika Vojnovskoga, on je napokon za djevojku predobio kraljicu, koja je bila doduše u manjoj sklonosti promjenljiva i mušićava, ali joj je od prvoga časa počela iskazivati osobitu, upravo prenatglu prijaznost i milost.

Lako se dobio oprost od napovijedi uz zaštitu dvora i sklonost kneza biskupa krakovskoga. Još se prije toga gospodin Serafin postarao za lijepi stan za buduće mladence u nekoga trgovca krakovskoga, čiji su djedovi nekada trgovali s Ciprijanovićima, kad su oni još stanovali u Lavovu i uvažali svilu s Istoka. Bio je to i lijep stan, kakvoga u navali građanskih i vojničkih dostojanstvenika u gradu nije imao nijedan vojvoda.

Stanislav Ciprijanović odredi, da tih nekoliko dana pred odlaskom provede njegov prijatelj Jakica baš onako, kao u pravom nebu, pa ukrasi stan neobično dragocjenom tkaninom i cvijećem. Drugi su mu drugovi pomagali u tom gorljivo, pa su mu posudili, što je koji imao, konjske pokrivače, šarenice i slične dragocjene stvari, koje su u bogatim konjaničkim pukovima uzimali sa sobom i na vojnicu.

U jednu riječ, svi su iskazivali mladom paru najveću sklonost i pomagali mu, kako je i čim je ko mogao, osim jedine gospode Bukojemskih. Oni su prvih dana poslije dolaska u Krakov dolazili gdjekad i po dva puta na dan k Ciprijanovićima, k Jakici i k trgovcima, kod kojih je bila družba ispod zastave kraljevića Aleksandra, ali potom, kao da propadoše u vodu. Svećenik je Vojnovski mislio, da piju po predgrađima, gdje su ih sluge

zbilja vidjele jedne večeri — ondje je medovina i vino bilo cjenije nego u samom gradu — ali baš poslije toga od njih ni uha ni sluha. Taj je njihov postupak srdio svećenika i gospodu Ciprijanoviće, jer su bili gospodinu Serafinu dužni zahvalnost, koju nisu smjeli zaboraviti.

„Od njih mogu biti dobri vojnici,” odgovorio je svećenik, „ali su lakoumnici, od kojih nikad ozbiljnih. Jamačno su našli kakvu pustopašnu družbu, u kojoj im je ljepše nego što je nama.”

Ipak se pokazalo, da je taj sud bio neprav, jer se baš uoči vjenčanja Jakičina, kad je u stanu bilo mnogo znanaca, koji su dolazili čestitati i donosili darove, pojaviše i četiri brata, odjevena u najljepše haljine, što su ih imali, svečani, mirnih lica, ali punih tajanstvenosti.

„Pa šta je to bilo s vama?” zapita gospodin Serafin.

„Progonili smo zvijeri!” odvrati Luka.

Ali ga u taj tren udari Mate šakom pod bok i probori:

„Čutkac! Ne pričaj prerano.”

Po tom pogleda svećenika, oba Ciprijanovića, napokon se okrene k Jakici i stanu se nakašljavati kao čovjek, koji kani govoriti duže.

„Nuder, počni odmah!” poticala su ga braća.

A on ih pogleda žalosnim očima i zapita:

„Kako je ono trebalo?”

„Ta jesi li zaboravio?”

„Zapelo mi je...”

„Čekaj... već znam,” vikne Ivan, „počinjalo se ovako: „Prepoštovani naš...” Dalje!”

„Prepoštovani naš Pilate...” počne Mate.

„Zašto — Pilate?” prekinu svećenik. „Možda je ‚Pilade’?”

„Pogodili ste, velečasni, baš u živac!” vikne Ivan.

„Bilo je ‚Pilade’, života mi moga!”

„Štovani naš Pilade!” počne opet Mato svećanije.

„Kad bi kraj naše domaće zemlje tekao ne željezni Boristen, nego zlatonosni Tagus, ne bismo ti kao exuli (prognanici) ispod najezde barbarorum mogli ništa pokloniti osim naših srdaca, što gore prijateljstvom, niti bismo ti mogli odlično dragom uspomenom počastiti današnji dan dolično...”

„Teče mu riječ, kao da grize orahe!” vikne zanosno Luka.

Ali Mate ponovi još nekoliko puta „dolično,” „dolično”... „dolično”... — i upravo zapne stane pogledati braću zovući ih očima u pomoć, ali i oni zaboraviše posve, što je dolazilo dalje.

Drugovi se stanu smijati, a Bukojemski mrgoditi. Videći to gospodin Serafin, odluči im priteći u pomoć.

„Ko vam je sastavio taj govor?” zapita.

„Gospodin Gromika, iz puka gospodina Šumljanjskoga,” odgovori Mate.

„Eto ti ga na. Tudi se konj najlakše propne i ukoči na mjestu. Zagrlite dakle Jakicu, pa mu priprosto kažite, što imate.”

„Dakako, tako je najbolje.”

I stanu redomice grliti Tačevskoga, a potom će Mate:

„Jace, mi znamo, da ti nisi Pilat, a ti znaš, da smo mi izgubili kijevsu zemlju te postali siromasi, ukratko golići. A eto! Prinosisimo ti, što možemo, a ti primi i to zahvalna srca.”

Kad to reče, preda mu nekakav predmet zavijen u crveni atlas, a međutim tri mlađa brata ponove ganuto:

„Primi, Jace, primi, primi!”

„Primam, i Bog vam platio!” odgovori Jakica. Govoreći to metne predmet na sto i stane odvijati atlas — naglo se trgne i krikne:

„Za Boga! Ljudsko uho!”

„A znaš li, čije? Marcijana Kšepeckoga,” zagrme braća.

„Ha!”

Nazočni se zabezeknu silno i časak nastane muk.

„Fuj!” krikne napokon svećenik Vojnovski. I promjerivši strogim pogledom jednoga za drugim, stane im čitati bukvicu:

„Jeste li vi Turci, da morate poklanjati uši pobitih neprijatelja? Sramotite nam kršćansku vojsku i sve plemstvo. Da je Kšepecki i sto puta zaslužio smrt, da je krivovjerac ili zgoljni nevjernik, ipak bi bila neiskazana sramota učiniti takva šta. I, baš ste razveselili Jakicu, pa pljuje slinu, koja mu teče na usta! Ali vam ja kažem, da se za takav čin ne nadate zahvalnosti, nego prijeziru, a usto i sramoti. Jer nema takve pukovnije u cijelom konjaništvu pa ni regimenta u pješadiji, koji bi takve barbarske čine htio primiti za subojnike!”

Na to Mate stupi pred braću i plamteći velikim gnjevom prozbori ovako:

„To je dakle zahvalnost, to je plaća, to je pravednost ljudska i sud ljudski. Da je to izrekao koji svjetovnjak, jamačno bi se našlo i drugo uho, par prvomu. Ali kad tako govori duhovna osoba, neka joj sudi Gospodin Isus i zauzme se za nevinnost! Pitajte, velečasni: Jeste li vi Turci? A ja pitam: Mislite li vi, velečasni, da smo mi s trupa odrezali uho?... Braćo rođena, sirote vi nevine, došlo je do toga, da nas proglašuju Turcima, neprijateljima vjere!... Što?”

Tu mu glas zadrhta, jer mu žalost premaši gnjev, a ostala braća, uzrujana nepravednim sudom, stanu vikati jednako žalosno:

„Proglasiše nas Turcima!”

„Neprijateljima vjere!”

„Besramnim poganima!”

„Pa do bijesa, recite, kako je to bilo!” reći će svećenik.

„Luka je Marcijanu odsjekao uho na dvoboju.”

„Otkud je Kšepecki dospio ovamo?”

„Došao je. Već je pet dana ovdje bio... Došao je za nama...”

„Neka govori jedan. Govori ti, samo pametno.”

Tu se svećenik okrene k najmlađemu Ivanu.

„Znanac, naš, drug iz pukovnije kneza biskupa sandomjerskoga,” počne Ivan, „kaza nam prigodice prije tri dana, da je u vinari na Kazimiru vidio nekakvo čudovište: Plemić — kaže — poput klade, s golemom glavom, tako utisnutom u trup, da mu ramena dopiru do ušiju; na kratkim (kaže) krivim nogama, a pio je kao zmaj. Gadnije opice (kaže) ne vidjeh nikad u životu! A nama je Gospodin Isus dao već od rođenja, da sve munjimice zamijetimo. Odmah se zgledamo: Nije li to Kšepecki? Onda ću ja drugu: „Hoćeš li ga dovesti u vinaru?” „Hoću.” I dovede ga. Bilo je već tamno, ali gledam: crni se nešto u jednom kutu za stolom, Luka pristupi i stane kresati iskre pred očima onome, što se ondje krio: „Kšepecki!” krikne — i zgrabi ga za vrat! Mi se mašimo sabalja, ali se on istrgne. Videći, da nije kud ni kamo, jer smo mi bili do vrata, pa ne može ispred nas! Stane ti poskakivati kao kokot! „Što (veli) mislite, razbojnici, da se bojim? Samo pojedince sa mnom, a ne hrpimice! Valjda ste razbojnici, a ne plemići!”

„Lupež!“ prekine svećenik. „A je li što bolje htio sam učiniti s nama?“

„Tako mu reče i Luka. „O, kućkin sine — kaže — a ko je najmio čitavu hrpu razbojnika na nas? Krvniku bi te (veli) trebalo predati zato, ali će ovako biti kraće!...“ I odmah navali — i stanu se boriti. Iza trećega ili četvrtoga sudara tres sa strane po glavi! Gledamo, a uho na zemlji. Digne ga Mate i vikne: „Ne odsijecaj drugoga, ostavi ga nama. Ovo će (kaže) biti za Jakicu, a ono ta gospođicu Sjeninjsku.“ Ali Marcijan ispusti sablju, jer mu silno ponestane krvi — i onesvijesti se. Nalijemo mu na glavu vode, a u gubicu vino, misleći, da će se oporaviti i pobiti s drugima, ali nije mogao! Osvijesti se doduše i prozbori: „Kad ste mi sami otkrili pravicu, ne smijete tražiti druge,“ a onda se opet obeznani. I mi odosmo, žaleći drugo uho. Luka veli, da ga je mogao ubiti, ali naumice nije htio, da ostane nešto i za nas, a napokon i za Jakicu... I ne znam, hoće li ko umjeti postupati lukavije, jer nije grijeh zgnjesti onakvog gmaza, ali ja vidim, ne isplati se takva lukavost, jer za nju još moramo trpjeti.“

„Istina je! Pravo kaže!“ viknu braća.

„No!“ reći će svećenik. „Ako je tako, to je nešto drugo, ali je svakako neukusan taj donum (dar).“

Braća se zgledaju začuđeno:

„Kako neukusan?“ zapita Marko. Ta ne donesmo Jakici to uho, da ga pojede.“

„Hvalim vam od sve duše na vašoj sklonosti,“ odgovori Tačevski. „Jer mislim, ne donesoste ga ni zato, da ga spremim.“

„Dašto, malko je pozelenilo; možda bi ga osušili u dimu!“

„Neka ga momak odmah ukopa,“ reći će oštro svećenik. „Jer je to ipak kršćansko uho.“

„Bolje smo stvari gledali u Kijejskoj strani,“ promrmlja Mate.

„Kšepecki je jamačno došao ovamo za to,“ reći će Jakica. „da pokuša novi udarac na Ankicu!“

„Ta ne će je oteti iz dvora njezina veličanstva kraljice,“ odgovori razboriti gospodin Serafin. „Ali ne mislim, da bi on za to došao ovamo. Napadaj mu nije uspio, pa držim, htio se samo uvjeriti, znamo li, da ga je on udesio, i jesmo li ga već tužili ili nismo. Stari Kšepecki možda nije znao za sinov pothvat, ali je možda

i znao. A ako je znao, moraju obojica biti veoma nemirni; i ne čudim se nipošto, da je Marcijan trgnuo ovamo, da se obavijesti.“

Stanislav se Ciprijanović nasmiješi.

„No,“ prozbori, „ali s Bukojemskima nema sreće, pa nema!“

„Bog s njim!“ vikne Tačevski. „Ta ja sam mu danas spreman sve oprostiti.“

A Bukojemski i Stanislav Ciprijanović, koji su poznavali jarost mladoga kavalira, pogledaše u njega začuđeni, no on im doda kao za odgovor:

„Ta Ankica će odmah biti moja, a sutra ću postati kršćanskim vitezom i braniteljem vjere, kojemu mora biti srce slobodno od svake mržnje i sebičnosti.“

„Za to te Bog blagoslovio!“ klikne svećenik.

XXVIII.

Napokon svanu Jakici Tačevskom davno željkovana sreća. U Krakovu se među građanstvom još prije raširila vijest, koja se ponavljala, diveći se, da je u vojsci neki vitez, koji se prvi dan ženit, a drugi će zajahati na konja. A kada se razglasilo, da će pribivati vjenčanju kralj i kraljica, od zore se uzeše sabirati gomile u crkvi i pred crkvom. Na koncu dođe do toga, te su kraljevski stražari morali na mjestu praviti red, da uzmognu svatovi slobodno proći. Drugovi se Tačevskoga sabraše svi do jednoga. To učiniše iz sklonosti prema njemu i zato, jer je svakom bilo mило, da bude u povorci, u kojoj je sudjelovao sam kralj, i tako u neku ruku pripada njegovoj posebnoj družbi. Dođe i mnogo dostojanstvenika, pa i takvih, koji nikada nisu ni čuli za Jakicu Tačevskoga, jer su znali, da kraljica zakriljuje tu ženidbu — a mnogo je na dvoru stajalo do njezine sklonosti i milosti.

Ali se nekoj gospodi činilo jednako čudno kao i građanstvu, da kralj, komu je na ramenima stajala u ovaj čas sudbina nemalo cijeloga svijeta i kojemu dan na dan dolijetahu sa zapjenjenim konjima inozemni skoroteče, imade još kada da bude na vjenčanju običnoga druga. Jedni su to tumačili vladarevom dobrotom i željom, da predobije vojske, a drugi su nagađali, da među kra-

ljem i Tačevskim postoje neke blize rodbinske veze, što ih je teško poznati. Neki su se srdačno nasmijali tim nagadanjima govoreći pravo, da se u tom slučaju ne bi kraljica bila tako gorljivo zauzela, te se združi dvoje dragih, jer je bila tako malo milostiva, da joj je kralj češće morao odgovarati i za mladenačke grijehe.

Ljudi su bili zaboravili Sjeninjske. Da sada kralj stane na kraj tim potvorama i brbljanju, naumice je spominjao, koliko su Sobjeski dugovali tome rodu. Onda se uzeše zanimati za gospođicu Sjeninjsku i, kako to biva na dvorovima, žaliti je, to uzdisati zbog njezinih nezgoda, to slaviti njezine kreposti i krasotu. Vijesti se o njezinoj ljepoti raširiše među građanima i građankama. Ali se ne razočara niko, kad je najposlije ugledaše.

U crkvu uđe ona zajedno s kraljicom. U prvi mah upriješe svi poglede u vladaricu, kojoj su se dražesti još potpunce sjale sjajem sunca na zapadu. A kad svrnuše pogled na nevjestu, svuda — među dostojanstvenicima, među vojnicima, među plemstvom i građanstvom — nastane šapat, pa i glasne primjedbe:

„Divna je, prekrasna! Dužan je mnogo očima, ko tako šta ugleda jednom u životu.”

I bila je to istina. U ono se vrijeme nisu uvijek oblačile u bjelinu djevojke za vjenčanja, ali nju dvorakinje obukoše u bjelinu, jer joj je takva bila najbolja suknja — i tako je željela. U bjelini, sa zelenim vjenčićem na zlatnim vlasima, lica malo smetena i blijeda, otvorenih očiju, tiha i vitka, bila je kao snježni labud ili naprosto kao bijeli ljiljan.

Kada ju je ugledao, osupnuo se i sam Jakica Tačevski, kojemu se pričinila nekako drugačijom nego obično.

„Za Boga!” reče sam sebi. „Kako ću ja pristupiti k njoj! ? Ta to je prava kraljevna ili sam anđeo, s kojim je grijeh govoriti drugačije nego klečećke.”

I gotovo se prestravi u duši. Ali kad napokon kleče s njom pred oltarom, kad ču tronuti glas svećenika Vojnovskoga, koji poče nagovor riječima: „Oboje ‘vas poznavah još djecom”, kad im štola sveza ruke, kad ču tihe riječi: „Uzimljem te za muža”, a časak poslije zaori pjesma: „Veni Creator” (Dodi Stvoritelju), tada se pričinu Jakici, da će mu valjda sreća raznijeti prsa, to lakše, jer nije na njima imao oklopa.

Ljubio ju je odavno, od djetinjih godina, i znao je, da je ljubi; ali je sad istom razumio, kako je miluje bez mjere i granica. I opet prozbori sam sebi:

„Jamačno ću poginuti, jer kad bi čovjek za života bio tako srećan, što bi bilo u nebu?”

Ali pomisli, da prije nego pogine, mora zahvaliti Gospodinu Bogu, i naglo mu polete pred očima duševnim hrpe Turaka, brade, turbani, zavoji, krivošije, zastave, perjanice. I iz srca mu se vine k Bogu poklik:

„Pokazat ću se zahvalnim, pokazat ću!”

I osjeti, da će postati lav ništilac tim neprijateljima Križa i vjere. To viđenje potraja samo trenutak, a po tom mu zalije iznovice prsa neizmjerni val sreće i ljubavi.

Međutim se obred svrši. Povorka krene k stanu, što su Ciprijanovići priredili za mladence, a ukrasili vojnički drugovi. Časak je samo mogao ondje gospodin Jakica pritisnuti na srce mladu gospođu Tačevsku, jer odmah moradoše potrčati oboje na susret kralju i kraljici, koji dodoše iz crkve. Za stolom su bila za njih pripravljena dva viša naslonjača. Za blagoslova mladenci klekoše pred veličanstva, a poslije pozove Jakica milostivoga vladara i vladaricu na pir. Ali kralj otkloni:

„Mili družo,” reče, „rado bih s tobom progovorio, pa i s tobom, rođakinjo, (tu se okrene k gospođi Tačevskoj) i raspredao o budućem vremenu, ali nemam kada. Ostat ću časak i ispiti u vaše zdravlje, ali sjesti ne mogu, jer imam toliko toga na glavi, te mi je drag svaki čas.”

„Tako je!” klikne desetak glasova.

Tačevski obujmi vladaru koljena, a on uzme sa stola nalitu čašu:

„Gospodo moja!” klikne. „U zdravlje mladencima!”

Zaori poklič:

„Vivant, crescant, floreat!” (Živjeli, rasli, cvali!)

A onda će opet kralj:

„Uživaj svoju dokolicu i sreću,” reći će Tačevskomu, „jer je vrijedno, a ne će biti dugo. Nekoliko ćeš dana ostati, dašto, a onda nas moraš žurno stići, jer mi ovdje ne možemo tebe čekati.”

„Lakše će uzdisati gospođa bez tebe, nego Beč bez nas,” prozbori smiješeći se gospodin Matčirjski.

„Ta kavalir Ljubomirski već ondje hrska Turke,” primijeti jedan drugi konjanik.

„Imam i dobre vijesti o našima,” reći će kralj, „pa naložih Matčinjskomu, da ih uzme sa sobom i namice vam pročitati na radost vojničkih srdaca. Evo što mi piše o bici kod Požuna knez lotarinški, vrhovni vojvoda cesarski.”

I uzme čitati malko polako, jer je čitao za plemstvo poljski, a list je bio napisan francuski:

„Turska je konjica nastupala svojski i veselo, ali su rad izvršili sami Poljaci, koji ne ostaviše Nijemcima nikakva posla. Ne mogu naći dosta pohvalnih riječi za junaštvo, silu i držanje gospodina Ljubomirskoga, časnika i vojnika, kojima zapovijeda.” (Carolus Dux Lotharingiae Ioanni III. Poloniae Regi etc. Julius 31, 1683. — Toute la Cavalerie de l'Empereur allait avec fermeté et joie, mais l'action s'est passée seule entre les Polonais, qui n'ont rien laissé à faire aux Allemands etc.).

Pročitavši pismo reče kralj:

„Eto, tako piše knez lotarinški. Bitka je bila velika, a slava naših nije malena!”

„Ne čemo se ni mi gore odlikovati!” viknu vojnici. Vjerujem i ufam se, samo se treba požuriti, jer kasnija pisma zlo slute. Beč već jedva diše, a sve je kršćanstvo uprlo oči u nas: hoćemo li, ne čemo li odoljeti.”

„Malo je pukovnija ondje, a glavne vojske, kako čuh, čekaju već pod hetmanima u Tarnovskim gorama,” prihvati svećenik Vojnovski. „Ali ako su naše ruke kod Beča i potrebne, nisu ipak toliko, koliko nazočnost vojvode, kao što je v. kr. veličanstvo.”

Nato se kralj nasmiješi i rekne:

„Tako mi isto riječ po riječ piše knez Carolus. Držite dakle, gospodo, uzde u rukama, jer svaki čas mogu dati trubiti na odlazak.”

„Kada, milostivi gospodaru?” zapita nekoliko glasova.

A kralj se naglo uozbilji:

„Sutra šaljem zastave, što su još uza me ostale. Potom pogleda oštro Tačevskoga, kao da bi ga rado ispitati, te prozburi:

„Ali će nas i Nj. Veličanstvo kraljica otpratiti do Tarnovskih gora, gdje će biti smotra. Zato, ako nas ne zamoliš za kakvu posve drugu službu, možeš ostati ovdje, samo da nas brzo dostigneš.”

A Jakica obujmi ženu rukom, stupi skupa s njom korak pred kralja i prozburi:

„Milostivi gospodaru! Kad bi mi za nju ponudili njemačko cesarstvo ili pače i francusko kraljevstvo, vidi Bog, koji gleda u srce moje, da je ne bih dao ni za jednu krunu ni za ikakve dragulje na svijetu. Ali ne daj, Bože, da bih radi svoje sreće zanemario službu, izgubio priliku, zapustio vojnici za vjeru, iznevjerio se vojvodi — jer bih prezreo sama sebe, a i ona bi me prezrela, koliko je poznam. Kad bi me, milostivi vladaru, zadesila kakva nesreća, kakav napadaj, koji bi mi zakrčio put, jamačno bih izgorio od sramote i bola...”

Tu mu se oči zamrače suzama, na obrazima plane rumenilo i nastavi glasom drhtavim od uzbuđenosti:

„Danas pogrdih Boga pred oltarom, jer rekoh Bogu: „Pokazat ću se zahvalnim!” A čim? Je li mi moguće iskazati zahvalnost životom ili krvlju za takvu sreću, što me je snašla?... Ali baš za to ne ću moliti ni za kakvu drugu službu i kada Ti kreneš, milostivi kralju i vojvodo moj, ne ostadoh ni jedan dan, van idem s Tobom, pa morao odmah sutra poginuti.”

I klekne pred noge vladaru, a on se sagne, ogrli mu glavu i prozburi:

„Više takvih, pa će po svijetu zaoriti poljsko ime!”

Svećeniku Vojnovskomu navru suze na oči, Bukojemski su plakali kao ljuta godina, ganuće je i oduševljenje obuzimalo sve nazočne.

„Na nevjernike! Za vjeru!” zagrme brojni glasovi.

I stanu zveketati sabljama.

A kad se malko stiša, gospođa se Tačevska nagne k uhu muževu i prošapće blijedim ustima:

„Ne čudi se, Jakice, mojim suzama, jer ako pođeš, možda te ne ću više vidjeti, ali idi!”

XXIX.

Ipak ostadoše skupa još dva dana. Dvor krene do-
duše sutradan, ali kraljica sa svim dvorkinjama i mno-
štvo svjetovnih i duhovnih dostojanstvenika otprati
kralja u Tabor na Tarnovskim gorama, gdje je bila
najavljena smotra vojske, pa je lako bilo dostići tako
brojnu povorku, koja se hoćeš ne ćeš morala polako po-

nićati. Naredni će hod samih vojska s kraljem na čelu od granice sve do Beča zadiviti svijet žurbom, pogotovu jer je kralj hrlio pred glavnom vojskom. Ali se do Tarnovskih gora njezino veličanstvo kraljica s dvorom vukla šest dana. Gospodin i gospođa Tačevska dostigoše pratinju sutradan, potom mlada gospođa sjedne u kraljevsku kočiju, a Jakica pred noć pohrli u Tabor, da se združi sa svojom četom. Primaće se čas rastanku. Dvadeset i drugoga kolovoza kralj se svečano rastade sa svojom ljubljenom „Marisjenkom” i u ranu zoru zajaha konja, pregleda vojsku, a onda na njezinu čelu krenu u Gljivice.

Premda se uvijek posve nevoljko rastajao s njom, jer ju je ljubio kao zjenicu očnu, pa ga je bolio i kratki rastanak, ipak opaziše, da mu se ovaj put lice sjalo. Svjetovni su i duhovni dostojanstvenici znali, kako je strašan rat s tim neprijateljem, koji usto nikad dosele nije udario s tolikom silom, a sada se oskoliše. „Turci su doduše podigli (govorili su) tri dijela svijeta, ali kad naš vladar, najveći njihov pobjednik i ništilac, ide s takvom radošću na ovu vojnici, nemamo se ni mi za što uznemirivati”. I srčanost napuni grudi, i poveća je još pogled na vojske i promijeni u potpuno uvjerenje, da će pobijediti. Vojska je zajedno s taborom punim čeljadi bila vrlo znatna. Kud je moglo doseći oko, ljeskalo se sunce na kacigama, na oklopima, sabljama, na cijevima mušketa i topovima. Sjaj je bio tako jak, te su oči žmirile od njegova sjaja. Nad vojskom je treptila u modrom zraku duga zastave i zastavice. Zvrčanje se bubnjeva po pješačkim pukovima miješalo sa zvukom trubalja, talambasa, rogova, s paklenom bukom janjičarske glazbe i rzanjem konja. Odmah na početku smotre krenu na stranu sam tabor, da ne priječi kretnju vojske, a onda se istom počne prava smotra. Kraljevske su kočije stajale na oviskoj ravnicu, ponešto desno od puta, kojim su imali prolaziti pukovi. U prvim je kolima sjedila kraljica. Odjevena u pera, čipke i samet, sjajući od dragulja, lijepa i stasita s veličanstvenim licem žene, koja je imala u životu sve, što je samo mogla poželjeti u najsmjelijim snovima — imala je krunu i neiskazanu ljubav najslavnijega od suvremenih vladara. Poput dostojanstvenika iz najbliže kraljeve okolice bila je i ona uvjerena, kada kralj — njezin muž — zajaše konja, da će za njim poći pobjeda i poraz kao i uvijek dosele. I osjećala je, da su u taj čas okrenute k njemu oči cijeloga svijeta, od

Carigrada do Rima, Madrida i Pariza, da sve kršćanstvo pruža k njemu ruke, te samo u njemu i u onim željeznim rukama gleda spas. I srce joj nabuži ženskim ponosom. „Naša će snaga narasti, a slava će nas dignuti nad sve one druge kraljeve,” prozbori ona sama sebi u duši — i premda je onaj muž vodio jedva dvadesetak tisuća ljudi protiv neprojenih jata turskih četa, srce joj je zalijevala radost i ni oblačak straha ili nemira nije zamračio njezina bijela čela. „Pogledajte pobjednika, pogledajte kralja — oca,” govorila je djeci, što su napunjala kola, kao što ptici napunjavu gnijezdo,” kad se vrati; kleknut će pred njega zahvalni svijet.”

U samim su se kočijama vidjela to ljupka lica dvorskih gospođica, to biskupske mitre, to ozbiljna i stroga lica senatora, koji su ostajali kod kuće, da vode poslove namjesto kralja. Sam je kralj bio već kod vojske, ali se mogao dobro vidjeti podalje na brežuljku među hetmanima i generalima; među kojima se dojmio kao gorostas, što sjedi na konju. Vojske su imale prolaziti poviše, kao ispod njegovih stopa. Prode naprijed s gluhim štroptom i zveketom lanaca topništva gospodina Martina Konckoga, za njima pješački pukovi s mušketama na ramenima pod vodstvom časnika, oboružanih sabljama i kratkim puškama s dugim trskama, koji su činili red u bojnim vrstama. Ti su pukovi išli u četverokutima poput pomičnih tvrđava, odmjeranim, jednakim i šumnim koracima. Prolazeći ispred kraljičine kočije svaki ju je puk pozdravljao gromkim poklikom i spuštao zastavu u znak počasti. Bili su među njima neki odjeveni bolje od drugih i dostatno pristala stasa, ali je najprije bio kašupski puk u modrim haljincima i sa žutim naboynicama, sve sami kršni momci, čili, visoki i tako birani, te se činilo, da je jedan drugome brat. Teške su se muškete pomicale u njihovim jakim šakama kao trske. Na glas pištaljke skupe se svi kao jedan čovjek i iskažu mu oružjem počast tako spretno, te se kralj zadovoljno nasmiješi, a dostojanstvenici prozbore među sobom: „Ej! S tima se ne će biti zdravo sukobiti ni sultanovoj straži! To su pravi lavi, a ne ljudi!”

A odmah iza njih počnu prolaziti zastave poljske lake konjice. Rekao bi hipocentauri (polukonji), tako su konj i čovjek tvorili jednu cjelinu: neizrođeni sinovi onih eleara (boraca), koji su u svoje vrijeme pogazili svu

Njemačku raznoseći na sabljama i kopitima pukove, pa i čitave vojske Luterovih pristaša. Najteža im se tuđinska konjica u jednakom broju nije mogla oprijeti — najlakša — uteći pred njima. Za njih reče sam kralj poslije Hoćima: „Samo ih dovedi, pa posjekoše sve kao kosci travu“. I premda su u taj čas prolazili polako ispred kočija, svaki je čovjek i nevješt u vojni, lako pogadao, da u zgodnoj prilici može samo vihar brže od njih hrliti, okretati se i udarati. Rogovi su i talambasi grmjeli pred njima, a oni su, zastava za zastavom, išli s golim sabljama, koje su se na drhtavoj sunčanoj svjetlosti činile kao ognjeviti mačevi. Kad minuše dvorske kočije, zaljuljaju se naglo kao val i potrče trkom, a zatim upropnice, naprama golemom kolu i prolete iznovice i to već kao orkan oko kraljice s užasnim poklikom: „Bij, kolji!“ Sablje im u ispruženim desnicama kao da navaljuju, na konjima nadutih nozdrva, raskuštranih griva, rekao bi bijesnim od trke. Tako prođu i drugi put, a kad se povrate treći put, stanu upravo iznenada, ne lomeći redova, tako ravno, složno i potpunce, te se tuđinci, kojih je bilo mnogo na dvoru, a pogotovu oni, koji su prvi put vidjeli poljsko konjaništvo na polju, začuđeni stali pogledavati, kao da ne vjeruju svojim očima.

Zatim se zaljeska i kao cvijećem procvate cijelo polje od draguna. Neki njihovi pukovi dođoše pod vodstvom gospodina Jablonovskoga ispod Trembovlje, neke sastaviše velikaši, a napokon — sam kralj iz svoje blagajne, a vodio ih je kraljičin brat gospodin de Maligny. Među dragunima su služili većinom prosti ljudi, ali od djetinjstva vješti konju, izvježbani u raznim bojevima, u ognju ustrajni, na šake manje strašni od plemića, ali vlični na stegu i najustrajniji u vojnim naporima.

Ali se najveći užitak za duše i oči počeo istom onda, kada su krenule husarske zastave. Promicale su se u one uzvisine, kao što to dolikuje tako odličnim pukovima. Koplja su držana uvis i stršila nad njima kao šuma, a gore je drhtala pomicana lakim povjetarcem poput duge oblačine zastavica. Konji su im veći nego u drugih četa, oklopi čelični okovani zlatom, na plećima krila, kojima su pera i u mirnom hodu prouzrokovala šum, kao što se čuje među granama u gustom šumi, velika ozbiljnost, što je od njih dolazila, i kao ponos — sve se to dojmalo tako, te su kraljica, dvorske dame, senatori, a navlastice inostrani gosti, ustali u kočijama, da ih

bolje pogledaju. Bilo je nešto ponosno u tome pohodu, jer je svakom nehotice palo na um, kad takva željezna bujica grne — da će sve zgnječiti, raznijeti sve pred sobom, i da nema te ljudske sile, koja bi joj mogla odoljeti. Nije bilo baš odavno, kada su tri tisuće takve konjice satrle u prah pet puta brojnije švedske odjele; a još je manje davno, kad je jedna takva zastava preletjela kao duh ništilac preko sve vojske Karla Gustava. A upravo onomadne je pod Hoćimom ta ista konjica pod vodstvom toga istoga kralja pogazila janjičarske straže tako lako, kao žitnu njivu. Mnogo je onih, što su sudjelovali u onom hoćimskom porazu, služilo dosele pod davnim znakovima i oni su išli sada pod zidine tuđe prijestolnice, ponosni, samosvjesni, spokojni — na novu žetvu.

Činilo se, da je sila i groza duša tih odjela. Iznenada se iza njih digao južni vjetar, dunuo u zastavice, potisnuo naprijed počesljane konjske grive, i prouzročio tako silni šum u krilima, te su andaluzijski konji pod kočijama stali na zadnje noge. Odjeli se primaknu dvadeset koraka do kočija, onda se okrenu na stranu i stanu prolaziti po satnijama.

Tada gospođa Tačevska ugleda muža posljednji put prije odlaska. Jahao je s kraja u drugom redu, sav u željezu s krilom na oklopu i na kacigi, kojoj su naušnice posve pokrivala njegove obraze. Visoki ga je zlatnosmeđi anatolski konj nosio lako unatoč teškoj opremi bacajući glavom, zvoneći žvalom i ržući glasno, kao da nosi dobru sreću vitezima.

Jakica okrene glavu pokrivenu željezom prema ženi i makne ustima, kao da šapće. No premda ne doprije do njezinih usiju ni jedna razgovijetna riječ, odmah pogodi, da joj govori zadnji put: „Budi zdrava!“ I tako je za srce prožme laki poriv ljubavi i čežnje, da se ne bi ni časak kolebala, kad bi se za cijenu života pretvorila primjerice u lastavicu, sjela mu na rame ili na zastavicu na njegovu koplju i pratila ga na put.

„Budi zdrav, Jakice! Neka te Bog čuva...“ klizne pružajući k njemu ruke.

I oči joj se orose suzama, a on projaše — sjajući se na suncu, nekako svečan i kao posvećen službom, što ju je imao odslužiti.

Za zastavom kraljevića Aleksandra dođu i prođu drugi jednako sjajni i strašni pukovi. I oni poput dru-

gih pukova obidu veliku kružnicu i ustave se na ravnici upravo na istom mjestu, s kojega su krenuli u času smotre, ali već u pohodnom redu.

*

Od kočija je, što su stajale na brežuljku, mogao pogled obuhvatati nemalo svu vojsku. Blizu i daleko su se mogli vidjeti blistavi oklopi, krasno odijelo, sjajni mačevi, šuma sulica, što su stršale, oblaci zastavica, a nad njima velike zastave poput golemo cvijeća. Od pukova je, što su stajali bliže, lahor donosio vonj konjskoga znoja — i dopirali su povici zapovjednika, gluhi odjek bubnjeva i zviždanje pištaljaka. A u tim odjecima, u tim povicima, u toj radosti i želji za borbom bijaše nešto pobjedničko. Sva srca obuze potpuno uvjerenje, da će Križ pobijediti polumjesec.

*

Kralj se još trenutak zabavi kod kraljičine kočije, a onda upropimice pohrli k vojsci. Krakovski ga biskup blagoslovi križem i sv. moćima. Za časak reski glas trubalja prostruji zrakom, a gomile se ljudi i konja zakolebaju, počnu se polako pomicati i napokon krenu k zapadu. Naprijed su se mogli vidjeti znaci lakih odjela, za njima su išli husari, a povorku su završili draguni.

*

Knez biskup krakovski digne objema rukama križ sa sv. moćima visoko iznad glave :

„Bože Abrahamov, Bože Isakov, Bože Jakovljev, smiluj se Svome narodu !”

* * *

A u taj čas iz više od dvadeset tisuća grudi zagrmi pjesma, koju je po svoj prilici za tu vojnici naumice skitio gospodin Kohovski :

Za Tebe, Djevice čista,
Majko Neokaljana,
Idemo braniti Krista,
Našega Gospodina.

Za te, domovino draga,
I za te, Orle bijeli,
Idemo smrviti vraga
Na polju slave.

K O N A C.

Preveo dr Fran Binički.

